

॥ અધ્યાય ૩૨ ॥

ગુરુ મહિમા વર્ણનમ્

(ઇશ્વર પ્રાપ્તિના માર્ગમાં ગુરુના મહત્વનું વર્ણન)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઇનાથ મહારાજને વંદન.

પાછળના અધ્યાયમાં સાઇબાબાનાં ચરણો પાસે વિજયઆનંદ સંન્યાસી નિર્વાણ પામ્યો અને બાળકરામ માનકર આત્માનંદમાં લીન થયા તેનું વર્ણન હતું. તેમજ તાત્યાસાહેબ નુલકર અને બાબાના શ્રેષ્ઠ અસીમ ભક્ત મેઘા, આ બંનેએ બાબાની આંખો સામે જ દેહ છોડ્યો તે પણ કહ્યું છે. એના કરતાં પણ અધિક, વાઘ જેવા કૂર પ્રાણીના મૃત્યુના પ્રકારનો મોટો ચમત્કાર પણ શ્રોતાઓએ સાંભળ્યો. હવેના આ શરૂ થયેલા અધ્યાયમાં બાબાએ વર્ણન કરેલા અને શ્રોતાઓ માટે અત્યંત કલ્યાણકારક એવા મધુર વૃત્તાંતનું હું કથન કરી રહ્યો છું. (ઓ. ૧-૪)

એક વખત બાબા વનમાં હતા ત્યારે તેમને અચાનક કલ્પનામાં પણ ન હોય, એવી રીતે ગુરુનું દર્શન થયું. ગુરુની કરણી એટલી અદ્ભુત હોય છે, તે ધ્યાન દઇને સાંભળો. આ કથાની મોટી અજ્ઞયબીનું મુજ પામર શું વર્ણન કરી શકે ! આ કથા ભક્તિ અને શ્રદ્ધા વધારનારી અને ભક્તને જન્મ મરણથી મુક્તિ આપનારી છે. એવું સાઇબાબા સ્વમુખે બોલ્યા છે. આવું જ એક બાઇના મનમાં હતું કે બાબાનાં દર્શન કરવાં અને ત્યાં જ નકોરડા ઉપવાસ કરીને વ્રત લઇ ત્રણ દિવસ ત્યાં રહેવું. પણ બાબાએ તેને યોગ્ય લાગ જોઇને તેનો નિશ્ચય કેવી રીતે બદલ્યો અને તેની તરફથી સરસ મઝાની સ્વાદિષ્ટ પુરણપોળી કેવી કરાવી લીધી અને ફક્ત કરાવી લીધી જ નહિ પણ તેની પાસેથી પોતે આરોગી અને તેને પણ પેટ ભરીને ખવડાવી. બીજાના કામ માટે દહેને સાર્થક કરવો એ શ્રેયકર અને વધારે સારું હોય છે. એમાં જ આપણું અને પોતાનું કલ્યાણ જ હોય છે. ઉપવાસ કરતાં તેમાં અનેક ફાયદા અને ગુણ હોય છે, એ વાત તે બાઇને ક્યારેય ન ભૂલી શકાય તેવી રીતે એના મનમાં ઠસાવી દીધું. તેવી જ રીતે જેને પરમાર્થની ઇચ્છા હોય છે તેને શાશ્વત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા માટે કેવો દૃઢ અને ઊંડો અભ્યાસ કરવો જોઇએ અને અઘરું સાહસ ખેડવું જોઇએ તે માટે અમૃત કરતાં પણ, મધુર કથાનો ક્રમ શ્રોતાઓમાં ભક્તિ અને પ્રેમ ઉત્પન્ન કરશે, અને એમનાં દુઃખનો અંત લાવશે. (ઓ. ૫-૧૨)

હવે પછીની કથા ખૂબ જ રસાળ છે. એ સાંભળવાની ઇચ્છા ધરાવનારના મનના કોડ પૂરા થશે. અને વક્તા અને શ્રોતાઓને સ્વાનંદનો લાભ મળશે. તે સાથે કથા સાંભળનારાનું જીવન સાર્થક થઇ જશે. આ ભક્તિપૂર્ણ અને અલૌકિક પ્રેમથી ભરેલી કથા સાઇ મારી પાસેથી લખાવી લેશે. મારા જેવા ગરીબ મૂર્ખને તે લખતાં ડગલે ને પગલે આનંદ થશે. ગંગાનદીનાં દર્શનથી જેમ પાપ અને ચંદ્રનાં દર્શનથી તાપ નહિ જેવા થઇ જતાં હોય છે. તેવી જ રીતે સાઇબાબાના મુખના શબ્દો ભક્તોનાં પાપોનું નિવારણ કરે છે. હે શ્રોતાજનો ! ગુરુનું દર્શન થયું તે અંગે સાઇનાથ મહારાજના મુખે કરવામાં આવેલ વર્ણન સાંભળવા મનને તૈયાર કરો. વેદ-વેદાંગોનું અધ્યયન કરો. શ્રુતિશાસ્ત્રનું એટલે કે વેદોના નિયમોનું વારંવાર પારાયણ કરો, તેમ છતાં ગુરુકૃપા વીના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને પછી તે બધા પ્રયત્નો ફોગટના શ્રમ જેવા જ ક્ષીણ થઇ જતા હોય છે. (ઓ. ૧૩-૧૭)

પહેલા અદૃશ્ય એવા એટલે કે આદિ અનંત અને અંત અને ત્યારબાદ સ્થિત અથવા તો વ્યક્ત એવા થયેલા એટલે અંત નહિ એવા અતિ વિસ્તાર પામેલ સંસારરૂપી વૃક્ષ જન્મમરણોનાં દુઃખોથી ભરેલ શોકમય પણ આંખોથી ઉત્પન્ન થયેલાં હોવાને લીધે નાશ પામનારાં છે. આ તૂટી જનાર અને નાશ પામનાર છે. માટે તેને 'વૃક્ષ' કહ્યું છે. તે આ અવ્યક્ત સંસાર, પછી સ્થાવરનાં એવાં રૂપમાં આવ્યો, માટે તેને વૃક્ષની ઉપમા આપી છે. એવાં આ દેખાનારાં અને નાશ પામનારાં સંસાર વૃક્ષનાં મૂળ ઉપર આકાશમાં છે. ભગવાન વાસુદેવ નિત્ય, અનંત હોવાને લીધે સર્વનો આધાર છે. તેમજ તેઓ બધાથી ઉપર પોતાના વૈકુંઠમાં સગુણ રૂપે જ વાસ કરી રહ્યા છે. તેઓ જ આ સંસારરૂપી વૃક્ષનું મૂળ કારણ છે. માટે આ વૃક્ષને ઉર્ધ્વમૂળ એટલે મૂળ આકાશ તરફનાં કહેવામાં આવ્યા છે. તેની ડાળીઓના વિસ્તારની થોડી પણ કલ્પના કરી શકાતી નથી. દરેક ક્ષણમાં આ શાખાઓ દૂર દૂર ભિન્ન ભિન્ન દિશાઓમાં ફાંટા ફૂટી એનો પસાર વધતો જ જાય છે. આ વૃક્ષનાં મૂળમાંથી એટલે કે પરમાત્માની ઉત્પન્ન થયેલો મનુષ્ય અને બીજી બધી શૂદ્રયોનિમાંથી અનંત પ્રાણીઓને શાખાઓની ઉપમા આપી છે. કારણ કે તેમનો વિસ્તાર આ શાખાના પ્રમાણમાં જ છે, જે નીચે પૃથ્વી ઉપર પણ પસરતો જાય છે. તે દૂરથી મનોહર અને રમણીય સુખદાયક લાગે છે, પણ પાસે જતાં તેનાં અંગ ઉપર બધા કાંટા જ કાંટા દેખાય છે. કેળનાં ઝાડનાં થડ જેવાં નિરસસ્તંભ જેવાં, મૃગજળ અથવા તો ગંધર્વનગર કે જે શહેર છે તે પ્રમાણ અતિ લાલસારૂપી પ્રાણીથી જકડીને રાખવામાં આવ્યું છે એવું આ શ્રેષ્ઠ વૃક્ષ બહારથી શોભનારું દેખાય છે. ખોટી ઇચ્છાઓથી પેદા થયેલ કર્મોથી ઉત્પન્ન થયેલ અવ્યક્તરૂપી બીજમાં જેનો જન્મ હોય છે. તે જાતે અસ્તિત્વ રહિત હોવાં છતાં દરેક ક્ષણે જુદા જુદા સ્વભાવવાળું દેખાય છે. મૂળમાંથી જ અનર્થ ઉત્પન્ન કરનાર એવા અજ્ઞાનને પેટે તેનો જન્મ થાય છે. તેની આસપાસ ઇચ્છા, તૃષ્ણા અને લાલસા વગેરેનો ભંડાર છે. ધન, ધાન્ય, પુત્ર અને પત્નીના પરિવારનો તેનો પસારો અને દેહબુદ્ધિને લીધે જ તેને ત્યાં આશ્રય મળે છે તથા તેને આધાર આપવા માટે તે ત્યાં રહેલ છે. સ્ત્રી અથવા પુરુષની જેમ લિંગભેદનાં અસંખ્ય પ્રાણી જેના ફાંટા છે અને કર્મ, વાસના વગેરે વડવાઈઓથી તે બંધાયેલું છે. એવું આ આખું વૃક્ષ ફેલાયેલું છે. સંસારમાં વધારે બંધાઈ જાય છે. એટલું જ નહીં એનો પુનર્જન્મ પણ થાય છે, માટે જ એને વડવાઈઓની શ્રુતિ, સ્મૃતિ વગેરે પણ રૂપે જે ભરેલું છે અને શબ્દસ્પર્શ રૂપી નવાં ફૂટેલાં પાંદડાઓથી જે ગીચ ભરેલ છે, યજ્ઞ, દાન વગેરે ક્રિયારૂપી ફળોથી જેની ઉપર વસંત આવે છે, સુખદુઃખરૂપી રસથી જે સભર છે, જેની ઉપર ફળોનો અંત જ નથી. એ સંસારવૃક્ષ બધાનું જીવવા માટેનું સાધન બનેલું છે. શ્રુતિ સ્મૃતિ સંસારવૃક્ષનું રક્ષણ અને વૃદ્ધિ કરનારાં એટલે શોભા વધારનારા છે માટે તેમને પણ કે પાંદડાં કહેવામાં આવ્યાં છે - અને ઉપમા શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ સ્થૂળ દેહ અને ઇન્દ્રિયો કરતાં પણ તે સૂક્ષ્મ હોય છે. માટે તેમને કુમળો પાલો અથવા તો કુમળાં પાંદડા કહ્યાં છે. યજ્ઞ, દાન વગેરે સત્કર્મો શોભા આપનારાં સારી કીર્તિરૂપે સુગંધથી મનને પ્રસન્ન કરનારાં છે. માટે તેને પુષ્પોની ઉપમા આપેલી છે. સંસારમાં સુખદુઃખ, લાભહાનિ વગેરે જોડીઓનાં ફળો અગણિત હોય છે, એ તો બધાં જ જાણે છે. ભૂ: ભૂવ: વગેરે લોક આ સંસારવૃક્ષથી જુદા નથી. ક્યારે નાચ, ગાન અને વાદ્યોનાં વાદન તો ક્યારેક હસવું, રમવું અથવા તો રુદ્ધન હોય એવા આ પુરાતનકાળનો અશ્વત્થ પીપળો સદાયે નીચું મોઢું કરીને એટલે કે દુઃખી ખિન્ન હોય છે, માયાથી ઉત્પન્ન થતાં બ્રહ્મ જે પ્રગટ થાય છે અને વૈરાગ્ય રૂપી શાસ્ત્રોથી જેનું અસ્તિત્વ નાશ પામે છે. જેનું શુદ્ધ મૂળ કારણ જે સારી મનોવૃત્તિ તેના નૈસર્ગિક ધર્મ સ્વભાવ જ્યોતિરૂપ છે તેને જાણી લો. પીપળાને અશ્વત્થ કહેવાનું કારણ એ છે કે તે ક્ષણભંગુર છે. બીજા દિવસ સુધી ટકનાર નથી. 'અ' એટલે નહીં અને 'વ' 'શ્વ' એટલે બીજા દિવસ સુધી ન ટકનારું. ઇશ્વરની યોગમાયાથી ઉત્પન્ન થયેલો આ સંસાર ક્ષણભંગુર છે, નાશવંત અને દુઃખસ્વરૂપ છે. અને સનાતન કહેવાનું કારણ એ જ કે આ સંસારની પરંપરા અનાદિ કાળથી ચાલી આવેલી છે. સંસારને આપેલા અશ્વત્થ વૃક્ષની ઉપમા માટે ભગવદ્ ગીતા અ. ૧૫ ॥૧॥ ૨લોકમાં કહ્યું છે ઉર્ધ્વમૂળમધ:

શાખંમશ્વત્થં પ્રાહુરવ્યયમ્ । છન્દાંસિ ચસ્ય પણાંનિ ચસ્તં વેદ સ વેદવિત્ ॥૧૧॥ જે વૃક્ષનાં મૂળ ઉપર બ્રહ્મમાં અથવા પરમાત્મામાં અને જેની શાખાઓ નીચે હોવાને લીધે તેને અવિનાશી કહેવામાં આવ્યો છે. અને વેદો જેનાં પાંદડાં છે, એવા સંસારરૂપી પીપળાને (વૃક્ષને) જે જાણે છે, તે વેદવેત્તા એટલે જ્ઞાની કહેવાય છે ॥૧૧॥ તેવી જ રીતે કઠોપનિષદ અ. ૨ વલ્લી, ૩ શ્લોક. ૧માં કહ્યું છે ઉર્ધ્વમૂલોડવાકશાખ અષોડશ્વત્થઃ સનાતનઃ (ઓ. ૧૮-૩૦)

આ બ્રહ્મ બધાનો આધાર હોવા છતાં સાચુ સત્ય સ્વરૂપ એટલે પરમ સત્ય અને વાસ્તવિક છે. જ્યારે આ જગત એક સ્વપ્ન પ્રમાણે મિથ્યા, ખોટું, માયામય અને કાલ્પનિક છે. તેની શરૂઆત પણ નથી અને અંત પણ નથી, અને તેને કોઈ આધાર પણ નથી. તે પછી વચ્ચેના ગાળામાં તે કેવી રીતે રહી શકે ? જેને માટે વૈરાગીઓ પરિશ્રમ કરતા હોય છે. સંતો જેમાં આસક્ત રહે છે, જેની મુમુક્ષોને અપેક્ષા હોય છે અને જે સાધકોની અંતિમ ઇચ્છા હોય છે તે જેને આ પ્રાપ્ત થાય એવું લાગતું હોય તેવાઓએ સંતોનું શરણ લેવું અને શંકા કુશંકા છોડીને તેઓ જે કહે તે અવશ્ય સાંભળવું. મનની ગઠડી બાંધીને (મનના બધા વિચાર ભેગા કરીને) બુદ્ધિને ઘેરલી દબને, માયા અને મમતાનો સર્વસ્વપણે ત્યાગ કરીને તથા ગુરુચરણનો આશ્રય લઈને તેમાં જ વ્યવસ્થિત રીતે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું અને ખોટી શંકાઓને ત્યજી દેવી નહિ તો તે માર્ગમાં અવરોધો ઊભા કરશે. અભિમાનને પગ નીચે દબાવીને રગદોળી નાખો, તો જ સંસારના પેલા કિનારે જઈ પહોંચાશે. આ બાબતને આધારે એક મધુર આખ્યાન બાબાએ જાતે કહ્યું છે, તે સાંભળો. તેમાંનું ગુરુવચનરૂપી અમૃત પીને સૌને ખૂબ હરખ અને આનંદ થશે. (ઓ. ૩૧-૩૬)

એક વખત અમે ચારે જણા પોથીપુરાણ અને પુસ્તકો વાંચીને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં, બ્રહ્માની (જગતની ચર્ચા કરવા લાગ્યા. એક ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં એ ભગવદ્ ગીતામાં અધ્યાય ૬ નો પમો શ્લોકનો અર્થ જાણીને બીજા ઉપર આશા રાખીને બેસી રહેવું તે સર્વ પ્રકારે જ અયોગ્ય છે એવો વિચાર વિમર્શ કરવા લાગ્યા કે જે આ કર્મયોગ છે. ત્યારે બીજાએ જવાબ આપ્યો કે, જેનું મન પોતાના તાબામાં સ્વાધીન છે તે જ ધન્ય છે. કલ્પના કરવી કે સંશય કરવાનું છોડીને મન એકાગ્ર કરીને પોતાના સિવાય આ જગતમાં બીજા કોઈનું પણ અસ્તિત્વ નથી, એવી ભાવનાથી રહેવું. ત્રીજાએ કહ્યું, જે વસ્તુ માટે વિકાર થતો હોય અથવા તો સ્થિતિ બદલાતી હોય તે અનિત્ય એટલે નાશવંત અને જે વસ્તુ બદલાતી નથી તે નિત્ય હોય છે. માટે સદાયે નિત્ય અને અનિત્યનો વિચાર વિવેકપૂર્વક કરવો જોઈએ. તે જ્ઞાન યોગ છે. ચોથાને ફક્ત પુસ્તકિયું જ્ઞાન ગમતું ન હતું. એનું કહેવું હતું કે શાસ્ત્રોએ જેને યોગ્ય ઠરાવ્યું છે તેવું આચરણ કરીને ગુરુચરણમાં શરીર અને વાચા સાથે પંચપ્રાણ સમર્પણ કરવા. ગુરુ તે સાક્ષાત્ પરમાત્મા હોવાને લીધે બધી ચર અને અચર વસ્તુઓમાં અંદર અને બહારથી ભરેલા છે. આવો આપણો નિશ્ચય થાય તે માટે અપાર નિષ્ઠા હોવી જરૂરી છે. શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન જાણનારા, કેવળ તર્ક કરનારા અને વાદવિવાદ માટે સદાય તૈયાર રહેનારા તથા નિરર્થક શંકા કુશંકા કરનારાઓને સંપૂર્ણ અને યથાર્થ જ્ઞાન સ્વપ્નમાં પણ મળતું જ નથી. ત્યાં ફક્ત શુદ્ધ મનનો ભક્તિભાવવાળો અને અંતઃકરણવાળો શ્રદ્ધાવાન ભાવિક માણસ જોઈએ. આ ભક્તિયોગ છે. ગુરુને પ્રત્યક્ષ ઇશ્વર માનીને એની ભક્તિ દર્શાવેલી છે. (ઓ. ૩૭-૪૪)

આવા અમે ચારેય બુદ્ધિવાન પેલા બ્રહ્મની શોધ કરવા માટે નીકળ્યા. અમારામાંથી ત્રણની ઇચ્છા એવી હતી કે તે શોધ આપણી પોતાની બુદ્ધિથી સ્વતંત્રપણે અને નિશ્ચિંત મનથી કોઈની મદદ વગર કરવી. પછી વનમાં સ્વચ્છંદપણે વિચરતાં રસ્તામાં એક વણઝારો મળ્યો અને તેણે અમને પૂછ્યું, ‘આકરો તાપ પડી રહ્યો છે ત્યારે તમે ક્યાં અને શા માટે જઈ રહ્યા છો ?’ અમે જવાબ આપ્યો કે, અમો વન અને વનની અંદરના ભાગોની શોધ કરી રહ્યા છીએ. તે સાંભળી પેલા વણઝારાએ ફરી અમને પૂછ્યું, ‘આટલી બધી શોધ શેની કરી રહ્યા છો ?’ તે સાંભળીને અમે બોલ્યા, ‘ગુપ્ત વાતો વહેતી કરવી એ સારું નહિ.’ છતાં અમારી ચારેયની દોડાદોડી જોઈને પેલા વણઝારો અકળાયો અને તે કહેવા લાગ્યો કે, ‘વનવગડામાં

ફરવું અઘરું છે, ચોક્કસ માહિતી વગર મન ફાવે ત્યાં ભટકવું સારું નહીં. જંગલોમાં ફરતી વખતે જોડે એક માર્ગદર્શક રાખવો જોઈએ. ભરબપોરે આવું વિચિત્ર સાહસ અને અને પરિશ્રમ શા માટે કરો છો ? તમારી ગુપ્ત વાતો કહેતા નહિ. પણ આવો બેસો એક ભાખરીનો ટુકડો ખાવ અને પાણી પીઓ ત્યાર પછી તમારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવ. માણસને તો અવશ્ય ધીરજ જોઈએ.’ પેલો વણઝારો એટલી બધી આજીજી કરીને વિનંતી કરી રહ્યો હતો. છતાં તેની પરવા કર્યા વીના એમ ને એમ જ આગળ નીકળી ગયા, અને છેવટે રસ્તામાં ખૂબ જ થાક્યા. અમે બધા બુદ્ધિમાન જ છીએ, પોતાનો માર્ગ પોતે જ શોધી કાઢીશું, ભોમિયાની વળી શી જરૂર ? આવો મનમાં ગર્વ હતો. પરંતુ એ જંગલ અતિશય દૂર સુધી ફેલાયેલું હતું, મોટા વિશાળ વૃક્ષોથી છવાયેલું હતું. સૂર્યનાં કિરણો જ્યાં પહોંચી શકતાં ન હતાં, ત્યાં વળી માર્ગ શોધવાની તો વાત જ ક્યાં ? દિશા ભૂલેલા અમે વાટ ચૂકીને અહીં તહીં વ્યર્થ ભટકવા લાગ્યા, પણ નસીબની બલિહારી તો જુઓ કે ફરી પાછા બરાબર એ જગ્યા પર પાછા આવ્યા. સદનસીબે જે માર્ગે ગયેલા તે જ માર્ગે પાછા ફર્યા. ત્યાં પાછો તે વણઝારો મળ્યો અને બોલ્યો કે, તમે ઊંઘે રસ્તે ચઢી ગયા હતા કે ? ક્યારેક ક્યારેક બુદ્ધિનું આવું ખોટું ડહાપણ ચાલતું નથી. કાર્ય નાનું હોય કે મોટું, કોઈ એક તો આંગળી ચીંધનારો હોવો જોઈએ. ખાલી પેટે કોઈ શોધ થઈ શકતી નથી. બુદ્ધિને અવરોધો અફાટ હોય છે. ઇશ્વરીય મદદ મળ્યા સિવાય રસ્તામાં કોઈની સાથે મુલકાત થતી નથી. અન્નનો તિરસ્કાર કરવો નહિ તેમજ પિરસેલી થાળી પાછી ઠેલવી નહિ. કોઈ જે ભાખરીનો ટુકડો આપવા માંડે અને તે તું ખા, એમ કહે તો તેના શબ્દને પૂર્ણ શુભ શકૂન માનવાથી સર્વ કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડે છે, તેવું જાણજે. હવે થોડો સમય શાંત ચિત્તે બેસીને જમો અને થોડી ધીરજ ધરો. પણ આ ત્રણેને આ આપવામાં આવેલો સુવિચાર પસંદ પડ્યો નહિ. તેઓ ફરી પાછા ખાધા પીધા વીના નીકળી પડ્યા. કોઈ શોધ કર્યા સિવાય અન્નનો કોળીયો મોઢામાં મૂકવો નહિ, એવું કહીને તેઓ જીંદીપણામાં તણાયા. મને લાગેલી ભૂખ અને તરસથી ગળું સુકાઈ ગયું હતું. વણઝારાનો આવો નિખાલસ પ્રેમ જોઈને મને એનું આશ્ચર્ય થયું. અમે તો મોટા ભણેલા ગણેલા વિદ્વાન છીએ. અમે દયામાયા જાણતા નથી. પૈસાપાત્ર હોવા છતાં કંભૂસ છીએ. કોઈને પણ જમાડ્યા નથી. પરંતુ આ તો એક અશિક્ષિત, કોઈ પણ જાતની યોગ્યતા વગરનો, નીચ વર્ણનો વણઝારા જાતનો માણસ, તેમ છતાં તેના હૃદયમાં કેટલો ઉમદા પ્રેમ ભર્યો હતો ? તે અપત્તા વીના શાક અને ભાખરી.... ખા એમ કહે છે, અને કોઈ પણ જાતના લાભ વીના જે પ્રેમ કરે છે તે જ ખરો જ્ઞાની છે. તેનો આદર કરવો તે જ મને બ્રહ્મવિદ્યા અથવા તો ઇશ્વર પ્રાપ્તિનો માર્ગ છે એવું માની લેવાનો ઉપાય સમજાયો. માટે વણઝારાએ આપેલો ભાખરીનો ચોથો ભાગ આદરપૂર્વક ખાઈને તે ઉપર મેં પાણી પીધું, તો એક નવાઈની વાત બની તે જુઓ. (ઓ. ૪૫-૬૫)

કલ્પના પણ ન હતી, એટલામાં ત્યાં ગુરુમહારાજ આવ્યા અને બોલ્યા, ‘વાદ વિવાદ શેનો કરો છો ?’ તેમને અમે જે જે હકીકત બની હતી તે બધી જ કહી સંભળાવી, ત્યારે તેઓ બોલ્યા, ‘મારી સાથે ચાલોને ? તમને તરત શોધી આપું. જે મારા કહ્યા પ્રમાણે વર્તશે તેની જ ધ્યેય સિદ્ધિ થશે. બીજા ત્રણે એમનું માન્યું નહીં. પણ મેં તેમનો આદરપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. પરંતુ બાકી બધા નીકળી ગયા અને ગુરુ મહારાજ મને સાથે લઈને એક કૂવા ઉપર ગયા. મારા બંને પગે તેમણે દોરડું બાંધ્યું અને માથું નીચે તેમજ પગ ઉપર કરીને મને કૂવામાં પાણીની સપાટી સુધી ઊંઘે માથે સમાંતર લટકાવ્યો. પાણી સુધી હાથ પહોંચે નહિ અને પાણી પણ મોઢાંમાં જાય નહિ એવી રીતે ગુરુમહારાજે મને કૂવામાં સીધો લટકતો મૂક્યો. કૂવાના કાંઠા ઉપર એક ઝાડ હતું, તેની સાથે દોરડાનો બીજો છેડો બાંધીને ગુરુમહારાજ નિરાંતે ક્યાંક જતા રહ્યા તે મને ખબર નથી. લગભગ ચાર, સાડાચાર કલાક પછી તેઓ પાછા ફર્યા અને ઝટપટ મને બહાર કાઢીને પૂછ્યું, ‘તું મઝામાં તો છે ને ?’ એ સાંભળીને મેં જવાબ આપ્યો, ‘ખૂબ આનંદમાં મેં જે અપાર સુખ ભોગવ્યું એનું હું શું વર્ણન કરું ?’ આ પુરી વાત સાંભળીને ગુરુમહારાજને ખૂબ આનંદ થયો, અને મારા શરીર ઉપર પોતાનો હાથ

ફેરવીને તેમણે મને પોતાની પાસે જ રાખી લીધો. (ઓ. ૬૬-૭૪)

અમુક લોકોના મતે ઉપરની વાતનો શબ્દાર્થ ન લેતાં લાક્ષણિક અર્થ લેવો જોઈએ. ઊંઘો લટકાવ્યો એટલે સુખ ક્યાંથી મળે ? ઉલટાનું ત્રાસદાયક અને અસ્વસ્થ થવાય. ત્યારે આનો ખરો અર્થ બાબાના ગુરુ તેમને સમાધિ અવસ્થામાં લઈ ગયા હતા એવો કરવો જોઈએ. સમાધિની સ્થિતિ સુધી પહોંચવા માટે બીજા બાહ્ય વિષયો તરફ દોડનારી ઇન્દ્રિયોને અંદર સમાવી રોકી રાખવી પડે છે અને તે જ બાબાના ગુરુએ તેમને ઉલટા લટકાવીને સિદ્ધ કરી બતાવ્યું. કૂવાડૂપી સંસારમાં પાણીડૂપી વિષયોની પાસે તો બાબાને મૂક્યા હતા, પરંતુ હાથ ન પહોંચે એટલા દૂર પણ રાખ્યા હતા. ઊંઘા લટકાવવાને કારણે અંદર અને બહાર બધી બાજુથી ખેંચાઈ અને સમાઈ જઈને બાબાને સમાધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી અને માટે જ એ ચાર સાડાચાર કલાક માટે બાબા અત્યંત આનંદ નિર્ભર અવસ્થામાં રહ્યા હતા.

પછી ગુરુમહારાજ પોતાના ગુરુકુળમાં લઈ ગયા. શું વાત કરું ત્યાંના પ્રેમાળ ઉમળકાની ! જેવી રીતે એક માદા પક્ષી પોતાનાં બચ્ચાંને માળાની અંદર પોતાની પાંખો નીચે છુપાવી દે છે, તેવી જ માયા ગુરુમહારાજ મારી ઉપર કરતા. શું સુંદર એ ગુરુકુળ હતું ? મા અને બાપનો પ્રેમ ભુલાઈ ગયો. મોહ અને મમતાનાં બંધન છૂટી ગયાં અને સહેલાઈથી બંધન મુક્તિ મળી. જીતવામાં કઠીન એવી આશાઓ છૂટી ગઈ પરમાર્થ તરફ વળાવનારા પ્રવૃત્તિના પ્રતિબંધો લગાડનારી બેડીઓ તૂટી ગઈ અને મનમાં એવું લાગતું હતું કે ગુરુનાં ગળામાં ગળું પરોવીને અર્થાત્ ભેટીને તેમની આંખોમાં વસી જવું. તેમનું પ્રતિબિંબ જો આંખોમાં ના હોય તો તે ફક્ત એક શુદ્ધ માંસના ગોળા જેવા જ રહેતા અને એના કરતાં વધારે તો હું આંધળો હોત તો સારું થાત. આવી આ ગુરુની શાળા મને મળી. આવી આ શાળામાં પગ પડતાં કયો કૂટલા નસીબનો મૂર્ખ હોય જે પાછો જાય ? મારું ઘરબાર, મા, બાપ તે બધું ગુરુમહારાજ જ થઈ ગયા. મન સાથે બીજા બધી જ્ઞાનેન્દ્રિયો પોતાનાં સ્થાન છોડીને ધ્યાન કરવાની પ્રવૃત્તિ માટે આંખોમાં આવીને અટકી ગઈ. ગુરુમહારાજ આ એક માત્ર દ્રષ્ટિથી ધ્યાન રહેવું જોઈએ અને બીજા બધી વસ્તુઓ પણ ગુરુ જેવી જ લાગવી જોઈએ. ગુરુ વગર બીજું કંઈ પણ દેખાય જ નહિ. એને જ એમનું 'અનન્ય અવધાન' એવું કહેવામાં આવે છે. આ પ્રકારે ગુરુના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાથી મન અને બુદ્ધિની ગતિ રોકાઈ જાય છે. માટે છેવટે ગૂંચપૂંચ બેસીને એક પણ શબ્દ ન બોલતાં તેમને ફક્ત નમસ્કાર જ કરવા. (ઓ. ૭૫-૮૧)

એકાદ વખત જ્ઞાન મેળવવા માટે ગુરુ કરવા જઈએ તો સારા ઉપદેશના નામે શૂન્ય દક્ષિણાના નિમિત્તે પૈસા ગુમાવવા પડે અને છેલ્લે પશ્ચાતાપ કરવો પડે એવું બને છે. જેની ગૂઢ જ્ઞાનની વાતો કેવળ ઉપર ઉપરનો વગર કામનો બડબડાટ જ હોય છે, જે પોતાના નિષ્પાપ પણાનો ડંકો વગાડતો હોય છે અને ઢોંગનું શિક્ષણ તો તેમને નાનપણથી જ મળેલું હોય છે તેવો ગુરુ પોતાના શિષ્યોને તો વળી શો ઉપદેશ કરવાનો ? બહારથી દેખાવમાં કૌટુંબિક અને વ્યવહારમાં અલિપ્ત, પરંતુ અંદરથી મનને શાંતિ જ નથી. જેને પોતાનો અનુભવ નથી, તેની શાળા અને ઉપદેશ નક્કામો હોય છે. જ્યાં પુસ્તકીયા જ્ઞાનનો અતિરેક હોય છે, જ્યાં બ્રહ્મજ્ઞાનનો અનુભવ નથી હોતો, જ્યાં ગુરુ જાતે જ અભિમાનનો પાઠ પોતાના જ મોઢેથી બોલતો હોય, ત્યાં શિષ્યોનું પોતાનું કલ્યાણ ક્યાંથી થવાનું ? જેના બોલ માર્મિક અને હૃદયમાં સીધા જ ઉતરી જતા અને ભોંકાતા નથી હોતા જેનો સાક્ષી કે પુરાવો મન માનતું નથી, એવાનું ગુરુત્વ શું કામનું ? (ઓ. ૮૨-૮૭)

આ પ્રકારે મારી પાસેથી ઉપાસના અને સેવા કરાવી અને મને બ્રહ્મજ્ઞાનનો ખજાનો બતાવ્યો. મારે જરાપણ શોધ કરવી પડી નહિ કે અર્થ જાણવા માટે પ્રયત્ન પણ કરવો પડ્યો નહિ. બધો જ અર્થ આપોઆપ જાતે જ પ્રગટ થઈ ગયો, વિના પ્રયત્ને કે પ્રયાસે મળી ગયો. ગુરુકુળની આવી લીલા હોય છે. શોધવાનું તો તેની જ જગ્યાએ રહ્યું અને નીચે માથું અને ઉપર પગ કરીને ગુરુમહારાજે મને ઊંઘો લટકાવ્યો, તેનો આનંદ મને કેવો થયો તે તેમને જ ખબર ! સંતનાં વર્તન સાવ

ઈંધા જ હોય છે. તેમની વર્તણૂક જગત કરતાં નિરાળી હોય છે. બ્રહ્મજ્ઞાન જાતે જ અનુભવીને પ્રાપ્ત કરવાનું હોય છે માટે જ ત્યાં શ્રદ્ધા આ એક આધાર હોય છે. અને ગુરુકૃપા તે એક જ સાધન હોય છે. કર્મકાંડી માણસને કર્તવ્યનો એક પોતાનો અનેરો ભિન્નજ હોય છે. જ્ઞાનીને પોતાના જ્ઞાનનો ગર્વ હોય છે અને લાયકને દંભનો થાક હોય છે. અહીં શ્રદ્ધા વીના ચાલતું નથી. પંડિતોની આંખો ગર્વથી આંધળી થયેલી હોય છે. તેઓ અભિમાનનાં પુતળાં જેવા હોય છે. પણ જ્ઞાનીઓ તેમને જોઈને જ ભાગતા હોય છે. તેમના સહવાસમાં તેઓ રહેતા નથી. તેથી સંગનો મેળ ખાતો નથી. જેને આત્મજ્ઞાન થયેલું હોય, એવું જે કહેતા હોય છે કે, ‘મારા સિવાય બીજો દેવ કોણ ? હું જાતે જ જ્ઞાનથી અને ચૈતન્યથી પરિપૂર્ણ છું. ભક્ત પોતાના ભક્તિભાવને કારણે પોતાના ડહાપણની ડંફાસ મારતો નથી. તે પોતાનું શરીર, મન, ધન પોતાના સ્વામીને સુપ્રત કરી દે છે, અને પોતાનું સર્વસ્વ ગુરુને સ્વાધીન કરે છે. આ એક મારી જ કારીગરી છે, આ મારા જ સામર્થ્યની મોટાઈ છે, આ મારો જ ઉત્તમ બુદ્ધિવૈભવનો પ્રભાવ છે વગેરેની એને મગરૂરી નથી હોતી. જે કાંઈ બને છે તે ઇશ્વરકૃપાથી જ બને છે, તે જ ઉતારે છે અને તે જ ચઢાવે છે. એ જ લડે છે અને એજ લડાવે છે, કર્તા અને કરાવનારો પણ તે એકલો જ છે. ભક્ત ગુરુને મસ્તકે કતૃત્વ મૂકીને જાતે ખૂબ નમ્રતા સ્વીકારે છે. તે હંમેશાં દેવને સ્વાધીન હોય છે. તેને સ્વતંત્રતા નથી હોતી. તે જાતે કંઈ પણ કરતો નથી. (ઓ. ૮૮-૯૮)

આ ચારેય વિદ્વાનો શોધ શેની કરી રહ્યા હતા તે બાબતનું કહેવું જ રહી ગયું. તે બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ શ્રોતાઓએ હવે સાંભળવું. વિદ્વાનો ધમંડ માથામાં ચઢેલો હતો એવા કર્મકાંડ અને વેદપારંગત એ બધા પુસ્તકિયા જ્ઞાનનો બબડાટ કરતા હતા. તેવામાં દેવની જ વાત નીકળી. પોતાના જ્ઞાનના યોગથી દેવ કેવો, કઈ રીતે, કયા માર્ગથી, કઈ યુક્તિથી આપણને જલ્દી મળી જાય તે જ તેમનો ઉદ્દેશ હતો. આ બધા બુદ્ધિવાળાઓમાં એક શ્રી સાઈ પોતે પણ હતા, તેઓ વૈરાગ્ય અને વિવેકની મૂર્તિ હતા. તેઓ તો સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ હતા. પછી તેમણે આ મૂર્ખપણું શા માટે સ્વીકાર્યું ? એવી શ્રોતાઓના મનમાં શંકા જરૂર ઉત્પન્ન થશે. તો આ કેવળ લોકશિક્ષણ માટેની ઇચ્છા ન હોવા છતાં અમુક આચરણો સ્વીકારવા પડે. ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરનારા સાઇસમર્થમાં ઓછાપણું કે હીનતા કેવી રીતે આવી શકે ? પોતે અવતારી પુરુષ હોવાને કારણે એક વણઝારાને પૂજ્ય માનીને નિશ્ચયપૂર્વક અન્ન બ્રહ્મનો સ્વીકાર કરીને તેનો મહિમા ગાયો. અન્નં બ્રહ્મેતિ વ્યજ્ઞનાત્ । તૈત્તિરીય ઉપનિષદમાં વલ્લી ૩, અનુવાદ ૨ અન્નને બ્રહ્મ કહ્યું છે. કારણ કે બ્રહ્મ પ્રમાણે જ બધાં પ્રાણીઓ અન્નનાં પરિણામભૂત વીર્યથી ઉત્પન્ન થયા છે. અન્નને કારણે જ તેમનું જીવન સુરક્ષિત રહે છે, અને મરણ પછી તે પાછા અન્ન સ્વરૂપે પૃથ્વીમાં જ વિલીન થઈ જાય છે. માટે જ તે અન્નનો જે અનાદર કરે છે એનું કેવું નુકશાન થાય છે, એમ કહીને ગુરુ વીના કોઈપણ પ્રકારનું જ્ઞાન કોઈને પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. તે વિષેની બુદ્ધિમાનોની કથા કહી સંભળાવી. માતા, પિતા, આચાર્ય તેમના ઉપદેશ સિવાય ધર્મનું જ્ઞાન શક્ય નથી હોતું. અને તે પણ અધ્યાયન કરવા પર આધાર રાખતું હોય છે અને વિધિપૂર્વક સંપાદન કર્યા વીના વ્યર્થ હોય છે. આ બધાનો આશીર્વાદ મેળવવો પડે છે. ‘માતૃવાન, પિતૃવાન અને આચાર્યવાન થા’ આ શ્રુતિનું વચન પ્રખ્યાત છે. જે આ પ્રમાણે છે માતૃદેવો ભવ । પિતૃદેવો ભવ । આચાર્ય દેવો ભવ ॥ તૈત્તિરીય ઉપનિષદ, વલ્લી ૧, અનુવાદ ૧૧ માતાપિતા અને ગુરુને દેવસ્વરૂપ માની સદાયે તેમને પ્રણામ કરવા, તેમની સેવા કરવી અને એમની આજ્ઞાઓનું પાલન કર્યું જવું. આ ત્રણેય વસ્તુનું પાલન અથવા તો યજ્ઞ, વેદોનું વાંચન અને દાનધર્મ કરવું આ જન્મ અને મરણને ટાળનારું તદ્દન સહેલું સાધન છે. આ બધા ચિત્ શુદ્ધિનાં સાધનો છે. તેના વીના આત્મારૂપી બ્રહ્મની સંપત્તિ મળતી નથી. અને તેના સિવાય જીવવું વ્યર્થ છે તેમ સમજવું. શરીર, ઇન્દ્રિય, મન અને બુદ્ધિ તે જેને સમજી શકાતાં નથી, તેવો જે સમજવામાં અધરો છે તે આત્માના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર ગુરુકૃપાથી જ થાય છે. જ્યાં ‘પ્રત્યક્ષ’ અથવા ‘અનુમાન’ આ બંને પુરાવા માન્ય રાખવામાં આવતા નથી. આ વસ્તુ હાથની હથેળી પર મુકેલી ચીજના માફક ગુરુ સિવાય બીજું કોણ

બતાવી શકે ? ધર્મ, અર્થ અને ત્રીજા પુરુષાર્થ કામ તે પ્રયત્નોથી સાધી શકાય છે પણ ચોથો પરમાર્થ ગુરુ સિવાય પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તે બધી રીતે અર્થહીન ત્રાસ છે. (ઓ. ૯૯-૧૧૨)

શિરડીના દરબારમાં જ્યોતિષીઓ પણ આવતા હતા અને બાબાને મુજરો ભરતા હતા તથા મોટા મોટા લોકોનું ભવિષ્ય કહેતા હતા. ધન, ધાન્ય અને વૈભવ ભોગવનારા, રાજા રજવાડાઓ, યોગીઓ, વૈરાગીઓ, ભિક્ષા માંગીને પેટ ભરનારા ગોસાવીઓ બાબાનાં દર્શન માટે ખૂબ જ આતુર રહેતા હતા. જપ, તપ અને વ્રત કરનારાઓ સંન્યાસીઓ, યાત્રિકો, યાત્રાળુઓ, ગાયકો અને નર્તકો, પોતાના રસાલા સાથે શિરડીમાં બાબાનાં દર્શને આવતા. મહાર એટલે હરિજન જેવાઓ પણ શ્રી સાઈના દરબારમાં નમસ્કાર કરવા માટે આવતા હતા. તેમજ કહેતા હતા કે આ... જ એક ખરા માયબાપ છે કે, જે જન્મોનાં કાળચક્રોમાંથી છોડાવે છે. જેના ગળામાં આત્મલિંગ બાંધેલું છે, જેનાં ભાલ પર વિભૂતિ ચોપડેલી રહેતી, જેની રાંધ્યા વગરનાં ધાન્યની ભિક્ષા ઉપર જ આંખ રહેતી તેવા તે સ્થિર સ્વરૂપની મોજ માણવા જેવી હતી. મનમાં કપટ રાખીને મીઠાસથી બોલનારા લબાડ જાદુગરો પણ આવતા, અમુક પંથો કે જે પ્રેમથી દેવીઓ માટે રચેલાં ગીતો ગાતાં નૃત્ય કરતાં અને કથા કહીને ઉત્સવ મનાવતાં અને છેલ્લે બાબા પાસે ખૂબ પ્રેમથી ભવાની દેવીના નામની ભિક્ષા પણ માંગતા. આંધળા, લંગડા, લૂલા, અપંગ, ભેગીઓ, શિખધર્મના અનુયાયીઓ, ભાટ અને ચારણો, મશાલચીઓ, નાથપંથીઓ બાબાની ભક્તિને કારણે પ્રેમથી ખેંચાઈને આવતા. ડુગીડુગી, ડફલી જેવાં વાજિંત્રો વગાડનારા, જાતજાતના કસરતના ખેલ અને કરતબ કરી બતાવનાર ડોંબારી નટ લોકો પણ આવતા. ત્યાં આ પ્રેમળ વણઝારો પણ લાગ જોઈને આવી પહોંચ્યો, ધન્ય ધન્ય સાઈના સ્વરૂપને. તેઓ વૈરાગ્યની જીવતી જાગતી મૂર્તિ હતા. તેઓ નિર્વિષયી નિઃસંગ અને નિર્સ્વાથી હોવાને કારણે ભક્તો ઉપરની તેમની પ્રેમ કરવાની રીતને કોઈ ઉપમા જ આપી શકાય તેમ નથી. (ઓ. ૧૧૩-૧૨૧)

હવે પહેલાની મુખ્ય કથાની સંગત અનુસાર આખ્યાનની શરૂઆત કરીએ. શ્રોતાઓએ ધ્યાન આપવું. સાઈબાબા ક્યારેય ભૂખ્યા રહેતા નહિ અને કોઈને પણ રહેવા દેતા નહિ. ઉપવાસ કરવાવાળાનું ચિત્ત ક્યારેય સ્વસ્થ નથી હોતું. તો પછી પરમાર્થ કેવી રીતે સાધી શકાય ? ભૂખ્યા પેટે ઇશ્વરને પામી શકાતો નથી. પોતાના આત્માને પહેલા સંતુષ્ટ કરો. આ શિખામણની વધુ એક વાત શ્રોતાઓ માટે હું વર્ણન કરી રહ્યો છું. બપોરના સમયે જ્યારે પેટમાં આગ લાગેલી હોય છે ત્યારે ચિત્તવૃત્તિને અન્નપ્રહ્મનું એક વિશિષ્ટ સ્થાન સ્પષ્ટ થાય છે અને અન્નની તીવ્ર ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે. આવા અધરા પ્રસંગે જો અન્નનો કોળિયો પણ મળે નહિ તો આ સુકાઈ ગયેલી ઇન્દ્રિયોના સમુહની પોતાની કામ કરવાની કુશળતા દરેક રીતે ખતમ થઈ જાય છે. પેટમાં જો અન્નની ભીનાશ ન હોય તો ઇશ્વરને કઈ નજરથી જોવો ? અને કયા મોઢે એની સ્તુતિ કરવી ? કયા કાને તેને સાંભળવો ? સાર લઈએ તો ઇન્દ્રિયોની સંપૂર્ણ શક્તિ હોય તો જ ઇશ્વરની ભક્તિ થઈ શકે છે. અન્ન વગરનો ભક્ત અશક્ત થાય, એટલે એની પરમાર્થની ગતિ આગળ વધતી નથી. તેવી જ રીતે અતિશય આહાર કે ખાઉધરાપણું પણ હિતકારક નથી. મિત આહાર (ઓછો ખોરાક) એ જ ખરેખર સુખકારક હોય છે. ઉપવાસનો અતિરેક તો હંમેશા કોઈક ભયંકર દુઃખનું કારણ બનતું હોય છે. ભગવદ્ ગીતા અ. ૬, શ્લોક ૧૬ અને ૧૭માં કહ્યું છે તેમ નાત્યશ્રતસ્તુ યોગોઽસ્તિ ન ચૈકાન્તમનશ્રતઃ ॥૧૬॥ યુક્તાહારવિહારસ્ય યોગો ભવતિ દુઃખહા ॥૧૭॥ અતિશય ખાનારાને તેમજ બિલકુલ ન ખાનારાને આ યોગ સઘાતો નથી. જેનો આહાર અને વિહાર સપ્રમાણ અને જોઈતો હોય છે તેને જ આ યોગ દુઃખોનું હરણ કરનારો એટલે કે સુખદાઈ નીવડે છે. (ઓ. ૧૨૨-૧૨૯)

એક વખત એક બાઈ દાદા કેળકર સ્વ. ગણેશ દામોદર કેળકર રાવબહાદૂર સાઈના સસરા પાસેથી પત્ર લઈને ઉલ્લાસિત થઈને સાઈબાબાનાં દર્શને શિરડી આવીને તેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો હતો કે, મહારાજની પાસે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ

કરીને રહેવું. પરંતુ આ તેનો મનસુબો તેની પાસે જ રહ્યો. બાબાની હંમેશની રીત પ્રમાણે પરમાર્થનો વિચાર કરનારને પહેલાં કમ્મરે ભાખરી બાંધવી જ નેહએ પરંતુ આ બાઇની રીત ઊંઘી હતી. જેના મનમાં ઇશ્વર પ્રાપ્તિની ઇચ્છા હોય તેણે ભાખરીનો ટુકડો પહેલાં ખાઇ લેવો. જીવને સમાધાન થયા વગર દેવને કેવી રીતે પૂજી શકાય ? ભૂખ્યા પેટે ઇશ્વર મળશે તે કલ્પનામાં પણ થનાર નથી. ઉપવાસ, વ્રત વગેરેના વિચારો બાબાશ્રીની સામે જરાયે ચાલતા નહિ. અંતર્જાની મહારાજને આ બાઇ આવવાની હતી તેની ખબર આગલે દિવસે જ પડી ગઇ હતી, અને તે પ્રમાણે દાદા કેળકરને કહ્યું પણ હતું ‘આ હોળીના તહેવાર પર મારાં બાળકો ભૂખ્યાં રહેશે કે ? હું તેમને કેવી રીતે રહેવા દઇશ ? હું અહીંયાં છું શાને માટે ?’ સાઇબાબાના મુખેથી આવા ઉદ્ગારો બોલાયા નથી અને તેના બીજા દિવસે જ પેલી બાઇ શિરડી આવી પહોંચી. તે બાઇની અટક ગોખલે હતી. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તે પાકો નિર્ધાર કરીને આવી હતી. દાદાને ત્યાં પોતાનો સરસામાન મૂક્યો અને તેમને એક પત્ર આપ્યો. કાશીબાઇ કાનેટકરે, પોતાના નજીકના સંબંધને કારણે દાદા ઉપર પત્ર લખ્યો હતો અને આ બાઇ માટે બાબાનાં દર્શનની સગવડ કરી આપવા વિનંતી કરી હતી. શિરડી આવી પહોંચતાં તરત જ તે ગોખલેબાઇ બાબાનાં દર્શને ગઇ. દર્શન કરીને તે પળભર ત્યાં બેઠી હશે, એટલામાં જ બાબાએ તેમને ઉપદેશ કરવાની શરૂઆત કરી. કોના મનમાં શું છે તે બધું સાઇનાથ મહારાજ જાણતા જ હતા. ભૂમંડળમાં એવી કોઇ વસ્તુ ન હતી કે જેની બાબાને ખબર ન હતી. ‘અન્ન અને અન્ન ખાનર તે બંને વિષયુ ભગવાનના રૂપ છે. વિષયુ સહસ્રનામમાં કહ્યું છે અન્નમન્નાદ એટલે તે અપવિત્ર અથવા વજ્ય નથી. પછી વ્રત, ઉપવાસ નિર્લેપ, નિરાહાર, નિરાપ, આનો ગેરવ્યાજબી ઉપયોગ આપણે શા માટે કરવો ? ઉપવાસ વગેરેની આપણને શું આવશ્યકતા ?’ બાબાએ પોતે ફરીથી તેને કહ્યું, ‘જા, પેલા દાદા ભટ્ટને ઘેર, અને પુરણપોળી આરામથી બનાવ. તેનાં છોકરાંઓને જમાડ અને તું પણ પેટ ભરીને ખા.’ આશ્ચર્ય એ હતું કે તે વખતે હોળીનો તહેવાર હતો. ગોખલેબાઇનો ન ધારેલો અહીં આવવાનો વિચિત્ર યોગ હતો, અને તે જ સમયે દાદાનાં પત્ની રાજસ્વલા થયા હતા. ગોખલેબાઇની ઉપવાસ માટેની તીવ્ર ઉત્કંઠા જળવાઇ નહિ અને ઉપરથી રસોઇ કરવાનો વારો આવ્યો. છતાં બાબાની આજ્ઞા તેણે ખૂબ પ્રેમથી પાળી. બાબાનાં ચરણમાં વંદન કરીને દાદાને ઘેર જઇને પુરણપોળીની રસોઇ બનાવી. બધાંને પીરસી અને પોતે પણ જમ્યાં. કેટલું સુંદર આ આખ્યાન ! અને કેટલો સુંદર એનો ગર્ભિત સારાંશ ! આમ ગુરુવચનમાં દઢ વિશ્વાસ મૂક્યો કે પછી પોતાના ઉદ્ધાર માટે શેની વાર ? (ઓ. ૧૩૦-૧૪૮)

આવી જ બીજી એક કથા સાઇસમર્થને યાદ આવી હતી, જે તેમણે પોતાના ભક્તોને પ્રેમથી કહી સંભળાવી હતી. એ કથા શ્રોતાઓએ આદરપૂર્વક સાંભળવી. જેના મનમાં પરમાર્થની તીવ્ર ઇચ્છા હોય, તેમણે કષ્ટ સ્વીકારવા નેહએ અને જબરજસ્ત અભ્યાસ કરવો નેહએ. થોડા અંશે સાહસ પણ કરવું નેહએ. આવા ઉત્તમ કથારૂપી ચરણતીર્થનાં અમૃતનું પોતાના કલ્યાણ માટે ભક્તોએ કાયમ સેવન કરવું. સંતોનાં ચરણમાં વિનમ્ર થવાથી પોતાનું અંતઃકરણ પૂનિત થાય છે. એક વખતે જ્યારે હું નાનો હતો ત્યારે, પેટે પાટો બાંધીને આજીવિકા માટે કામ ધંધો શોધવા નીકળ્યો હતો. ચાલતાં ચાલતાં બિડગામે આવ્યો અને થોડી વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો. ત્યાં મારો ફકીરનો વેશ ન્યારો હતો, જેને લીધે મને ખૂબ આનંદ મળેલો. ત્યાં મને જરીનું એટલે કે, સોના ચાંદીના તારથી કપડા ઉપર નકશીકામ અને કસબ કરવાનું કામ મળેલું. મેં પણ વિશ્રાંતિ લીધા વીના કામ કર્યું અને ફકીરનું પરાક્રમ જુઓ. મારા તે બધાં જ કષ્ટોનો મને ફાયદો થયો. મારી પહેલાં ચાર હોશિયાર અને નામના મેળવેલા છોકરાઓએ કામ કર્યું હતું. મારાં કામની સાથોસાથ તેમનાં કામની પણ ગણતરી થઇ. એકને પચાસ રૂપિયા મળ્યા, બીજાને એકસો અને ત્રીજાને દોઢસો મળ્યા પણ મારો પગાર બધા જ કરતાં બમણો થયો. આવી મારી હોશિયારી નેહને મારા માલિકના મનમાં ખૂબ જ આનંદ થયો. તેણે બીજા છોકરાઓ કરતાં મારી ઉપર વધારે સ્નેહ બતાવ્યો અને મારા કામનાં વખાણ કર્યાં. મને માથા ઉપર બાંધવાનો ફેંટો અને શરીર ઉપર પહેરવાનો ગૌરવ આપે તેવો

પોશાક આપ્યો. પણ મેં તેને તેવો ને તેવો સાચવીને મૂકી દીધો. કોઈનું આપેલું કેટલા દિવસ ચાલે ? કેટલુંયે મળે તો અપુરતું જ હોય છે. મારી સરકાર કે જે મોટા પરમેશ્વર અથવા ગુરુ છે તે આપવા માંડે તો તે પ્રલયકાળના અંત સુધીનું એટલે કે ક્યારેય ન ખૂટે તેવું હતું. મારા સરકારની આપવાની રીત સામે બીજાઓએ આપેલાની શી કિંમત ? તેની ક્યાં બરાબરી કરી શકાય ? અમર્યાદાને મર્યાદાનું ભૂષણ કેવી રીતે હોઈ શકે ? મારી સરકાર તો લઈ જ લઈ જ કહેતા હતા, ત્યારે અહીંયા જે તે મને આપો આપો કહે છે. એટલે મારી સરકાર બ્રહ્મજ્ઞાન લઈ જ એવું કહેતા હતા, ત્યારે લોકો મારી પાસે આ લોકના સુખ જેવાં કે ધનસંપત્તિ, સંતતિ અને માનસન્માનની જ માંગણી કરે છે. બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં સાશ્વત સુખ મળે છે તે તેમને સમજતું નથી. અને ધારો કે સમજાય તો પણ તેને માટે જાતે કષ્ટ ભોગવવાની તેમની તૈયારી નથી હોતી. કોઈ પણ મારા બોલવા તરફ ધ્યાન આપતું નથી. કોઈ પણ મને વ્યવસ્થિત સાંભળવા તૈયાર નથી. મારી સરકારનો ખજનો તો ઉભરાઈ રહ્યો છે અને કોઈ ભરવા માટે ગાડું પણ લાવતું નથી. ખોદી લો કહું છું તો કોઈ ખોદતું નથી. કોઈને પણ પ્રયત્ન કરવો નથી. હું કહું છું કે, ધન ખોદો અને ગાડાંનાં ગાડાં ભરીને લૂંટી જાવ. ખરી માનો દીકરો હોય તેણે તેનો ભંડાર ભરી લેવો. ધ્યાનમાં રાખો, માટીની થઈ જશે માટી. મૃત શરીર ક્યાં તો માટીમાં મળી જાય છે, ક્યાં તો તેની રાખ થઈ જાય છે. પવન જશે અને પવન સાથે પ્રાણવાયુ ઊડી જશે. આવો લાભ ફરી પાછો માંગતા ચે મળવાનો નથી. (ઓ. ૧૪૯-૧૬૪)

મારા ફકીરનાં કલા કૌશલ્ય, મારા પરમેશ્વરની લીલા, અને મારી સરકારનો તાળો મેળવવાની રીત કંઈ ન્યારી જ છે. હું તો ક્યારેય ક્યાંયે જઈ છું અને ક્યાંય જઈને બેસી જઈ છું. છતાં આ જીવ માયામાં રાચતા ભક્તોના પ્રેમમાં ઓતપ્રોત છે અને વગર કારણનો ગોથાં ખાયા કરે છે. માયા છોડવી ખૂબ અઘરી છે. તેણે મને તો ગરીબદાસ બનાવી દીધો છે. મારા માણસોની હું તો રાતદિવસ ચિંતા અને યાદ કરતો એક સરખો બેસી રહું છું. (ઓ. ૧૬૫-૧૬૮)

હેમાડપંત સાઈબાબાના શરણે આવ્યા છે. આ કથાનું વર્ણન અપૂર્વ છે. સાઈ જાતે જે કરાવે છે, તેમાં મારાં 'હું પણાં'ની જગ્યા ક્યાં ? સાઈ પોતે જ આ કથાના કહેનારા, તે જ વાંચનારા, તે જ સાંભળનારા, તે જ લખાવનારા, તે જ લખનારા, અર્થ સમજાવીને કહેનારા પણ તે જ છે. સાઈ જાતે જ આ કથાની ભૂમિકા તૈયાર કરે છે અને બાબા પોતે જ આ કથાની મધુરતા પણ છે. તે જ શ્રોતા અને તે જ વક્તા પણ થતા હોય છે. અને સ્વાનંદ ભોગવનાર પણ તેઓ જ છે. પછી આવી સાંભળવામાં આવતી મધુરતા પરમાર્થ જોડવા માટે ઓછી થોડી પડવાની કે ? જે ભક્તો આ સર્વ પ્રકારનાં આવાં સુખ ભોગવતા હોય, તેઓ અસલમાં ભાગ્યવાન હોય છે. હવે પછી આગલા અધ્યાયનો સાર 'સાઈબાબાની ઉદ્દીનો અપાર મહિમા' છે. સજ્જન શ્રોતાઓ ! હું ઝોળી ફેલાવીને વિનંતી કરી રહ્યો છું, કે આપ સર્વે આદરપૂર્વક તે અધ્યાય સાંભળશો. હેમાડપંત અતિ નમ્રપણે કહે છે કે સાઈસમર્થને મારી દયા આવી અને તેમણે જ પોતાનું અપૂર્વ, રસપૂર્ણ કથાથી તૈયાર થયેલ સત્ ચરિત્ર મારી પાસેથી બોલાવ્યું છે. (ઓ. ૧૬૯-૧૭૪)

સર્વનું કલ્યાણ થાય. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા ભક્ત હેમાડપંત રચિત,
શ્રી સાઈસમર્થના સત્યચરિત્રના 'ગુરુ મહિમા-વર્ણન' નામનો બત્રીસમો અધ્યાય અહીંયા સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

॥ અધ્યાય ૩૩ ॥

ઉદી પ્રભાવ:

(ઇશ્વર પ્રાપ્તિના માર્ગમાં ગુરુના મહત્વનું વર્ણન)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

જેમની માત્ર કૃપાદષ્ટિથી જ પાપના પર્વતો તરત જ બળીને ખાખ થઈ જાય છે, તેમજ કલિયુગની ખરાબ પ્રવૃત્તિઓ ધોવાઈ જાય છે, તેવા સંતોને અને સજ્જનોને પ્રણામ કરીએ. તેમના ઉપકારોનો બદલો જન્મ જન્માંતરો પછી પણ વાળી શકાતો નથી. તેમનું બોલવું સાધારણ હોય છતાં આપણા હિતનો ઉપદેશ કરે છે તેમજ શ્રેષ્ઠ અવિનાશી સુખ પ્રાપ્ત કરી આપે છે. આ આપણું અને પેલું બીજનું એવું તેમની બુદ્ધિને માનતી નથી. સંસ્કૃતિના ભેદભાવનો વિચાર તેમના મનમાં ક્યારે પણ નથી આવતો. પાછલા અધ્યાયમાં ગુરુના મહિમાનું થોડું ઘણું વર્ણન થયું. હવે આ અધ્યાયમાં શ્રોતાઓએ ઉદીનો મહિમા સાંભળવો. સાઈબાબા માંગી માંગીને ફક્ત દક્ષિણા લેતા હતા, તેમાંથી દીન તથા નબળા વર્ગમાં દાન કરતા અને જે પૈસા વધે તેનાથી બાળવાનાં લાકડાંનો ભારો ખરીદતા અને તેનો ઢગલો કરતા. સૂકાં લાકડાંને પોતાની સામેની ધૂણીમાં બાળતા અને તેની જે રાખ નીકળતી તેને બાબા ઉદી તરીકે ભક્તોને આપતા હતા. શિરડી ક્ષેત્રમાંથી પોતાના ગામ પાછા ફરતી વખતે ભક્તો બાબાની આજ્ઞા માંગતી વખતે આ આપવાનો રિવાજ હતો. તે બધા જ ભક્તો જાણતા હતા એટલું જ નહીં પણ 'ઉદી આપો' એમ બાબા બોલતા તેથી ભક્તો સમજી જતા કે પાછા જવાની અનુમતિ મળી ગઈ છે. બાબાની આ પ્રસાદી મળે એટલે ઘરે પાછા ફરવાનો ઉલ્લાસ વધી જતો. આમ પણ, શિરડીમાં હો ત્યારે બપોરે, સાંજે કે સવારે ઉદી આપ્યા વગર બાબા કોઈને પાછા જવા દેતા નહીં. આ જ બાબાનો દરરોજનો કાર્યક્રમ રહેતો. (ઓ. ૧-૯)

પણ ઉદીનો ગુણધર્મ શો ? મસ્જિદમાં ચોવીક કલાક અખંડ ધૂણી શા માટે ? સાધુઓની જમાત ધુમાડા નીકળતા અંગારાની સામે બેસતી તો બાબા ધુમાડો એકાગ્રતાથી બેસતા. આ ઉદી આપવાનો રોજનો કાર્યક્રમ શા માટે ? ઉદી એટલે વિભૂતિ આપવામાં બાબાશ્રીનો ઉદ્દેશ શું હોઈ શકે ? તે દ્વારા તે શું સૂચવવા માગતા હતા ? તો આ જગતમાં દેખાતું બધું જ રાખ જેવું મિથ્યા છે તે મનમાં નક્કી જાણવું. આ મનુષ્યદેહ પણ પંચમહાભૂતોથી સર્જાયેલા ભોગ ભોગવવા માટે બાકી વધેલો લાકડાનો ટુકડો જ છે. ભોગ પૂરો થતાં આ બિલકુલ હલનચલન વગરનો શૂન્ય થઈને પડશે અને તેની આખરે રાખ થઈ જવાની. તમારી અને મારી પણ આ જ પરિસ્થિતિ થવાની છે. તે બાબત બધાને યાદ રહે અને મને પણ રાતદિવસ જાગૃતિ રહે માટે આ ઉદી હું આપતો હોઉં છું. આ સંપૂર્ણ વિશ્વ એ એક માયાનો દેખાવ જ છે. ફક્ત બ્રહ્મ એ જ સત્ય છે. અર્થાત્ સત્તત્ત્વ એટલે પરમેશ્વર એ જ સાચો વાસ્તવિક છે અને બ્રહ્માંડ તે સત્ય નથી. તેનો ખરો સંકેત તે આ ઉદી છે. આ દુનિયામાં પત્ની, પુત્ર, સગાંવહાલાં કોઈ કોઈનું નથી. આપણે નગ્ન આવ્યા છીએ ખાલી હાથે અને ખાલી હાથે જ જવાના છીએ, તે વાતનું સ્મારક એટલે ઉદી છે. આ ઉદી શરીર ઉપર ચોળવાથી મનનાં અને શરીરનાં દુઃખો નહિ જેવા થઈ જાય છે. આ ઉદીનું ગૂઢ સારતત્ત્વ એટલે 'વિવેકપૂર્ણ વૈરાગ્ય' છે. જે કાંઈ આપી શકાય તે દક્ષિણામાં આપીને પ્રવૃત્તિમાંથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય એટલે ધીમે ધીમે નિવૃત્તિ વૈરાગ્યનાં

લક્ષણો આપણને સમજવા લાગે છે. વૈરાગ્ય મળી જાય પણ તેની સાથે વિવેક ન હોય તો તે વૈરાગ્યની માટી થઈ જાય છે. માટે ઉદ્દીનો ઉપયોગ કરવો. વિવેક અને વૈરાગ્ય આ બંનેને ભેગા બાંધીને સાથે રાખવા એટલે ઉદ્દી અને દક્ષિણાનો મેળ બેસાડવો એવો થાય. આબું કર્યા વીના સંસારરૂપી નદીની પેલેપાર પહોંચવું ખૂબ જ અઘરું છે. (ઓ. ૧૦-૧૯)

નાનાંમોટાં અનેક માણસો બાબાનાં દર્શન માટે આવતા હતા, અને બાબાનાં ચરણોમાં વંદન કરીને પાછા જતા હતા. ત્યારે બાબા તેમને ઉદ્દી આપતા. મસ્જિદમાં ધૂણી રાતદિવસ પ્રજ્વલિત રહેતી. તેમાંથી મૂઠીભર રાખ આપીને બાબા બધાને રવાના કરતા. પ્રસાદ સમજીને રાખ આપતા, પોતાના હાથે સામેના માણસના કપાળ ઉપર ચોપડી આપતા અને તેની સાથે જ તે જ હાથ માથા ઉપર મૂકીને ભક્તનું કલ્યાણ ઇચ્છતા હતા. રક્ષા, અંગારો, રાખ, વિભૂતિ, પવિત્રભસ્મ ઉદ્દી અર્થાત્ ઉદ્દી એટલે એક વૃક્ષમાંથી નીકળતો ચીકણો સુગંધીત પદાર્થ, કે જેને અગ્નિ ઉપર નાખતા એ સળગી ઊઠે છે અને તેમાંથી સુગંધીત ધુમાળો નીકળે છે, તેની રાખ થાય છે. આ બધા શબ્દો જુદા છે, પણ તે બધાનો અર્થ એક જ છે. તેને પ્રસાદની માફક બાબા કોઈ પણ પ્રકારની મર્યાદા વીના વહેંચતા હતા. ‘આ સંસાર ઉદ્દી જેવો છે, એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે આપણે પણ આ ઉદ્દીની જેમ જ રાખ થઈ જઈશું.’ એ જ ઉદ્દીનો એક મહત્ત્વનો સાર છે. કમળની પાંખડીઓ પરના પાણીના ટીપાની જેમ આ દેહ નાશવંત હોવાથી ખરી પડે છે. માટે તેનું મમત્ત્વ છોડી દેવું. તે જ બાબાનો ઉદ્દી વહેંચવાનો અર્થ હતો. વિશ્વનો આ બધો પસારો રાખની રંગોળી જેવો છે તે ચોક્કસપણે જાણજો. જગતના મિથ્યાતત્ત્વનો વિચાર કરો, અને ઉદ્દી જ એક ખરું અસ્તિત્વ છે. એ વાત પર વિશ્વાસ રાખો. ઉદ્દી એટલે ફક્ત માટી જ છે. જે જે વસ્તુઓનાં નામ અને આકાર છે તે દરેક વસ્તુઓની એક દિવસે આવી જ ગતિ થવાની છે. આ જગતમાં જે વસ્તુઓની સ્થિતિમાં અંતર બદલાવ અથવા વિકાર દેખાય છે તે માત્ર નામ પૂરતો જ છે. તેનો અનુભવ માટીના સતત ટકવાના અને ક્યારે પણ ન બદલાવાના ગુણોને લીધે જોવાનો મળે છે. (ઓ. ૨૦-૨૭)

બાબા ઘણીવાર રંગમાં આવી જઈને ગીત ગાતા સાંભળ્યા હતા. તે બાબતને લગતી ઉદ્દી વિષેની એક મજેદાર નાનીસરખી ગીત પંક્તિ શ્રોતાઓએ ધ્યાનથી સાંભળવી. ‘રમતે રામ આયોજી આયોજી । ઉદ્દિયાંકી ગોનિયા લાયોજી ॥ધ્રુ॥’ મનની લહેર આવતાં આટલી બે જ લીટીઓ ખૂબ જ મધુર અવાજમાં આનંદથી તેઓ ઘણીવાર ગાતા. બાબાએ આ ગણ ગણવામાં રામનું નામ કેમ લીધું ? કૃષ્ણ કે બીજા કોઈ દેવોનું નામ કેમ ન લીધું ? જાણે કે બાબાને એવું કહેવું હતું કે એમની ઉદ્દી રામના બાણ જેવી એકદમ અકસીર અને ચોક્કસ પરિણામકારક છે. તેનો અનુભવ આપણામાંથી ઘણા લોકોને આજે પણ થઈ રહ્યો છે. ટૂંકાણમાં બાબાની આ કલ્યાણકારક ધૂણીની ઉદ્દીની કેટલી ગુણો ઉત્પન્ન કરી ! તેની ગણતરી કરવાનું સામર્થ્ય કોઈનામાં નથી. આવો બાબાનો ઉદ્દી વહેંચવા પાછળનો ગૂઢ પરમાર્થ બાબતનો ભાવાર્થ સાંભળીને શ્રોતાઓ ઉદ્દીને પોતાના જીવના શુદ્ધ સ્વાર્થ અને ફાયદાના અર્થે સંસારની વ્યવસ્થા સારી રીતે ચલાવવા માટેના હેતુથી વિચારવા લાગ્યા. તેથી માર્ગ બતાવવા માટે પરમશ્રેષ્ઠ છે. તેઓ ભક્તોના કલ્યાણનો સ્વાર્થ સાધી આપે છે. આ ઉદ્દીના યોગક્ષેમની કથા તો અગણિત કહી શકાય એટલી છે, પણ ગ્રંથનો વિસ્તાર વધે નહીં માટે તેને ટૂંકાવી દેવામાં આવી. (ઓ. ૨૮-૩૩)

એક વખતે નારાયણ મોતીરામ જાની નામના ઔદિચ્ય ગૃહસ્થાશ્રમી બ્રાહ્મણ રસોઈઓ નાસિકમાં રહેતો હતો. તેવા જ એક બાબાના અન્ય રામચંદ્ર વામન મોડક નામના ભાવિક ભક્ત હતા, જેમને ત્યાં આ નારાયણ જાની નોકરી કરતો હતો. બાબા જ્યારે હયાત હતા ત્યારે આ નારાયણ જાની પોતાની માતાને બાબાના દર્શન માટે શિરડી લઈ ગયા હતા. તે દરમિયાન બાબાએ પોતાની મેળે જ નારાયણની માને પહેલેથી જ ઇશારો સૂચવી દીધો હતો કે, ‘હવે પછી નોકરી સાથે નારાયણનો સંબંધ રહેવાનો નથી, આ ગુલામી હવે બસ થઈ. એના કરતાં તો સ્વતંત્ર ધંધો રોજગાર સારો.’ ત્યાર પછી

થોડા જ દિવસો વીત્યા હશે ત્યાં ભગવાનની દયાથી નારાયણનું પરાવલંબન પૂર્ણ થયું અને તે જે કરતો હતો તે નોકરી છૂટી ગઈ. તેમને સ્વતંત્રતા ગમવા માંડી અને પોતાની હિંમતથી જમવા તથા રહેવાની વ્યવસ્થા સાથેનો ધંધો શરૂ કર્યો. તે લોજીંગ બોર્ડિંગનું નામ રાખ્યું ‘આનંદાશ્રમ’ અને તેમાં પૂરેપૂરું મન પરોવીને મહેનત કરતાં દિવસે દિવસે તેમનું નામ પ્રચલિત થઈ ગયું. આ કારણે નારાયણને ઘણો જ સંતોષ થયો. આમ બાબાશ્રીનું કહેવું માનતાં ઘણો જ ફાયદો થતાં તેમની સાઈચરણોમાં શ્રદ્ધા ખૂબ જ વધી ગઈ અને તેનું રૂપાંતર દૃઢ ભક્તિના સ્વરૂપમાં થયું. અનેક નવા અનુભવો જીવનમાં પેદા થતાં તેમની બાબા પ્રત્યેની ભક્તિ કાયમની થઈ ગઈ. શ્રી બાબાના કહેવાનો અર્થ પાર પડ્યો, શ્રોતાઓને એક નવી વાર્તા સાંભળવા મળી, તેમજ તેમનો પણ બાબાના પ્રેમમાં વધારો થયો. સાચેસાચ બાબાની કરણી અપૂર્વ હતી. બાબા હંમેશા પોતાને માટે કંઈ કહેતા હોય એવું બોલતા, પણ ખરેખર તે બીજાને જ લાગુ પડતું. ધ્યાન દઈને જોનારા, સાંભળનારાઓ માટેનો આ દરરોજનો અનુભવ હતો. (ઓ. ૩૪-૪૩)

નારાયણ જ્ઞાનીને જેમ જેમ અનુભવો થતા ગયા તેમ તેમ તેમની ભક્તિ અને પ્રેમનો વૈભવ વધતો ગયો. હવે અન્યની એક અતિશય ભક્તિભાવવાળી વાત સાંભળો. એક વખત તેમના પરમમિત્રને અચાનક એક વિંછીએ ડંખ માર્યો, અને અપાર વેદના થવા લાગી. ડંખની જગ્યા ઉપર લગાવવા માટે બાબાની ઉદ્દી ખૂબ જ અકસીર છે. પણ શોધતાં તે મળી નહીં. એક બાજુ પેલા મિત્રથી દર્દ સહન થતું ન હતું અને બીજાબાજુ ઉદ્દી મળતી ન હતી. તેવા સમયે નારાયણે બાબાની છબી પાસે જઈને તેમની કડુણાની ભીખ માંગી તેમની છબીની આગળ એક સળગી રહેલી અગરબત્તીની રાખ નીચે પડેલી હતી તેને નારાયણને તદ્દપુરતી ઉદ્દી જ માની લઈને તેમાંથી એક ચપટી જેટલી લીધી. એક ચપટી ભરી સાઈનામનો મંત્ર બોલતા ગયા અને દુઃખની જગ્યાએ લગાવતા ગયા. જેવી ભાવના તેવો જ અનુભવ થાય છે. શ્રોતાઓને નવાઈ લાગશે પણ રાખ યોગતાની સાથે જ આવી ભયંકર વેદના અદશ્ય થઈ ગઈ અને તે બંને મિત્રોમાં બાબા પ્રત્યેનો પ્રેમ ઉભરાઈ આવ્યો. (ઓ. ૪૪-૫૦)

આ તો એક અગરબત્તીની રાખ એક પીડાતી વ્યક્તિને લગાડવામાં આવી હતી. પણ ઉદ્દી સમજીને રસ્તા ઉપરથી ધૂળ પણ લઈએ તો પણ આવો જ અનુભવ થાય છે. આ પ્રકારની માટીના સ્પર્શથી જેઓનો રોગ કે દુઃખાવો હોય અથવા કોઈ બીજાના રોગ કે દુઃખાવા ઉપર પણ પ્રયોગ કરવામાં આવે તો પણ તેનો ઇલાજ થાય છે. એક વખત એક ભક્તની છોકરીને ગાંઠીયો જ્વર થયાની બાતમી બીજા ગામથી અચાનક મળતાં છોકરીનો બાપ ફિક્કરમાં પડી ગયો. બાપ વાંદરા ખાતે રહેતો હતો. અને પેલી છોકરી બીજા ગામ હતી. પોતાની પાસે ઉદ્દી ન હોવાને કારણે તેણે નાનાસાહેબ ચાંદોરકરને સંદેશો મોકલાવ્યો, ‘આપ બાબાને પ્રાર્થના કરો, અને મારી આ ચિંતા દૂર કરો.’ આવી નાનાસાહેબને વિનંતી કરીને પ્રસાદરૂપી ઉદ્દી મોકલવા માટે જણાવ્યું. સંદેશો લઈને જે જઈ રહ્યો હતો, તેને નાનાસાહેબ રસ્તામાં જ મળી ગયા. પોતાની ઘરવાળી સાથે તેઓ તે સમયે કલ્યાણ જવા માટે નીકળ્યા હતા. નાનાસાહેબને થાણા સ્ટેશને આ સંદેશો મળ્યો. બાબાની ઉદ્દી પાસે ન હતી, માટે તેમણે રસ્તા ઉપરની માટી ઉંચકી અને સાઈસમર્થનું ધ્યાન કર્યું. અને પાછા વળીને પોતાની પત્નીના કપાળ પર તેમણે ચપટી માટી લગાડી દીધી. અહીંયા પેલો ભક્ત નીકળ્યો અને તેની છોકરી જે ગામમાં હતી ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં પહોંચતા જે હકીકત તેને જાણવા મળી તે સાંભળીને તેમને ખૂબ જ આનંદ થયો. પેલી બાળકીને ત્રણ દિવસ સુધી સતત ખૂબ જ તાવ આવ્યો હતો અને તેને લીધે તે ઘણી જ અશક્ત થઈ ગઈ હતી. તેના આગલે જ દિવસે તેને થોડા આરામ થયો હતો. તપાસ કરતાં સમજાયું કે, નાનાસાહેબે જે સમયે ત્યાં ઉદ્દી સમજીને ધૂળનો ચાંલો પોતાના પત્નીને કર્યો હતો અને બાબાને અંતરમનથી પ્રાર્થના કરી હતી એ જ ક્ષણથી પેલી છોકરીને તાવ ઉતરવા માંડ્યો. આ દુઃખાવાની કથા યોગ્ય પ્રસંગે અને સમયે સવિસ્તારથી આગળ ઉપર કહેવામાં આવશે. હાલ પૂરતી આ

ઉદ્દીની નાની સરખી ચટકદાર વાત અહીં હાલ પૂરતી આટલી જ છે. (ઓ. ૫૧-૬૨)

એ જ પ્રેમાળ નાનાસાહેબ ચાંદોરકર ઇ.સ. ૧૯૦૨ થી ૧૯૦૪ની આસપાસના સમયે મામલતદાર હતા ત્યારે પોતાના ભક્તોના કલ્યાણ માટે તત્પર એવા બાબાએ કેવા ચમત્કાર કર્યા હતા તે હવે સાંભળો. આ ઉદ્દીના મહિમાનો તો કોઇ પાર જ નથી. આ બીજા ચમત્કાર પણ હું હવે કહી સંભળાવું છું. શ્રોતાજનોએ સાંભળવા માટે તૈયાર થવું, તમને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થશે. નાનાની દીકરી પરણેલી હતી. તેનું નામ મૈનાતાઇ હતું અને તેનાં લગ્ન પૂનાના કુવળેકર કુટુંબમાં થયા હતાં. તે પ્રસુતિ માટે પોતાનાં માબાપને ઘરે આવી હતી. પ્રસુતિનો સમય થઇ ગયો હતો. ત્યાં તેને અસહ્ય પ્રસુતિની પીડા શરૂ થઇ. તેથી જામનેરથી નાનાસાહેબ સાઇસમર્થને અનેક રીતે યાદ કરીને યાચના કરી રહ્યા હતા. જામનેરની આ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ શિરડીમાં કોઇને ન હતો. પણ સર્વજ્ઞ અને સર્વગત સાઇબાબા માટે આ જગતમાં કંઈ પણ છૂપું ન હતું. તેમની પોતાના ભક્તો સાથે અંતર મનથી એકતા હતી. નાનાની આવી પરિસ્થિતિ જાણને બાબાનું મન દ્રવી ઉઠ્યું અને તેમણે ખરેખર શું કર્યું તે હવે જુઓ. બાબાને નાનાને ત્યાં તરત જ ઉદ્દી મોકલવાનું મનમાં વિચાર આવ્યો. એટલામાં શિરડીના ગોસાઇ રામગીર બુવાના મનમાં પોતાને ગામ જવાની ઇચ્છા થઇ તેમનું ગામ ખાનદેશમાં હતું. બધી તૈયારી બાદ તેઓ દર્શન કરવા માટે બાબાની પાસે મસ્જિદમાં આવ્યા. બાબા હયાત હતા ત્યારે પણ શિરડી છોડતાં પહેલાં ભક્તો બાબાની આજ્ઞા માંગ્યા વીના કે પગે લાગ્યા વીના કોઇ પણ કામે જતા નહીં. લગ્ન હોય કે જનોઇ અથવા કોઇ મંગલ કાર્ય હોય, આમ જ કરવા ધાર્યું હોય કે તેનું પ્રયોજન કર્યું હોય, પહેલાં બાબાની સંમતિ લેવી પડતી. તેમની સંપૂર્ણ આજ્ઞા મેળવ્યા વીના કે આશીર્વાદ અથવા ઉદ્દી પ્રસાદ લીધા વીના કાર્ય નિર્વિઘ્નપણે પાર પડવાનું નથી તેવી દેરેક ભક્તોની દ્રઢ ભાવના હતી. આવી આ શિરડીગામની પદ્ધતિ હતી, તેને અનુસરીને રામગીર બુવા બાબાનાં ચરણોમાં પડીને આજ્ઞા લેવા આવ્યા હતા. તે બોલ્યા, ‘બાબા હું ખાનદેશ મારા ગામ તરફ જઇ રહ્યો છું. મને આપના ઉદ્દી આશીર્વાદ આપો અને આ દાસને જવાની અનુમતિ આપો.’ રામગીરબુવાને બાબા પ્રેમથી ‘બાપુગીર’ એ નામથી બોલાવતા હતા. તેને બાબાએ કહ્યું, ‘તું તારે ગામ આનંદથી જા. પણ રસ્તામાં થોડો આરામ લેજે. પહેલા જામનેર મુકામે જજે. નાનાસાહેબ ચાંદોરકરને ઘેર ઉતરજે. નાનાના સમાચાર મેળવ્યા પછી તું આગળ તારા ઘરની વાટ પકડજે.’ પછી ત્યાં બાબાની નજીક બેઠેલા માઘવરાવ દેશપાંડેને બાબાએ કહ્યું, ‘શામા, પેલી માઘવ અડકરે રચેલી આરતી કાગળ ઉપર લખીને નાના ખત ગોસાઇ બાપુગીર સાથે મોકલે.’ બાપુગીરને તે આરતી અને ઉદ્દી થોડી પડીકામાં બાંધી આપી અને કહ્યું કે, ‘આ પડીકી અને આરતી નાનાને પહોંચતી કરજે તેમજ તેમના ખબરઅંતર પૂછીને તારે ગામ જજે.’ રામા જનાર્દને રચેલી સંતજ્ઞાનેશ્વરની આરતી છે. ‘આરતી જ્ઞાનરાજા । મહાકૈવલ્યતેજા ॥’ તેવી જ આ ‘આરતી સાઇબાબા । સૌખ્યદાતારા જીવા ॥’ છે. બંનેની ગાવાની ઢબ એક સરખી જ છે. રામ જનાર્દને તે જનાર્દને સ્વામીના ભક્ત. જનાર્દને સ્વામીના ત્રણ મુખ્ય શિષ્યો હતા. એક જનાર્દને એટલે પ્રસિદ્ધ સંત એકનાથ મહારાજ, રામજનાર્દને જેમણે આ જ્ઞાનેશ્વરની આરતીની રચના કરી અને ત્રીજા જની જનાર્દને. માઘવ આડકર સાઇનાં ચરણોમાં આસકત હતા. તેમની આરતીની રચના ખૂબ જ પ્રસાદિક છે. અને તે સિવાય બાબાનાં ભજનો અપૂર્ણ રહ્યાં હોત. બાબાને ગમતી આ આરતી હતી. જે ઉદ્દી સાથે બાબાએ નાનાસાહેબને મોકલાવી હતી. એ આરતી શ્રોતાઓએ મન મુકીને સાંભળવી જોઇએ. તેની ફળશ્રુતિની વાત આગળ ઉપર જણાઇ આવશે. (ઓ. ૬૩-૮૨)

આરતી

આરતી સાઇબાબા । સૌખ્યદાતા જીવા ।

ચરણજાતર્ણી । ઘાવા દાસાં વિસાંવા । ભક્તાં વિસાંવા ॥૩૫॥

શ્રી સાઇનું સત્ય ચરિત્ર

હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું. આપ સર્વ પ્રાણીઓના જીવને સુખ આપનારા છો. તમારાં ચરણની ધૂળનાં રજકણો નીચે આ સેવકને આશ્રય આપો. આ ભક્તને આશ્રય આપો. આ ધ્રુપદ છે એટલે આરતીના પ્રારંભે અને દરેક પંક્તિ ફરી ફરીને બોલવામાં આવે છે.

જાળૂનિયાં અનંગ । સ્વસ્વરૂપીં રાહે દંગ । મુમુક્ષ જના દાવી ।
નિજડોળાં શ્રીરંગ । ડોળા શ્રીરંગ ॥ આરતી ॥૧॥

કામવાસના બાળીને તમે સદા પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં મસ્ત રહો છો અને મોક્ષની ઇચ્છા કરવાવાળા લોકોને તેમની આંખોમાં તમે શ્રી કૃષ્ણના રૂપમાં દર્શન આપો છો. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું ॥૧॥

જ્યા મનીં જૈસા ભાવ । તયા તૈસા અનુભવ । દાવિસી દયાધના ।
ઐસી તુઝી હી ભાવ । તુઝી હી ભાવ ॥ આરતી ॥૨॥

હે અત્યંત દયાળુ સાઇનાથ જેના મનમાં જેવી શ્રદ્ધા અથવા વિશ્વાસ કે ભાવ હશે તે જ પ્રમાણે તેને તમે અનુભવી બતાવો છો. એવી તમારી આ માયા અથવા ચમત્કારિક કરણી છે. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું ॥૨॥

તમુચે નામ ધ્યાતા । હરે સંસૃતિવ્યથા । અગાધ તવ કરણી ।
માર્ગ દાવિસી અનાથા । દાવિસી અનાથા ॥ આરતી ॥૩॥

તમારા નામનું ચિંતન કરતાં સંસારનાં માનસિક અને શારીરિક દુઃખોનો નાશ થાય છે. તમારી લીલાઓની કોઇ મર્યાદા નથી. જેને કોઇ સહાય કરનારું નથી, તેને તમે જ ઉત્તરિ અને સુખનું માર્ગદર્શન કરનારા છો. અનાથોને રસ્તો બતાવો છો. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું ॥૩॥

કલિયુર્ગી અવતાર । સગુણ બ્રહ્મ સાચાર । અવતીર્ણ જહલાસે ।
સ્વામી દત્ત દિગંબર । દત્ત દિગંબર ॥ આરતી ॥૪॥

નિર્ગુણ અને નિરાકાર એવા બ્રહ્મ એવા તમે, આ કલિયુગમાં ગુણ અને આકાર સહિત, પ્રત્યક્ષ પ્રગટ થયેલા સ્વામી દત્તદિગંબર તમે જ છો. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું ॥૪॥

આઠાં દિવસાં ગુરુવારીં । ભક્ત કરિતી વારી । પ્રભુપદ પહાવયા ।
ભવભય નિવારી । ભય નિવારી ॥ આરતી ॥૫॥

દર આઠ દિવસે ગુરુવારે સર્વ શક્તિમાન એવા દેવ તમને અને તમારાં ચરણોનાં દર્શન માટે ભક્તજનો જાત્રા કરે છે. તેમના તમે સંસારના ડર દૂર કરો છો. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું. ॥૫॥

માઝા નિજ દ્રવ્યહેવા । તવ ચરણ રજસેવા । માગણે હેચિ આતાં ।
તુમ્હાં દેવાધિદેવા । દેવાધિદેવા ॥ આરતી ॥૬॥

મારી સંપત્તિનો ભંડાર એટલે, આપનાં ચરણોની સેવા કરવી તે જ છે. હે દેવોના દેવ ! આપની પાસે ફક્ત હું એટલું જ માગું છું. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું. ॥૬॥

ઇચ્છિત દીન ચાતક । નિર્મલ તોય નિજસુખ । પાજાવે માધવા યા ।
સાંભાળ આપુલી હી ભાક । આપુલી હી ભાક ॥ આરતી ॥૭॥

આ ગરીબ ચાતકરૂપી પક્ષી, પોતાના આત્મરૂપ સુખ માટે નિર્મળ પાણીની ઇચ્છા, કરી રહ્યું છે આ માધવને તે પીવડાવો અને આપે આપેલ વચનને ખરું પડવા દો. હે સાઇબાબા ! હું તમારી આરતી ઉતારું છું. ॥૭॥

સાઈબાબાની આ આરતીનું મહત્વ વિશેષ છે. શિરડીમાં દરરોજ બપોરની મધ્યાહન આરતીમાં અને સાંજની ધૂપ આરતીના સમયે આ ગવાય છે. બાબાને આ આરતી ઘણી જ ગમતી હતી, એ અંગે કોઈ શંકા નથી. એ સિવાય કે, તેમણે પોતે શ્યામા પાસે એક કાગળ ઉપર લખાવીને સંકટમાં ઘેરાયેલા નાનાસાહેબને આટલે બધે દૂર ઠેઠ જામનેર સુધી મોકલાવી હતી. તેનો ગુણ અને પરિણામ શું આવ્યું તે આપણને આગળ ઉપર જણાશે. આજદિન સુધી આ આરતી ગાવાથી અનેક ભક્તોનાં સંકટો પળભરમાં દૂર થઈ ગયા છે, એવું ઘણા ભક્તોએ અનુભવેલ છે.

આ આરતી બાબાએ જાતે મોકલાવી એનો બીજો પણ એક અર્થ નીકળે છે, આ આરતીમાં જે જે વિધાનો છે તે બધાં બાબાને માન્ય હતાં. દાખલા તરીકે આરતીની આ ચોથી પંક્તિ જુઓ ‘કલિયુગીં અવતારા સગુણ બ્રહ્મ સાચાર । અવતીર્ણા જાહલાસે । સ્વામી દત્તદિગંબર ॥ દત્ત દિગંબર ॥૪૧૧’ આ ઉપરથી આપણે બાબાને જે પરબ્રહ્મ અથવા તો સાક્ષાત્ દત્તના અવતાર માનીએ છીએ, તે ભાવનાનો પણ ખુલાસો થાય છે.

આરતીની રચના અત્યંત પ્રસાદપૂર્ણ છે એમાં જરા પણ શંકાને સ્થાન જ નથી. તેમજ તેમાં દર્શાવેલા ભાવો અતિ ભક્તિપૂર્ણ છે એ પણ ખરું બાબાની ભક્તિને લીધે ‘સૌખ્ય’ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ ‘સંસૃતિવ્યથા’ દૂર થઈને આ વિશ્વાસ હોવાને કારણે ફક્ત માગવાથી જ તેમની અખંડ ‘ચરણરજ સેવા’ અને નિર્મળ આત્મસુખ પણ મળે છે. કેટલી ઉચ્ચ ભાવના ! બાબાની આરતી ગાયા વીના સાઈબાબાનું ભજન અપૂર્ણ જ રહેશે. ત્યારે મને પોતાને એવું લાગે છે કે, ભક્તોએ દિવસમાં એકાદ વખત આ આરતી ગાવી જ જોઈએ, એવો નિયમ રાખવો જોઈએ.

રામગીરબુવાએ બાબાને કહ્યું, ‘બાબા ! મારી પાસે હાલમાં તો ફક્ત બે રૂપિયા જ છે. આટલામાં તો હું જામનેર કેવી રીતે જઈ શકવાનો છું ?’ તે સાંભળી ને બાબાએ જવાબ આપ્યો, ‘તું આરામથી સ્વસ્થપણે જા, તારી બધી વ્યવસ્થા થઈ જશે.’ બાબાનો આવો વિચાર સાંભળીને અને તેમની આજ્ઞા મેળવીને તથા વંદન કરીને તરત ઉદી પ્રસાદ લઈને રામગીરબુવા પોતાને આપેલા કાર્યમાં મગ્ન થઈ ગયા અને જામનેર જવા માટે નીકળી ગયા. જામનેર જવા માટે તે સમયે આગગાડીની વ્યવસ્થા ન હતી તેમજ કોઈ સારી સગવડ પણ ન હતી. માટે બુવાને ચિંતા થતી હતી. આગગાડીનો પ્રવાસ કરીને તેઓ જલગાંવના સ્ટેશન પર ઉતર્યા અને ત્યાંથી આગળનો ૪૪ કિ.મી. નો રસ્તો પગપાળા જ કાપવાનો હતો. જામનેર પહોંચવા માટે કોઈ પણ સગવડ ન હતી. એટલે જલગાંવ આવતા એક રૂપિયો અને ચૌદ આના આગગાડીનાં ભાડાંના થયા હતા. બાકીના બે આના જ બચ્યા હતા. આવી પરિસ્થિતિમાં ચિંતા કરતો કરતો રામગીરબુવા જલગાંવ સ્ટેશનના દરવાજા પાસે ટિકિટ આપીને સ્ટેશનની બહાર આવ્યો, ત્યાં જ બુવાની સામે એક સિપાહી જેવો માણસ ઉતારુઓની પૂછપરછ કરતો હતો કે શિરડીના બાપુગીર કોઈ છે તે મને મહેરબાની કરીને જણાવો.

વાચકોએ અહીંયા ધ્યાન આપવું કે તે સિપાહીએ ‘રામગીર’ કહીને પૂછ્યું નહી પણ શિરડીના ‘બાપુગીર’ કહીને પૂછ્યું. ઉપરની ઓવી. ૭માં જણાવ્યા પ્રમાણે તેને આ નામથી ફક્ત બાબા જ બોલાવતા હતા. તો આ તપાસ કરનારો સિપાહી તે કોણ હોઈ શકે એ વાચકોએ નક્કી કરવાનું રહ્યું.

તે સિપાહીનું પૂછવું ફક્ત પોતાને માટે જ છે, એવું જાણીને રામગીરબુવા આગળ આવ્યા અને બોલ્યા, ‘હું એ જ છું. તારે શું કહેવું છે ?’ એના જવાબમાં પેલો સિપાહી બોલ્યો, ‘નાનાસાહેબ ચાંદોરકરે તમને લેવા માટે મને મોકલ્યો છે. ટાંગામાં બેસીને જલદી ચાલો. તેઓ તમારી રાહ જોઈ રહ્યા છે.’ બુવાને ખૂબ જ આનંદ થયો અને મનમાં બોલ્યા, ‘શિરડીથી નાનાને સંદેશો મળ્યો લાગે છે. માટે જ સમયસર આ ટાંગો મોકલ્યો છે. ચાલો એક મોટી ચિંતા ટળી.’ સિપાહી હોશિયાર લાગ્યો. તેની દાઢી મૂછો બરાબર ઠસ્સેદાર હતી અને કપડાં પણ વ્યવસ્થિત પહેરેલાં હતાં. ઘોડાગાડી પણ સુંદર દેખાતી હતી. જેવો ટાંગો તેવો ઘોડો પણ હતો. એ કંઈ ભાડાંની ઘોડાગાડી થોડી હતી ? કાર્યના ઉત્સાહમાં તે બીજી બધી

ઘોડાગાડીઓ કરતાં આગળ નીકળી ગયા. રાતના સાડાઢશ કે અગિયાર વાગતાં ટાંગો જે તેજ ગતિથી દોડતો હતો તે એક નાળા પાસે આવીને ઊભો રહ્યો, ત્યાં એ ટાંગાવાળાએ ઘોડાને પાણી પીવડાવવા માટે ટાંગાથી છૂટો કર્યો અને બોલ્યો, ‘હું તરત પાછો આવું છું. પછી આપણે સ્વસ્થતાથી થોડું કંઈ ખાઈએ. હું થોડું પાણી પણ લઈ આવું છું. થોડો સમય થોભીને તથા કેરી, પેંડા, ગોળપાપડી ખાઈને તથા પાણી પીને આગળ જઈએ. આપણે ઘોડાને પણ થોડો આરામ આપીને નીકળીએ.’ ટાંગાવાળાનો પહેરવેશ મુસલમાની લાગતો હતો. તેનો આવો વાર્તાલાપ સાંભળીને રામગીરના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ. ‘આ ખાવાની વસ્તુઓ મારે શા માટે આરોગવી ?’ માટે રામગીરે પેલા સિપાહીને તેની જાત પૂછી. ત્યાં પેલા ટાંગાવાળાએ જવાબ આપ્યો, ‘તમને શંકા શેની આવે છે ? અરે, હું તો હિન્દુ છું, ગઢવાલના ક્ષત્રિયનો દીકરો છું. જાતનો હું રાજપૂત છું. આ ફળાહાર પણ નાનાએ તમારે માટે જ મારી સાથે મોકલ્યો છે. મનમાં વગરકામની શંકા કરતા નહીં. સ્વસ્થમનથી આ આપેલી વસ્તુઓ આરોગો.’ બુવાને જ્યારે વિશ્વાસ બેઠો ત્યારે બંનેએ સાથે બેસીને નાસ્તો કર્યો. ટાંગાવાળાએ ઘોડાને જોડ્યો અને આગળ સમય થતાં જ સૂર્યોદય સમયે પ્રવાસ પૂરો કર્યો. ગામમાં પેસતાં જ નાનાની કચેરી-હવેલી દેખાવા માંડી. ઘોડાને વિશ્રાંતી મળી અને રામગીરબુવાના મનમાં હાશ થઈ. લઘુશંકા માટેની બેચેની વઘતા તેઓ એક ખૂણામાં ગયા. પાછા ફરીને જુવે છે તો તે જગ્યાએ ગાડી કે ઘોડો કોઈ દેખાયું પણ નહીં. જગ્યા તો બધી ખુલ્લી હતી. રામગીર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા, ‘અરે આ તે શું ચમત્કાર છે ? ઠેઠ સુધી મને આટલે દૂર લાવીને, તે ગયો ક્યાં ?’ પછી બુવા નાનાને મળવા માટે ઉતાવળે કચેરીમાં ગયા. પરંતુ નાનાસાહેબ તો પોતાને ઘેર છે તેવી જાણ થતાં રામગીર ત્યાં જવા માટે તૈયાર થયા. રસ્તામાં પૂછતાં પૂછતાં રામગીર ચાલ્યા અને નાનાસાહેબના મકાનની બાજુ સહેલાઈથી મળી ગઈ. તેમણે તેમના ઘરની બહાર ઉભેલા માણસ સાથે અંદર સંદેશો કહેવડાવ્યો અને ઓટલા ઉપર બેસી ગયા. ત્યાં જ નાનાએ તેમને અંદર બોલાવ્યા. એકબીજા સાથે મુલાકાત થઈ અને રામગીરબુવાએ ઝોળીમાંથી ઉઠી અને આરતી બહાર કાઢીને નાનાની સામે મૂક્યા અને હકીકત કહી સંભળાવી. નવાઈની વાત તે હતી કે ઉઠી જ્યારે હાથમાં લીધી તે સમયે નાનાની દીકરી મૈનાતાઈ પ્રસૂતિની પીડાથી દુઃખી થતી હતી. તેને બિચારીને ખૂબ તકલીફ થતી હતી. તે સંકટના નિવારણ માટે એકબાજુએ નવચંડી યજ્ઞ અને દુર્ગાસપ્તશતીનો પાઠ ચાલી રહ્યો હતો. આ સ્તોત્ર સાતસો શ્લોકોનું છે તથા માર્કંડેય પુરાણમાં છે. તે જોઈને રામગીરબુવાને ખૂબ નવાઈ લાગી. ભૂખથી હેરાન પરેશાન વ્યક્તિને જેવી રીતે પકવાનથી ભરેલી થાળી મળે અને ચકોરપક્ષીના મોમાં જેમ ચંદ્રના કિરણનું અમૃત ટપકે તેવા જ નાનાના હાલ થયા. તેમણે બાબાએ મોકલાવેલી ઉઠી પોતાની પત્નીને બોલાવીને જલ્દીથી આપતાં કહ્યું કે ઉઠીને પાણીમાં ઓગાળીને મૈનાને પિવડાવ અને પોતે આરતી ગાવા બેસી ગયા. થોડીક જ ક્ષણોમાં અંદરથી સંદેશો આવ્યો કે ઉઠીનો પ્યાલો હોઠે લગાડતાની સાથે જ છોકરીને આરામ થયો. તેની વેદના તરત જ શમી ગઈ અને કોઈ પણ પ્રકારના વિઘ્ન વીના તેની સુવાવડ સુખેથી થઈ. તેનો છૂટકારો થઈ ગયો અને બધાની ચિંતા દૂર થઈ ગઈ. રામગીરે નાનાસાહેબને પૂછ્યું. ‘પેલો ઘોડાગાડીવાળો ક્યાં ગયો ? મને તમારી કચેરી પાસે ઉતારીને ત્યાર પછી તે દેખાયો નથી. મારે માટે તમે જે ટાંગો મોકલ્યો હતો એ ટાંગો ગયો ક્યાં ?’ નાના બોલ્યા, ‘મેં કોઈ ઘોડો કે ગાડી મોકલી નથી. આપ આવવાના હતા એની પણ મને ક્યાં ખબર હતી ? તો હું ટાંગો કેવી રીતે મોકલાવું ?’ રામગીરબુવાએ ટાંગાની અને ટાંગાવાળા સિપાહીની બધી જ વાર્તા કહી સંભળાવી અને નાનાસાહેબ બાબાનું વાત્સલ્ય જોઈને દંગ થઈ ગયા. ક્યો ટાંગો અને વળી ક્યો સિપાહી ? શિરડીમાં બેઠાંબેઠાં અનેક પ્રકારના ચમત્કારિક પેલો કરીને બતાવનારા આ સાઈમાઉલી જાતે ભકતોના પ્રેમને ખાતર સંકટના સમયે ખેંચાઈને આ રીતે દોડી આવતા હતા. (ઓ. ૮૩-૧૧૯)

હવે આગળ આવેલી ઓવી ૫૦ ના સંદર્ભમાં નાસિકના નારાયણ જાનીની કથા આગળ ચલાવીએ. કેટલોક સમય

વીત્યા પછી બાબા નિર્વાણ પામ્યા. ઇ.સ. ૧૯૧૮વિજ્યાદશમીનો તહેવાર અને તે શુભ દિવસ જોઈને તેમણે પોતાનો દેહ પૃથ્વીને અર્પણ કર્યો. પછી તેમની સમાધિ બાંધવામાં આવી. એ પહેલાં બાબાની હયાતિમાં નારાયણરાવ વર્ષમાં બેએક વાર બાબાનાં દર્શન માટે સમય કાઢતા. સમાધિ લીધા પછી બાબાને ત્રણ વર્ષનો ગાળો વીતી ગયો પણ શિરડી જવા માટે કંઈ યોગ આવતો જ નહિ. આથી સમાધિનાં દર્શન કરવાની તેમને પ્રબળ ઇચ્છા થઈ. પણ યોગ્ય અવસર હવે મને મળવાનો નથી, જેથી તેઓ ખૂબ જ અઘીરા થઈ ગયા. બાબાએ સમાધી લીધે માંડ એક વર્ષ થયું હશે અને તે અરસામાં નારાયણરાવ કોઈ વિચિત્ર બીમારીમાં સપડાયા. તેમણે ઘણી બધી દવાઓ કરી, ઘરગથ્થુ ઉપાયો પણ કરી જોયા પણ તે કોઈ લાગુ પડ્યા નહીં. ભલે નારાયણરાવ દુઃખથી અતિશય ત્રાસ્યા હતા પરંતુ રાતદિવસ તેમનું ધ્યાન બાબામાં લાગેલું જ રહેતું. ગુરુમહારાજને તો વળી મરણ ક્યાંથી ? તેમણે નારાયણરાવને દર્શન આપ્યાં. એક રાતના સ્વપ્ન આવ્યું કે એક ભોંયરામાંથી બહાર આવીને સાઈબાબાએ તેમને આશ્વાસન આપ્યું, ‘મનની ચિંતા તું છોડી દે. આવતીકાલથી તારી બીમારી ઓછી થતી જશે અને એક જ અઠવાડિયામાં તું જાતે જ ઊઠી બેસી શકીશ.’ ત્યાં આઠ દિવસ વીત્યા, બાબાના બોલેલા અક્ષરે અક્ષર સાચા પડ્યા. તે જ પ્રમાણેનો અનુભવ તેમને થયો. તેમજ કહેલા સમયમાં પોતે ઊઠીને બેઠા થયા. તેથી તેમના મનમાં અત્યંત સંતોષ થયો. ત્યારપછી કેટલાયે દિવસો વીત્યા પછી એ નારાયણરાવ સમાધિના દર્શને આવ્યા ત્યારે તેમણે પોતે આ થયેલા અનુભવનું વર્ણન કર્યું હતું. (ઓ. ૧૨૦-૧૨૯)

બાબા દેહધારી હતા અને અત્યારે સમાધિસ્થ છે છતાં તેમનો પ્રભાવ આપણે આજે પણ સર્વ અનુભવીએ છીએ તો બાબાનું મૃત્યુ થયું હતું તે કેવી રીતે માની શકાય ? બાબા તો જન્મ અને મરણથી પર હતા. તેઓ તો ચર અને અચર બંનેમાં સદાને માટે ઓતપ્રોત રહેતા. અગ્નિ જેવી રીતે લાકડામાં ગુપ્ત રહે છે અને બહારથી દેખાતો નથી છતાં ઘર્ષણની ક્રિયાથી સળગીને પ્રકાશમાન થાય છે. તેવી જ રીતે આ આપણા સાઈને નજરે જોઈ શકાતા નથી પણ ભક્તનો આર્તનાદ સાંભળીને ખરી વિકટ વેળાએ બાબાને પુકારતાં તે તરત જ પ્રગટ થાય છે. એક વખત પણ જો આપણે સાઈની નજર સામે પ્રેમથી નજર મેળવીએ તો બસ, તેઓ જન્મભર તમારા ગુલામ થયા છે તેમ સમજવું. બાબા તો અંતરમનની યાદ અને પોકારવાથી હુંકાર ભણે છે અને તે તો અનન્ય પ્રેમના ભૂખ્યા છે. તેમને સમય, સ્થળ કે અન્યનાં બંધન નથી. દરેક પળે તેઓ સતત સજાગ ભક્તો માટે ખડેપગે ઊભા જ રહે છે. કેમકે ક્યાંથી તેઓ કંઈ કળ દબાવશે તે ક્યારેય સમજતું નથી. એવી કોઈ યોજના કરશે કે મનમાં અનેક પ્રકારના ખરાબ વિચારો પેદા થાય. આવા સમયે તેમનાં ચરણકમળમાં દષ્ટિ સ્થિર કરતાં ધ્યાન ધારણ વધશે અને મન એકાગ્ર થઈને સાઈનું ચિંતન થશે. આ બધું સાઈ જાતે જ કરાવે છે અને કાર્ય પણ નિર્વિઘ્નપણે પાર પાડે છે. સંસારના કામઘંઘા કે વ્યવહાર છોડવા પડતા નથી. કોઈ પણ વસ્તુની હવસ આપોઆપ છૂટી જાય છે. આવી ટેવ મનને પાડતાં કોઈ પણ જાતના પ્રયાસ વગર જ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. આ દેહ કર્મ કરનારા લોકમાં એટલે કે મૃત્યુલોકમાં જન્મ લઈને આવ્યો છે, ત્યારે કર્મ તો થવાના જ તેમાં કોઈ શંકાને સ્થાન નથી. ત્યારે સ્ત્રી, પુત્ર, સંપત્તિ અને ઘરબારનો સંગ્રહ ઇચ્છા અનુસાર સારી રીતે માણી લો અને જે કાંઈ થાય તે થવા દો. આપણે આપણા સદ્ગુરુનું ચિંતન કરવાની ઇચ્છા રાખવી. જેથી મનના સંકલ્પ વિકલ્પ નષ્ટ થઈને, નસીબથી આવી પડેલાં વિઘ્નો પણ ટળી જશે. ભક્તોના ભક્તિપ્રેમને જોઈને વિદ્યા, બુદ્ધિ, પરાક્રમ વગેરે ગુણોથી શ્રેષ્ઠ શ્રી સાઈ તેમને એક એક અનુભવો બતાવીને ભક્તિનો મહિમા વધારતા જ રહે છે. બાબા મનફાવે તેવો વેશ અને રૂપ ધારણ કરે છે અને મનફાવે ત્યાં પ્રગટ થાય છે. બાબા પોતાના ભક્તોનાં કલ્યાણ માટે કોઈ પણ જગ્યાએ ફર્યા કરતા હોય છે. ભક્ત માત્ર ભાવપૂર્ણ હોવો જોઈએ. આ જ અર્થની બીજી પણ એક કથા શ્રોતાઓએ મનથી સાંભળવી. સંતો પોતાના ભક્તો માટે રાતદિવસ કેવું સહન કરે છે તે જુઓ. કર્ણદ્વાર ખુલ્લાં કરો, હૃદયમંદિરનાં દ્વાર ખોલી નાખો અને આ કથાને અંદર પ્રવેશ કરવાનો મોકો આપો, જેથી કરીને આ

કથા તમારા સંસારના ભય અને સંકટો દૂર કરી શકે. (ઓ. ૧૩૦-૧૪૨)

જર્મન પ્રજા સાથે ઇ.સ. ૧૯૧૪ થી ૧૯૧૮માં થયેલા પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ કે જે અતિશય વિનાશક હતું તેનો થયેલા વિનાશક યુદ્ધનો થોડાં જ વર્ષો પહેલાં અંત આવ્યો હતો. તે સમયે અંગ્રેજ સરકાર શત્રુ વિરુદ્ધ લઢવા માટે પોતાનું લશ્કર સજ્જ કરવાના હેતુથી, આપણા ભારતના શહેરોમાં ચારે બાજુએથી લશ્કરની ભરતી કરી રહી હતી. ઇ.સ. ૧૯૧૭ની સાલમાં એક ભક્તની થાણા જિલ્લામાં નિમણૂક થઈ અને એક આશ્ચર્યકારક ઘટના બની. તેમનું નામ આપ્પાસાહેબ કુલકર્ણી હતું. તેમને સાઇમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા બેઠી તે પણ શ્રી બાબાનો પ્રભાવ જ ગણાય. તેમની લીલા તો અગાધ છે. ઘણાં વર્ષો પહેલાં અપ્પાસાહેબને બાળાસાહેબ ભાટે તરફથી બાબાની એક છબી મળી હતી. તે તેમણે એમના પૂજના સ્થાનમાં મૂકી. કાયા, વાચા અને મનથી તેઓ સંપૂર્ણ પૂજની સામગ્રી સાથે રોજ નિયમથી તે છબીની પૂજ કરતા હતા અને નૈવેદ્ય ધરાવતા હતા. મનમાં કાયમ વિચારતા કે આ દુનિયામાં નિયમ અનુસાર ભોગવવા પડતા સુખદુઃખના ભોગ ક્યારે પૂરા થશે ? મનનું ધારેલું ક્યારે પાર પડશે ? અને મારા સાઇમાલિકના પ્રત્યક્ષ દર્શનનો યોગ ક્યારે આવશે ? તેની તેમને ચિંતા હતી. (ઓ. ૧૪૩-૧૪૯)

સાઇબાબાની છબીનાં દર્શન પણ તેમનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન બરાબર જ ગણાય છે. મનમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય તો યોગ્ય સમય આવતાં તેની પ્રતીતિ થઈ જ જાય છે. આ વિષેનું વર્ણન શ્રોતાઓએ આદરથી સાંભળવું. એક સમયે મુંબઈમાં રહેતા બાળાબુવા સુધાર નામના કીર્તનકાર કે જેમને લોકો ‘આજના તુકારામ’ ગણાવે છે, તેઓ શિરડી ગયા હતા. તેમની બાબા સાથેની પહેલી મુલાકાત હતી. તે પહેલાં તેઓ બાબાને કદી મળ્યા નહતા. એકબીજાની નજર મળતાં જ શ્રી બાબાએ તેમને સ્પષ્ટ કહ્યું હતું કે, ‘ચાર વર્ષથી હું તને ઓળખું છું.’ બાળાબુવા આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. ‘બાબા આમ કેમ કહી રહ્યા છે ?’ બાબાએ શિરડી તો ક્યારેય છોડ્યું નથી, અને મેં પણ તેમનાં પહેલી જ વાર દર્શન કર્યાં છે. મેં મારી સગી આંખે આજે પહેલીવાર જ તેમને જોયા છે. છતાં તેમને મારી ઓળખાણ ચાર વર્ષથી કેવી રીતે હોઈ શકે ? આવો વિચાર કરતાં બુવાના મનમાં વીજળી ઝબકી, અને યાદ આવ્યું. ‘ચાર વર્ષ પહેલાં જ એક બાબાની સુંદર છબીને જોઈને મેં પહેલી જ વાર તેમને નમસ્કાર કર્યા હતા.’ તે વાત યાદ આવતાં બુવાને બાબાએ કરેલી વાત અને શબ્દોની સચ્ચાઈ ઉપર વિશ્વાસ બેઠો. તેઓ બોલ્યા ‘જુઓ આ સંતોની વ્યાપકતા તેમજ ભક્ત વાત્સલ્યતા !’ ચાર વર્ષ પહેલાં મેં તો માત્ર તેમની છબીને જ પ્રણામ કર્યા હતા. નજરોનજર તો મેં તેમને આજે જ જોયા છે. છતાં બાબાએ તે નાની અમસ્તી ઓળખાણ બરાબર ધ્યાનમાં રાખી અને ભૂલ્યા નહીં. હું તો તે વાત ક્યારનોય ભૂલી ગયેલો. ભૂલી ગયો હતો તે વાક્ય બોલવું યોગ્ય નથી. પણ બાબાનો કહેવાનો અર્થ મને બરાબર સમજ્યો જ ન હતો. છબીને પ્રણામ કરવાથી તેની ઓળખાણ રહે છે એ વાત સમજવી મારી શક્તિ બહારની હતી. મારી ઓળખ તો બાબાના ધ્યાનમાં હતી. સ્વચ્છ પાણી કે આયનામાં જેમ આપણને સૂર્ય કે ચંદ્રનું ચોખ્ખું પ્રતિબિંબ દેખાય છે તે જ પ્રમાણે છબી પણ એક પ્રતિબિંબ જ છે. મૂળ પદાર્થનું અથવા તો વ્યક્તિનું પ્રતીક એટલે તાદ્દશ્ય બતાવવા માટે આગળ ધરેલી પ્રતિકૃતિ અથવા તો મૂર્તિ જ છે. માટે સંતોનાં છબીનાં દર્શન તેમના પ્રત્યક્ષ કરેલાં દર્શન જ હોય છે. સંતોની પણ બધાને આ જ શિખામણ છે. (ઓ. ૧૫૦-૧૬૨)

બાળાબુવાને આ અનુભવ કરાવીને સાઇબાબાએ હિન્દુ ધર્મમાંની મૂર્તિપૂજને માન્યતા આપી છે. એટલું જ નહીં, પણ પૂજામાં મુકેલાં ચિત્રોમાં અથવા તો મૂર્તિમાં તે દેવનું અથવા તો સંતનું ચૈતન્યયુક્ત અસ્તિત્વ હોઈ શકે છે, તે આ અનુભવ વડે બાબાએ સૌને સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. અધ્યાય ૯માં તો, બાબાસાહેબ તર્ખડેએ તેમની છબીને ધરાવેલ સાકરનું નૈવેદ્ય બાબા દરરોજ ખાતા હતા. તે પણ બાબાએ તેમને અને તેમની પત્નીને તથા છોકરાને અનુભવ સાથે

સાબિત કરી બતાવ્યું હતું. ‘શું કરું માઈ આજે । ગયો હું બાન્દ્રામાં જેવો રોજ । ખાવા માટે પીવા માટે કાંજ પણ ન હતી । ભૂખ્યા પેટે જ મારે પાછા આવવું પડ્યું ॥૧૦૭॥ માલિક ઘરે મળ્યા નહીં । આંતરડી મારી કકળી ભારી । તેવો જ હું અન્ન વિના । ખરા બપોરે પાછો ફર્યો ॥૧૦૮॥’ મુસલમાન, ખ્રિસ્તી વગેરે ધર્મોના લોકો જેઓ મૂર્તિપૂજામાં માનતા નથી, તેઓ હિન્દુઓના પથ્થર અને કાગળના કોતરેલા દેવોની માન્યતાની હાંસી ઉડાવતા હોય છે. પરંતુ તેમને આ સમજાતું નથી કે મનમાં જો ખરી ભાવના હોય તો પથ્થર અથવા કાગળ પણ પ્રત્યક્ષ દેવ અથવા સંત જ ભાસે છે. મનુષ્યપ્રાણીને બુદ્ધિ અને મન હોવાને લીધે, પશુપક્ષીઓની માફક પથ્થરને પથ્થર અને કાગળને કાગળ ન માનતા પોતાના મનથી અથવા બુદ્ધિથી પોતાને ફાવે તે રૂપ તેમાં જોઈ શકે છે. મુસલમાન ખ્રિસ્તી વગેરે મૂર્તિપૂજામાં ન માનનારાઓ પણ વ્યવહારમાં આમ જ કરે છે. પોતાની પ્રિય વ્યક્તિની છબી પ્રેમથી પોતાની છાતી સાથે ચાંપીને તેનું ચુંબન લેતાં હોય છે. પણ એ છબી વાસ્તવિકમાં તો એક કાગળનો ટુકડો જ નથી હોતો કે ? ખ્રિસ્તી લોકો ભગવાન ઇસુના વધ-સ્તંભનું લોકીટ ગળામાં લટકાવીને તેનું ચુંબન નથી લેતા કે ? મુસલમાનો પણ પીરની દરગાહ ઉપર ચાદર અને ફૂલ ચઢાવીને બંદગી નથી કરતાં કે ? તે પણ એક પ્રકારની મૂર્તિ પૂજા નથી શું ? પણ કહે છે ને કે, પોતે કરે તે સાચું....

હિન્દુ ધર્મમાં પણ પરમેશ્વરને નિરાકાર અને નિર્ગુણ જ માન્યો છે. પરંતુ પરમેશ્વરને નિરાકાર અને નિર્ગુણ માનીને તેનું ચિંતન અથવા તો ધ્યાન કરવું માણસ જાતને અઘરું લાગે છે. તેમજ સાધારણ માણસ માટે શરૂઆતમાં તેના સગુણ અને સાકાર રૂપનું ધ્યાન કરવા માટે પ્રતિકરૂપે તેની છબીની અથવા તો મૂર્તિની પૂજા કરી ધ્યાન કરીને ઉપાસ્ટ પરમેશ્વર પ્રત્યેનો પોતાનો પ્રેમ, ભક્તિ વગેરે વ્યક્ત કરી શકે છે. આગળ જતાં તે ધીરે ધીરે નિર્ગુણ ભક્તિ તરફ પ્રગતિ કરે છે અને પરમેશ્વરનું નિર્ગુણ નિરાકારનું ધ્યાન ધરવા માટે સમર્થ થાય છે.

હવે પહેલાની કથા સાંભળવા માટે શ્રોતાઓએ મનમાં સાવધાની વર્તવી જોઈએ અને તેમણે પાછલો સંદર્ભ ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ. અપ્પાસાહેબ કુલકર્ણીનું રહેઠાણ થાણામાં હતું. તે દિવસે તેમને ભિવંડીની કામગીરી આવી પડી અને આઠ દિવસમાં હું પાછો આવીશ એમ કહીને તેઓ ઘેરથી નીકળ્યા. બે દિવસ માંડ થયા હશે ત્યાં તો એક આશ્ચર્યકારક ઘટના બની. તેમના ઘરના બારણે એક ફકીર આવ્યા. તેમને બધાને તો શ્રી બાબા જ લાગ્યા. અપ્પાસાહેબની પત્ની અને બાળકોની આંખો પેલા ફકીર ઉપર સ્થિર થઈ ગઈ. તેઓ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તેમને લાગ્યું કે બાબા જાતે જ આવ્યા છે. એના પહેલાં તેમનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કોઈને પણ થયું ન હતું. પરંતુ છબીનું સરખાપણું જોઈને તેઓ શ્રી બાબા જ છે, તે જાણીને તેમને જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ. તે સૌ એ પેલા ફકીરને પૂછ્યું, ‘શિરડીના સાઈબાબા તમેજ કે ?’ પેલા ફકીરે જે કહ્યું તે શ્રોતાઓએ ધ્યાન દઈને સાંભળ્યો. ‘હું પોતે સાઈ નથી, પણ હું તેમનો આજ્ઞાકારક બંદો છું, તેમની આજ્ઞાથી તમારી અને તમારાં બાળકોની પૂછપરછ માટે આવ્યો છું.’ પછી તેમણે દક્ષિણા માંગતાં પેલા છોકરાઓની માતાએ તેમને એક રૂપિયો આપ્યો અને તેમનું સન્માન કર્યું. તે ફકીરે પણ તે બાઈને ઉઠીનું પડીકું આપ્યું. સાઈબાબાની વિભૂતિ પડીકામાં બાંધી પેલી બાઈને હાથમાં સુપ્રત કરી અને બોલ્યા, ‘આ બાબાની છબી પાસે મૂકી દો, તમે સુખી થશો.’ આમ પોતાનું કાર્ય પૂર્ણ કરી, સાઈ મહારી રાહ જોતા હશે એમ કહીને પેલા ફકીર પોતાના રસ્તે આગળ ચાલવા માંડ્યા. જે રસ્તેથી તે આવેલા તે રસ્તે પાછા વળી ગયા. (ઓ. ૧૬૩-૧૭૪)

હવે અહીંયાં શું બન્યું તે જુઓ ! સાઈની લીલા અજબ છે ! અપ્પાસાહેબ જે ભિવંડી ગયા હતા, તે આગળ ન જતાં પાછા ફર્યા. તેમનો ઘોડો માંદો પડતાં આગળ જઈ શકાયુ નહીં અને તેઓ બપોરે પાછા થાણા આવ્યા. તેમને તે દરમ્યાન બનેલી સર્વ હકીકત સમજાઈ. અપ્પાના મનમાં તો એ બાબતનો વસવસો રહી ગયો, કે આ આવેલા ફકીરનાં દર્શન

કરવાનાં રહી ગયાં. તેમજ પત્નીએ દક્ષિણામાં ફક્ત એ રૂપિયો જ આપ્યો તેની તેમને શરમ લાગી. ‘જો હું હાજર હોત તો ફકીરને દશ રૂપિયાથી ઓછું ન આપત.’ એવું તેઓ બોલ્યા. પછી મનમાં ખૂબ ખેદ કરીને પેલા ફકીર મસ્જિદમાં મળશે એમ સમજીને જમ્યા વગર તેઓ એમની શોધમાં નીકળી પડ્યા. મસ્જિદ, તકિયા વગેરે જે જે ઠેકાણે પ્રવાસીઓ ઉતરતા હોય છે એ બધી જ જગ્યાએ અપ્પાએ પેલા ફકીરની તપાસ આદરી. શોધતાં શોધતાં તેઓ થાક્યા પણ ખરા. તેમને પેલા ફકીર ક્યાંય નજરે પડ્યા નહીં. પછી નિરાશ થઈને, ભૂખ લાગી હોવાને કારણે તેઓ ઘેર આવીને જમ્યા. તેમને ખબર ન હતી કે, ભૂખ્યા પેટે શોધ કરવા નીકળવું નહીં. પહેલાં પોતાના જીવાત્માને સંતુષ્ટ કરવો અને ત્યાર બાદ જ કોઈ પણ વસ્તુની શોધ કરવી. આ અર્થની બાબાની વાત આ તત્ત્વની પૂર્તિ કરાવે છે. પરંતુ અહીંયા તે વાત ફરીથી શા માટે કહેવી? શ્રોતાઓને એ અધ્યાયની ખબર જ છે. પાછળના અધ્યાયમાં ‘ગુરુમહિમા’ (ગરિમા) નામની એક સરસ કથામાં પોતાના ગુરુનું વચન દયાળુ શ્રી સાઇએ પોતાના જ મોઢે કહ્યું છે કે, ‘કાર્ય નાનું હોય કે મોટું । શોધ ન થાયે ખાલી પેટે । કોઈ દિવસ અત્રને પીઠ ન બતાવવી । પિરસેલી થાળી ધકેલવી નહીં ॥પગા॥’ આનો અર્થ અપ્પાને તેઓ જ્યારે જમ્યા પછી નીકળ્યા ત્યારે જ સમજાયો. ચિત્રે નામના મિત્રને સાથે લઈને તેઓ લટાર મારવા માટે નીકળ્યા. તે થોડાં જ ડગલાં આગળ ગયા હશે ત્યાં પોતાની તરફ ધ્યાનથી જોતાં અને પોતાની સામેથી આગળ વધતા એક ગૃહસ્થને ખૂબ જ ઉતાવળેથી આવતા જોયા. તેઓ પાસે આવીને ઊભા રહેતાં. અપ્પાસાહેબે ધીમેથી ધ્યાન દઈને તેમની તરફ જોતાં તેમને એક ગૃહસ્થ સવારના આવ્યા હોય એવું લાગવા માંડ્યું ‘જેમને પહેલેથી જ શોધી રહ્યો છું’, એ જ ફકીર આ હોવો જોઈએ. કેમ કે છબીના ચિત્ર જોડે તે બરોબર જ મળતો આવતો હતો. તેમને જોઈને અપ્પાસાહેબને નવાઈ લાગી. અપ્પા મનમાં આવા તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા. એટલામાં તો પેલા ફકીરે હાથ લંબાવ્યો અને અપ્પાએ તેમના હાથમાં એક રૂપિયો મૂક્યો. ફકીરે બીજો રૂપિયો માંગતાં તે પણ આપ્યો. ફકીરને તેમણે ત્રીજો રૂપિયો પણ આપ્યો. છતાં ફકીર વધારે માંગવા માંડ્યો. આશ્ચર્ય અને નવાઈ તો હવે લાગે છે. વધારે દક્ષિણા માંગતાં અપ્પાએ ફકીરને કહ્યું કે તમે ઘેર આવો છો ને ? એક રૂપિયો વધારે આપીશ.’ ફકીરે કહ્યું, ‘સારું’ અને તેઓ ઘરે જવા માટે પાછા ફર્યા. ઘરે પહોંચતા જ અપ્પા સાહેબે ત્રણ રૂપિયા કાઢીને હાથમાં મૂક્યા. હવે બધા મળીને નવ રૂપિયા થયા છતાં ફકીરને સંતોષ થયો નહીં. તેમને વધારે દક્ષિણાની માંગણી કરતાં અપ્પા બોલ્યા, ‘ખરેખર હવે બસ દશની જ નોટ રહી છે, અને છૂટા રૂપિયા બધા ખલાસ થઈ ગયા છે. તે સાંભળી ફકીર બોલ્યા, ‘નોટ જ આપી દેને !’ અને અપ્પા સાહેબે તેમજ કથું. દશ રૂપિયાની નોટ આવતાં જ પેલા ફકીરે છૂટા નવ રૂપિયા પાછા આપી દીધા અને આવ્યા હતા તે રસ્તે જ પાછા ઉતાવળે જતા રહ્યા. (ઓ. ૧૭૫-૧૮૫)

આ કથાનો સાર જોઈએ તો જે ભક્તોનો જેવી રીતે ઉદ્ધાર થતો હોય તે પૂરો કરવો તે સાઇનું વ્રત જ છે. શ્રોતાઓની સાંભળવાની ઉત્સુકતા જોઈને, આવા જ અર્થની બીજી એક કથા પ્રસંગ અનુરૂપ યાદ આવતાં, તે કથાને શ્રોતાઓએ ખૂબ આશ્ચર્યથી સાંભળવી. દહાણું ગામમાં રહેતા હરિભાઈ કર્ણિક નામના, સાઈના એક દાસ અને ભાવિક ભક્ત હતા. ઇ.સ. ૧૮૧૭ની સાલમાં ગુરુપૂર્ણિમાંનો પવિત્ર દિવસ જોઈને શિરડીની યાત્રા કરવા માટે તેઓ આવ્યા હતા. તેમની પણ એક નાનીસરખી વાર્તા કહી છે. યથાવિધિ પૂજન કરીને તથા બાબાને દક્ષિણા અને વસ્ત્ર અર્પણ કરીને અને તેમની આજ્ઞા લઈને નીચે ઉતરતાં તેમના મનમાં એક વિચાર આવ્યો કે ફરીથી મસ્જિદમાં જઈને બીજો એક વધારાનો રૂપિયો બાબાને આપવો. પરંતુ તે વિચાર તેમણે પડતો મૂક્યો. અને તે રૂપિયો પાછો ગજવામાં મૂકી દીધો. જે ગૃહસ્થે માઘવરાવ દેશપાંડેએ પાછા જવાની આજ્ઞા અપાવડાવી હતી. તેમણે ઉપરથી જ ઇશારો કર્યો કે હવે એક વખત આજ્ઞા થઈ એટલે આગળ ચાલ્યા જવું. તેમના ઇશારા ઉપર વિશ્વાસ મૂકીને કર્ણિક કંઈ પણ બોલ્યા વીના ચાલ્યા ગયા અને મિત્ર સાથે રસ્તામાં નાસિકમાં રોકાયા. કર્ણિક કાળા રામની મૂર્તિવાળા મંદિરમાં જતા હતા ત્યારે તેમને અચાનક સંત નરસિંગ મહારાજ નજરે ચઢ્યા.

મહારાજ ભલે ભક્ત પરિવારથી વીટળાયેલા હતા. છતાં એકાએક ઊભા રહ્યા અને કર્ણિકની બોચી પકડીને બોલ્યા, ‘મારો રૂપિયો આપ.’ તેથી કર્ણિક આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તેમણે ખૂબ જ પ્રેમથી તેમને એક રૂપિયો આપ્યો. મનની ઇચ્છા પૂરી કરનારા આ સાઈ રૂપિયાનો સ્વીકાર કરી રહ્યા છે એવું જ કર્ણિકે અનુભવ્યું. સાઈ સ્વીકારતા હતા એ પણ ખરું નથી. ધ્યાનમાં ન હોવા છતાં પણ ગમે તેમ આયોજનો ગોઠવીને બળબરીથી તેઓ શિરડી ખેંચી લાવતા અને દક્ષિણા માંગતા હતા. એવી જ આ વાત બની. (ઓ. ૧૯૬-૨૦૭)

મનની સ્થિતિ હંમેશા ડામાડોળ હોય છે. પ્રારંભમાં એક વિચાર આવે છે પછી વિચારોની લહેરો પર લહેરો ઊઠે છે. અને તેની પાછળ જો સારી ભાવના હોય અને તેની જ જો સારી ઉપાસના કરવામાં આવે તો તે એટલી જ કલ્યાણકારી સાબિત થશે. તેનું જ ધ્યાન કાયમ રાખવું. તેનો જ પાકો નિર્ધાર કરવો. તેનો વારંવાર જ ઊંડો વિચાર કરવો, અને તે ભૂલાય નહીં માટે પ્રયત્નપૂર્વક આપણે બોલેલા બોલ પાળવા. અપ્પાસાહેબ મનમાં બોલી ગયા જો હું હોત તો દશની નીચે । ના થઈ હોત વાત ॥ પણ વખત જતાં આગળ પાછળનું તેઓ ભૂલ્યા હોત. માટે તે શબ્દ બોલતાં જ બાબાએ તે રૂપિયા પૂરા લઈ લીધા અને ભક્તની અન્નયબી જગતને બતાવી દીધી. નહીં તો પેલા ફકીર પાસે દશની નોટની સાથે મળીને રૂપિયા ઓગણીસ થયા હોત તો તેણે અપ્પાને નવ રૂપિયા પાછા કેમ આપ્યા ? તેનું કારણ કે અપ્પાની દસ રૂપિયા આપવાની અતૃપ્ત ઇચ્છા હતી માટે. બાબાનો હસ્તસ્પર્શ થયેલા નવ રૂપિયા જે પૂતળીઓના હાર જેવા માટે નવઘા ભક્તિની જોડની યાદ આપવાની બાબાની આ રીત છે. અધ્યાય ૪૨માં દેહ વિસર્જનની કથા સાંભળતા જણાશે કે બાબાએ જાતે દેહત્યાગ કરતી વખતે લક્ષ્મીબાઈને નવ રૂપિયાનું દાન કરેલું. તેની ઉપરથી બાબાની દાન કરવાની અને અભિનવ રીત વાંચકોને સમજાશે. અપ્પાસાહેબની પત્નીએ કાયા, વાયા અને મનથી એક જ રૂપિયો દાનમાં આપ્યો હતો, છતાં પેલા ફકીરે તેને અતિશય સમાધાન વૃત્તિથી સ્વીકાર્યો અને વધારે કોઈ માંગણી પણ કરી નહીં. પરંતુ પોતાની પત્નીને આપેલી દક્ષિણા અપ્પાને ઓછી લાગી. અને જો હું હોત તો પેલા ફકીરને દશગણું આપ્યું હોત એવું તેઓ મનમાં બોલેલા. આ પ્રકારે દશ રૂપિયા આપવા, અપ્પાસાહેબ વચનબદ્ધ થયા તે સંપૂર્ણપણે ન આપતાં તે વચનમુક્ત અને ઋણમુક્ત કેવી રીતે થઈ શકવાના ? આ ફકીર કોઈ બીજા જેવો સાધારણ કોઈ ભિખારી ન હતો કે કાંઈ પણ હાથમાં મુક્તાં પાછો વળી જાય. દિવસ પણ બદલાયો ન હતો. અને અપ્પા દશ રૂપિયા વિષે બોલ્યા તે જ દિવસે તેઓ પાછા આવ્યા. પરંતુ તે કોઈ અન્નણ્યો ફકીર હશે તેમ સમજીને અપ્પા શંકામાં રહ્યા. આરંભમાં તેણે માંગણી કરતી વખતે અપ્પા પાસે છ જ રૂપિયા હતા છતાં તેમને તે આખી રકમ ફકીરને આપવા માટે વાપરી નહીં. માગેલ રકમ આપવા માટે પુષ્કળ આનાકાની કરેલી. પહેલાં તેમણે ચિત્રે પાસેથી ઉછીના રૂપિયા લીધા, પછી ઘરે પાછા ફરતાં કહ્યું કે એક માત્ર રૂ. દસની નોટ જ બાકી રહી છે અને છુટ્ટા પૈસા ખલાસ થઈ ગયા છે પરંતુ ફકીરે પોતાની હાથ છોડી નહીં. અપ્પા ઉપર જો પ્રેમ ન હોત તો બાબા ફકીરનો વેશ ધારણ કરીને શા માટે આવ્યા હોત અને દક્ષિણા માંગવાનું નિમિત્ત ન કરત તો આ કથામાં માધુર્ય કેવી રીતે વધત ? અપ્પાસાહેબ તો માત્ર નિમિત્ત છે. તમારી મારી પણ આ જ દશા થઈ હોત. ભલે શરૂઆતમાં આપણો ધ્યેય સારો હોય છતાં તે વખતે પ્રસંગ અનુસાર આપણો વર્તવ બદલાઈ જાય છે. મોઢે આપણે બધું જ બોલવા માટે તત્પર હોઈએ છીએ. પણ દાન આપતી વખતે મનમાં શંકા થતાં મન ડામાડોળ થાય છે અને જીવ ઉપર નીચે થઈ જાય છે. મક્કમતા તો ભાગ્યે જ કોઈનામાં હોય છે. હિતવાળુ અને થોડું બોલનારો તથા બોલ્યા પ્રમાણે વર્તનારો અને પોતાના બોલ ખરા કરી બતાવનારો એવો હરિનો લાલ કોઈ એકાદો જ હોય છે. (ઓ. ૨૦૮-૨૨૪)

જે ભક્ત અનન્યપણે ભક્તિ કરનારો હશે તેને જે જે જોઈએ છે અને તેની જે જે ઇચ્છા હશે પછી એ આ લોકની હોય કે પરલોકની સાઈ તે આપવા માટે સમર્થ છે. અપ્પાસાહેબ ભલેને હોશિયાર હતા, અંગ્રેજી ભાષાના જ્ઞાણકાર હતા, છતાં

સરકાર તેમને શરૂઆતમાં ચાલીસ રૂપિયા જ પગાર આપતી હતી. એ પગાર ત્યારબાદ બાબાની એ છબી મળતાં આસ્તે આસ્તે વધતો ગયો. ચાલીસ કરતાં તો ખૂબ ઊંચા પગાર ધોરણે તે હવે પહોંચ્યા હતા. બાબા એક આપતાં દશ ગણું આપે છે, દશ ગણી સત્ત અથવા તો અધિકાર આપે છે. આ તો બાબાનો બધાને જ થતો અનુભવ છે. તે સિવાય આવી નિષ્ઠાને લીધે પરમાર્થની દૃષ્ટિ વધવા લાગે છે. તે કોઈ સાધારણ કે સામાન્ય વાત છે ? સાચે જ બાબાનું કૌશલ્ય અનેક પ્રકારની વિચિત્રતાઓથી ભરેલું હતું. આગળ અપ્પાસાહેબે બાબાની આપેલી ઉદી મંગાવી જોઈ તો તે એક પડીકી હતી. તેને ઉઘાડીને જોતાં તેમાંથી ઉદીની સાથે ચોખાના દાણા અને ફળ પણ નીકળ્યાં ત્યારે અપ્પાસાહેબે એનું એક તાવીજ બનાવી દીધું, અને પૂજ્યભાવથી તેને પોતાના હાથ પર બાંધ્યું. ત્યારબાદ બાબાના પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યા પછી બાબાએ જે વાળ આપ્યો હતો, તે પણ અતિ પ્રેમથી તે તાવીજમાં મુકી દીધો. (ઓ. ૨૨૫-૨૩૨)

બાબાની ઉદીના મહિમાનું શું વર્ણન કરવું ? ઉદી તો શંકરશંભુનું પણ આભૂષણ છે. અંતઃકરણમાં શ્રદ્ધાભાવ રાખીને કપાળ ઉપર જે કોઈ લગાડશે તેનાં વિધનો તાત્કાલિક દૂર થઈ જશે. હાથપગ ધોઈને અને સ્નાન કર્યા પછી જે ઉદી શરીર પર ચોળશે અને બાબાના તીર્થની સાથે એનું પાન કરશે તે પુણ્ય સંપાદન કરી પવિત્ર બનશે. આ સિવાય પણ આ ઉદીનો વિશેષ ગુણ એવો છે કે તેને શરીર ઉપર લગાડતાં કે મોઢામાં મુકતાં ભક્તને પૂર્ણ આયુષ્ય મળે છે. તેનાં પાપનો સદંતર નાશ થાય છે. અને સદાસર્વદા તેને સુખ સમાધાન પ્રાપ્ત થાય છે. (ઓ. ૨૩૩-૨૩૫)

એવી આ મધુર કથાઓ અમૃતની મિજબાની સાથેબાબાએ અપ્પાને આપી ત્યાં આપણે તો ન બોલાવેલા અચાનક પધારેલા મહેમાન છીએ. છતાં પંગતમાં બેસીને પેટ ભરીને જમવું. મહેમાન અને ઘરમાલિક બંને માટે એક જ પ્રકારના આદરસત્કારપૂર્વકની મિજબાની છે. રસ અને સ્વાદમાં ભેદભાવ નથી. આત્માનંદરૂપી ભોજન લઈને આપણે સૌએ તૃપ્ત થવું. હેમાડપંત સાઈચરણમાં શરણે આવેલા છે. આટલું જ શ્રવણ હવે બસ. આગલા અધ્યાયમાં ઉદીનું આનાથી પણ વધારે મહત્ત્વ સમજાવવામાં આવશે. ઉદીને ઘસવાથી અને સાઈના દર્શન કરવાથી, હાડકામાં ઊંડે ઉતરેલો તાવ, તેમજ, જૂનું ચાંદુ જડમૂળથી કેવી રીતે સારું થયું હતું, તેવી જ રીતે કૃમિ જેવા વાળાના જંતુઓથી થતા રોગની હકાલપટ્ટી અને ગાંઠીયા તાવ એટલે કે પ્લેગનો ઇલાજ કેવી રીતે થયો હતો તે ધ્યાન દઈને સાંભળજો. (ઓ. ૨૩૬-૨૩૯)

સર્વનું કલ્યાણ થાય. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા, ભક્ત હેમાડપંત રચિત , શ્રી સાઈસમર્થના સત્યચરિત્રનો 'ઉદી-પ્રભાવ'. નામનો તેત્રીસમો અધ્યાય અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

॥ અધ્યાય ૩૪ ॥

ઉદી મહિમા

(બાબાની ઉદીનું માહાત્મ્ય)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

પાછલા અધ્યાયમાં ઉદીનું સચોટ માહાત્મ્ય વર્ણવામાં આવ્યું છે. આ અધ્યાયમાં પણ તેને વિષે જ કહીને ઉદીના ગુણોનું અને લક્ષણોનું વધારે વિવેચન કરીએ. પાછલી કથાના અનુસંધાને ઉદીના પ્રભાવ વિષે હવે શ્રોતાઓએ સુખપ્રાપ્તિ માટે તેને સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળવું. સુધરવામાં અને સહન કરવામાં અતિશય તકલીફવાળો હાડકાનો ઊંડો ઉતરેલો તાવ, અને ચાંદાનો અસાધ્ય રોગ, જેમાં કોઈ પણ પ્રકારના ઉપાયોથી એકદમ આરામ થતો ન હતો. તેને સાઈબાબાએ પોતાના હાથે ઉદી ચોળીને લગાવાથી જડમૂળથી સારો કર્યો હતો. આવી આ ઉદીની અનેક વાર્તાઓ છે. આ તો એના નિર્દેશન માટે તેમાંની એક કથા કહી રહ્યો છું. જે ખૂબ જ અનુભવવાળી હોવાને લીધે શ્રોતાઓને સાંભળતા અવશ્ય નવાઈ લાગશે. નાસિક જિલ્લાના માલેગાંવ નામના ગામમાં એક ડૉક્ટર હતા. તેમના ભાણાને અમુક પ્રકારનો વિચિત્ર દુઃખાવો રહેતો જે કોઈ પણ પ્રકારનાં દવાદાણથી મટતો જ ન હતો. પોતે ડૉક્ટર હતા, મિત્ર પણ ડૉક્ટર હતા. બંને શસ્ત્રક્રિયા વગેરેમાં અનુભવી અને નિષ્ણાત હતા. તેમણે અનેક પ્રકારના ઉપાયો કર્યા પછી તેઓ થાક્યા અને શું કરવું તે માટે બુદ્ધિ બહાર મારી ગઈ. કંઈ સૂઝ પડે નહિ. તે રોગનું નામ હતું હાડકાનું અસાધ્ય ચાંદુ. એ રોગ મહાભયંકર અને સહન કરવામાં તથા દર્દીને સારુ થવા માટે ખૂબ જ ત્રાસદાયક હતો. તેને દવાદાણના ગુણ બિલકુલ લાગતા ન હતા. દેશી અને વિદેશી બંને પ્રકારના ઉપચાર થઈ ચૂકેલા. તેમણે જે યોગ્ય લાગ્યું તે બધું જ કરી જોયું. બાકી કાંઈ પણ રાખ્યું નહીં. પણ કોઈ ઉપચારને યશ મળ્યો નહીં. ભાણો ઉંમરમાં નાનો હતો, અને તેનાથી હવે વેદના સહન થતી ન હતી. અસહ્ય દર્દથી તેનો જીવ આકળવિકળ થતો હતો. તે જોઈને તેનાં સગાસંબંધીઓ પણ દુઃખી થતાં હતાં. બધા ઉપાયોથી પરાકાષ્ટા આવી ગઈ. પરંતુ રોગ કાબૂમાં આવતો ન હતો. ત્યારે પોતાની અંદરના માણસો મિત્રમંડળ અને સગાઓને પણ થવા લાગ્યું કે હવે ઇશ્વર ઉપર છોડો અને તેમની આરાધના કરો. પણ દેવો કે કુલગુરુ કોઈ આ બાબતમાં પોતાની કમાલ બતાવી શક્યા નહીં. (ઓ. ૧-૧૦)

એટલામાં તેમના કાન પર વાત આવી કે, શિરડી મુકામે કોઈ એક પ્રખ્યાત મુસલમાન સાધુ જેવો એક ઓલિયો રહે છે. શિરડીના આ મહા સંતશ્રેષ્ઠ અને યોગી મહારાજ ફક્ત દર્શન માત્રથી દુઃખાવા દૂર કરી નાખે છે. આથી તેના માબાપને સાઈના દર્શનની ઇચ્છા જાગૃત થઈ અને મનમાં નક્કી કર્યું કે ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને અને ઇશ્વરનું નામ લઈને આ પણ એક છેલ્લો ઉપાય કરી જોઈએ. ‘લોકો કહે છે કે પેલા મોટા ફકીર પોતાના હાથે ઉદી લગાડે તેથી ભયંકર અસાધ્ય રોગ પણ ભાગી જાય છે. આ વાતનો અનુભવ કરવામાં આપણું શું જાય છે ? ચાલો એનાં પણ ચરણોમાં જઈને તેમને નમસ્કાર કરીએ. છેલ્લે આ ઉપાય પણ અજમાવી જોઈએ. કદાચ તેનાથી તેને સારું પણ થઈ જાય અને સંકટ ટળે. તેમાંથી ઉગારવાનો આ એક જ માર્ગ દેખાઈ રહ્યો છે.’ એ છોકરાના માબાપ ઘરવખરી વગેરે ઠેકાણે મૂકીને તથા સાઈદર્શન માટે ઉત્સુક થઈ તે જલ્દીથી શિરડી આવી પહોંચ્યાં અને બાબાના દર્શન કર્યાં. તેમણે નીચે નમીને પ્રણામ કર્યાં અને ચરણોમાં

બેસીને પોતાના છોકરાનું દુઃખ કહી સંભળાવ્યું. તે બાબા સામે ઊભા રહીને દયામણા મુખે હાથ જોડી બાબાને આજીવ કરવા લાગ્યા. ‘આ રોગથી અમારું બાળક પીડાય છે. એનું દુઃખ અમારાથી જોવાતું નથી. હવે આગળ શું કરવું તેની સમજ પડતી નથી. તેની સારા થવાની અમને કોઈ આશા દેખાતી નથી. હે સાઈ સમર્થ ! અમે આ અમારા છોકરાની આવી દુર્દશા જોઈને ખૂબ જ ચિંતામાં ઘેરાયેલા અને થાકેલા છીએ. તો તેના માથા ઉપર આપનો અભયવચનનો હાથ મૂકીને એનું દર્દ સારું કરો. આપનો મહિમા સાંભળીને અમે અહીં આવ્યા છીએ. અમને બસ આટલું જીવતદાન આપો.’ આ સાંભળીને કરુણાની મૂર્તિ સાઈ તેમને આશ્વાસન આપતાં બોલ્યા, ‘આ મસ્તિષ્ઠના આશ્રયે જે કોઈ આવે છે, તેમની ક્યારેય દુર્દશા થતી નથી.’ હવે તમે ચિંતા કરતા નહીં. આ ઉદીને એના જામ ઉપર લગાવી દો. ચાર છ દિવસોમાં ફરક જણાઈ આવશે. દેવ ઉપર ભરોસો રાખો. આ મસ્તિષ્ઠ નથી. ‘દ્વારાવતી’ એટલે શ્રીકૃષ્ણની દ્વારકા છે. તમને પણ એનો અનુભવ થશે. ‘જે કોઈ આ મસ્તિષ્ઠના પગથિયાં ચઢશે તેને આરામ નહીં થાય એવું ક્યારે પણ બનશે નહીં. એનો તો બેડો પાર થયો જ સમજજો.’ (ઓ. ૧૧-૨૫)

પછી બાબાની આજ્ઞા થતા પેલા દુઃખથી પીડાતા છોકરાને પોતાની સામે બેસાડીને બાબાએ તેના પગ ઉપર પ્રેમથી હાથ ફેરવીને તેની સામે કૃપા દષ્ટિથી જોયું. આ દર્દ તો ફક્ત શારીરિક જ હતું. પણ તે દૈવયોગથી આવેલું હોય કે ભયંકર માનસિક હોય, બાબાના દર્શનથી જ એ જડમૂળથી દૂર થતું. શ્રી સાઇનું મુખ દર્શન થતાં જ પેલા છોકરાનું બધું દુઃખ, અને દર્દ પોતાની જગ્યાએ જ રહી ગયું. તેમજ તેમના અમૃતતુલ્ય શબ્દો સાંભળીને પેલા અસાધ્ય ચાંદાના રોગવાળા છોકરાને ખૂબ જ સારું લાગ્યું. આખો પરિવાર ત્યાં લગભગ ચાર પાંચ દિવસ સુધી રહ્યો. પેલા છોકરાનો અસાધ્ય રોગ ધીમે ધીમે સુધરવા લાગ્યો અને સાથે સાથે સંતુષ્ટ થઈને અને આનંદિત મને પોતાના ગામ પાછા ફર્યા. હાડકામાં ઊંડો ઉતરેલો સડો, આ રીતે મટાડવો તે કોઈ નાનો સૂનો ચમત્કાર ન કહી શકાય. ઉદી અને કૃપા દષ્ટિનો આ ઉપચાર અપૂર્વ ના કહેવાય ? આમ સદ્બાગ્યે મહાપુરુષોનાં દર્શન થયાં અને તેમનું આશ્વાસન અને કલ્યાણકારી આશિર્વાચનોનો લાભ થયો. તેથી પેલા છોકરાને તેના દુઃખનું સંપૂર્ણ નિવારણ થયું. આમ થોડા દિવસો પસાર થતાં અને ઉદી ચાંદા ઉપર દરરોજ ઘસતાં તે જામ ધીરેધીરે સુકાવા અને ભરાવા લાગ્યો. સમય જતાં પેલા છોકરાને સંપૂર્ણ આરોગ્ય પ્રાપ્ત થયું. (ઓ. ૨૬-૩૩)

તે છોકરાના ભાઈએ એટલે કે કાકાના છોકરાએ આ વાત માલેગાંવમાં સાંભળી અને સાઈદર્શનની ઉત્સુકતા થઈ. મુંબઈ પાછા વળતાં આ ઇચ્છા પૂરી કરીશું એવું નક્કી કર્યા પછી જ્યારે તે મુંબઈ જવા નીકળ્યા તે સમયે માલેગાંવ અને મનમાંડ પાસે કોઈએ તેના મનમાં સંશયના બીજ રોપ્યાં અને શિરડી જવાનો કાર્યક્રમ તેણે મોકુફ રાખ્યો. સત્કાર્યોની આવી જ શરૂઆત હોય છે. શરૂઆતમાં કુત્સિત લોકો કાંઈ આવું જ બોલીને આ રીતે અડચણો ઊભી કરતા હોય છે. પણ જે આવા લોકોનું કલ્પું માનતા નથી તેમને જ સત્કાર્યો પાર પાડવાને લીધે મરણોત્તર સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ થાય છે. તે કાકાનો દીકરો સાઈનાં દર્શન કરવાનું છોડીને છેક મુંબઈ પહોંચી ગયો. વ્યવસાયે તે ડૉક્ટર હતો. વધેલી રજાઓ તેણે અલિબાગમાં પસાર કરવી એવો મનમાં વિચાર કર્યો. આવો કાર્યક્રમ નક્કી થયા બાદ સતત ત્રણ રાત્રી ઊંઘમાં તેણે અવાજ સાંભળ્યા, ‘હજુ તને મારી ઉપર વિશ્વાસ નથી કે ?’ આવી આકાશવાણી અથવા ગેબીવાણી સતત ત્રણ દિવસ સુધી સાંભળવાથી ડૉક્ટર મનથી આશ્ચર્યચકિત થયો અને એ અવાજમાં ખરેખર કોઈ સચ્ચાઈ છે અને અર્થ છે એમ સમજીને તેણે શિરડી જવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ એક રોગીને વિષમ જવર-ટાયફોઇડ થયો હતો તેનો આ ડૉક્ટર પાસે જ ઇલાજ ચાલતો હતો. આ દર્દીને આરામ થતાં ડૉક્ટરે તરત જ નીકળવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ બીમારનો તાવ વધ્યો. કરેલ ઉપચારનો ગુણ ન મળતાં તાવ સહેજે ઉતર્યો નહીં, અને આ કારણે શિરડી જવાનું ઠેલાતું જતું હતું. ડૉક્ટરે નિશ્ચય કર્યો કે જો આજે આ બીમારને ફરક પડવા માંડશે તો હું એક પણ ક્ષણ ન વેડફતાં તરત

શિરડી જવા માટે પ્રયાણ કરીશ. આવો પાકો નિર્ધાર કરતાં થોડા જ કલાકોમાં તાવ પણ ઉતરી ગયો અને એનો ધ્યેય પણ સફળ થતા ડૉક્ટર શિરડી જવા માટે નીકળ્યો. નક્કી કર્યા પ્રમાણે તે શિરડી ગયો અને મનથી અને શ્રદ્ધાથી બાબાની ચરણોમાં વંદન કર્યાં. બાબાએ પણ તેના અંતર્ગત મનના અનુભવોની ખાત્રી કરાવી આપી, અને પોતાની સેવામાં તેનું ધ્યાન દબ કર્યું. બાબાની અગાધ લીલા અને મહિમા જોઈને ડૉક્ટર ખૂબ જ વિસ્મય પામ્યા. લગભગ તેઓ ચાર દિવસ શિરડીમાં રહ્યા અને ખૂબ આનંદિત મને પાછા વળ્યા. આ વાતનો માંડ પંદર દિવસ વિત્યા હશે એટલામાં એમની બીજાપુર બઢતી સાથે બઢલી થઈ. હાડકાના સડાની તકલીફ ને કારણે સાઇદર્શનની કલ્પના ઉદ્ભવી અને સંતદર્શનનો ચસકો લાગતાં અંતે તેને સાશ્વત સુખનો ભંડાર મળ્યો. (ઓ. ૩૪-૪૭)

એક વખતે બાબાના ભક્ત ચિદંબરમ્ પિલ્લે વાળાના દર્દથી (Guinea worm) પીડાતા હતા. એક પર એક એવા સાત મોઢાંઓ નીકળ્યાં હતા. જેના કારણે પિલ્લે કંટાળી ગયા હતા. સાઇબાબાને પિલ્લે ઉપર ખૂબ જ પ્રેમ હતો. બાબા તેમને 'ભાઉ' એવા વહાલા નામની બોલાવતા હતા અને હમેશાં ખૂબ ઉત્સૂકતાથી તેમના ખબરઅંતર પૂછતા. સવારે અને સાંજે મસ્જિદના કઠેરા પાસે તેમની કાયમની જગ્યા હતી અને બંને જણ એકબીજાની વાતોમાં ખૂબ જ રંગાઈ જતા. બાબાને ચલમ પીવા માટે ભાઉની જરૂર પડતી. બીડી પીતા પણ ભાઇ જોઈએ, અને કોઈ પણ વાતનો નિર્ણય કરતાં તેમને ભાઉની જ જરૂર પડતી. તેઓ જો પાસે ન હોય તો બાબાને જરા પણ ગમતું નહીં, આવી એ બંનેની વાત હતી. વાળાની વ્યથા શારીરિક અને માનસિક રીતે સહન ન થતાં, તેઓ ખૂબ જ અશક્ત થઈને અપંગ જેવા થઈ ગયા હતા. આ રોગના દુઃખાવાના ત્રાસથી પોતાના જીવન ઉપર તેમને કંટાળો આવવા માંડ્યો. આવા સંબંધોમાં પણ પિલ્લેના મુખમાં એક સરખુ સાઇનામ જ રહેતું. હવે આ યાતના બસ હવે બહુ થઈ. આના કરતાં તો મરણ સારું એવું વિચારીને તેઓ બાબાના શરણમાં આવ્યા. તેમણે બાબાને સંદેશો મોકલાવ્યો, 'આ દુઃખ ભોગવીને હવે હું કંટાળ્યો છું, શરીર ઉપર કેટલા જખમ ? તેને સહન કરવાની મારામાં હવે શક્તિ રહી નથી. જંદગીભર આવું શુદ્ધ વર્તન રાખવા છતાં આવા વિચિત્ર દુઃખની પરિસ્થિતિ મને જ કેમ ? ખોટાં કર્મોનો સહારો ક્યારેય મેં લીધો નથી, તો આ પાપ મને જ શા માટે ? બાબા ! આ વાળાની વેદના હવે મારાથી સહેવાતી નથી. એના કરતાં તો ભલે મને મરણ આવે, આ યાતના હું આગળના જન્મમાં ભોગવી લઈશ. ભોગ ભોગવ્યા સિવાય માણસનો છૂટકો નથી. એ ને ભોગવતાં બાકી રહી ગયાં તો બીજા જન્મે તે ભોગવવા પડે છે. પરંતુ પ્રારબ્ધના ભોગ ક્યારેય છૂટતા નથી. આ હકીકત મારા જેવા જડ બુદ્ધિનાને પણ ખબર છે. હું સુખેથી બીજા દશ જન્મ લઈશ અને ત્યાં મારાં કર્મોનાં ફળ ભોગવીશ, આ જન્મનો અંત કરવા માટે આટલું મને વરદાન આપો. આ જન્મનું જીવવું હવે બસ મને આ જન્મમાંથી છોડાવો. આ દુઃખ સહન કરવું તે મારા વશની વાત નથી. બસ આટલું જ માંગુ છું.' ડૉક્ટર પિલ્લેની આવી પ્રાર્થના સાંભળીને અનેક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયેલા યોગોના રાજા યોગીરાજ સાઇબાબાના અંતઃકરણમાં દયા ઉપજી અને પિલ્લે માટે અને તેના સમાધાન માટે, બાબાએ જે કૃપાઝપી અમૃતનો વરસાદ વરસાવ્યો તે હવે સાંભળો. (ઓ. ૪૮-૬૦)

પછી ડૉક્ટર પિલ્લેની અતિશય દુઃખી અવસ્થા જોઈને તેને દૂર કરવા માટે ભક્તોની ઇચ્છા પૂર્ણ કરનાર કલ્પવૃક્ષ સમાન સાઇબાબાએ શું ઉપાય કર્યો તે જોઈએ. કાકાસાહેબે લાવેલા પિલ્લેના સંદેશાને અને તેની બધી હકીકત જાણીને બાબા બોલ્યા, 'તેને જોઈને કહો કે, તું મનમાં જરાય ચિંતા કરતો નહીં.' અને પિલ્લેને બીજા સંદેશો મોકલાવ્યો, 'દશ જન્મની પંગુતા શા માટે જોઈએ છે ? કોઈ જુદી જ પદ્ધતિથી તેના હિસ્સા પાડીને દશ દિવસોમાં જ આ ભોગને ભોગવી લઈએ.' મોક્ષ સ્વાર્થ અથવા તો પરમાર્થ આપવા માટે તો હું સમર્થ બેઠો છું. તેમ છતાં આ તારી છેવટની ઇચ્છા કેમ ? મરણનું સંકટ તું શા માટે ઇચ્છે છે ? પિલ્લેને ઉચકીને અહીં લઈ આવો. આ ભોગ ભોગવીને સહન કરીએ તેવા ડરથી

ગભરાતા નહીં. અને પીઠ ઉપર ઉંચકીને લઈ આવો. આવી સ્થિતિમાં ડૉ. પિલ્લેને મસ્જિદમાં લાવ્યા અને બાબાએ પોતાનો તકિયો કાઢીને તેમને આપ્યો. ફકીરબાબા જમણી બાજુએ બેસતા હતા તે જગ્યાએ પેલો તકિયો મુકાવડાવ્યો અને બોલ્યા, ‘આવ ચૂપચાપ અને ટેકીને પડી રહે નકામી ચિંતા કરતો નહીં. સ્વસ્થ રીતે પગ લાંબો કર એટલે તને આરામ થશે. એકત્ર થયેલું પ્રારબ્ધ ભોગવ્યા વગર બીજા કોઈ રસ્તો નથી. ખરો ઉપાય તો આ જ. ગમતું કે ન ગમતું, સુખ અથવા દુઃખ, અમૃત કે ઝેર આ જોડકાંઓનો પ્રવાહ તો સતત વહેતો જ રહે છે. તેનો માણસે હર્ષ કે શોક કરવો નહીં. નસીબમાં જે કાંઈ હોય તે સહન કરતા જાવ. પરમેશ્વર આ જગતનો શાસનકર્તા છે, અને તે જ પાછો સંરક્ષણકર્તા પણ છે. અલ્લા માલિક વાલી હૈ એનું ચિંતન સદાએ કરવું અને કરતા રહેવું એટલે એ બધી જ ચિંતા પોતાની ઉપર લઈ લે છે. મન, ધન, શરીર અને વાચા આ બધું તેના ચરણોમાં મૂકી લીન થઈ જવું. તેનું નિરંતર સ્મરણ કરતા રહેવાથી તેની અગાધ લીલાઓનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થશે.’ (ઓ. ૬૧-૭૧)

એ સાંભળતા ડૉ. પિલ્લે બોલ્યા, ‘નાનાસાહેબ ચાંદોરકરે વાળા ઉપર પાટો બાંધ્યો છે, પણ એનાથી કોઈ ફેર પડ્યો નથી.’ બાબા તરત બોલ્યા, ‘નાનો તો મૂર્ખ છે ! ગાંડો છે ! તું એ પાટો છોડી નાખ નહિતર મરી જઈશ, હવે એક કાગડો આવશે અને ચાંચ મારીને કાણું પાડશે અને પછી જ તું સારો થઈશ.’ આમ વાત ચાલતી હતી એટલામાં અબ્દુલ દીવામાં તેલ પૂરવા માટે ઉતાવળે ઉપર આવ્યો. અચાનક શું બન્યું તે જુઓ ! અબ્દુલ મૂળ નાંદેડનો રહેનારો હતો. તે બાબાની સમાધિ પહેલાં નવ, દશ વર્ષ પહેલાં આશરે ઇ.સ. ૧૯૦૮માં બૈરી છોકરાંને છોડીને આવ્યો અને કાયમ માટે શિરડીમાં રોકાઈ ગયો. તેના કહેવા પ્રમાણે તેઓ જ્યારે નાંદેડ હતા, ત્યારે ત્યાંના ફકીર અમરૂદ્દીન નામના ગુરુના સ્વપ્નમાં આવીને બાબાએ બે કેરી આપેલી અને તે અબ્દુલને આપીને અબ્દુલને શિરડીમાં પોતાની પાસે મોકલવા માટે કહ્યું અને હિસાબે જ અબ્દુલ બાબાની પાસે આવ્યો.

અબ્દુલ શિરડીમાં આવ્યો અને બાબાના બધાં જ કામ કરવા લાગ્યો. શિરડીની સીમમાં આવેલા નાળા પાસે જઈને બાબાની કફની વગેરે ધોતો. તેમજ મસ્જિદ અને આજુબાજુની જગ્યાનું સફાઈકામ, દીવાઓમાં તેલ પૂરીને દરરોજ સળગાવવા વગેરે કામ કરતો. આટલું જ નહિ બાબાના લેંડીબાગ જવા આવવાના રસ્તા ઉપર પડેલાં મળમૂત્રના ઢગલા બાજુમાં કાઢીને રસ્તો પણ સાફ રાખતો. માટે જ બાબા તેમને પ્રેમથી ‘હલાલખોર’ – ભંગી કહેતા હતા. બાબા માટે નહાવાનું અને પીવાનું પાણી ભરી લાવવું. તેમજ લેંડીબાગમાંના નંદાદીપને કાયમ પ્રજ્વલિત રાખવાનું કામ પણ અબ્દુલનું જ હતું.

બાબાની શિખામણને લીધે અબ્દુલ રાતના સૂતો પણ નહીં. મસ્જિદમાં હંમેશા બાબા પાસે બેસીને એ હંમેશા કુરાન વાંચતો હતો. તેમની પાસે એક ચોપડો હતો. તેમાં બાબા જે કંઈ બોલતા તે લખી લેતો. તે જ તેમનું કુરાન હતું. શિરડીમાં આવ્યા બાદ તેની પત્ની અને મા તેને બોલાવ્યાં હતાં, પરંતુ તે બાબાના મોહમાં પડ્યો હોવાથી કદીએ પાછો ગયો નહી. ખરેખર અબ્દુલનો વૈરાગ્ય અપ્રતિમ હતો. (ઓ. ૭૨-૭૮)

એક તો પહેલેથી જ આ મસ્જિદ નાની, સાંકડી અને અડચણોથી ભરપૂર હતી અને તેમાં પાછી ભક્તોની ભીડ રહેતી. તેમાં વળી પિલ્લાઈની ગરબડ. અબ્દુલ સાચવી સાચવીને પગલાં ભરવા લાગ્યો. પોતાના કામમાં તે મગ્ન હતો. તેનું બધું ધ્યાન દીવા તરફ હતું. તે જ કારણે તેનું પિલ્લે તરફ દુર્લક્ષ થયું અને એક વિચિત્ર પ્રસંગ બન્યો. અબ્દુલ પણ એમાં શું કરે જે થવાનું હોય છે તે જ થાય છે અને થયા વગર રહેતું નથી. તેનો કોઈ ઉપાય નથી હોતો. પિલ્લેનો પગ લંબાવેલો હતો, ભૂલમાં અબ્દુલનો પગ તેમના પગ પર પડ્યો. એક તો તેમનો પગ પહેલેથી જ સૂઝેલો હતો અને તેમાં વળી અબ્દુલનો પગ પડ્યો. પિલ્લેનો જીવ કકળી ઉઠ્યો અને તેમણે મોટેથી એક ચીસ પાડી. તે ચીસ માથામાં સોંસરી પેસી ગઈ. પછી બે હાથ

બેડીને કાકલૂદી કરતા શબ્દોમાં બાબાને તેઓ કેવું વિનવવા લાગ્યા તે સાંભળો. વાળાનું મોઢું ફૂટતાં બગાડ બહાર વહેવા લાગ્યો. પિલ્લે દુઃખના માર્યા એક બાજુથી મોટે મોટેથી રડતા જાય અને બીજી બાજુ આમ ગણગણતા જાય.

કરમ કર તું મેરે હાલપર કરીમ । તેરા નામ હે રહેમાન ઔર રહીમ ॥

(યા અલ્લા ! મારી પરિસ્થિતિ ઉપર તું કૃપા કર. તારું નામ દયાળુ અને દયા છે.)

તૂ હી દોનો આલમકા સુલતાન હૈ । જહાંમેં નુમાયા તેરી શાન હૈ ।

(તું જ બંને જહાંનો સમ્રાટ છે. અને આ જગતમાં એક તારું જ મોટાપણું ખુલ્લેઆમ દેખાય છે.)

ફના હોનેવાલા હૈ સબ કારોબાર । રહે નૂર તેરા સદા આશકાર ।

(આ બધો કારભાર નષ્ટ થવાનો છે, ફક્ત બધાને દેખાનારી તારી જ શોભા કાયમ રહેવાવાળી છે.)

તું આશિક કા સદા મદદગાર હૈ । (ભક્તોને તું સદા મદદ કરનારો છે.) (ઓ. ૭૫-૮૦)

પિલ્લેને રહી રહીને સણકા મારવા માંડ્યા. તેમનો જીવ દુઃખથી કંપી ઉઠ્યો. અને શારીરિક રીતે બિલકુલ અસમર્થ થઈને પડી રહ્યા. બધાએ તર્ક કર્યો કે આ સાઇબાબાનો જ ખેલ છે. બાબા બોલ્યા, 'ભાઉ બેચું હવે ગાવા લાગ્યો ને ?' પિલ્લેએ પૂછ્યું 'પેલો કાગળો હજુ ચાંચ મારવા માટે આવવાનો બાકી છે કે ?' ત્યારે બાબા બોલ્યા, 'તું જ, સ્વસ્થ વાડામાં પડી રહે. હવે ફરી પાછો કાગડો ચાંચ મારવા આવવાનો નથી. એ જ કાગડો જે આવીને તારા પગ ઉપર પગ મૂકીને ગયો, એ જ કાગડો ચાંચ મારીને ઊડી ગયો અને તારો વાળો સદંતર ચોખ્ખો કરી નાખ્યો.' ક્યો કાગળો અને કઈ વાત ! થનાર વસ્તુ હતી તે બાબાએ પોતાની સમક્ષ જ કરાવી. કાગડો અબ્દુલના રૂપે પ્રગટ કર્યો અને પોતાના શબ્દો સાચા ઠેરવી બતાવ્યા. બાબાના શબ્દો તે ફક્ત શબ્દો ન હતા એ તો બ્રહ્મદેવે મનુષ્યના લલાટ પર લખેલ ક્યારેય ખોટું ન પડનારું ભવિષ્ય છે. તે પૂર્વે કરેલાં કૃત્યોનાં અથવા તો આચરણોનાં ઠરાવેલાં પરિણામોનું કંઈ ચાલવાનું નથી, એવી વ્યવસ્થા કરી છે. થોડા જ સમયમાં ભાઉને આરામ લાગવા માંડ્યો. ઉઠી ચોપડવી અને ઉઠી જ મોઢામાં મૂકવી એ જ બસ દવા અને તેનો ઉપાય હતો. રોગનો જડમૂળથી નાશ થયો. આમને આમ દશ દિવસ વીત્યા. તેમના જખમમાંથી બારીક તંતુઓ જેવી (રેશા જેવી) સાત જીવતી ઇંચળો બહાર નીકળી, પિલ્લેની ભયંકર વેદનાનો અંત આવ્યો, અને દુઃખાવો તો બિલકુલ મટી ગયો. આવો આ ચમત્કાર જોઈને પિલ્લેના મનમાં ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. બાબાનું ઉદાર આચરણ જોઈને આંખમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં. બાબાનાં ચરણોમાં ત્યાં જ પિલ્લેએ બાથ ભરી લીધી, માનસિક ઉદ્દવેગને કારણે તેમનો કંઠ ભરાઈ આવ્યો, અને હોઠ સિવાઈ ગયા. એક શબ્દ પણ બહાર નીકળી શક્યો નહીં. (ઓ. ૮૧-૯૦)

બીજો એક ઉદીનો અનુભવ કહીએ, આ ઉદીના પ્રભાવની વાર્તા અહીંયાં પૂરી કરીએ. જેના મનમાં જેવી શ્રદ્ધા હોય છે તેવો જ એને ઉદીનાં ગુણનો અનુભવ થાય છે. તે જ ગ્રંથના આ અધ્યાયનું મહત્ત્વ છે. એક વખત માધવરાવના નાનાભાઈ બાપાજી ઉપર સંકટ આવી પડતાં ઉદીને કારણે જ તેમનું કલ્યાણ થયું. એવું આ ઉદીનું સામર્થ્ય છે. એનાં હું કેટલાં વખાણ અને વર્ણન લખું ? ગ્રંથિ જવર-ગાંઠિયો તાવ પ્લેગ વગેરે રોગો ઉપર ઉત્કૃષ્ટ દવા બીજી કોઈ નથી. સાઉલવિહિર ઉપર બાપાજીનાં પત્નીને તાવ ચઢ્યો અને સાથળ ઉપર ગાંઠો નીકળી. બાપાજી મનથી ગભરાયો. રાતના સમયમાં આવું ભયંકર ડર ઉત્પન્ન કરનારું દર્દ વધી ગયું. આ દર્દને લીધે તેની પત્ની ખૂબ હેરાન થઈ રહી છે તેમ સમજીને બાપાજીના મનમાં અનેક શંકાઓ થવા લાગી. તેની ધીરજ ખૂટી ગઈ અને રાતોરાત ત્યાંથી નીકળી ગભરાતા કાંપતા શિરડીમાં આવી ગયા. બીજે દિવસે પોતાના મોટાભાઈને બધી વાત કહી સંભળાવી. તેને બે ગાંઠો નીકળેલી દેખાય છે અને સખત તાવથી ફફડી ઉઠી છે. તેથી હેરાન પરેશાન થઈ ગઈ છે. ચાલો, તમે તેની ખબર કાઢવા માટે અને નજરોનજર

જેવા માટે. મને તો કાંઈ લક્ષણ સારાં દેખાતાં નથી. બાપાજીના આવા દયામણા શબ્દો સાંભળીને માધવરાવનું મન હાલી ઉઠ્યું. તેમના મોનું પાણી પણ ઊડી ગયું અને તેમના મનનું ઠેકાણું રહ્યું નહિ. માધવરાવ ખૂબ વિચારશીલ માણસ હતા. ગાંઠનું નામ પડતાં તેમના દિલમાં ઘડક પેસી ગઈ. ગ્રંથિ જ્વરની તડફડાટ એક ઝટકામાં જીવલેણ સાબિત થાય છે તેની બધાને જ ખબર છે. (ઓ. ૯૧-૯૯)

પ્રસંગ સારો હોય કે નરસો, કાર્ય શુભ હોય કે અશુભ હોય, પણ બાબાનો મત જાણવો એવો સીધો સાદો રિવાજ શિરડીમાં હતો. પછી તેઓ જે જે કહેતા તે પ્રમાણે સૌ વર્તતા. ભક્તોનાં સંકટો તેઓ જ દૂર કરતા હતા. આવા કેટલાક અનુભવોનું કેવી રીતે અને કેટલાનું વર્ણન કરું ? આવી જ કાયમની પ્રથા પ્રમાણે, માધવરાવે એવો જ વિચાર કર્યો અને બધી હકીકત બાબાને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને કહી સંભળાવી. તેઓ બોલ્યા, 'સાઈનાથ ! આપનો જય જયકાર થાયો. અમારા જેવા અનાથો ઉપર દયા કર. હવે આ કેવું સંકટ અમારી ઉપર નાખ્યું છે ? ન હતી ત્યાંથી આ ઉપાધી ઊભી થઈ છે. તારા સિવાય બીજા કોની પાસે ફરિયાદ કરવા જઈએ ? આ બાપાજીની પત્નીની યાતના દૂર કર અને તેને આશીર્વાદના બે શબ્દો કહે. આ આવી પડેલા સંકટોમાંથી અમને બચાવ. તારા વીના અમને સહાયતા કરનાર બીજા કોણ છે ? તેનો આ પ્રાણઘાતક જ્વર સારો કર અને પોતાનું વ્રત સંભાળ.' માધવરાવે સાઉલવિહિર જવાની આજ્ઞા માંગી, ત્યારે બાબા બોલ્યા, 'આજે ને આજે ત્યાં જતો નહિ. પણ આજે કોઈની સાથે તેને ઉદી મોકલાવી આપ. કેવી ગાંઠો અને કેવો તાવ ! અલ્લા માલિક આપણો બાપ છે. તેનું દર્દ આપોઆપ સારું થઈ જશે. અને તે કોઈ પણ સંદેહ વગર સુખરૂપ થઈ જશે. માત્ર સવારે સૂર્યોદય થયા પછી જ તું સાઉલવિહિર જઈ આવજે. હમણાં જવાની ઉતાવળ જરાપણ કરતો નહીં. અહીંયાં જ સ્વસ્થાથી રહે. કાલે જઈ આવજે. વગર કામની તકલીફ શા માટે લે છે ? શ્રદ્ધાથી ઉદી લગાડવી અને મોઢામાં મૂકવી. શા માટે ગભરાવાનું ?' બાબાના આ શબ્દો સાંભળીને બાપાજી થોડા ગભરાયા. તેમના મનમાં નિરાશા પેદા થઈ. આમ તો માધવરાવને ઉપયોગી વનસ્પતિ અને દેશી ઉપચારોની જાણકારી હતી. પણ તેનો ઉપયોગ કરી શકાય એવું હતું નહીં. એક માત્ર સાઈક્રુપા વગર ઔષધને પણ ગુણ આવતો નથી આ વાતની ઊંડી સૂઝ માધવરાવને હતી. તેમણે બાબાની આજ્ઞા શિરોમાન્ય રાખી, ઉદી મોકલાવી આપી, અને પોતે સ્વસ્થ મને ત્યાં જ શિરડીમાં રહ્યા. બાપાજી એકલા નિરાશ થઈને પાછા ફર્યા. (ઓ. ૧૦૦-૧૧૨)

માધવરાવના કહ્યા પ્રમાણે બાપાજીએ પોતાની પત્નીને આખા શરીરે ઉદી ચોળી આપી અને પાણીમાં ઓગાળીને પીવડાવી દીધી. થોડા જ સમયમાં તેને રેબઝેબ પરસેવો છૂટવા માંડ્યો અને ગાઢ ઉંઘ આવી ગઈ. સવારે સૂર્યોદય થતાં તેને ખૂબ જ સારું લાગ્યું. નહીં તાવ કે ના રહી પેલી ઝેરી ગાંઠો. બાપાજી તો આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા. અહીંયાં શિરડીમાં માધવરાવ સવારનું દૈનિક કાર્ય પતાવી, મસ્જિદમાં બાબાના દર્શન માટે આવ્યા. બાબાની આજ્ઞા માંગી ઉદી આશીર્વાદ લઈ બાબાને દંડવત્ પ્રણામ કરી સાઉલવિહિર જવા માટે ઉભા થયા અને પગથિયા ઉતરતા જ બાબાએ આજ્ઞા કરી, 'શામા ! ઊભો ઊભો જ મળીને પાછો નીકળી જજે ત્યાં વાર લગાડવામાં માલ નથી.' પોતાના ભાઈની પત્ની વિહ્વળ થઈ હશે. તે બાપડી ગાંઠોની બળતરા અને દુઃખાવો સહન કરતી હશે. આવું વિચારીને માધવરાવને રસ્તામાં ચિંતા થઈ રહી હતી. બાબાએ તરત પાછો ફરજે એવું કહ્યું છે, એ કાંઈ સુચવવા તો નહોતા માંગતાને ? આ કોઈ બાબાનો ઇશારો તો નથી ને ? એવું મનમાં સમજીને ગભરાયેલા માધવરાવ રસ્તો જલ્દીથી ચાલીને કાપવા માંડ્યા. જે બાઈને રાત્રે ગ્રંથિજ્વરનો આટલો સખત તાવ હતો તેને ચૂલા ઉપર ચા મૂકતો જોઈને માધવરાવને આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. તેઓ પોતાના નાનાભાઈ બાપાજીને બોલ્યા, 'આ તો રોજના કામમાં વ્યસ્ત દેખાય છે !' તે સાંભળીને બાપાજી બોલ્યા, 'આ બધી કમાલ બાબાની ઉદીની જ છે. ત્યાંથી પાછા ફરીને તરત જ મેં તેને ઉદી પીવડાવી દીધી. અને આખા શરીરે ચોળતાની સાથે તેનું શરીર

પરસેવાથી તરબોળ થઇ ગયું. અને રાતભર ઘસઘસાટ ઉંઘ પણ આવી હતી. પછી જ્યારે સવાર થઇ ત્યારે તે નીરોગી અને સરસ ઊભી થઇ. ગાંઠો તપાસવા ગઇ તો ખરેખર તે ઓગળી ગયેલી દેખાઇ અને તેની જરાપણ નિશાની દેખાતી ન હતી. ખરેખર આ શ્રીસાઇનાથનાં જ પરાક્રમો છે.’ (ઓ. ૧૧૩-૧૨૪)

આવી સ્થિતિ જોઇને શામાને ‘ઉભા ઉભા જઇને જ પાછો આવજે’ એવું જે બાબાએ કહ્યું હતું તેની યાદ આવી. તેમને મનમાં એટલી બધી નવાઇ લાગી કે બાબાએ આવું કહીને, ‘પહોંચતા પહેલાં જ તારું કામ પતી ગયું હશે,’ એવું પોતાને સુચવ્યું હતું. પછી માઘવરાવે ચા પીધી અને પાછા શિરડી જવા માટે નીકળ્યા. શિરડી પહોંચતાની સાથે જ મસ્જિદમાં જઇને તેમણે બાબાનાં ચરણોમાં નમસ્કાર કર્યા અને કહ્યું, ‘દેવા આ શું તારા ખેલ ! તું જ મનમાં ખળભળાટ મચાવે છે, બેઠા હોય ત્યાંથી ઊભા કરીને દોડાવે છે. અને પાછળથી બધુ શાંત પણ કરી નાખે છે.’ તે સાંભળતા બાબાએ જવાબ આપ્યો, ‘દૈવની ગતિ અને તેની વર્તન પદ્ધતિ સમજવામાં ખૂબ જ અઘરી છે, જો ! મેં ખરેખર કંઈ પણ કર્યું નથી અને કરાવતો પણ નથી. પણ લોકો મને ખબર નથી પડતી એનું કર્તુત્વ મારે શિરે જ શા માટે મારે છે ? દૈવયોગથી જે જે કર્મો બનતાં હોય છે, તેનો હું તો માત્ર એક આંખે જોનારો સાક્ષી જ છું. કર્તા હતાં તો એક અનંત પરમેશ્વર જ છે. તેમજ અસિમ કૃપા કરવાવાળો પણ એના સિવાય બીજો કોઈ નથી. હું દેવ પણ નથી, અને ઇશ્વર પણ નથી. હું ‘અનલ હક્ક (અના-લ્-હક્ક)’ એટલે પરમેશ્વર છું એવું નથી. હું ‘યાદે હક્ક’ એટલે પરમેશ્વરને યાદ કરનારો છું. અલ્લાનો હું દીન ગુલામ છું ! ‘બંદા લાચાર હૈ.’ અહંકાર છોડીને અને પરમેશ્વરનો આભાર માનીને તેની ઉપર જે જવાબદારીઓનો ભાર નાખે છે તેનો બેડો પાર થાય છે. એવો ભક્ત પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરી શકે છે. અહીંયાં બેડો પાર થવાનો અર્થ એટલે તરાપો છે. જે લાકડાંનાં પાટિયાં જોડી જોડીને પાણી ઉપરથી તરીને પાર ઉતરવાનું એક સાધન છે.’ (ઓ. ૧૨૫-૧૩૧)

આવો જ એક ઇરાનીનો એટલે કે પારસી ગૃહસ્થનો મહત્વનો અનુભવ સાંભળો. તેની નાની છોકરી જેને હજુ માતાનું ધાવણ ચાલુ હતું. તેને દર કલાકના અંતરે બોલવાની શક્તિ ક્ષીણ થઇ જતી, અને તેની સાથે સાથે એને આંકડી-તાણ (Fit of Epilepsy) આવીને મોઢામાંથી પુષ્કળ ફીણ નીકળતાં તે બેભાન બની જતી. અને તે શરીરથી ધનુષ્ય જેવી વાંકી વળીને મરવા પડી હોય તેવી બેશુદ્ધ થઇ જતી. તેને માટે કેટલાયે ઉપાયો કર્યો પણ કોઈ ઉપાય ફાયદાકારક નિવડ્યો નહિ. સમય જતાં આગળ ઉપર તે ગૃહસ્થના એક મિત્રે ઉદીના પ્રભાવનું વર્ણન કરીને કહ્યું, ‘આ અલૌકિક અને રામબાણ ઇલાજ તથા ઔષધ આ જગતમાં બીજે કયાંય મળશે નહિ. જલ્દીથી પાલાં જાવ અને કાકાસાહેબ દીક્ષિત પાસેથી બાબાની ઉદી માંગી લાવો. તેમની પાસે ઉદીનો જથ્થો કાયમ રહેતો હોય છે. તે તમને ખૂબ આનંદથી આપશે. તે ઉદી પછી દરરોજ થોડી થોડી શ્રદ્ધાથી અને સંપૂર્ણ ભક્તિભાવથી સાઇબાબાને યાદ કરીને આ છોકરીને પીવડાવવા માંડો. જેનાથી આવતી આંકડી અટકી જશે. અને તમને બધાને ખૂબ સમાધાન થશે.’ આવું સાંભળીને પેલા પારસી ગૃહસ્થ કાકાસાહેબ દીક્ષિત પાસેથી ઉદી લઇ આવ્યા અને છોકરીને નિયમિત પીવડાવવા લાગ્યા. તેથી તેનું આરોગ્ય ખરેખર સુધર્યું. જે આંકડી દર કલાકે આવતી હતી તેનું અંતર સાત સાત કલાકે થવા માંડ્યું. એમ થતાં થતાં થોડો સમય વીત્યો હશે ત્યાં આ બાળકીને સંપૂર્ણ આરામ થઇ ગયો. (ઓ. ૧૩૧-૧૩૯)

વર્ધા પાસે એક ગામમાં એક વૃદ્ધ ગૃહસ્થ રહેતા હતા. તે મૂત્રમાર્ગની પથરીના રોગથી ઉપડતી અતિશય વેદનાઓથી ખૂબ જ ત્રાસી ગયા હતા. આ રોગનો શસ્ત્રક્રિયા વગર કોઈ ઉપાય નથી, માટે કોઈ સર્જનને મળો અને બતાવી જુઓ એવી સલાહ લોકો તેમને આપતા. પેલા પથરીના રોગથી પીડાતા ગૃહસ્થ ખૂબ જ ચિંતામાં પડી ગયા. શું કરવું તેની કંઈ સમજ પડતી નહિ. શરીર અસક્ત થઇ મરણતોલ દશામાં હતું, અને રોગનો ભયંકર દુઃખાવો તેઓ સહન કરી ન શકે એવો અસહ્ય હતો. એકદમ શસ્ત્રક્રિયા કરાવવા માટે ધૈર્ય અને હિંમત જોઈએ, છતાં આ તકલીફને લીધે તેમના મનને જરાયે શાંતિ ન

હતી. પરંતુ સદ્ભાગ્યે તેમનું આ દુર્ઘેવ કેવી રીતે નષ્ટ થયું તે ચમત્કાર જુઓ. અહીં આમ ઘટી રહ્યું હતું તે જ સમયે એ ગામના ઇમાનદાર કે જેમના કુટુંબને અથવા ઘરાનાને આ ગામ, પહેલાં સરકાર તરફથી ઇનામ કે બક્ષિસમાં આપવામાં આવ્યું હતું. તેઓ સાઇબાબાના પરમ ભક્ત હતા, તેઓ ગામમાં આવ્યા છે તે વાતની જાણ થઇ. તેમની પાસે બાબાની ઉદી, સદાને માટે રહેતી તેની બધાને ખબર હતી. રોગથી ત્રાસેલા એવા આ ગૃહસ્થના સગાવહાલાં ઇમાનદાર પાસે જઇને બાબાની ઉદી માંગી લાવ્યા અને તેમને આપી દીધી. તે ગૃહસ્થના દીકરાએ આ ઉદીને પોતાના પિતાને પાણીમાં ઓગાળીને પીવડાવી દીધી. પાંચ દશ મિનિટ મહાપરાણે પસાર થઇ હશે ત્યાં એક આશ્ચર્યકારક ઘટના બની. આ ઉદીનો પ્રસાદ જેવો શરીરમાં ઓગળ્યો, તેવો જ પેલી મૂત્રમાર્ગમાંની પથરી પોતાની જગ્યાએથી સરકી અને મૂત્રમાર્ગે બહાર ફેંકાઇ ગઇ. આમ ખરાબી શરીરમાંથી બહાર નીકળી જતાં પેલા વૃદ્ધને તાત્કાલિક આરામ થયો. (ઓ. ૧૪૦-૧૪૭)

મુંબઇના પ્રભુ કાયસ્થ જ્ઞાતના એક ગૃહસ્થ હતા. તેમની પત્નીને સુવાવડ વખતે બાળકને જન્મ આપવાનો સમય થતા તે હંમેશા મરણાતોલ થઇ જતી. કેટલાયે ઉપાયો કરવા છતાં તેનો ઇલાજ થતો નહિ, તેથી તે બાઇનો જીવ ગભરાયેલો રહેતો. આ કારણે પેલા ગૃહસ્થ બિચારા ઘણા જ ત્રાસી ગયા હતા. ‘શ્રીરામ મારુતી’ નામના એક પ્રખ્યાત સાઇભક્ત હતા. તેઓ આ નાથપંથી પુરુષ થાણા, કલ્યાણ, ભિવંડી (મુંબઇ) જેવા આજુબાજુના પ્રદેશમાં થઇ ગયા. તેઓ સાઇબાબાને આઘગુરુ આદિનાથ સમજીને જ માનતા હતા. શ્રીરામ મારુતી ખૂબ નાના હતા ત્યારે સાઇબાબાને મળ્યા હતા. પરંતુ ઇ.સ. ૧૯૧૦ની સાલમાં શિરડી મુકામે મુલાકાત થઇ. તેના આગલા દિવસે જ બાબા ભક્તોને એક સરખું કહ્યા કરતા હતા, ‘કાલનો મારો સોનાનો દિવસ છે, અરે કાલે મારી દિવાળી છે.’ બીજા દિવસે શ્રી રામ મારુતી મસ્જિદમાં આવ્યા ત્યારે બાબાની બપોરની આરતી ચાલી રહી હતી. ક્યારેય નહિ પણ તે દિવસે બાબાએ આરતી વચ્ચેથી જ રોકાવી દીધેલી. તેમજ શ્રીરામ મારુતીને પાસે લઇને પેટ પાસેથી પકડીને ખૂબ લાડ લડાવ્યા હતા. ખૂબ લાંબા સમય બાદ પિતા પુત્રનો મેળાપ થાય તેમ બંને વર્તતા હતા. શ્રી બાબાએ શ્રીરામ મારુતીને પોતાના અર્ધા આસન પર બેસાડ્યા અને પછી ભક્તોને આરતી ફરી શરૂ કરવા માટે આજ્ઞા આપી હતી. આરતી પૂરી થતાં, શ્રી રામ મારુતી નૈવેદ્યનો શીરો લાવ્યા, ત્યારે સાઇબાબાએ તેમને ‘નાથ’ આ શબ્દથી એટલે ‘શ્રીરામ મારુતીનાથ’ એમ સંબોધ્યા હતા. અને પેલા અર્પણ કરેલા નૈવેદ્યના શીરાને બીજા બધાનાં નૈવેદ્ય કરતાં પણ વધારે પ્રેમથી આરોગ્યો હતો. રાતના પણ ચાવડી સરઘસમાં બાબાએ શ્રીરામ મારુતીના હાથમાં હાથ નાખીને તેમને સાથે જ લઇ ગયા હતા. આમને આમ શ્રીરામ મારુતીને શિરડીમાં ચૌદ દિવસ સુધી રોકી રાખેલા અને ખૂબ મહેનતથી સંદેશો મોકલાવેલો. આ મહાન નાથપંથી સાઇભક્ત શ્રીસંત સાઇબાબાની સમાધિના થોડા જ દિવસો પહેલા એટલે કે તા. ૨૮-૯-૧૯૧૮ના રોજ શ્રીરામસ્વરૂપમાં લીન થઇ ગયેલા. તેમના સ્મરણાર્થે દાદર, થાણા, કલ્યાણના રસ્તાઓને તેમનું નામ આપવામાં આવ્યું છે અને ભાવિકોએ તેમની સ્મૃતિ અજરઅમર કરી મૂકી છે. તેમના કહ્યા પ્રમાણે આ ગૃહસ્થ શિરડી જવા માટે નીકળ્યા. પ્રસૂતિનો સમય આવે કે તેઓ બંને મોટી ઉપાધિમાં આવી પડતા. એકવાર તેમને મનમાં વિશ્વાસ બેસી ગયો કે, શિરડીમાં તેમને કશાનો ભય નથી. જે કાંઈ થવાનું છે તે બાબાની સામે જ અને તેમના સાંનિધ્યમાં જ થવા દો. આવો મનથી દૃઢ સંકલ્પ કરીને એ દંપત્તિ શિરડીમાં આવીને રહ્યું. આમ કેટલાયે મહિનાઓ સુધી બંને શિરડીમાં રહ્યાં. બાબાની પૂજા, અર્ચના અને સહવાસને લીધે બંને ખૂબ આનંદિત થયાં. અમુક સમય પસાર થઇ જતાં પ્રસૂતિનો સમય પાસે આવ્યો. આ સંકટ હવે કેવી રીતે પસાર થશે એની ચિંતા તેમને થવા લાગી. જોત જોતામાં સુવવાડનો દિવસ આવી ગયો. ગર્ભાશયના મુખના રસ્તે અડચણ ઊભી થઇ અને બધા જ વિસામણમાં પડ્યા. બાઇને ખૂબ યાતના થવા માંડી. શું કરવું તેની કોઇને કાંઈ સમજણ પડે નહીં. તેમણે બાબાની પ્રાર્થના શરૂ કરી. તેમના સિવાય દયા કોને આવે ? પડોશણ દોડીને આવી અને બાબાને ફરિયાદ કરીને પ્યાલામાં પાણી લઇ ઉદી ઓગાળીને

તે બાઈને આપી. તે તીર્થ બની ગયું અને પીતાની સાથે જ માંડ પાંચ મિનિટ થઈ હશે એટલામાં તે બાઈનો છૂટકારો થઈ ગયો. પેટમાંનું બાળક નિર્જીવ પેદા થયું. ગર્ભાશયમાં જ તેણે પ્રાણ ત્યજી દીધો હતો. તે બાળકનું નસિબ જ એવું હશે ! બાઈને આગળ ઉપર બાળક થઈ શકશે. હાલ પૂરતી તે ભયમુક્ત થઈ. વેદના વગર પ્રસૂતિ થઈ અને સુખરૂપ તેનો છૂટકારો થયો વેદના વગર અને પ્રથમ વાર પ્રસૂતિ થઈ, એક મોટી ચિંતા ટળી અને બાબાની જન્મભરની તે ઋણી થઈ. (ઓ. ૧૪૮-૧૬૦)

આગળનો અધ્યાય આના કરતાં પણ વધારે સરસ અને શ્રોતાઓના કોડ પૂરા કરનાર એવો હશે. ખોદી ખોદીને અને ફાલતું ચોકસાઈ કરવાની ખરાબ ટેવ છૂટી જઈને ભક્તિમાં રંગ લાવશે. ‘અમારા સંપ્રદાયમાં નિરાકાર દેવોની ઉપાસના હોય છે. અમે દક્ષિણા આપવાના નથી. નમસ્કાર કરવા માટે ગરદન ઝૂકાવતા નથી. આ શરતો મંજૂર હોય તો જ દર્શને આવીશું.’ એવો જેમનો નિશ્ચય છે, તેઓ પણ સાઈનાં ચરણ દષ્ટિમાં પડતાં જ દક્ષિણા સાથે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરતા હતા. તે કાંઈ નાનો સરખો ચમત્કાર કહેવાય ? ઉદ્દીનો અપૂર્વ મહિમા કહેવાશે અને નેવાસાકરનો ભક્તિપ્રેમ અને અચાનક આવેલા સાપને દૂધ પાઈને તેમણે ગૃહસ્થાશ્રમનો ધર્મ કેવી રીતે પાળેલો તે પણ કહેવામાં આવશે. આવી અનેક ઉત્તમ કથાઓ સાંભળીને ભક્તિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને સંસારનાં દુઃખોનું નિરાકરણ થશે. આના કરતાં બીજું મોટું સુખ કયું હોઈ શકે ? માટે હેમાડપંત સાઈનાં ચરણોમાં વંદન કરીને તેમને વિનંતી કરી રહ્યા છે કે, શ્રોતાઓને તમારા ચરિત્રમાં મન મૂકીને ગમતો પ્રેમ સંપાદન કરી આપે. (ઓ. ૧૬૧-૧૬૬)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા ભક્ત હેમાડપંત રચિત શ્રી સાઈસમર્થના સત્ય ચરિત્રનો ‘ઉદ્દી-મહિમા’ નામનો ચોત્રીસમો અધ્યાય અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

॥ અધ્યાય ૩૫ ॥

ચિકિત્સા ખંડનમ્ - વિભૂતિ મંડનમ્

(શંકા અને કુતર્ક ખોળી કાઢી અને ઉદ્દીની શોભામાં વધારો કરવો)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

પાછલા અધ્યાયમાં છેવટે સાધારણ ઉલ્લેખ કર્યો છે અને જે કથાની ગોઠવણી કરી છે તે જ હવે આગળ કહી રહ્યો છું. શ્રોતાઓએ તે સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળવી. પરમાર્થનો વિચાર કરતાં ધાર્મિક સંપ્રદાયોના અથવા તો શાખાઓ અભિમાન વચ્ચે પુષ્કળ અવરોધો લાવે છે. આ અભિમાન જેવું બીજું કોઈ પણ મોટું વિદ્ન નથી. અમે નિરાકાર ઇશ્વરનું ભજન પૂજન કરનારા છીએ. રૂપ અને ગુણ સાથેના દેવ યોગ્ય માર્ગથી ભ્રષ્ટ કરનાર છે. સાધુ સંતો પણ માણસો જ હોય છે ને ? પછી તેમની સાથે નમસ્કાર કરતી વખતે માથું શા માટે નમાવવું ? તેમને દંડવત્ પ્રણામ કરવા નહીં અને, તેમને દક્ષિણા આપવી નહીં. તેમની સામે ગર્દન જરા પણ ઝૂકાવવી નહીં. આ ભક્તિની ફૂર મજાક છે. શિરડીના સંબંધમાં કોઈ કંઈ અને કોઈ ગમે તેવી અનેક વાતો કરે છે. પરંતુ તે બધી વાતો વિશ્વાસ મૂકવા જેવી હોતી નથી. કહેવાય છે કે શિરડીમાં જે કોઈ જતા તેમની પાસે સાઈબાબા દક્ષિણા માગતા હતા. સાધુ જો દ્રવ્ય ભેગુ કરવા માટે તો તે સાધુત્વનું પતન કહેવાય. અંધશ્રદ્ધા જરા પણ સારી નહીં. પ્રત્યક્ષ અનુભવ કર્યા પછીથી જ કેવી રીતે વર્તવું તેનો નિર્ણય પોતે પોતાની રીતે નક્કી કરવો. અમે બાબાને દક્ષિણા આપવાના નથી. જેના મનમાં દ્રવ્યની લાલસા હોય છે એવાનું સાધુત્વ અમને સમજાતું નથી. નમવા માટે અમને તે યોગ્ય લાગતા નથી. અમે શિરડી જઈને તેમની મુલાકાત લઈશું. એમનાં ચરણોમાં નમસ્કાર કરવાના નથી કે નથી દક્ષિણા આપવાના. જે જે કોઈ આવા ખરાબ મંતવ્યો સાથે શિરડી જવા માટે નીકળે છે અને પોતે કરેલા નિશ્ચયની સારી એવી યાદ પણ રાખતા હોય છે, છતાં અંતે શ્રી સાઈમહારાજનાં દર્શન કરતાંની સાથે જ તેમનાં ચરણોમાં ઢળી જ પડે છે. જેમણે બાબાને જોયા તે પોતાની જગ્યાએ શિરડીમાં જ સ્થાઈ થઈ ગયા, અને શિરડી છોડી કદી પાછા પણ ન ફર્યા, તેઓ સાઈનાં ચરણમાં જ ખોવાઈ ગયા. દાંતમાં તણખલું રાખીને જેમ કોઈ શરણે આવે છે તેવી જ રીતે કેટલાક બાબાને ધિક્કાર કરનારા લોકો પોતાના પહેલાના બધા મક્કમ નિર્ધારો ભૂલી જઈને સાઈબાબાને પગે પડીને વંદન કરતા હતા. ધાર્મિક સંપ્રદાયોનું અભિમાન ભૂલી જઈને જ્યાં આ જીવને સૌથી વધારે સુખ મળે છે તેવા આ પાંત્રીસમા અધ્યાયનું શ્રોતાઓએ ખૂબ આદરપૂર્વક શ્રવણ કરવું. તેમજ અપ્રત્યક્ષ રીતે ઉદ્દીનો પ્રભાવ જાણનાર બાબા પાટીલ નેવાસકરને થયેલો ચમત્કાર તથા સાપને સાઈ જ માનીને એનો આદર કેવી રીતે કર્યો તે પણ સાંભળો. (ઓ. ૧-૧૪)

હે શ્રોતાજનો ! મારી ઉપર દયા કરો. હું તો માત્ર હુકમનો દાસ છું. આદરપૂર્વક આજ્ઞાનું પાલન કરવું એટલું જ જાણું છું. તેમાંથી જ આ અક્ષરોમાં લખેલ ચરિત્ર તૈયાર થયું છે. બાબાના ચરણોમાં દષ્ટિ સ્થિર કરતાં ત્યાંથી જે કાવ્યોની લહેરો ઉઠે છે તે હું ચરિત્રરૂપી પવિત્ર કુંભોમાં ઉપરાઉપરી ભરી રહ્યો છું. અમે કાચબીનાં બચ્ચાં કેવળ નજર નાખવાથી અથવા તો અમને નીરખનારા દષ્ટિથી પોસાયેલા છીએ. અમે તરસથી કે ભૂખથી વ્યાકુળ થયેલા ક્યારેય ન હતા. તેમજ હંમેશા ને માટે સંતુષ્ટ હોઈએ છીએ. દષ્ટિનું એક સુખ હોય કે મળે તો તે અમને અત્રની પણ ગરજ સારે છે. ફક્ત સાઈની નજર જ અમારી ભૂખ અને

તરસ નહિ જેવી કરી નાખે છે. તે નજરની વાત કરીએ ? અમારી સંપૂર્ણ નજરનો વિષય દયાના સાગર શ્રી સાઇ મહારાજ છે. તેમને જોવામાં દશ્ય, દષ્ટા અને દર્શન આ ત્રણેયના સમૂહનું નામોનિશાન ભૂંસાઇ જાય છે. તેવી જ રીતે અમને શરીરની ચામડી અને સ્પર્શ આ બંને જગ્યાઓ ઉપર સાઇ જ પ્રગટ થયેલા દેખાય છે, નાક અને વાસમાં સાઇનો જ નિવાસ નજરે પડે છે. કાન પર શબ્દો પડતાં સાઇનું જ રૂપ આંખો સામે ઊભું રહે છે અને શ્રાવ્ય, શ્રાવક સાંભળનારો અને શ્રવણની ત્રિપુટી એકદમ ઓગળી જાય છે. જીભ જ્યાં સ્વાદ ચાખવા આગળ પાછળ હાલે છે ત્યાં સાઇ જ સમરસ થઇ જાય છે અને પછી રસના, રસ અને રસાસ્વાદ આ ત્રિપુટીના વિચારોનું કેવું મોટું અચરજ થાય ! આ જ વાત કર્મેન્દ્રિઓની છે. તે ઇન્દ્રિઓ ફક્ત જો એક સાઇની જ સેવા કરે તો બધાં કર્મો નાશ પામીને નિષ્કર્મ ફાળે આવે છે. (ઓ. ૧૫-૨૩)

હવે આ ગ્રંથ લંબાયો છે, અને સાઇના પ્રેમને લીધે વિષય છોડીને ભળતી જ વાતો તરફ સરી ગયો. પાછલા અધ્યાયની સંગત તરફ ધ્યાન આપીએ, અને આ આપણી કથા આગળ ચલાવીએ. એક માણસ જે મૂર્તિ પૂજામાં ન માનનારો, નિરાકાર અને નિર્ગુણ ઇશ્વરની ઉપાસના કરનારો ફક્ત તપાસ કરવાનું વિચારી તે તે શિરડી જવા માટે ઉત્સુક થયો. તે બોલ્યો, ‘શિરડી જઈને અમે ફક્ત પેલા સાધુનું દર્શન કરીશું. અમે અમારી ગરદન જરા પણ ઝૂકાવાના નથી અને દક્ષિણા પણ આપવાના નથી. આ બે શરતો જો માન્ય હોય તો જ અમે શિરડી આવવા તૈયાર છીએ.’ મિત્રે તેની શરતોની માન્યતા રાખતાં, તેઓ તેમની સાથે શિરડી જવા માટે નિશ્ચિંત મને નીકળ્યા. તેમના મિત્ર હતા કાકામહારાજની જેમનું નામ હતું સ્વ. લક્ષ્મણ ગણેશ મહારાજની. અધ્યાય ૬-૧૨-૧૩માં એ વિષેની માહિતી આપી છે. તેમની સાઇ સંત પ્રત્યેની ભાવના ખૂબ પવિત્ર અને નિર્મળ હતી. પરંતુ આ તેમનો મિત્ર શંકાશીલપાત્ર હતો. બંને જણા શનિવારે રાત્રે મુંબઈથી નીકળીને રવિવારે સવારે શિરડી આવી પહોંચ્યા. બંને સાઇના દર્શન માટે મસ્જિદમાં ગયા. તો ત્યાં તે સમયે શું બન્યું તે સાંભળો. મસ્જિદના પગથિયાં ઉપર પગ મૂકતાં જ પેલા મિત્રને દૂરથી જોઈને બાબાએ ‘કેમ આવ્યા છો’ આ પ્રમાણે મધુર સ્વરે બોલાવ્યો. બાબાના આવા પ્રેમભર્યા શબ્દો સાંભળીને પેલા મિત્રને એટલું ચોક્કસ સમજાયું કે આ શબ્દોના ઉચ્ચારણથી વિશેષ કરીને તેને પોતાના સ્વર્ગવાસી પિતાની યાદ આવી. ‘કેમ, આવ્યા છો’ આ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરતાં બાબાએ જે લહેકો કાઢીને બોલાવ્યા તે જોઈને પેલો મિત્ર તો મનમાં દંગ થઇ ગયો. પેલા મધુર, મોહક, પ્રેમાળ અવાજની રીત જોઈને તેને પોતાના પિતાશ્રીની યાદ તાજી થઇ અને તેમના અવાજનો સંપૂર્ણપણે ભાસ થયો. તથા તે અનુકરણ આબેહૂબ લાગ્યું. ‘શું એ શબ્દોની આકર્ષણ શક્તિની વાત કરું ! કાકાના મિત્રને મોટો અચંબો થયો અને બોલ્યા, ‘આ તો મારા પિતાના શબ્દો છે. અને આ અવાજ પણ ખાત્રીથી કહી શકું કે તે મારો ઓળખીતો જણાય છે.’ પોતાના પિતાશ્રીના મોઢાના તે શબ્દોને સાંભળી પેલો મિત્ર મનથી દ્રવી ઉઠ્યો. તેમજ શિરડી આવતા પહેલા મન સાથે કરેલો બધો નિશ્ચય ભૂલી જઈને તેણે બાબાના પગ પર પોતાનું માથું મૂકી દીધું. પછી બાબાએ ફક્ત કાકા પાસેથી જ દક્ષિણા માંગી, જે એમને આપી. બંને બાબાની આજ્ઞા લઈને પાછા ફર્યા અને પોતાને ઉતારે જઇ આરામ કર્યો. આરામ કરી રહ્યા પછી મોડા બપોરના કાકામહારાજની બાબા પાસે ગયા, ત્યારે એમના મિત્ર પણ સાથે હતા. આ બંનેને મુંબઈ જવું હતું તેથી બાબાને વાત કરી, કે બાબા અમને રજા આપો તો મુંબઈ જઈએ. તે સમયે ફરીથી બાબાએ દક્ષિણા માંગી અને તે ફક્ત કાકા પાસેથી જ. બાબા બોલ્યા, ‘સત્તર રૂપિયા મને આપ.’ પરંતુ પેલા પાસે ઊભેલા મિત્ર પાસે કંઈ પણ માંગ્યું નહિ. માટે તેના મનમાં થોડો ખેદ થયો. તેણે કાકાને ધીમા સ્વરે પૂછ્યું, ‘તમારી પાસેથી જ બાબા દક્ષિણા કેમ માગે છે ? સવારે પણ તમારી પાસે જ માંગી અને અત્યારે પણ તમારી પાસે જ માંગી ! હું તમારી સાથે જ છું, છતાં મને કેમ અળખામણો ગણે છે ?’ કાકાએ પણ ધીમેથી જવાબ આપ્યો, ‘બાબાને જ આ પૂછ.’ એટલામાં બાબાએ જ કાકાને પૂછ્યું, ‘આ તમે શું કહી રહ્યા છો ?’ એ સાંભળતાં જ પેલા મિત્રએ સામેથી જ બાબાને પૂછ્યું, ‘દક્ષિણા આપું કે ?’ એ સાંભળી બાબા

બોલ્યા, 'તારા મનમાં દક્ષિણા આપવાની ઇચ્છા ન હતી, માટે માંગી નથી. હવે જો તને દક્ષિણા આપવાની ઇચ્છા હોય તો તે આપ.' બાબાની દક્ષિણા માગવાની રીતનો પેલા વ્યક્તિને સખત વિરોધ હતો, એ જ હવે બાબાએ દક્ષિણા ન માંગી છતાં દક્ષિણા આપું કે, એવું સામેથી પૂછે છે, તેથી કાકા મહાજનીને ખૂબ જ નવાઇ લાગી. પછી બાબાએ પેલા મિત્રને કહ્યું, 'જવું છે ! થોડીવાર અહીં બેસ.' અને પાસે બેસાડી તેની ભેદભાવયુક્ત ભાવનાઓને દૂર કરવા માટે પ્રેમાળ ઉપદેશ આપ્યો. 'તમારી અમારી વચ્ચેની તેલની દિવાલ પાડી નાંખો, જેથી કરીને એક બીજાને અરસપરસ મળવાનો માર્ગ મોકળો થશે.' બાબા તેલ અથવા તો 'નારાયણ તેલી' એવું હંમેશા એકાદી દુષ્ટ વૃત્તિને અનુલક્ષીને આપું કહેતા હતા. (ઓ. ૨૪-૪૭)

પછી બાબાએ તે લોકોને જવા માટે આજ્ઞા આપી. ત્યારે આકાશ વાદળોથી ઘેરાયેલું જોઈને માધવરાવે બાબાને કહ્યું, 'તેમને વરસાદ નડશે' ત્યારે બાબાએ જવાબ આપ્યો કે તેમને સ્વસ્થ ચિત્તે જવા દો. રસ્તામાં વરસાદ તેમને કયાંય નડતરૂપ થશે નહિ. ગભરાવવાની કોઈ જરૂર નથી. પછી તેઓ બંને સાઇબાબાનાં ચરણોમાં વંદન કરી ને ઘોડાગાડીમાં જઈને બેઠા. વીજળીઓ ચમકવા લાગી, ધૂમ્મસ છવાઇ ગયું અને ગોદાવરી નદીમાં પાણીનું પૂર આવ્યું. આકાશ વાદળોના ગડગડાટથી ગર્જવા લાગ્યું અને અંતે હોડીમાં પ્રવાસ કરવાનો વારો આવ્યો. બાબાએ આશ્વાસન આપ્યું હતું. તે પ્રમાણે કાકામહાજનીના મનમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. પરંતુ પેલા મિત્રના મનમાં વિચાર આવવા લાગ્યા કે પ્રવાસ સુખેથી થવાનો નથી. વગર કામના આપણે પાછા જવા માટે નીકળ્યા. હવે રસ્તામાં પુષ્કળ તકલીફ પડવાની. પણ બાબાની કૃપાથી તેઓ સુખેથી પહોંચ્યા અને આગાડીમાં જઈને બેસી ગયા. તે પછી વરસાદ તો વાજતે ગાજતે ચાલુ જ હતો, છતાં તેઓ મુંબઇ સુખરૂપ પહોંચી ગયા. ઘરે પહોંચી બારી બારણાં ઉઘાડતાં અંદર ગોંધાઇ ગયેલી બે ચકલીઓ મૃત:પ્રાય દશામાં તેમણે જોઈ. તેમાંની એક જેમ તેમ કરીને ઊડી ગઈ. આવું દૃશ્ય જોઈને પેલા મિત્રને ખૂબ જ ખરાબ લાગ્યું. 'હે પ્રભુ ! આ બિચારા પક્ષીઓ અન્ન જળ વીનાના ગોંધાઇ મર્યા. શિરડી જતાં પહેલાં ઝરૂખા ઉપરની હવા માટેની એકાદ નાની બારી ઉઘાડી રાખી હોત તો આવું કદાચ ન બન્યું હોત. મારા હાથે આ બિચારી ચકલીઓનું મોત થયું. બેમાંથી જે એક નીકળીને ઊડી ગઈ તેને જોતાં એમ લાગ્યું કે બાબાને તેની કાળજી કરી હતી અને તે કારણે જ તેમણે અમને ખુશી ખુશીથી તરત જ જવાની પરવાનગી આપી. નહીં તો કદાચ તે પણ બિચારી ગોંધાઇને મરી ગઈ હોત. અન્ન જળ વગર તે જીવે પણ કેવી રીતે ? આયુષ્ય પૂરું થતાં આવી જ સ્થિતિ થતી હોય છે. આ એક માત્ર સુરક્ષિત રહી અને બચી ગઈ.' આ મિત્રનો બીજો એક સરસ અનુભવ સાંભળવા યોગ્ય છે. શિરડી જવાનું બન્યું તેના ઘણા મહિનાઓ પહેલાં તેને જરાયે રહ્યો નહિ. અને થોડા દિવસમાં તો દુ:ખાવાનું નામોનિશાન પણ ન રહ્યું. (ઓ. ૪૮-૬૦)

આવી જ એક બીજી કથા જેમાં સંતની શોધ કરવા જતાં મનમાં ન હોય છતાં તેમનાં ચરણોમાં નમસ્કાર કરવા માટે ગર્દન કેવી ઝૂકાવવી પડે છે તે હવે સાંભળો. તેવી જ રીતે દક્ષિણા આપવાનો વિચાર પણ ન હોવા છતાં મોહપાશમાં જકડાઇ ને પોતાનો પાકો નિશ્ચય તોડીને તે કેવી રીતે આપવા તૈયાર થયા તે સાંભળો. મુંબઇ મુકામે રહેનારા સોલિસિટર ધરમસી જેઠાભાઈ ઠક્કરને પૂર્વ કર્મોનાં પુણ્યોના બળે સાઇને મળવાની ઇચ્છા જાગૃત થઈ. કાકામહાજનીના શેઠ તે આ જ. આ બંને વચ્ચે ખૂબ અંગત ઘર જેવો પરિચય હતો. શેઠના મનમાં વિચાર આવ્યો કે શિરડી જઈને શ્રીસાઇની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત અને દર્શન અવશ્ય કરવાં જોઈએ. કાકામહાજની આ ઠક્કરની પેઢી ઉપર મુખ્ય કારભારી હતા. કાકા એક પછી એક રજાઓનો ઉપયોગ કરીને શિરડી જવા માટે તૈયાર રહેતા અને પાછા અમુક ચોક્કસ સમયે પાછા પણ ન ફરતા. આઠ આઠ દિવસ શિરડીમાં કાઢી નાખતા અને કહેતા કે પાછા આવવા માટેની સાઇની પરવાનગી ન હતી. આ કોઈ કામ કરવાની રીત થઈ ? આવા કેવા તે સંત ? આ તો અમારા જેવા સામેનું બંડ કહેવાય જે અમને પસંદ નથી. માટે સાઇની

તપાસ કરવા માટે હોળીના તહેવારની રજાઓમાં શેઠ ઘરમસી શિરડી તરફ જવા માટે નીકળ્યા. શેઠજી ખૂબ અભિમાની હતા અને પોતાની મોટાઈ અને ઐશ્વર્યનો તેમને ગર્વ હતો. સંત પણ આખરે તો માણસો જ છે ને ? પછી વળી તેમની સામે ગર્દન શા માટે ઝૂકાવવી જોઈએ ? સાઈનો પ્રભાવ અને અધિકારનું સ્થાન જોઈને ભલભલા શાસ્ત્રીઓ અને પંડિતો થાકીને હાર માની ગયેલા. ત્યાં આ બિચારા ઘરમસીનો તો વળી શો હિસાબ ? અને તે બાબા સામે કેટલું કટવાના હતા ? પરંતુ અંધશ્રદ્ધા સારી વસ્તુ નથી, આપણે જાતે જ ખાત્રી કરવી જોઈએ. આવો વિચાર કરીને તેમણે શિરડી જવાની તૈયારી કરી. ઉપર ઓવી ૨૪-૬૦ની વચ્ચે વર્ણન કર્યા પ્રમાણે મિત્ર કાકા મહાજનીનો સંગાથ નક્કી કરીને ઘરમશી જવા માટે નીકળ્યા. શેઠે રસ્તામાં કાકાને કહ્યું, 'તમે શિરડીમાં જઈને ત્યાં જ રહી પડો છો. પણ આ વખતે આવું ચાલશે નહીં. મારી સાથે જ પાછા ફરવું પડશે. એ બાબતનું અવશ્ય ધ્યાન રાખજો.' ત્યારે કાકા મહાજની બોલ્યા, 'તે અમારા હાથની વાત જ નથી.' તે સાંભળી ઘરમશીએ બીજાે પણ એક માણસ સાથે પ્રવાસમાં લીધો. કેમકે ક્યાંક કાકા વખતસર પાછા ન ફર્યા, તો પ્રવાસમાં સંગાથ વીના ઘરમશીને ચાલતું નહીં, માટે એક ત્રીજા સાથીદારને પણ લીધો. અને તેઓ ત્રણે શિરડી જવા માટે ઉપડ્યા. (ઓ. ૬૧-૭૪)

આ જગતમાં બીજાને ઉપયોગી થઈ પડનારા હિતેચ્છુઓ અને ભકતોના અનેક પ્રકાર હોય છે. તેમના મનનો સંશય અને અનિશ્ચિતતા દૂર કરવા માટે બાબા આવા માણસોને ચૂંટી ચૂંટીને શિરડી ખેંચી લાવતા. પછી જ્યારે તેઓ પાછા જતા ત્યારે પોતાના અનુભવો તેઓ બીજાને કહેતા હતા અથવા તો લોકોને સારા માર્ગ પર લાવવા માટે કોઈ બીજાને કામે લગાડી દેતા. થોડામાં કહીએ તો, જે કોઈ શિરડી જતા હતા તે બધા બાબાના દર્શનથી તૃપ્ત થઈ જતા હતા. શરૂઆતમાં તેમના મનની ભાવનાઓ ગમે તે હોય પણ છેવટે તેઓ મોટો આનંદ પ્રાપ્ત કરીને જ ત્યાંથી નીકળતા હતા. માટે જેઓને જ્ઞાસાની ટેવ હતી, તે પણ શિરડી જતા. પરંતુ ખરી વાત તો કંઈ જુદી જ છે. ખરેખર તો તેઓ બાબાનું જ કાર્ય કહીં આપતા હતા બાબા તેમને જેમ આપતા ત્યારે જ તેઓ ઘરની બહાર પગ મૂકી શકતા હતા. બાબા તેમની નૈસર્ગિક વૃત્તિઓને જગાડીને, તેમને માટે પરમાર્થનો માર્ગ ખુલ્લો કરી આપતા. બાબાની કલાઓ અને યોજનાઓની કોને ખબર હોઈ શકે ? તેને જાણવાનો જો પ્રયત્ન કર્યો તો દશા બેસી જાય. માટે અભિમાન છોડીને તેમનાં ચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામ કરો, એટલે સુખનો સાગર ઊભરાવા લાગશે. (ઓ. ૭૫-૮૦)

દેવ, બ્રાહ્મણ કે ગુરુ, એના બારણે ખાલી હાથે ન જવું જોઈએ, માટે કાકાએ રસ્તામાંથી અંદાજે એક કિલો દ્રાક્ષ વેચાતી લીધી. જે દ્રાક્ષમાં બી ન હોય એવી પણ મળતી હોય છે પણ એ સમયે બી સાથેની દ્રાક્ષ મળતી હોવાને લીધે તે વેચાતી લીધી. ગામગપાટા મારતા ત્રિપુટી શિરડી આવી પહોંચી અને તેઓ બાબાનાં દર્શન માટે મસ્જિદમાં ગયા. તે સમયે ત્યાં બાબાના ભક્ત બાબાસાહેબ તખ્તે ત્યાં બેઠા હતા. તેમને કૂતુહલથી જોઈને ઘરમશીએ શું પૂછ્યું તે જુઓ, 'અહીંયા શું છે ? કેમ આવો છો ? એ સાંભળી તખ્તે બોલ્યા, 'દર્શન ખાતર જ આવું છું' ત્યાં ઘરમશીએ ફરીથી પૂછ્યું, 'અહીંયા ચમત્કારો થાય છે એવું સાંભળ્યું છે.' તે સાંભળી તખ્તે એ જવાબ આપ્યો, 'મારી તો આવી કોઈ ભાવના નથી. જેના મનમાં જેવી તીવ્ર ઇચ્છા હોય તે જ પ્રમાણે તેમની મનોકામનાઓ અહીંયા પૂર્ણ થતી હોય છે.' કાકામહાજનીએ બાબાનાં ચરણોમાં માથું મુકીને તેમના હાથમાં દ્રાક્ષ અર્પણ કરી. મંડળી જામેલી હતી અને બાબાએ તેની વહેંચણી શરૂ કરી. બીજાઓની માફક બાબાએ ઘરમશીને પણ દ્રાક્ષ આપી. આવી પ્રસાદમાં મળેલી બી વાળી દ્રાક્ષ તેમને ગમતી ન હતી. એમને તો બીજ વગરની દ્રાક્ષ ખાવાનો શોખ હતો, આવી બી વાળી દ્રાક્ષ ખાવામાં તેમને ચીડ હતી. જતાંની વારમાં જ અડચણ ઊભી થઈ. એ કેવી રીતે ખાવી. તેમને તે ગમતું ન હતું. પણ બાબાએ આપેલી વસ્તુનો અસ્વીકાર કરવો તે પણ યોગ્ય લાગ્યું નહિ. ડાક્ટરે પણ દ્રાક્ષ ખાવા માટે મનાઈ ફરમાવેલી. પોતે જાતે ધોઈને ખાવી તે તેમને ઠીક લાગ્યું.

આવા અનેક પ્રકારના વિચારો એમના મનમાં ઉઠવા લાગ્યા. પછી એમણે એ દ્રાક્ષ મોઢામાં નાખી ચાવીને બીજનો કૂચો પોતાના ગજવામાં નાખ્યો. સાધુની આ પવિત્ર જગ્યા એંઠી વસ્તુઓ નાખીને અપવિત્ર કરવી તે તેમને ગમ્યું નહિ. પછી શેઠજીના મનમાં એક વિચાર આવ્યો કે, ‘આ બાબા સાધુ હોવા છતાં આવી બીજવાળી દ્રાક્ષ મને ગમતી નથી તેની એમને ખબર કેમ પડતી નથી ? બળજબરીથી થોડી પણ મને શા માટે ખાવા આપે છે ?’ તેમના મનમાં આવા વિચારો ચાલતા હતા એવામાં બાબાએ બીજી થોડી વધારે તેમાંની જ દ્રાક્ષ ખાવા માટે તેમને આપી. પણ બી સાથેની દ્રાક્ષ ભાવતી ન હોવાથી તે મોઢામાં ન નાખતાં, મુઠીમાં ભરીને સંભાળીને પકડી રાખી. એટલામાં બાબા બોલ્યા, ‘ખાઈ જ રે’ અને ત્યાં શેઠજીએ આજ્ઞાનો અમલ કર્યો. બાબાએ ખાઈ નાખ એવું કહ્યું અને ધરમશીએ તેને મોઢામાં નાખી તો એ બધી જ બી વગરની લાગી અને આથી ધરમશીને ખૂબ જ નવાઈ લાગી. આવી બી વગરની દ્રાક્ષ અચાનક મોઢામાં આવતાં તેઓ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. ‘કેટલું વિલક્ષણ આ સામર્થ્ય, આ સંતો માટે શું અશક્ય છે ? મારા મનની ઇચ્છા સમજીને શ્રીસાઈએ જે દ્રાક્ષ મને આપી તે બધી જ બીજ સાથેની અને ધોયા વગરની હોવા છતાં પણ બી વગરની અને હિતકારક નીકળી.’ ધરમસી મનથી છક્ક થઈ ગયા. શંકા કુશંકા બાજુ પર રહી. બધુએ અભિમાન બરફની માફક ઓગળી ગયું અને સંત માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો. પહેલાં કરેલા બધા તર્ક વિતર્કો, સંકલ્પો નકામા થઈ ગયા. હૃદયમાં સાઈબાબા પ્રત્યેનો પ્રેમ ઊભરાયો અને શિરડી આવવાની જે ઉત્સુકતા હતી તે દ્રઢ થઈ ગઈ. બાબાસાહેબ તખ્તે પણ ત્યાં સાઈબાબા પાસે જ બેઠેલા હતા. એમાંની થોડી દ્રાક્ષ સાઈબાબાએ તેમને પણ આપી હતી. ધરમસીએ તેમને પૂછ્યું ‘તમારી દ્રાક્ષ કેવી હતી ?’ તખ્તેએ કહ્યું, ‘દ્રાક્ષ તો બી વાળી હતી’ એવો જવાબ આપ્યો. ત્યારે તો ધરમસીના મનમાં આશ્ચર્યનો પાર ના રહ્યો અને શ્રીબાબા એક મહાન સંત છે અને ચમત્કારિક પુરુષ છે, એવી શ્રદ્ધા સંપૂર્ણ બેસી ગઈ. એ શ્રદ્ધાને વધુ ચકાસવા માટે ધરમશીને બીજી એક કલ્પના સૂઝી કે જે સાઈબાબા ખરેખરમાં સિદ્ધ કે અવતારી પુરુષ હોય તો હવે પછી દ્રાક્ષ વહેંચવામાં પહેલી કાકા મહાજનીને જ મળવી જોઈએ. પરંતુ શેઠજીના મનમાં ઉપર મુજબની કલ્પનાઓ આવતાં જ બાબાએ દ્રાક્ષ વહેંચવાની શરૂઆત કરી. અને તે શરૂઆત કાકા મહાજનીથી જ કરી. શેઠજીની નવાઈનો પાર જ ન રહ્યો. આવો સંતત્વનો ઇશારો, અને બીજાના મનના વિચારો જાણવાની શક્તિ જોઈને ધરમસીને, સાઈબાબાને અવતારી પુરુષ માનવાના પુરાવા મળી ગયા. (ઓ. ૮૧-૧૦૫)

માઘવરાવ દેશપાંડે ત્યાં પાસે જ બેઠેલા હતા. તેઓએ પછી બાબાને સમજાવતા કહ્યું કે, આ ધરમસી કાકા મહાજનીના માલિક-શેઠ છે. તે સાંભળીને બાબાએ કાકા મહાજનીને આનંદ થાય એવો એક સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો, ‘આ વળી કેવો કાકાનો માલિક ? એનો માલિક તો કોઈ બીજો જ છે. (એટલું હું જાણું જ છું)’ બીજી એક આશ્ચર્યની વાત. બાબાને ત્યાં ધૂણીની પાસે ઊભા રહેલા એક રસોઈયા જોડે કેવી ગમ્મત કરી તે જુઓ. બાબા બોલ્યા, ‘આ શેઠજી અહીં સુધી કંઈ મારે માટે આટલું કષ્ટ વેઠીને આવ્યા નથી. આ અપ્પા માટે પ્રેમ ઊભરાયો હતો માટે જ શિરડી આવ્યા હતા. ધરમસીને ખાવા પીવા માટે ઉત્તમ પ્રકારની સગવડ જોઈતી હતી, અને તેને માટે શિરડી આવતાં અગાઉ જ તેમણે તેની ખાત્રી કરીને તેની વ્યવસ્થા કરી રાખી હતી. સાઈબાબા એ જાણતા હતા અને તે માટે જ તેમણે આ ટોણો માર્યો હતો. બીજા કોઈને પણ આ વાત સમજાઈ નહિ. પણ ધરમશી આ વાત મનોમન ચોક્કસ સમજી ગયા. આવું બધું જ સંભાષણ થયું, ધરમસી પોતાનો નિશ્ચય ભૂલી ગયા, અને બાબાને ચરણે પડ્યા. પછી ત્યાંથી તેઓ વાડામાં પાછા ફર્યા. ત્યારબાદ બપોરની મધ્યાહન આરતી થઈ. ઘરે પાછા ફરવાની તૈયારીઓ ચાલી અને બાબાની આજ્ઞા લેવાનો સમય થતાં મંડળી મસ્જિદ તરફ નીકળી. ધરમશીએ કાકાને કહ્યું, ‘હું તો બાબાની આજ્ઞા માંગવાનો નથી, તમે જ માંગજો. તમને જ એની જરૂર હોય છે.’ એ સાંભળીને ત્યાં ઊભેલા માઘવરાવ ધરમશીને બોલ્યા, ‘કાકાનું કંઈ નક્કી જ નહિ, એક અઠવાડિયા વગર તેમને પરવાનગી

મળવાની નથી માટે, તમે જ પૂછી જુઓ.’ ત્યાર બાદ તેઓ ત્રણેય મસ્જિદમાં જઈને બેઠા, અને માધવરાવે આજ્ઞા માંગતા બાબાએ જે વાત કહેવાની શરૂ કરી તે હવે સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળો, ‘એક અસ્થિર સ્વભાવનો, ચંચળ બુદ્ધિવાળો ગૃહસ્થ હતો. ઘરે એને ધન ધાન્યની ઊડતી હતી. કોઈ શારીરિક કે માનસિક દુઃખ પણ ન હતું. છતાં તેને વગર કામની ઉપાધીઓ વહોરી લેવાની આદત હતી. વગર કારણનો તે માથે ભાર લઈને ફરતો અને અહીં તહીં તે દોડ્યા કરતો. વચ્ચે કોઈકવાર તે હળવો થતો અને ફરી પાછો જેવો હતો તેવોને તેવો જ થઈ જતો. એના જીવને સ્વસ્થતા જ ન હતી. એની આવી વિચિત્ર અસ્વસ્થતા જોઈને મારા મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ, અને હું બોલ્યો, ‘જ્યાં મન ફાવે તેવી એક જગ્યાએ તારો બોલે હળવો કરી નાખ. વગર કામનો આમતેમ શા માટે ભટકે છે ? એક જગ્યા પર સ્વસ્થ બેસ.’ ધરમશીને આ વાત ખટકી ગઈ. આ ઇશારો પણ આપણા તરફનો જ છે તે સમજ્યું. કોઈ પણ પ્રકારના કારણ વગર ધરમશીને હંમેશા ખોટી ચિંતા કરવાની ટેવ હતી. અને તેને લીધે તેઓ પોતાનું ભેજું વગર કામનું દુખાડતા હતા. વિપુલ સંપત્તિ અને માનમોભો હોવા છતાં તેમનું મન અશાંત રહેતું. પોતાની પાછળ કોઈ કાલ્પનિક મોટું દુઃખ વહોરી લઈને તેના વિચારમાં તેઓ હંમેશાં દુઃખી અને ચિંતામગ્ન રહેતા. કેટલું યથાર્થ આ ચિત્રણ છે ? અમારા પૈકીના કેટલાય લોકો નોકરીમાંથી સારું પેન્શન મેળવીને નિવૃત્ત થયા, અને છોકરાં છૈયાના લગ્ન પણ પતી ગયાં, છતાં સમય જતો નથી તેમ સમજીને ફરીથી કોઈ નોકરી કે વ્યવસાય કરવો છે અને પાછા પૈસા કમાવા છે તે લોભથી વગર કામનો ત્રાસ અને ચિંતા વહોરી લેતા હોય છે. અસલમાં આ સમય શાંતિથી ઇશ્વરે આપેલી સુખ સંપત્તિનો આનંદથી અને યથાયોગ્ય રીતે ભોગવવાનો અને ઇશ્વર ભજનમાં મન પરોવવા માટેનો છે. સાઇબાબાના મુખેથી આ વાત સાંભળીને શેઠજી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ તો બાબાએ મારા જ મનની બધી વાત કરી છે. માટે તેમણે એ ખૂબ આદરથી સ્વીકારી. કાકાને આટલા જલ્દીથી પાછા ફરવાની પરવાનગી મળશે, એ તો અશક્યતાની પરાકાષ્ટાની ઘટના હતી. પરંતુ તે પણ વગર પ્રયાસે સહેલાઈથી મળતાં ધરમશીના મનામં સંતોષ થયો. ધરમશીની ખૂબ જ ઇચ્છા હતી કે કાકામહાજની પોતાની સાથે જ પાછા આવે અને બાબાએ એમાં પણ અનુમતિ આપીને તે પાછા એમની સાથે જ જાય એમ ગોઠવાઈ ગયું. શેઠજીની આ ઇચ્છા પણ પાર પડી. શેઠજીની માનેલી આ પણ એક બાધા હતી. બાબાને એનો પણ સંકેત કેવી રીતે થયો હશે ? બાબાના સાધુત્વને શોધવાની ધરમશીની આ એક નવીન રીત હતી. અને તેમાં તે વાતનો તેમને સંતોષ થયો. ધરમશીના બધા જ સંશયો દૂર થયા, અને સાઇ એક અનન્ય સંત છે અને અવતારી પુરુષ છે તે વાતની સ્પષ્ટતા થઈ ગઈ. જેના મનમાં જેવો ભાવ હોય છે બાબા તેને તેવો અનુભવ કરાવતા. જે માર્ગે જવા માંગતો હોય તે માર્ગે સાઇ પોતે જ ભક્તોને વાળતા. તેમણે મેળવેલી પાત્રતાની બાબાને જાણ હોય છે અને પરમાર્થ પણ તેમને તે પ્રમાણે જ પ્રાપ્ત થાય છે. ભક્ત ભક્તિયુક્ત અંતઃકરણવાળો હોય કે મજાક મશ્કરી કરનારો, બાબા બંને ઉપર સરખી જ કૃપા કરનાર હતા. એકને ટાળવો અને બીજાને પાસે લેવો એવું કૃપાળુ સાઇમાઉલીને-માડીને આવડતું ન હતું.’ (ઓ. ૧૦૬-૧૨૭)

એ બેઉ જ્યારે નીકળતા ત્યારે શ્રી બાબાએ કાકા મહાજની પાસે ૧૫ રૂપિયાની દક્ષિણા માંગી અને તેની સાથે કહ્યું કે, ‘મને જેણે ૧ રૂપિયાની પણ દક્ષિણા આપી હશે તેને મારે દશ ગણું પાછું વાળવું પડે છે. હું કોઈનું કાંઈ પણ મફતમાં લેતો નથી. હું દરેકની પાસે અમસ્તો દક્ષિણા માંગતો નથી. ‘જેમની તરફ મારો મસ્જિદનો ફકીર આંગળી ચીંધે છે એની જ પાસે હું દક્ષિણાની વાત કરું છું.’ એ ફકીર પણ જેની પાસે ઋણ વસુલ કરવાનું હોય, તેની પાસે જ અહીં દક્ષિણાની માંગણી કરે છે અને દાતા તે આપીને જાણે કે ભવિષ્યમાં તે ઊગી નીકળશે તે હેતુથી તેનાં બી વાવે છે. ધનવાનોનું ધન પરોપકારી કૃત્યો અને શાસ્ત્રોક્ત ધાર્મિક વિધિઓ કરવામાં જ ખર્ચાય તો જ તેને એ કલ્યાણકારક સિદ્ધ થાય છે. સદાચારથી વર્તતાં અને ઉદારપણાથી દાન કરતાં તે ફળ નિશ્ચિત મળે છે. તે જ માણસને જ્ઞાન થાય છે અને ઇશ્વર પ્રાપ્તિના માર્ગનો

બોધ મળે છે. ખાસ કરીને લોકો સ્વ કષ્ટથી કમાયેલા ધનને તે પોતાના મનગમતા ભોગ ભોગવવા માટે છે એમ સમજીને તેને ધર્મકૃત્યથી ત્યજીને વીના કારણે ફાવે તેમ ખર્ચ કરી નાખે છે. પાઠ પાઠ કરીને મહેનતથી ભેગું કરેલું ધન જે મનુષ્ય વિષય સુખોના ઉપભોગ માટે વાપરતો નથી તે મનુષ્ય સુખી થાય છે. ના દત્ત ઉપતિષ્ઠિતિ આ વેદ શાસ્ત્રોનું વચન બધા જ જાણે છે. આખ્યા વીના મળતું નથી. પહેલાં આપેલું સામે આવીને ઊભું રહે છે. માટે જ બાબા દક્ષિણા માંગતા હતા. રામ અવતારમાં રામે સ્ત્રીઓની સોનાની મૂર્તિઓનું બેસુમાર દાન કર્યું હતું. જેનું ફળ કૃષ્ણાવતારમાં શ્રીકૃષ્ણને સોળ હજાર ગણું મળ્યું. ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય વિહીન ભલે એવો જે લાચાર ભક્ત નીતિથી ચાલનારો હોય તો પહેલાં તેનામાં વૈરાગ્ય ભાવ ઉત્પન્ન કરીને પછી બાબા તેને ભક્તિ અને જ્ઞાન આપતા હતા. બાબા જે દક્ષિણા જેમની પાસેથી લેતા, તે જ વૈરાગ્યનું પ્રથમ લક્ષણ છે. પછી તેને ભક્તિમાર્ગે દોરી જઈને જ્ઞાનમાર્ગમાં પારંગત કરતા. ‘અમે વળી શું કરીએ છીએ ? એક લઈએ છીએ અને દશગણું આપીએ છીએ અને ક્રમે ક્રમે જ્ઞાનના માર્ગ તરફ વળીએ છીએ.’ બાબાનું આવું કહેવું સાંભળતાંની સાથે જ ધરમશીનો લોભ છૂટ્યો અને તેણે બાબાની પાસે પહોંચી જઈને બાબાના હાથમાં રૂપિયા પંદરની દક્ષિણા મૂકી દીધી. શિરડી જતાં પહેલા કરેલા પોતાના નિશ્ચયને તેઓ ભૂલી ગયા અને આ આખો જ પ્રસંગ અપૂર્વ ચમત્કારિક સાબિત થયો.’ (ઓ. ૧૨૮-૧૪૦)

પહેલાના અધ્યાય ૧૪માં (ઓ. ૧૦૦-૧૫૫) હેમાડપંતે બાબાની દક્ષિણા લેવાના વિષય ઉપર સવિસ્તાર વર્ણન કરેલું છે. તેમાં બાબા પહેલા કોઈની પણ પાસેથી કંઈ લેતા ન હતા. કોઈ પણ ભૂલે ચૂકે એક તાંબાનો પૈસો પણ બાબાની પાસે મૂકે તો તે રકમથી તેઓ તંબાકુ અથવા તો વેચાતું તેલ લઈ આવતા. ત્યારબાદ કોઈને વળી મનમાં આવ્યું કે સંતના દર્શને ખાલી હાથે કેવી રીતે જવાય માટે તેઓ દક્ષિણા લઈને જવા લાગ્યા. અને વિધિપૂર્વક તેમનું પૂજન કરવાની પ્રથા શરૂ થઈ. પૂજની રસમ દક્ષિણા આખ્યા વીના થઈ શકતી નથી માટે શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા અનુસાર ‘વધારે ધન’ પ્રાપ્ત કરવાના બહાને લોકો ખૂબ જ દક્ષિણા આપવા લાગ્યા. ભક્તોના પ્રેમની સામે અને તેમના આગ્રહની સામે પૂજની આરતી પ્રમાણે દક્ષિણા પણ નકારી શકાય નહીં. ત્યારે બાબાએ તેનો ઉપયોગ કોઈ જુદી જ રીતે ભક્તોના કલ્યાણ માટે કરવાની શરૂઆત કરી. અને બાબા પોતાની મેળે જ દક્ષિણા માંગવા લાગ્યા. તે પણ વારંવાર અને ઘણી વધારે તે એટલે સુધી કે આપનારાના બધા જ પૈસા ખલાસ થઈ જતા. તેથી માંગે તેટલી દક્ષિણા આપી શકાય છે તેવો જે અહંકાર હોય તે ખંડિત થતો. કદાચ જેની પાસે બાબાએ રકમ માંગી હોય તેટલી ન હોય તો તેને કહેતા જ, બીજા પાસેથી માંગી લાવ આમ મજબૂર કરતા અને તે પણ નમ્રતાથી માંગજે એવો પાઠ શિખવાડતા.

બાબા પાસે દક્ષિણા ખૂબ આવતી પણ તે બધી તેઓ વહેંચી દેતા. આશ્ચર્ય તો એ કે તે વહેંચણીની રકમ કોઈ કોઈ વખત એમને મળેલી દક્ષિણા કરતાં પણ ઘણી જ મોટી થઈ જતી. બાબાનો આ રાજશાહી ઠાઠ જોઈને, સરકારે તેમની ઉપર આયકર - Income Tax લગાડવાની દૃષ્ટિથી તપાસ કરવા માટે એક પોલીસ અધિકારીની નિમણૂક કરી હતી. બાબા બધા પાસે એક સરખી દક્ષિણા માંગતા નહિ. તેઓ કહેતા, ‘દક્ષિણામાં જેમણે મને એક રૂપિયો આપ્યો છે, તેને મારે દશ અથવા તો સો ગણો બદલો પાછો વાળવો પડે છે. હું કદાપિ કોઈની પાસે મફતમાં લેતો નથી.’ બાબા અંતર્જ્ઞાની હતા. કોઈએ જો અમુક પ્રકારની બાધા રાખી હોય તો એ બાધાને પૂરી કરાવવા માટે એટલી જ રકમની દક્ષિણા તેઓ માંગતા. પરંતુ કોઈની પાસેથી વગર કારણે તેઓ દક્ષિણા માંગતા નહિ અને જો માંગ્યા વગર કોઈ તેમને દક્ષિણા આપતા તો તે સ્વીકારતા નહિ અને પાછી આપી દેતા. કોઈ જો ભક્તના સંપ્રદાયની રૂઢિ પ્રમાણે તેના મનમાં દક્ષિણા આપવાનું નહિ હોય તો તેની પાસે તેઓ કદાપિ માંગતા પણ નહિ. પણ આગળ જતાં તેમના અલૌકિક સામર્થ્યથી પ્રભાવિત થઈ તેઓ પોતાની મેળે જ દક્ષિણા આપવા તૈયાર થઈ જતા. ભક્તો પાસેથી ક્યારેક ક્યારેક અમુક ચોક્કસ રકમ હક્કથી

માંગવામાં બાબાનો ગૂઢાર્થ રહેતો. મુખ્ય ઉદ્દેશ એ જ કે દક્ષિણા માંગીને બાબા ભક્તોને દાનધર્મ કરવાનું શિખવતા અને પૈસાનો વ્યય કરવા બાબતની શિખામણ પણ આપતા હતા. પુરાણોમાં અને ઉપનિષદોમાં દાન કરવાનું મહત્ત્વ અનેક ઠેકાણે કહેલું છે. આ જન્મે કરેલાં આવાં પુણ્ય કર્મોનું ઉત્તમ ફળ આવતા જન્મે જ મળતું હોય છે. રામ અવતારની વાત તો આપે આગળ જોઈ જ છે. એ સિવાય દક્ષિણા આપવાથી ભક્તોનો ધન ઉપરનો લોભ ઓછો થઈ જઈ, તેમાંથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવી બાબાની ઇચ્છા હતી. કારણ તે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયા બાદ જ આગળ ઉપર ભક્તિ તથા જ્ઞાનનો માર્ગ સુલભ થાય છે. કોઈ પણ દિવસ દક્ષિણા માગવા પાછળનો બાબાનો હેતુ પોતાને માટે દ્રવ્ય લાલસા કે ભેગું કરવા માટેનો ન હતો પણ ભક્તોનું ચેનકેન પ્રકારે કલ્યાણ સાધવા માટે જ તેઓ આમ કરતા હતા. નહિ તો દેહ છોડતી વખતે તેમના ખિસ્સામાંથી માત્ર સોળ રૂપિયા જ કેમ મળ્યા હોત ?

ઘરમસીને લાગ્યું, આપણે પહેલાં વગર કામની જ બડાઈ હાંકી. સારું કર્યું કે પ્રત્યક્ષ સામસામે જ મળવાનું થયું. તેને લીધે સંતસાધુ કેવા હોય છે તે સમજાયું. તેની પ્રતીતિ થઈ અને તેની આસક્તિ વધી. મનમાં વ્યવસ્થિત વિચાર કર્યા વીના નમસ્કાર કરવા માટે અમે આવવાના ન હતા, તેમ છતાં અમે સામે ચાલીને જ આવ્યા. ખરેખર સાધુ સંતોની કરણીની કોઈ ખબર પડતી નથી જેમના મુખમાં સદાને માટે 'અલ્લા માલિક' એવો જાપ અખંડ ચાલતો હોય તેને માટે અશક્ય એવી કંઈ વસ્તુ હોઈ શકે ? અંતે તો ફક્ત સાધુના ચમત્કાર જોવાને જ આતુર હતા. અમારો આખોય નિશ્ચય નકામો થયો. અમે એક માણસને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને તેમણે ન માગવા છતાં અમે અમારી મેળે જ તેમને દક્ષિણા પણ આપી. અમારી બધી જ બડાઈ વ્યર્થ ગઈ. અને જાતે જ અમારું મસ્તક સાઈનાં ચરણોમાં પૂજ્યભાવે અર્પણ કરી દીધું. આના કરતાં વધારે તો આશ્ચર્યની વાત કંઈ હોઈ શકે ? કોઈ નમસ્કાર કરે કે ન કરે, કોઈ દક્ષિણા આપે કે ન આપે પણ આનંદના ગઢ એવા અને દયા અને કરુણાના સાગર જેવા પરિપૂર્ણ સાઈમહારાજ કદી પણ કોઈનો તિરસ્કાર કે અવગણના કરતા ન હતા. પૂજ્ય કરો તો પણ કોઈ આનંદ થતો ન હતો અને તેમને ટાળવા પ્રયત્ન કરો તેમાં તેમને જરા પણ ખેદ થતો નહિ. જ્યાં હર્ષ જ નથી ત્યાં વિષાદ કેવો ? સાઈ મહારાજની સ્થિતિ દરેક પ્રકારનાં સુખ, દુઃખ, રાગ, લાભ, મોહ વગેરે જેવા વિકારોથી અલિપ્ત હતી. કોઈના મનમાં કોઈ પણ ઉદ્દેશ હોય પરંતુ તે એકવાર દર્શને આવ્યા કે તેમની ભક્તિ પોતાનાં ચરણોમાં સ્થિર કરી દેતા હતા. આવી ગજબની સાઈબાબાની અલૌકિક શક્તિ હતી. પછી ઉદ્દી પ્રસાદ અને આશીર્વાદ લઈ ઘરમશી અને કાકા મહારાજની વિના સંકોચે મુંબઈ પાછા ફર્યા. (ઓ. ૧૪૧-૧૫૦)

બાબાશ્રીની આવી કોઈથી પણ ન સમજી શકાય તેવી મહાન ખ્યાતિ હતી કે પાછા વળતાં તેમની આજ્ઞા લેવી જ પડતી અને તે આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થતાં હંમેશા વિધ્નોને નોતરવા જેવું થતું. પોતાના મનથી ત્યાંથી પાછું ફરવાનું થાય તો માત્ર પશ્ચાતાપ અને ફજેતી જ નસીબમાં આવતી તેમજ ભયંકર અડચણોમાંથી પસાર થવું પડતું. જેનું નિવારણ કરવું પણ મહામુશ્કેલ કામ હતું. તેવી આ શિરડીથી પાછા નીકળવા માટેની વાત હતી અને અમારી પણ એ જ સ્થિતિ હતી. 'હું ના બોલાવું ત્યાં સુધી કોઈની અહીંયા આવવાની શક્યતા નથી.' એવું બાબાનું કહેવું હતું. 'મારી ઇચ્છા વીના ઘરનો ઉંબરો પણ કોણ ઓળંગી શકે ? પોતાની સ્વેચ્છાએ મારાં દર્શન કોને થઈ શકે ?' અને શિરડીમાં કોનાથી આવી શકાય ? અમારી બધી હીલચાલ કૃપામૂર્તિ શ્રીસાઈસમર્થની ઇચ્છાને આધિન હતી. તેમના મનમાં જ્યારે કૃપા કરવી છે તેવું લાગતું ત્યારે જ દર્શન થતાં. શિરડીની આવનજવન આ પ્રમાણે રહેતી. સાઈમહારાજની મરજી વગર કોઈને પણ ઉદ્દી અને આશીર્વાદ સાથે નીકળવાની આજ્ઞા મળતી નહીં. શ્રીબાબાને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને આજ્ઞા માંગીને અને જતી વખતે ઉદ્દી સાથે આશીર્વાદ મળ્યા કે લોકો તેને જ પાછા નીકળવાની પરવાનગી સમજતા. (ઓ. ૧૫૧-૧૫૭)

હવે ઉદ્દીનો એક અપૂર્વ અનુભવ શ્રોતાઓને હું કહી રહ્યો છું. અને ત્યાર પછી નેવાસકર પાટીલના ભક્તિના પ્રભાવની

અને મહાન મહાનુભાવ કે જે વિદ્યા, બુદ્ધિ, પરાક્રમ વગેરે ગુણોથી શ્રેષ્ઠ છે તે સાઈ કૃપાની વાત કરીશ. વાંદરામાં એક કાયસ્થ પ્રભુ જાતના ગૃહસ્થ રહેતા હતા. અતિશય પ્રયત્નો કરવાં છતાં તેમને રાતના શાંતિથી ઉંઘ આવતી નહીં. જરા પણ આંખ મીચતાં જ તેમને તેમના મૃત્યુ પામેલા બાપ દરરોજ એકાએક તેમના સ્વપ્નમાં આવીને તેમને જાગૃત કરતા. પહેલાં બનેલી સારી નરસી વાતો, મનની ગુપ્ત ખેંચતાણવાળી વાતો અને વિચારો તથા ગાળો અને શાપની સાથે તેઓ શબ્દોનો મારો કરતા. રોજ આવું બનતું અને રોજ ઉંઘમાં ખલેલ પડતી. તેમને કોઈ પ્રકારનો ઉમંગ થતો ન હતો. તેમજ પાછળ પડેલો ભોગ પણ છોડતો નહિ. તેને કારણે તે ગૃહસ્થ કંટાળેલા. તેમને આ બાબતનો કોઈ ઉપાય પણ સૂઝતો નહિ. એક સાઈ ભક્તને તેમણે આ બાબતનો શો ઇલાજ કરવો તેવું પૂછતાં તેમણે કહ્યું, 'અમને બીજે કોઈ પણ ઇલાજ ખબર નથી. સાઈમહારાજ અમારે માટે તો એક મોટા મહાત્મા છે. તેમની ઉપર શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખો, તો તેમની ઉદી પોતાનો પ્રભાવ દેખાડશે.' એ સાઈભક્તે જે કાંઈ કહ્યું અને જેવી રીતે કહ્યું તે પ્રમાણે કરતાં તેમને અનુભવો પણ સારા જ થયા. તે ખરાબ સ્વપ્ન ફરી આવ્યું જ નહિ. કર્મે, ધર્મે વશ તેમનો આ મિત્ર સાઈસમર્થનો છાત્ર હતો. તેણે ઉદીના આશ્ચર્યકારક પ્રભાવના મહિમાનું વર્ણન કરીને તેમને પણ થોડી ઉદી કપાળ ઉપર લગાવતાં તે બોલ્યા, 'રાત્રે સૂઈ જતા પહેલાં થોડી માથે લગાવજો, અને બાકીની પડીકી તમારા ઓશિકા નીચે મૂકી બાબાનું સ્મરણ કરજો. હૃદયમાં સાઈ પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ રાખજો. પછી જુઓ આ ઉદીનો પ્રભવ ! આ ઉદી જ પીડાને તાત્કાલિક દૂર કરશે, આવો આ ઉદીનો સહજ ગુણ છે. ઉદીની પડીકી તે રાત્રે જ કહ્યા મુજબ ઓશિકા નીચે મૂકીને સાઈનું સ્મરણ કરતાં કરતાં તે ગાઢ નિદ્રામાં પોઢી ગયા. દુષ્ટ સ્વપ્નોનો અંત આવ્યો અને તેમનું નામોનિશાન મટી ગયું. તે ગૃહસ્થ ઘણા જ આનંદિત થયા. તેમના આનંદની હું શું વાત કરું ? તે ઉદીની પડીકી કાયમ પોતાના ઓશિકા પાસે રાખવા લાગ્યા અને સતત સાઈબાબાનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા. ત્યાર પછી બન્નરમાંથી બાબાની એક સુંદર મજાની છબી લઈ આવ્યા અને ગુરુવારનો દિવસ જોઈને ઓશિકા તરફની ભીંત પર એ લગાવી દીધી. તેની ઉપર પુષ્પોની માળા ચઢાવી આદરથી તેમની પૂજા કરી. તે આ છબીનું હરતાં ફરતાં દર્શન કરવા લાગ્યા. દર ગુરુવારે તેઓ કૂલોનો હાર ચઢાવતા, નિયમિત મનમાં ને મનમાં પૂજા કરતા તેમની સર્વ પીડાઓનું નિવારણ થયું. આમ નિયમિતપણે અને કડક પાલનથી તેમને કાયમની સુખ શાંતિ થઈ. નિદ્રાભંગ અને દુઃસ્વપ્નનું દુઃખ તેઓ સદાને માટે ભૂલી ગયા.' (ઓ. ૧૫૮-૧૭૩)

આ તો એક ઉદીનો ઉપયોગ થયો. હવે વધુ એક આશ્ચર્યકારક અપૂર્વ ઉપયોગ વર્ણવું છું. કોઈ પણ સંકટના પ્રસંગે આ ઉદીનો પ્રયોગ કરવાથી માંગ્યા પ્રમાણેનું ફળ એ આપે છે. બાળાજી પાટીલ નેવાસકર નામના એક બાબાના પરમ ભક્ત હતા. બાબાની અસાધારણ સેવાચાકરી કરીને તેમણે ખૂબ શારીરિક જહેમત ઉઠાવી હતી. તે શિરડીમાં નિયમિત આવતા જતા રહેતા. બાબાનો લેંડીબાગનો ફેરી રસ્તો સાફસૂફ રાખવાનું કામ તેમનું હતું. તેમના પછી આ સેવા એવી જ રીતે ચાલુ રાખવાનું કામ રાઘાકૃષ્ણબાઈના નસીબે હાથમાં આવ્યું. બધાઓમાં પૂજનીય એવા ઉચ્ચ જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં જન્મ થયો હોવા છતાં આવું હલકું કામ કેવી રીતે કરવું એવા મૂર્ખ વિચારો પણ એમના નિર્દોષ મનને ક્યારેય સ્પર્શ્યા ન હતા. તેઓ વહેલી સવારે ઉઠી તથા હાથમાં ઝાડુ લઈને બાબાનો જવા આવવાનો રસ્તો જાતે જ સ્વચ્છ કરતાં. કેટલી ધન્ય તેમની સેવા અને ચાકરી ! તેમની આ સ્વચ્છ અને ઝટપટ કામની ચટ કોનામાં આવી શકે ? કોણ તેમની બરોબરીમાં કામ કરી શકે ? (ઓ. ૧૭૪-૧૭૯)

આ બાઈનો ઉલ્લેખ પહેલાના અધ્યાય ૬ ઓ. ૬૮, ૮૭ અને અધ્યાય ૧૯માં ઓ. ૨૨૫-૨૪૦ વચ્ચે આવેલો છે. જુવાન વયે તે બાળ વિધવા દેખાવમાં શ્યામવર્ણનાં હતાં અને કે. સ્વ. નાનાસાહેબ ચાંદોરકર સાથે ૧૯૦૫ થી ૧૯૦૬ની સાલમાં પંદરપૂરથી પોતાની સ્વયંપ્રેરણાથી શિરડીમાં આવ્યાં હતાં. 'તેમનું મૂળ નામ સુંદરબાઈ ક્ષીરસાગર હતું. પરંતુ

તેઓ કોઈ પણ વ્યક્તિને બૂમ પાડીને બોલાવતી વખતે ‘રાધાકૃષ્ણા’ કહીને બોલાવતા હતા માટે તેમનું નામ ‘રાધાકૃષ્ણાબાઈ’ પડી ગયું હતું. તેઓ કાયમ એક પિત્તળની ઘુટણથી ચાલતા બાળકૃષ્ણાની મૂર્તિ પાસે જ રાખતાં. તેમના સ્નાન, ખાનપાન વગેરેની સેવા કરવી અને ઉઠતાં બેસતાં તેમની પાસે જ રહેવાનો તેમનો દૈનિક સેવાનો ક્રમ હતો. સાઈબાબા પણ તેમને ‘રાધાકૃષ્ણી’ કહેતા અને રોજ બપોરે પોતે જમવા બેસે તે પહેલાં તેમને બે ભાખરી અને થોડુંક ચાખવા પૂરતું શાક મોકલી આપતા. બાબા હાજર હોય ત્યારે તે માઈ કદી પણ મસ્જિદમાં જતાં નહિ. તેઓ સદાય ભજન કરતાં રહેતાં, અને બની શકે તેટલી સંત સેવા કર્યા કરતાં. તેમના અવાજમાં ખૂબ જ મીઠાશ હતી અને તેઓ સિતાર પણ સારી રીતે વગાડી શકતાં હતાં.

રાધાકૃષ્ણાબાઈ શિરડીમાં આવ્યા પછી જ બાબાની પૂજા આરતીની શરૂઆત થઈ. તેમજ બાબાની ચાવડીમાંની એક દિવસના આંતરે સરઘસની શરૂઆત પણ થઈ. આ બધાં કાર્યોની વ્યવસ્થા કરવાનો કારભાર રાધાકૃષ્ણાબાઈ પાસે જ રહેતો હતો. મોટા આયના, હાંડાઓ, ઝુમ્મરો અને તસ્વીરો ચાવડીમાં લગાડવાનું અને સજ્જત કરી સુશોભિત કરવાનું કાર્ય આ માઈ જ કરતાં. રામનવમી, ગુરુપૂર્ણિમા જેવા અન્ય ઉત્સવો માટે આંદીનાં વાસણો, કિંમતી વસ્ત્રો અને આભૂષણો ગેસના નાના મોટા દીવાઓ અને તેમને લગાવવાનું તથા સાફસૂફ કરવાનું કામ પોતે કરતાં હતાં સેવામાં કોઈ વસ્તુની જરૂરિયાત હોય. તો શ્રીમંત ભક્તોને માઈ વાત કરે એટલે વ્યવસ્થા થઈ જતી. ટૂંકાણમાં કહીએ તો શિરડી સંસ્થાનને શરૂઆતમાં ઉત્તમ રીતે ઠાઠમાઠથી તૈયાર કરવામાં તેમનો બહુ જ મોટો ફાળો હતો.

રાધાકૃષ્ણાબાઈનું દરરોજનું મુખ્ય કામ એટલે મસ્જિદથી લેંડીબાગ સુધી બાબાને જવા આવવા માટેનો રસ્તો સાફ કરવાનું હતું. આ નિઃસ્વાર્થ સેવા તેમણે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાના છેલ્લા શ્વાસ સુધી હસતા મોઢે અને ખૂબ જ આનંદથી પાર પાડી હતી. તેમની પાસે પૈસા ન હતા, પણ તેમણે પોતાના તન અને મન એ સર્વ બાબાને આર્પણ કર્યાં હતાં. તેમની ભક્તિ એટલી શ્રેષ્ઠ હતી કે સ્વ. કાકાસાહેબ દીક્ષિતે એક ઠેકાણે તેમનો ઉલ્લેખ ‘પ્રેમળ ભક્તિની શિક્ષિકા’ તરીકે કર્યો છે. તે જરાયે અતિશયોક્તિભર્યું નથી. માટે જ બાબાએ ઇન્દૌરના જસ્ટીસ રેગે તેમજ ગુજરાતના વામનરાવ પટેલ જેઓ પાછળથી સાઈશરણાનંદ તરીકે ઓળખાયેલા. તેમને ભક્તિનો માર્ગ શિખવા માટે આ બાઈ પાસે મોકલ્યા હતા. સ્વ. કાકાસાહેબ દીક્ષિત, સ્વ. બાપુસાહેબ બુટ્ટી, સ્વ. ડૉક્ટર પિલ્લે વગેરે આ બાઈની ઓરડીમાં જઈને હંમેશાં બેસતા હતા. તેમની આધ્યાત્મિક પ્રગતિ સાચેસાચ ખૂબ ઉચ્ચ કક્ષાની અને શ્રેષ્ઠ હતી. સાઈબાબામાં સતત ધ્યાનસ્થ રહેવાને કારણે તેમને ઘણી બધી સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

આવાં એક મહાન સાઈભક્ત દૂદ્દેવથી ખૂબ જલ્દી જન્મના પાંત્રીસમે વર્ષે સને ૧૯૧૬માં શિરડી મુકામે સ્વર્ગસ્થ થઈ ગયાં. તેમની ભક્તિ અને આધ્યાત્મનો અધિકાર જાણીને શિરડી તેમજ બહારના ભક્તો તેમને ‘આઈ’ અથવા તો ‘માઈ’ આ શબ્દથી સન્માનિત કરતા હતા. તેમણે ઉછેરેલ તુલસી વૃંદાવન દ્વારકામાઈના સભામંડપમાં ઇશાન ખૂણામાં આજે પણ દૃષ્ટિમાન થાય છે.

થોડો સમય વિત્યા બાદ, એ રસ્તો સાફ કરવાની કામગીરી અબ્દુલના હાથમાં આવી. અબ્દુલની ખરી સેવા તો બાબાની સમાધિ પછીની છે. બાબાના નિર્વાણ બાદ લગભગ છત્રીસ વર્ષ સુધી તેઓ જીવ્યા. પણ તે વર્ષો દરમિયાન તેમણે ક્યારેય શિરડી છોડ્યું નહીં. તેમજ નાદેડ પોતાની પત્ની અને બાળકો પાસે કદી ગયા નહિ. સાઈમહારાજના દેહત્યાગ બાદ મહાનસાપતિ જેવા ભક્ત તો ટૂંક સમયમાં જ સ્વર્ગવાસી થયા. જ્યારે માઘવરાવ દેશપાંડે-શામા અને તાત્યા કોતે પાટીલ જેવા બાબાના હંમેશના સખાઓ સારાં એવાં વર્ષો સુધી જીવ્યા હતા. આ મહાનુભાવોના ઘરબાર અને સંસાર શિરડીમાં જ હોવાથી તેઓ સંપૂર્ણપણે તેમાં ખોવાઈ ગયા. ફક્ત અબ્દુલ જ સંસ્થાનની નજીક રહીને, બાબાની

સમાધિને સાફસૂફ કરવી, ફૂલ હાર ચઢાવવા ધૂપ અગરબત્તી કરવી આવી અનેક પ્રકારની સેવા કરતો રહ્યો. શિરડી દર્શને આવનાર ભકતો પણ અબ્દુલને માન આવશ્ય આપતા, અને આદરથી 'અબ્દુલ બાબા' કહીને સંબોધિત કરતા. ભકતોને તેઓ ઉદી પ્રસાદ વહેંચતા. તેમનું મૃત્યુ સને ૧૯૫૪ની સાલમાં થયું. તેમની ઝૂંપડી ચાવડીની સામે આજે પણ હયાત છે. તેમની સમાધિ લેંડીબાગ જવાના પ્રવેશદ્વાર પાસે જમણી બાજુએ આવેલી છે. (ઓ. ૧૮૦)

આવો મહાન ભાગ્યશાળી બાળાજી પાટીલ પણ સંસારમાં રહેવા છતાં એક વૈરાગી જેવો હતો. તેમનો ત્યાગ કેટલો મોટો હતો તેની કથા હવે સાંભળો. પોતાના ખેતરની કાપણી થયા બાદ તે બધું જ ધાન્ય મસ્જિદમાં લઈ આવતા અને ત્યાં જ આંગણામાં મોટો ઢગલો કરીને બાબાનાં ચરણોમાં અર્પણ કરતા હતા. બાબા જ પોતાના સર્વસ્વ માલિક છે એવું માનીને સાઈબાબા તેમાંથી ઉંચકીને જેટલું ધાન્ય તેમને આપતા તેટલું જ ઘરે લઈ જતા અને તેમાંથી જ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. બાબા સ્નાન કરતા, હાથ પગ મોઢું ધોતા તે પાણી ચોકડીમાંથી બહાર આવતું, તે પાણી પીને બાબા પાટીલ રહેતા હતા. તે નિયમ તેઓ જીવ્યા ત્યાં સુધી કાયમનો પાલ્યો. હજી પણ તે નિયમ આજ દીન સુધી તેમનો પુત્ર વ્રત રૂપે થોડા ઘણા અંશે ચલાવતો આવ્યો છે. પુત્ર પણ સતત દર વર્ષે ધાન્ય મોકલતો અને તેમાંથી બનાવેલી જવારની ભાખરી દિવસમાં ચાર વખત બાબા તેમના નિર્વાણ સુધી ખાતા હતા. એક દિવસ શું બન્યું તે જુઓ. બાળાજી નેવાસકરના મૃત્યુ બાદ એમનું પ્રથમ શ્રાદ્ધ આવ્યું. રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ અને પીરસનારા પિરસવા લાગ્યા. આ પ્રસંગમાં આવનારાઓનો અંદાઝ કાઢીને જમણા તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ જમવાના સમયે ધાર્યા કરતા જમનારની સંખ્યા ત્રણ ઘણી વધારે થઈ ગઈ. નેવાસકરના છોકરાની વહુ આ જોઈને ગભરાઈ ગઈ. તેણે પોતાની સાસુના કાનમાં ધીમે ધીમે આ વાત કહેવા લાગી, 'હવે ચોક્કસ ફજેતી થવાની. તેને કેમ કરીને ટાળી શકાય ?' પણ નેવાસકરની વિધવા પત્નીની નિષ્ઠા ખૂબ જ પાકી હતી. 'આપણા સાઈસમર્થ જ્યારે બેઠા છે તો વળી ચિંતા શા માટે કરવાની ? તું બિલકુલ ભયમુક્ત થઈને જા' એવું આશ્વાસન આપીને એક મૂઠી ભરીને ઉદી લીધી અને જમવા માટે તૈયાર કરેલ વસ્તુઓમાં થોડી થોડી ભભરાવી. ત્યાર બાદ તે દરેક વસ્તુને કપડાથી ઢાંકી દીધી. પછી પોતાના છોકરાની વહુને કહ્યું કે, 'તું જા, અને હવે ખુશીથી પિરસ અને અંદરથી લેવા પૂરતું રસોઈ જ કાપડ ઊંચું કરજે. ફરી પાછું પહેલાં હતું તેવું ઢાંકી દે જે. આટલું તું સંભાળજે. આ સાઈના ઘરનું જ અન્ન છે. એમાંનો એક કણ પણ આપણો નથી. તેની લાજ તેઓ પોતે જ રાખશે. જો કોઈ ઉણપ આવશે તો તે તેમની જ કહેવાશે.' જેટલો પેલી સાસુને વિશ્વાસ હતો, એનો અનુભવ પેલી વહુને પણ થયો. બધા જ મહેમાનો તથા સર્વે બીજા કોઈ પણ જાતની અડચણ વીના જમ્યા. તમામ જમી પરવાર્યા અને કહેલું તે પ્રમાણે જ થયું. વાસણોમાં જે રાંધ્યું હતું તે અન્ન બધું જ બાકી રહ્યું. આવો હતો ઉદીનો પ્રભાવ સંતનો આ સહજ સ્વભાવ છે. જેના મનમાં જેવો ભાવ અને શ્રદ્ધા હોય તેવો જ તેમને અનુભવ થાય છે. (ઓ. ૧૮૧-૧૮૯)

ઉદીના મહિમાની વાત નીકળતાં નેવાસકરની ભક્તિ જોઈને તેમની એક વધારાની વાત યાદ આવી તે હવે સાંભળો. એકવાર તો લાગ્યું કે વિષયાંતર તો થવાનું નથી ને ? પણ પછી વિચાર કર્યો કે જે થવાનું હોય તે થાય, પણ પ્રસંગ અનુસાર યાદ આવેલી આ વાત કરવી જ જોઈએ. એ વિશ્વાસ સાથે હું આ કથા કહી રહ્યો છું. તે જો અયોગ્ય લાગે તો શ્રોતાઓ મને ક્ષમા કરે. એક વખતે રઘુ પાટીલ નામનો શિરડીનો રહેવાસી એક મહેમાન તરીકે નેવાસ ગયો હતો, અને બાળાજી નેવાસકરના ઘરે જ ઉતર્યો. એક રાત્રે જ્યારે દોરઢાંખર ગમાણમાં ખીલે બાંધેલા હતા ત્યારે એક મોટો નાગ અચાનક ફૂંફાડા મારતો ગમાણમાં ઘૂસી આવ્યો. આ પરિસ્થિતિ જોઈને બધાની બુદ્ધિ બહાર મારી ગઈ. કોઈને કંઈ સૂઝ પડે નહિ. અહીંયા પેલો નાગ ફેણ ઉંચી કરી કુંડાળુ કરીને બેસી ગયો. દોર બધાં ભાંભરવા લાગ્યાં અને ખીલેથી છૂટવા માટે જોર કરવા લાગ્યાં. તેમને છોડ્યા વગર બીજો કોઈ આરો જ ન હતો. જો કોઈ દોરનો પગ તે નાગ ઉપર પડે તો પણ ઉપાધી થવાની હતી.

નેવાસકરની ભાવના એકમ દઢ હતી કે શ્રીસાઇમહારાજ જ પ્રગટ થયા છે. દૂરથી જ નાગને જોઇને નેવાસકરને અતિ આનંદ થયો. તેમનું આખું શરીર પુલકિત થઇ ગયું અને તેમણે તે નાગને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને બોલ્યા, 'સાઇમહારાજની કૃપાદષ્ટિ થઇ, અને નાગરૂપે મળવા આવ્યા છે.' પછી એ નાગ માટે વાટકો ભરીને દૂધ લઇ આવ્યા. શું એ બાળાજી પાટીલના મનની ભાવના કે તેમને લેશ માત્ર બીક લાગી નહીં ! ઉલ્ટાનું પેલા નાગને ઉદ્દેશીને તેઓ શું કહેવા લાગ્યા તે સાંભળો, 'કેમ બાબા ફૂંકાડા મારો છો ? અમને કેમ બિવડાવો છો ? આ અર્પણ કરેલ દૂધની વાટકી લો, અને સ્વસ્થ ચિત્તે દૂધ પીવો જોઈ !' પેલા આવડા મોટા નાગનું પેટ વાડકી દૂધથી કેવી રીતે ભરાશે, એમ વિચારી નેવાસકર ઘરમાં જઇને દૂધની તપેલી લઇ આવ્યા અને મનમાં જરાપણ ડર રાખ્યા વીના તેમણે પેલી દૂધની તપેલી આગળ ધરી. બીક તો ફક્ત મનની કલ્પનાને લીધે જ લાગતી હોય છે. બાબાજીએ આગળ દૂધ મૂક્યું, અને ખૂબ પાસે નહિ કે ખૂબ દૂર પણ નહીં, તે રીતે જઇને બેસી ગયા. તેમના ચહેરા ઉપર નાગનું ઐશ્વર્ય હતું. નાગનું દર્શન મોટે ભાગે ભયસૂચક છે. બધાના વિચારો કંઈ એકસરખા થોડા હોય છે ? બધા મૂંઝવણમાં પડ્યા અને બોલવા લાગ્યા, 'આ સંકટ કેવી રીતે દૂર કરીએ ? બહાર જાય તો પણ ડર અને ઘરમાં ધૂસે તો પણ એને ત્યાંથી બહાર કાઢવો અઘરો.' આ કારણે બધા એની હીલચાલ ઉપર ચાંપતી નજર રાખીને બેઠા. અહીં પેલા નાગે દૂધ પીવાનું શરૂ કર્યું અને પીને તૃપ્ત થયો. તે બધાની નજરો ચૂકવીને કંઈ તરફ નીકળી ગયો તેની કોઇને પણ ખબર પડી નહીં. બધાને તેની ખૂબ નવાઇ લાગી. છતાં બધી જ જગ્યાએ તેની તપાસ કરી પણ ક્યાંય તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. મોટાભાગના લોકોના જીવને ટાઢક વળી. પણ ખૂબ નેવાસકરના મનમાં એક ખટકો રહી ગયો. 'શરૂઆતમાં જેવો ગમાણમાં ધૂસતાં દેખાયો હતો, તેવી જ રીતે જતી વખતે પણ જો નજરે પડ્યો હોત તો ખૂબ જ સારું થતા.' એ જ એમના મનની એક ઇચ્છા હતી. (ઓ. ૧૯૭-૨૧૫)

બાળાજી પાટીલને બે પત્નીઓ હતી. છોકરાં છૈયા નાનાં હતાં. તેઓ સૌ ક્યારેક ક્યારેક નેવાસથી બાબાનાં દર્શન માટે શિરડી આવતાં હતાં. બાબા તે બંને સ્ત્રીઓને કપડાંલત્તાં સહ આશીર્વાદ આપતા હતા. આવો આ બાળાજી મહાભાગ્યવાન ભક્ત હતો. જે વિદ્વાન અને જ્ઞાની ભક્તોથી સાધી શકાતું નથી, તે સાદા અને ભોળા, આ અભણ ભક્તે મેળવી લીધું હતું. (ઓ. ૨૧૬-૨૧૭)

સરચરિત્રનો આ માર્ગ પરંપરાગત છે અને સરળ છે, જ્યાં જ્યાં તેનો પાઠ થાય છે, ત્યાં ત્યાં દ્વારકામાઇનો મઠ હોય છે. અને ત્યાં જ સાઇ પણ પ્રગટ થાય છે. ત્યાં જ ગોદાવરીના તટ છે અને ત્યાં જ શિરડી પણ છે. ત્યાં જ ધૂણી સામે બેઠેલા સાઇમહારાજ ભક્તોના સંકટોનું નિવારણ કરતા હોય છે. જ્યાં પણ સાઇના ચરિત્રનું વાંચન થાય છે, ત્યાં સાઇનો સદાને માટે વાસ હોય છે. અને આ ચરિત્રનું જ્યાં વારંવાર વાંચન થતું હોય છે, ત્યાં તે દરેક રીતે પ્રસન્ન થાય છે. આવું જ્યાં સાઇનું સ્મરણ થતું હોય, તેમના નામનો જ્યાં દરરોજ જાપ થતો હોય, ત્યાં બીજા જાપ અથવા તપ કે સાધનાની કે ધ્યાન ધરવાની કોઈ ખટપટ રહેતી નથી. સાઇ ચરણોમાં સંપૂર્ણ પ્રેમ રાખીને જે કોઈ સાઇની ઉદ્દેશી નિયમથી લગાવે છે, અથવા મોઢામાં મૂકે છે, એવાઓની દરેક મનોકામના પૂર્ણ થાય છે. તેમના ચારેચાર પુરુષાર્થ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આપોઆપ સઘાઈ જાય છે. તેઓ કૃતાર્થ થાય છે અને સ્વાર્થ અને પરમાર્થ તથા અનેક વિષયોનું ગહન તાત્પર્ય સ્પષ્ટ દેખાવા માંડે છે. ઉદ્દેશીના સ્પર્શથી કે તેના સંપર્કમાં આવવાથી પણ મહાપાપો જેવાં કે, બ્રાહ્મણની હત્યા, દારુનો નશો, ચોરી, ગુરુપત્ની જોડે જાતીય સંબંધ રાખવો વગેરે જેવા પાપ કરનારાના સહવાસને પણ શાસ્ત્રમાં પાંચ મહાપાપો કહેવામાં આવ્યાં છે. સર્વ ઉપાયો એટલે કે મહાપાપો કરતાં થોડાં ઉતરતી કક્ષાનાં નાનાં મોટાં પાપોનો જડમૂળથી નાશ થાય છે. અને આંતરિક તથા બ્રાહ્મ નિર્મળતા પ્રાપ્ત થાય છે. (ઓ. ૨૧૮-૨૨૪)

ઉદી લગાડવાનો મહિમા ભક્તોને ખબર છે, પરંતુ શ્રોતાઓનું કલ્યાણ થાય માટે તેનું વર્ણન વિસ્તારથી કરેલું છે. 'વિસ્તારથી વધારેલું છે.' આ ભાષા બરાબર નથી. મને પોતાને તેના મહિમાની યથાર્થતા ખબર નથી. છતાં શ્રોતાઓના હિત ખાતર ટૂંકાણામાં તેનું વર્ણન કરેલું છે. માટે સાઇને વંદન કરીને શ્રોતાઓને હું એજ પ્રાર્થના કરું છું કે, પોતે જ અનુભવ કરીને જુઓ. મારું ફક્ત આટલું કહેવું છે. સાંભળો, અહીં તર્કવિતર્કનું કામ નથી. બસ ફક્ત અત્યંત પૂજ્યભાવ જોઈએ. બુદ્ધિ, ચાતુર્ય અને ચાલાકી અહીં કામ લાગતી નથી. અહીં પરમ શ્રદ્ધા જોઈએ. શ્રદ્ધા વગર જે ફક્ત તર્કવિતર્ક કરનાર, વાદવિવાદ કરનાર, અથવા તો ચકાસણી કરનાર જ હોય, એવાને સંતો પાસેથી ઉત્તમ ઉપદેશ પ્રાપ્ત થતો નથી. શુદ્ધ મનના ભાવિકોને જ એનો લાભ મળે છે. કથામાં વધારે કે ઓછું તે બધામાં સાઇની જ પ્રેરણા માનીને, દોષ, દષ્ટિ ન રાખતાં, સાઇસચરિત્રને જરૂર વાંચવું. આ નિમિત્તે રસિક વાંચક વૃંદના મનમાં સાઇબાબાની પરમ પથદર્શક અને પ્રેમાળ મૂર્તિ સતત યાદ રહી જાય માટે સ્થાપના થાઓ. ક્યાં ગોવા અને ક્યાં શિરડી ? ત્યાંની ચોરીની સુંદર અને આનંદ આપનારી કથા સાઇબાબા સ્પષ્ટ કરીને કહેશે. માટે હેમાડપંત મનમાં સાઇચરણોમાં મારું મૂકીને શ્રોતાઓને વ્યવસ્થિત ધ્યાન આપીને સાંભળવાની નમ્રતાથી વિનંતી કરી રહ્યા છે. (ઓ. ૨૨૫-૨૩૩)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા, ભક્ત હેમાડપંત રચિત શ્રી સાઇસમર્થના સત્યચરિત્રનો 'ચિકિત્સા ખંડનમ્ - વિભૂતિ મંડનમ્' નામનો પાંત્રીસમો અધ્યાય અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઇનાથને અર્પણ.

પાંત્રીસમાં અધ્યાયની આલોચના

પાછલા ત્રણ અધ્યાય ૩૩, ૩૪, ૩૫માં સાઇબાબાની ઉદીનો અપાર મહિમા અને ગુણોનું વર્ણન અનેક ઠેકાણે આવેલું છે. તો હવે એનું ભેગુ આલોચન કરવું ઉપયોગી થશે. જેને રક્ષા, વિભૂતિ અથવા તો અંગારો એવું પણ કહેવામાં આવે છે, તે બાબાની ઉદીના ગુણોના બે ભાગ પડે છે. એક પ્રાપંચિક અને બીજો પારમાર્થિક.

(૧) પ્રાપંચિક :- આમાંનો મુખ્ય ગુણ એટલે માણસોને થતા કોઈ પણ રોગને જડમૂળથી સારો કરવો. ઉદાહરણ તરીકે ગાંઠિયો તાવ, પ્રસુતિ વેદના અને ગર્ભગદ્વારની અડચણો, સાપ અથવા તો વીંછીનો ડંખ, ખરાબ સ્વપ્નને લીધે નિદ્રાભંગ અથવા તો બિલકુલ નિદ્રાહીન દશા, હાડકામાં ઊંડો ઉતરેલો સડો અને જખમ વાળો, આંકડીના ઝટકા, મૂત્રમાર્ગની પથરી અથવા તો પેટમાંની કે છાતીમાંની ગાંઠ વગેરે. માત્ર શ્રદ્ધા અને સબૂરી જોઈએ. શ્રદ્ધા એટલે બાબાની આ ઉદીથી રોગ સારો થશે જ તેવો અટલ વિશ્વાસ અને સબૂરી એટલે રોગને સુધારા ઉપર આવતાં ગમે તેટલો વિલંબ થાય છતાં

ધીરજ ન છોડતાં તેની રાહ જોવાની તૈયારી રાખવી જોઈએ તે અને રોગ જો વધી જાય તો શ્રદ્ધામાં જરા પણ ફેર ન પડવા દેતા, બીજા કોઈ ઉપચારો તરફ જરા પણ ન વળાય એવો અર્થ નીકળે. અખંડ પ્રજ્વલિત એવી બાબાની આ ધૂણીમાં ઉદ્દીની પાછળ બાબાની દૈવીશક્તિ આવેલી છે. પણ પ્રસંગ આવતાં ભક્તોની દૃઢ શ્રદ્ધાને કારણે તે અગરબત્તીની રાખમાં અથવા તો રસ્તા પરની ધૂળમાં પણ એ દૈવી શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. રોગી સિવાય પણ અન્ય કોઈ દૂરની વ્યક્તિને લગાડવાથી તેનો પ્રભાવ પ્રગટ થઈ શકે છે. કદાચિત્ત એવું બને કે જે રોગને ઉદ્દી લગાડી અને સાઈબાબા ઉપર જરા પણ શ્રદ્ધા નથી, અથવા તો કદાપિ તેમનું નામ પણ જેણે જાણ્યું નથી તે ભલે આ બધી વાતોથી અજ્ઞાત હોય તેવા રોગી ઉપર પણ આ ઉદ્દીનું પરિણામ જોઈને એ રોગી સારો થતો હોય છે. આવા પ્રસંગો ભાગ્યે જ સમજે કે ઉદ્ભવે, તો એની પાછળ ઉદ્દી આપનારની શ્રદ્ધા અથવા તો બાબાની ઇચ્છા અને કૃપા જ હોય છે.

સંસારમાં ઉપયોગી થનાર ઉદ્દીનો બીજો એક ગુણ એટલે ઘરની બહાર કામે જતાં પહેલાં કપાળ ઉપર ઉદ્દીનો ચાંલો લગાડીને જવાથી લગભગ દરેક વિધ્નોમાંથી મુક્તિ મળે છે. તેવી જ રીતે દરરોજ પૂજા અર્ચના બાદ નિયમિત રીતે ઉદ્દી લેપ અથવા તો સેવન કરવામાં આવે તો, તેવો જીવાત્મા પુણ્ય સંપાદન કરીને પવિત્ર થાય છે. અને તેને દીર્ઘાયુષ્ય મળે છે. તેની બધી ઇચ્છાઓ પરિપૂર્ણ થાય છે, અને સુખ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. અંતે કોઈ પણ પ્રકારના સંકટ સમયે, પછી તે અંદાજ કરતાં પણ વધારે મહેમાનો આવીને ફજેતી થવાનું સંકટ હોય, કે બીજા કોઈ પ્રકારનું દુઃખ હોય તો ઉદ્દીનો પ્રયોગ કરવામાં આવે તો એ ચોક્કસ ફળ આપે છે.

(૨) પરમાર્થિક :- પરમાર્થના કામમાં એટલે કે ઇશ્વર પ્રાપ્તિના સાધના માર્ગમાં સર્વ પ્રથમ વાત શરીર અને મનની શુદ્ધતાની હોય છે. ઉદ્દી શરીર પર લગાડવાથી પાણીથી સ્નાન કરવા માટે તથા પૂજા માટે શરીર શુદ્ધ થાય છે એમ શાસ્ત્રોએ માન્યું તો છે જ. પણ તેની સાથે સાથે તેને કારણે મન શાંત અને પવિત્ર થઈને આંતરિક અને બાહ્ય નિર્મળતા પ્રાપ્ત થવામાં મદદ મળે છે. તેમજ ઉદ્દીના સ્પર્શ માત્રથી મહાપાપો અને ઉપાયો જડમૂળથી નાશ પામે છે. ભક્તોને માટે મોક્ષનો માર્ગ સરળ થઈ જાય છે. એટલું જ નહીં, પણ પરમાર્થ માર્ગનો ગુહ્યાર્થ તેને સ્પષ્ટપણે સમજાય છે, અને પરમાર્થ સાધ્ય થઈ કૃતાર્થ થાય છે.

બધામાં મુખ્ય તે એ કે ઉદ્દી વહેંચવામાં બાબાને શું સુચવવું હતું તેને જો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો પરમાર્થ માર્ગે તેનો મોટો લાભ મળે છે. ઉદ્દી એટલે તો રાખ અથવા માટી. સંસાર પણ આ ઉદ્દી જેવો જ છે. વિશ્વનો આ બધો પસારો નાશવંત છે અને છેવટે રાખોડી જ થવાની છે. આપણો દેહ પણ ભોગ ભોગવવા માટે પંચમહાભૂતોનો લાકડાનો જ બનેલો છે. ભોગ પૂરા થતાં જ તે મનુષ્ય મૃત્યુના ખોળે સુવે છે. અને તેની બિલકુલ રાખ થઈ જાય છે. પત્ની, પુત્ર, મામા, ભાણેજ, ભત્રીજા વગેરે અહીં કોઈનું કોઈ નથી. નગ્ન આવ્યો છે, અને નગ્ન જ જવાનો છે. તે યાદ કાયમ મનમાં રાખો. દેહનું અને સંપત્તિનું ખોટું અભિમાન અને લોભ રાખતા નહિ. આ પ્રકારનો ઉદ્દીનો સુચિત અર્થ ધ્યાનમાં રાખવાથી પરમાર્થને પોષણ મળશે અને વિવેકપૂર્ણ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થશે.

ક્યારે ક્યારે લહેરમાં આવી જતાં બાબા સુંદર સ્વરમાં નીચે આપેલું ધ્રુપદ ગાતા હતા.

રમતે રામ આયોજી આયોજી । ઉદ્દીયાડી ગોનિયા લાયોજી ।

તેમાં ખોટું શું છે ? બાબાની સમાધિ બાદ છેલ્લા ૮૩ વર્ષોમાં આ અખંડ પ્રજ્વલિત ધૂણીમાંથી ઉદ્દીના કેટલાયે થેલા ભરાયા હશે. અને બાબાએ સ્થાપેલ ધૂણીની ઉદ્દીએ અગણિત ભક્તોનાં કલ્યાણ કર્યા જ હશે ! ધન્ય છે એ ઉદ્દીને અને ધન્ય છે એ બાબાના ભક્તવાત્સલ્યને !!!

॥ અધ્યાય ૩૬ ॥

સાઈ સર્વ વ્યાપકતા તત્ આશીર્વાદ સાફલ્યતા

(સાઈબાબાની બધી જ જગ્યાએ હાજર રહેવાની શક્તિ અને તેમના આશીર્વાદ સફળ થવા)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

હવે પાછલા અધ્યાયના અનુસંધાનમાં એટલે કે ચોરીના એક સુંદર વાર્તા કહીશ એવું મેં આશ્વાસન આપેલું તેને સાંભળવા માટે મનને એકચિત્ત કરો. આ કથા નથી, પણ મનને સંતોષ આપનાર મનની તૃષ્ણા મટાડનાર જીવન છે. તે પીવાથી શ્રોતાઓની તરસ અધિક વધશે. તેને દૂર કરવા માટે બીજી પણ એક કથા કહેવામાં આવશે. જેને સાંભળવાથી શ્રોતાઓને આનંદ પ્રાપ્ત થશે. એવી આ મનોરંજક કથા સંસારમાંના શ્રમ, આધિ, વ્યાધીઓનું નિવારણ કરે એવી છે અને સુખી અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરી આપે છે. જે ભાગ્યવાનના મનમાં પોતાનું કલ્યાણ કરવાની કામના હોય તેમણે આ સાઈની કથાનું વર્ણન સાંભળવા માટે આદરપૂર્વક તૈયાર રહેવું. સંતનો મહિમા તો અપરંપાર જ હોય છે. તે મહિમાનું ખરેખરું વર્ણન કરતાં કોઈને ફાવશે નહિ, તો પછી મારો કયો અધિકાર ગણાય ? તે બાબતની મને સંપૂર્ણ જાણકારી છે પરંતુ વક્તાનું આટલું વર્ણન પણ સાઈને માટે પૂરતું જ રહેશે. તે ચતુર સાઈ કોઈની પણ પાસે પોતાના ગુણનું વર્ણન કરાવીને ભક્તોને સંભળાવે છે. તે આ પરમેશ્વરરૂપી સરોવરમાં વિહાર કરનારો સાઈરૂપી હંસ ‘હંસ: સોહં’ વૃત્તિનો એટલે કે ‘હું જ પરમાત્મા છું અને જે પરમાત્મા છે તે જ હું છું.’ આવી બુદ્ધિવાળો એટલે કે પરમાત્માથી હું કોઈ ભિન્ન નથી એવો બીજી કોઈ ભાંજગડમાં પડતો નથી. અને બ્રહ્મરૂપી મોતીનો ચારો ચરવાની ઉત્સુકતાવાળો તથા અત્યંત સાહસ ધરાવનારો છે. જેને નામ કે ઠામ નથી, જેની પાસે અપરંપાર વૈભવ છે અને જે પોતાની આંખના ઇશારાથી રંકને રાજા બનાવી શકે છે, તે આ તત્ત્વજ્ઞાનનો અવતાર અર્થાત્ ઇશ્વરના ખરા સ્વરૂપનો અને જ્ઞાનનો મૂર્તિમંત અવતાર છે. પોતે બધાથી અલિપ્ત રહીને અનેક પ્રકારની રચનાઓ કરીને જાતે અનુભવી હોવાને કારણે ભક્તોને પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવે છે. એ જેમના ઉપર કૃપાવંત થાય છે, તેમને જુદા જુદા રૂપમાં દર્શન આપે છે. બાબા આવા અપૂર્વ પ્રસંગો ઉભા કરે છે. તે બાબતનું સુંદર વર્ણન સાંભળો. તેમના મહાત્મ્યનું એકાગ્રતાથી ચિંતન કરીને મનમાં મક્કમ નિર્ધાર કરી તેમની પ્રેમથી સ્તુતિ અને ભજન કરે છે તેને કોઈ પણ વસ્તુની કમી પડવા દેતા નથી. એવા ભક્તની પૂર્ણ પણે સાઈ સંભાળ લે છે. તેમને પોતાની કથાનો ખૂબ ચસકો છે. માટે જ તે મને સતત યાદ દેવડાવીને શ્રોતાઓ અને વક્તાઓને નિમિત્ત બનાવીને ભક્તોના મનોરથ પૂરા કરે છે. જેણે સંસારમાંના વ્યવહારોનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થ તરફ સદાને માટે મન અને અંત:કરણ પરોવ્યું છે, અને હાથમાં ચક્ર ધારણ કરનારા શ્રી વિષ્ણુને એટલે કે પરમેશ્વરને જેણે વશ કર્યા છે, તેણે અસંખ્ય પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કર્યો છે. જેમની ભક્તિ દેશના અને પરદેશના આમ બધા જ લોકો કરે છે, જેમનો ભક્તિરૂપી જંડો ઊંચો આકાશમાં ફરફરતો રહે છે, એવો તે ગરીબ અને દુર્બળને બોલાવતો હોય છે, અને તે બધાના મનોરથ પૂરા કરતો હોય છે. હવે આ પરમ પવિત્ર સાઈચરિત્ર ધ્યાન દઈને સાંભળો, જેથી કરીને શ્રોતાઓ અને વક્તાઓના કાન અને મુખ એ બધું પાપમુક્ત થઈ, પાવન થશે. (ઓ. ૧-૫)

એકવાર ગોવામાં રહેનારા બે ગૃહસ્થો સાઈબાબાના દર્શન માટે આવ્યા. તેઓ દર્શન કરતાં કરતાં આનંદવિભોર થઈ સાઈચરણોમાં તલ્લિન થઈ ગયા. બંને સાથે જ દર્શને આવ્યા હતા પણ સાઈબાબાએ ફક્ત એકની જ પાસે દક્ષિણા માગી. તેને બાબાએ કહ્યું, 'પંદર રૂપિયા મને આપ.' અને તેણે આપ્યા પણ ખરા. બીજા ગૃહસ્થ પાસે કંઈ માંગ્યું નહિ, તે છતાં તેણે પાંત્રીસ રૂપિયા આપ્યા. પણ બાબાએ તેને પોતાની પાસે નહિ રાખતાં તેને તરત જ પાછા આપ્યા. આ જોઈને તેને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું. એ સમયે માધવરાવ દેશપાંડે-શામા ત્યાં હાજર જ હતા. બાબાના વર્તનમાં આવો ભેદભાવ જોઈને તેમણે બાબાને પૂછ્યું, 'બાબા ! આમ કેમ કરો છો ? બે મિત્રો સાથે આવ્યા છે અને તમે એકની દક્ષિણા માંગીને લીધી જ્યારે બીજા પોતાના મનથી આપે છે, તો તેને પાછી આપો છો ! સંત પાસે આવો ભેદભાવ શા માટે હોવો જોઈએ ? એકની પાસે જાતે માગો છો ? અને બીજા રાજીખુશીથી આપે છે, તે સ્વીકારતા નથી અને તેને નિરાશ કરો છો ? તમે ઓછા પૈસા તરફ ખુશી દર્શાવો છો અને પુષ્કળ પૈસા તરફ ઉદાસીનતા અને અણગમો શા માટે ? તમારી જગ્યાએ જો હું હોત તો આવું વર્તન કરત જ નહિ.' એ સાંભળતાં બાબાએ જવાબ આપ્યો, 'શામા ! તને ખબર નથી. હું કોઈની પાસે કંઈ પણ લેતો નથી. આ મસ્જિદમાઠ કોઈની પણ પાસે બાકી નીકળતી રકમ એટલે કે ઉધાર રહેલ રકમ માગી લે છે અને તે આપનારો આપીને પોતાના ઋણમાંથી મુક્ત થાય છે. મારે નથી ઘર કે નથી સંસાર મારે પૈસાની શી જરૂર ? હું તો બધી જ રીતે નિશ્ચિત છું. ઋણ, વેર-શત્રુત્વ અને હત્યા આ કરવાવાળાઓને ક્યારેય છૂટકારો નથી મળતો. તેનું ફળ કર્તાને આ જન્મે નહિ તો આવતા જન્મે ભોગવે જ છૂટકો છે. સામાન્ય જનતા સ્વાર્થ પૂરતી ઇશ્વરની બાધા રાખે છે અને પછી તેને ભૂલી જાય છે. પછી આગળ ઉપર તેમને એમાંથી છોડાવવા મારે ત્રાસ ભોગવવો પડે છે. તમને એની ચિંતા નથી. ફક્ત સમય પૂરતી જ તમે આજીજી કરો છો, અને પછી ભૂલી જાય છો. મારા ભક્તોમાં જેને કંઈ પણ ઉધાર ચૂકવવાનું બાકી રહેતું નથી તેની ઉપર હું સદાય પ્રસન્ન રહું છું. શરૂઆતમાં આ ગૃહસ્થ દરીદ્ર અને કંગાળ હતો. માટે તેણે બાધા રાખી હતી કે, મારે જે પહેલો પગાર આવશે તે ઇશ્વરને અર્પણ કરીશ. એ પ્રમાણે તેને પંદર રૂપિયા પગાર મળ્યો. પરંતુ મનની સાથે જે નક્કી કરેલું તે ભૂલી જ ગયો. પછી આગળ જતા પગાર ૧૫નો થયો, અને ૩૦ નો ૬૦ અને પછી ૧૦૦ રૂપિયા થયો. જે બમણો થયો, ચાર ગણો થયો, અને મનમાં રાખેલી બાધા પણ એટલા જ વેગથી ભૂલાઈ ગઈ. જોતજોતામાં એનો પગાર ૭૦૦ રૂપિયા થયો. તે કર્મ, ધર્મના સંયોગથી તે અહીંયા આવી પહોંચ્યો છે. માટે એની પાસે દક્ષિણાના નિમિત્તે મેં મારા પંદર રૂપિયા જે લીધા એ મારા જ હતા, તે માંગી લઈને એને મેં કર્જમાંથી મુક્ત કર્યો છે.' (ઓ. ૧૬-૨૯)

'હવે એક બીજી વાત સાંભળો. એક વખતે હું સમુદ્રના કિનારા ઉપર ફરતો હતો, એવામાં મને એક મોટી ભવ્ય હવેલી નજરે પડી, અને હું તેના ઓટલા ઉપર જઈને બેઠો. આ હવેલીનો માલિક બ્રાહ્મણ કુલીન તથા ધનીક હતો. તેણે મારું ખૂબ જ પ્રેમથી સ્વાગત કર્યું, અને મને પેટ ભરીને આગ્રહપૂર્વક જમાડ્યો. પછી ત્યાં જ એક મોટી સુંદર જગ્યા હતી તેનું આગળનું બારણું ખોલીને મને આરામ કરવા માટે જગ્યા આપી, ત્યાં મને ઉંઘ આવી ગઈ. મને ગાઢ નિંદ્રામાં જોઈને તેણે અંદર પ્રવેશ કરવા માટે તે ઓરડાની દીવાલમાંના પથ્થર ખસેડીને દીવાલમાં બાકોરું પાડ્યું અને અંદર પ્રવેશ્યો પછી તેણે મને ન સમજાય તેવી રીતે તેમણે મારું ખીસ્સુ કાપ્યું અને મને પૂરેપૂરો લૂંટી લીધો. જ્યારે હું જાગ્યો ત્યારે મને અસલીયત સમજાઈ. તે સમયે હું ઘુસકે ઘુસકે રડી પડ્યો. ત્રીસ હજાર રૂપિયા ગયા એથી મને ખૂબ દુઃખ થયું. એ બધી ચલાણી નોટો હતી. આવું અચાનક થવાને કારણે મારા મનેન ઘક્કો પહોંચ્યો. ઉલ્ટાનો પેલો બ્રાહ્મણ મને સમજાવવા લાગ્યો. હું ખાધાપીધા વીનાનો દયામણી હાલતમાં એ જગ્યાના ઓટલા ઉપર બેસી રહ્યો. આમને આમ પંદર દિવસો વિત્યા હશે ત્યાં એ રસ્તા ઉપર એક ફકીર ફરતો ફરતો અને પૂછતો અચાનક ત્યાં આવી પહોંચ્યો. મને રડતો જોઈને તેણે મારા દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. મેં તેને બધું જ કહી સંભળાવ્યું. તેથી તે બોલ્યો, 'હું જે

કહું છું એ પ્રમાણે કરીશ તો તારા દુઃખોનું નિવારણ અવશ્ય થશે. તને એક ફકીર આ બાબતમાં સમજણ પાડશે. તેમનું સરનામું હું તને આપીશ. તું તેમને શરણે જા, એટલે એ તને તારું ધન પાછું મેળવી આપશે. પણ હું તને જે વ્રત કરવા માટે કહું તેનું તારે આચરણ કરવું પડશે. જે ધન તારે પાછું મેળવવું છે, તે જ્યાં સુધી તને મળે નહિ ત્યાં સુધી, તારે સૌથી વધારે ગમતો ખાવાનો પદાર્થ ત્યજવો પડશે, એટલે તારું કામ પતી જશે.’ આ રીતે પેલો ફકીર મને મળ્યો અને તેમના કહેવા પ્રમાણે વર્તતા મને મારું ધન પાછું મળ્યું. ત્યાં સુધી હું તે ઇમારતના ઓટલે બેસી રહ્યો. જ્યારે મને મારું ધન પાછું મળ્યું ત્યારે મેં તે ઇમારત છોડી દીધી અને પહેલાની માફક હું પાછો સમુદ્રના કિનારે આવી પહોંચ્યો. રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં કિનારા ઉપર એક આગબોટ મળી. પરંતુ મને તેમાં પ્રવેશ મળ્યો જ નહીં. એટલામાં એક સારા સ્વભાવના સૈનિકે મને બોટમાં જગ્યા કરી આપી. સારા નસીબે પવન ફૂંકાયો અને પેલી બોટ સામે કિનારે પહોંચી ગઈ. ત્યાંથી હું ગાડીમાં બેઠો અને ઘરે પાછો ફર્યો ત્યારે મારી નજરે આ મસ્જિદમાઈ પડી.’ (ઓ. ૩૦-૪૩)

અહીં બાબાએ વાત પૂરી કરી અને બાબાએ શામાને આજ્ઞા કરી કે મહેમાનોને તારે ઘેર લઈ જા અને જમાડ, માધવરાવને ત્યાં જ્યારે જમવાની થાળીઓ પિરસવામાં આવી ત્યારે માધવરાવને પૂછપરછ કરવાની જાણાસા થઈ. તેમણે મહેમાનને પૂછ્યું કે, ‘બાબાએ કહેલી વાત તમને સમજાઈ ? કયો બ્રાહ્મણ અને કઈ હવેલી ? એમનો જન્મ તો ઝાડ નીચે થયો હતો, પછી આટલી બધી સંપત્તિ ક્યાંથી આવી ? જે વળી ચોરે ચોરી લીધી ? માટે મને લાગે છે કે આ જે વાત બાબાએ કહી સંભળાવી તે તમારી બાબતમાં પહેલાં બનેલી હોવી જોઈએ, અને તમને તે બાબતની ખાત્રી થાય માટે તમે આવતાંની સાથે જ તે વાત કહેવાની શરૂઆત કરી હોવી જોઈએ.’ માધવરાવની વાત સાંભળીને મહેમાન તો સજ્જડ થઈ ગયા. અને બોલ્યા, ‘સાઈબાબા સર્વજ્ઞ છે. રાગ, દ્વેષ, લાભ, હાનિ વગેરે પરસ્પર વિરોધી વિકારોથી અલિપ્ત રહેનારો આ જીવાત્મા અને પરમાત્મા એક જ છે. આવી સ્થિતિ જેની છે અને જે બધે જ વ્યાપેલા છે એવા આ સાઈબાબા તો પરબ્રહ્મ અવતારી પુરુષ જ લાગે છે. તેમણે જે હમણાં વર્તા કહી તે અક્ષરે અક્ષર સાચી જ છે. અને તે મારી જ વાત છે. ચાલો આ જમણા પૂરું થતાં તે વાત સવિસ્તાર તમને કહી સંભળાવીશ. બાબાજે પણ કાંઈ બોલી ગયા એ સર્વ બની ગયેલી હકીકત છે. પણ અમારી કોઈ ઓળખાણ ન હોવાં છતાં તેમણે આ વાત કેવી રીતે જાણી ? આ બધું ખૂબ જ ચમત્કારીક છે. જમવાનું પૂરું થતાં માધવરાવની સાથે તમાકુવાળું પાન ચાવતા આ મહેમાનોએ આ વાત આગળ ધપાવી. બેમાંથી એક બોલ્યો, ઘાટ એજ મારું વતન છે. પરંતુ ભરણપોષણની જવાબદારી ખાતર મારો સંબંધ એ સમુદ્ર કિનારા સાથે હતો, માટે હું ગોવા ગયેલો. નોકરી મળવી જોઈએ એવું મનમાં લાગ્યું માટે દત્ત ભગવાનની પૂજા કરી અને અત્યંત પૂજ્ય ભાવથી બાધા રાખી, કે હે પ્રભુ કુટુંબના ભરણ પોષણ માટે નોકરીની જરૂર છે. જો તું મને તે મેળવી આપીશ તો હું તારા ચરણે પહેલો પગાર અવશ્ય અર્પણ કરીશ. દેવયોગથી ભગવાન દત્ત મારા પર પ્રસન્ન થયા. અને થોડા જ દિવસોમાં મારી બાધા ફળી અને શરૂઆતમાં ૧૫ રૂપિયા પગાર મળવા લાગ્યો. સાઈબાબાના કહ્યા પ્રમાણે મારી બઢતી થતી જ ગઈ અને બધાની યાદ તદ્દન ભૂલાઈ ગઈ. જેથી બાબાએ આ પ્રકારે મને યાદ કરાવી આપી. કોઈને લાગશે કે દક્ષિણા લીધી, પરંતુ એ દક્ષિણા નથી પણ એ મારું ઉધાર જ છે. જે એમણે મારી પાસેથી ચુકતે કરાવ્યું છે અને મારી એક ખૂબ જૂની પુરાણી બાધાની યાદ મને તાજ કરાવી.’ (ઓ. ૪૪-૫૯)

કહેવાનો અર્થ એ કે શ્રીબાબા કોઈ પાસેથી પૈસાની ભીખ માંગતા ન હતા. જે કંઈ દક્ષિણા નિમિત્તે માંગતા તે ક્યાં તો આપનારનું કર્જ હતું અથવા તો તેને આગળ ઉપર અનેકગણો ફાયદો આપવા માટે તથા તેનું કલ્યાણ કરવા માટે જ માગતા હતા. પેટ ભરવા કે સંપત્તિ ભેગી કરવા માટે નહિ. બાબા પોતાના ભક્તોને પણ માંગવા દેતા નહિ. પૈસાને તેઓ સદા અનર્થ અથવા તો સંકટ માનતા અને પોતાના ભક્તોને તેના લોભમાં કદીએ પડવા દેતા ન હતા. મહાનસાપતિ જેવાં

ભક્ત સદાય બાબાના ચરણોમાં આસકત રહેતા. તે પોતાનો ઉદ્ધર નિર્વાહ માંડમાંડ ચલાવી શકતા હતા, તેમ છતાં બાબા તેને સંપત્તિ ભેગી કરવા દેતા નહીં. સાઇબાબાને દક્ષિણા નિમિત્તે જે રકમ મળતી તે રકમ અનેક સમયે લોકોમાં વહેંચી આપતા. પરંતુ તેમાંની એક કોડી પણ ક્યારેય સંસારિક દુઃખોથી ઘેરાયેલા મ્હાળસાપતિને આપતા નહીં. મ્હાળસાપતિ પણ ખૂબ મોટા સ્વાભિમાની હતા. તેઓ કોઈની સાથે હાથ ફેલાવતા નહિ. સાઇ આટલા બધા ઉદ્ધાર વૃત્તિવાળા હતા છતાં ભગતે એમની સામે પોતાનો હાથ લાંબો કર્યો ન હતો. મ્હાળસાપતિની આર્થિક સ્થિતિ એટલી બધી સારી ન હતી, છતાં તેમનો વૈરાગ્ય ખૂબ જ ઉચ્ચ કક્ષાનો હતો. એથી હંમેશા તેઓ થોડામાં જ સંતુષ્ટ રહેતા હતા, અને ગરીબીનો ત્રાસ આનંદથી સહન કરતા હતા. એક દિવસે ‘હંસરાજ’ નામના એક દયાળુ વ્યાપારીને થયું કે મ્હાળસાપતિને મદદ કરવા માટે કંઈક આપવું જોઈએ. તેમની આવી ગરીબ પરિસ્થિતિમાં પણ કોઈ ઉપકાર કરે, અથવા તો મ્હાળસાપતિને કોઈ કંઈ આપે તો તે બાબાને જરાયે ગમતું નહિ. કેમકે બાબાને ભક્તોની દ્રવ્ય તરફની ઉદાસીનતા હંમેશા ગમતી. પછી પેલા વ્યાપારીને શું કર્યું તે જુઓ. ભક્ત મ્હાળસાપતિ ઉપર દયા કરીને દયાળુ વેપારી હંસરાજે બાબાના દરબારમાં જ્યારે બંને હાજર હતા ત્યારે મ્હાળસાપતિના હાથમાં થોડીક રકમ મૂકી. પરંતુ મ્હાળસાપતિએ અતિ નમ્ર થઈને તે રકમ પાછી આપી દીધી અને કહ્યું, ‘બાબાની આજ્ઞા વગર તે મારાથી સ્વીકારાય નહિ.’ તેઓ પૈસાના ભૂખ્યા ન હતા, પણ પરમાર્થના ઉપાસક હતા. શરીરથી, વાણીથી અને પ્રેમાળ મનથી કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થ વગર કે લોભ વગર તેઓ સાઇચરણમાં ઓતપ્રોત થયેલા હતા. ત્યારબાદ હંસરાજે બાબાને વિનંતી કરી કે, બાબા આપ તેમને આજ્ઞા કરો કે એ આ રકમનો સ્વીકાર કરે. પરંતુ બાબાએ મ્હાળસાપતિને એક પણ પૈસાને અડકવા માટે હાથ લાંબો કરવા દીધો નહીં. અને બાબા બોલ્યા, ‘મારા ભક્તોને દ્રવ્યનો લોભ નથી હોતો. દ્રવ્યના વૈભવમાં તેઓ ફસાતા નથી.’ (ઓ. ૬૦-૭૧)

બીજા મહેમાન બોલ્યો, ‘મારી ઉપર થયેલા માર્મિક સંકેતો પણ મને હવે સમજ્યા. બધી હકીકત હું તમને કહું છું તે હવે સાંભળો. એ સાંભળીને આનંદ થશે. પાંત્રીસ વર્ષોથી મારી તૈનાતમાં રહેતો બ્રાહ્મણ રસોઈયો મહેનતુ અને વિશ્વાસુ હતો. કમનસીબે તેની મતિ બગડી અને મારા ભેગા કરેલા પૈસા ઉઠાવી ગયો. મારા ઘરની ભીંતમાં કબાટ છે, તેની પાછળથી ધીમે રહીને ખબર ન પડે એવી રીતે ભીંતમાં બાકોરું પાડ્યું અને પથરા ખસેડીને અમે ઉઘંટા હતા ત્યારે ચોરી કરવા માટે પેઠો. બાબા જે બીજાવાત બોલ્યા કે તેમના રૂપિયા ચોરી લીધા તે પણ ખરેખર જ સાચું છે. નોટોનું જ એ બંડલ હતું અને તેની કિંમત બાબાએ બતાવી હતી એટલી જ હતી. બાબાને તેની કેવી રીતે ખબર પડી ? કોણ જાણે ? ખૂબ મહેનતે કમાયેલું આ ધન આમ ચોરાઈને ગુમાવી દેતા હું રાતભર રડતો હતો. હું શોધી શોધીને થાકી ગયો. આગળ શું કરવું તે સમજતું ન હતું. આમ પંદર દિવસ આ બાબતે ચક્કરમાં પડ્યો રહ્યો, પણ કોઈ માર્ગ મળે નહીં. એક દિવસ હું ખૂબ વધારે મૂંઝવણથી અને દિલગીરીથી ઓટલા ઉપર બેઠેલા હતો ત્યારે એક ફકીર રસ્તા ઉપરથી સવાલે પૂછતો પૂછતો પસાર થતો હતો. તે મારી પાસે આવ્યો અને મારું ઉતરેલું મો જોઈને તેણે મારા દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. આ કારણે મેં તેને બની ગયેલી સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યો, ત્યાં તેણે આ ઉપાધીના નિવારણનો ઉપાય બતાવ્યો.’ ‘કોપરગાંવ તાલુકામાં શિરડી નામનું એક ગામડું છે, ત્યાં સાઇનામનો એક ઓલિયો રહે છે. તેની તું બાધા રાખ. જે ખાવાની વસ્તુ તને ખૂબ જ ગમતી હોય તેનો ત્યાગ કર અને તે ઓલિયાને કહે કે જ્યાં સુધી મારું કાર્ય નહિ થાય ત્યાં સુધી તે ખાઈશ નહીં. અને કાર્ય પતશે એટલે તારા દર્શને શિરડી આવીશ પછી જ હું તે વસ્તુ સ્વીકારીશ. ત્યારબાદ પંદર દિવસ પસાર થયા હશે તેવામાં પેલા બ્રાહ્મણના મનમાં શું થયું એ તો કોણ જાણે પણ તે પોતે જ આવ્યો અને મારું ધન મને પાછું આપતાં બોલ્યો, ‘મારી બુદ્ધિ અને મતિ ચલિત થઈ હતી માટે મારા હાથથી આમ થઈ ગયું. હવે હું તમારા ચરણોમાં માથું મૂકીને ક્ષમા માગુ છું તમે મને ક્ષમા કરો.’ ત્યારબાદ બધું જ વ્યવસ્થિત થયું, અને

સાઈના દર્શનની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. તે પણ આજરોજ પૂર્ણ થઈ. ખરેખર આ સદ્નસીબે હું ધન્ય થઈ ગયો. સંકટમાં હું મારા ઓટલા ઉપર દુઃખી અને ખિન્ન થઈને બેઠેલો ત્યારે મને જે સાંત્વન આપવા માટે આવ્યા હતા તે ફકીર ફરીથી દેખાયા જ નહિ. જેના મનમાં મારે માટે ચિંતા હતી અને જેણે મને સાઈની માહિતી આપી તથા આંગળીના ઇશારે શિરડીનો રસ્તો બતાવ્યો તેઓ તો ફરીથી મને મળ્યા જ નહિ. તેમની મને અચાનક જ મુલાકાત થઈ ગઈ, જે મોઢેથી એકસરખા સવાલો કરતા આવ્યા અને છેલ્લે મારી પાસેથી બાધા પૂરી કરાવી. તે ફકીર એટલે જ ખરેખર આ તમારો સાઈ ઓલિયો જ હતો. અને તેનાં દર્શનનો અમને લાભ મળે માટે જ ઉત્સુક થઈને આવ્યા હતા. કોઈને કંઈ પણ જોઈતું હોય ત્યારે જ તેને સંતના દર્શનનો ચટકો લાગે છે. મને સાઈબાબાના દર્શનની જરાય ઇચ્છા ન હતી પણ શરૂઆતમાં આ ફકીરે જ મને પૈસા પાછા મેળવવા માટે અને દર્શન માટે પ્રવૃત્ત કર્યો. તે પૈસા તેની બાધાને કારણે જરા પણ પ્રયત્ન કર્યા વીના મને પાછા મળ્યા. તે કંઈ મારા પાંત્રીસ રૂપિયાના લોભમાં પડે ? પણ આવું થવું ક્યારેય શક્ય નથી. ઉલ્ટાનું અમે તો અજ્ઞાની માણસો, અમને પરમાર્થ તરફ વાળવા માટે, અમારા કલ્યાણ અર્થે સદાને માટે આ સાઈ અમને તે નિમિત્તે વ્યવસ્થિત માર્ગ ઉપર લઈ આવે છે. આ કામ માટે જ તેમનો અવતાર છે. નહીં તો અમારા જેવા ભકિતહીન પામર ! અમારાથી આ સંસાર ક્યાંથી પાર પડવાનો ? સ્વસ્થપણે આનો વિચાર કરો. ચોરી પકડાઈ જતાં, અને મારા પૈસા પાછા મળતાં મને ખૂબ આનંદ થયો. અને તેને લીધે મારી બાધા ભૂલાઈ ગઈ. પૈસાનો લોભ ખૂબ ખરાબ હોય છે.’ (ઓ. ૭૨-૮૫)

એક દિવસ કોલાબામાં હતો ત્યારે મેં સ્વપ્નમાં સાઈને જોયા અને તરત જ શિરડી જવા માટે નીકળ્યો. સાઈસમર્થે તેમના પ્રવાસ માટે કહ્યું હતું કે બોટમાં ચઢવાની મનાઈ કરવામાં આવી હતી. તેમાં એક સૈનિકની ખટપટોથી પ્રવાસનું કષ્ટ ઓછું થઈ ગયું, તે એકદમ સાચું છે. પણ આ બધી તો મારી અડચણો હતી. જ્યારે હું બોટમાં જાગૃત થયો ત્યારે એક સૈનિકે મારે માટે વિનંતી કરી. શરૂઆતમાં બોટના અધિકારીએ મને ઝાટકી કાઢ્યો, પણ પાછળથી મને બોટમાં જગ્યા કરી આપીને આભારી કર્યો. સૈનિકો પણ અજાણ્યા હતા. છતાં તેમણે કહ્યું કે તેમની અને અમારી ઓળખાણ છે. તેથી અમને કોઈએ રોક્યા નહિ અને અમે બોટમાં આરામથી બેસી ગયા. આમ આ બોટની સર્વ હકીકત અને પેલા સૈનિકોની વાત અમને અનુલક્ષીને થઈ હોવા છતાં તે બધી સાઈએ પોતાને માથે લઈ લીધી. આવો અદ્ભુત પ્રકાર જોઈને મારી બુદ્ધિ બહાર મારી ગઈ. અને મનમાં લાગવા માંડ્યું કે આ સાઈ જેવા અહીંયાં છે તેવા જ પૂરા વિશ્વમાં સર્વ ઠેકાણે ફેલાયેલા છે. તેમના વીના એક તસુભર પણ જગ્યા ખાલી હોઈ શકે નહીં. તેમણે અમને જેવો અનુભવ કરાવ્યો તેવો બધાને કરાવતા હોવા જોઈએ. અમે કોણ, અને ક્યાંના રહેનાર છતાં કેટલાં મોટાં અમારાં ભાગ્ય કે તેમણે અમને તેમની પાસે ખેંચી લાવીને સહેલાઈથી આ માર્ગ ઉપર ચઢાવી દીધા. અમારા સદ્નસીબ વિષે શું કહેવું ? શું અમારી બાધા રાખવા અને શું અમારું ધનનું ચોરાઈ જવું ? શું પેલી બાધાની નવાઈ કે એ ધન પાછું મળવું ? અને શું અમારું આવું ન સમજવા જેવું ગહન ભાગ્ય કે જેમનાં પહેલાં દર્શન થયા ન હતા કે તેમની છબી પણ જોઈ ન હતી અથવા નામ પણ સાંભળ્યું ન હતું છતાં તેમને અમારી યાદ આવી તે કેવી રીતે ? જો આમ હોય તો તેમના સહવાસમાં જેઓ વર્ષોનાં વર્ષ રહ્યા અને રાત દિવસ ખડે પગે તેમની સેવા ચાકરી કરી તે બધા જ ભગવદ્ ભક્ત તો ધન્ય થઈ ગયા. ખરેખર જેમની સાથે સાઈ રમ્યા, રહ્યા, હસ્યા, બોલ્યા, બેઠા, ચાલ્યા, જમ્યા, સૂતા, ક્રોધે ભરાયા તે સૌનું ભાગ્ય અતિ શ્રેષ્ઠ છે. મને લાગે છે કે, પરમ ભાગ્યવાન તો તેઓ હતા જેમને પોતાના પુણ્યાઈનાં સત્કૃત્યોથી આ મનુષ્ય દેહ ધારણ કરીને તેમની આ મૂર્તિ પાસે અમને બોલાવી લાવ્યા હોવા જોઈએ. અનેક જન્મોનાં ભેગા થયેલાં પુણ્યોના યોગથી અમને પણ આ શિરડીના દર્શન થયાં છે. ત્યારે સાઈદર્શનની યાત્રા માટે બધું જ કાંઈ અર્પણ કરીને સર્વસ્વ અર્પ કરી નાખવાની ઇચ્છા થાય છે. સાઈ મહારાજ એ જાતે એક સાત્વિક

અવતારી પુરુષ છે. તેમનું વર્તન મહાન વિષ્ણુભક્ત જેવું જ છે. ખરેખર જ્ઞાનરૂપી વૃક્ષના તેઓ અંકુર છે, અને ચૈતન્ય એટલે શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપી આકાશમાં શોભનારા સૂર્ય જેવા છે. અમારાં પુણ્ય પ્રતાપે જ અમને આ મસ્જિદમાં મળી અને અમારી બાધા પૂર્ણ થઈ. અમને તેમના દર્શન પણ કરાવ્યાં. અમારે માટે તો આ અમારો ભગવાન દત્ત જ છે. તેમને જ આ વ્રત પાળવા માટે કહ્યું, અને અમને જ બોટમાં બેસાડ્યા, અને શિરડીમાં દર્શન માટે પણ તેડાવ્યા. આ રીતે સાઈબાબાએ પોતાની સર્વવ્યાપકતાની, અંતર્યામીપણાની અને સર્વ સાક્ષીત્વની નજીક આપી. તેમનો હસતો ચહેરો જોઈને મનને ખૂબ આનંદ થયો. સંસારનાં બધાં દુઃખો ભૂલાઈ ગયાં. અને પરમાર્થ સાધવા માટેનો ઉલ્લાસ બહાર છલકાવા લાગ્યો. દેવીયોગથી અને સદ્ભાગ્યે જે થવાનું હોય તે થાય એવી મનની પાકી ધારણા રહે અને સાઈચરણોમાં અખંડ પ્રેમ મળે તથા તેમની મૂર્તિ આંખોની સામે સદાય રહે. બાબાની લીલા અગાધ અને અગમ્ય છે. તેમના ઉપકારોની કોઈ સીમા નથી એવું લાગે છે. તે દયાળુ બાબા માટે આખું જીવન ખર્ચી નાખવાની ઇચ્છા થાય છે. ભક્તિરૂપી જ્યોત પ્રગટાવીને તેમની આરતી ઉતારીએ. (ઓ. ૯૬-૧૧૮)

હવે એક બીજી વાર્તા પળભર માટે સાવધાન થઈને સાંભળો. સાઈના મુખેથી બહાર નીકળનાર શબ્દે શબ્દે જાણે કે બ્રહ્મદેવની ભવિષ્યવાણી હતી. સોલાપુર શહેરમાં રહેનાર સખારામ ઔરંગાબાદકરની પત્ની. સંતાન પ્રાપ્તિની તીવ્ર ઇચ્છાથી શિરડીમાં આવી. સાઈબાબા તો પવિત્ર સંત પુરુષ છે. તેમનું અગાધ ચરિત્ર સાંભળીને પોતાના સાવકા દીકરાને જોડે લઈને તે બાઈ બાબાશ્રીના પવિત્ર દર્શને આવી. લગ્નબાદ સત્યાવીશ વર્ષનાં વહાણાં વિત્યા બાદ પણ તે રજસ્વલા થતી હતી. તેને બાળ બચ્ચાં થવાનાં કોઈ ચિહ્ન દેખાતાં ન હતાં. દેવીદેવીઓની માનતાઓ રાખીને તે થાકી ગયેલી અને મનથી ખૂબ નિરાશ રહેતી. આમ એ સૌભાગ્યવતી મનમાં બાબાના દર્શનનો દૃઢ નિશ્ચય કરીને ઘેરથી શિરડી આવી. અને તેના મનમાં વિચાર આવ્યો, ‘બાબા તો સદાને માટે ભક્તોથી ઘેરાયેલા રહે છે. મને એકલા કેવી રીતે મળશે ? મારા મનની અંગત વાત તેમને કેવી રીતે કહી શકાશે ?’ આમ વિચારીને બાઈ ખૂબ ચિંતામાં પડી. ‘મસ્જિદ સાંકડી અને સભામંડપનું આંગણું મોકળું. પણ બાબાની આસપાસ ભક્તવૃન્દ તો વીટળાયેલું જ રહેતું આથી મારો જીવ મુંઝાતો કે મારા મનની વાત તેમના કાન શુદ્ધા પહોંચે તેવી એકાંતની પળ ક્યારે મળશે ?’ તે બાઈ અને એનો સાવકો દીકરો જેનું નામ વિશ્વનાથ હતું. તેઓ બંને બાબાની સેવા કરતાં બે મહિના સુધી શિરડીમાં રહ્યાં હતાં. એક દિવસ બાબાની પાસે વિશ્વનાથ સિવાય અન્ય કોઈ પણ ન હતું, તે જોઈને તે બાઈએ માધવરાવને શું વિનંતી કરી એ હવે જોઈએ, ‘તમે યોગ્ય સમય જોઈને મારા મનનો આશય બાબાના કાન પર નાખોને ? તે પણ જ્યારે બાબા એકલા જ હોય ત્યારે અને ભક્ત પરિવારથી ઘેરાયેલા ન હોય ત્યારે. આ વાત કોઈના કાને ન પડે એવી રીતે તેમને જલ્દીથી આ વાત અવશ્ય કહી દેશો.’ તેમની વાત સાંભળી માધવરાવે જવાબ આપ્યો, ‘આ મસ્જિદ કોઈ દિવસ ખાલી હોતી નથી. દર્શન માટે કોઈને કોઈ હંમેશા આવતું જ રહે છે. સાઈબાબાનો આ દરબાર હંમેશા ખુલ્લો રહે છે. અહીંયા કોઈને માટે કોઈ પણ પ્રકારનો રોકટોક નથી. છતાં તને એક વસ્તુ કહી દઉં છું. તું મારા બોલવાનો અર્થ ધ્યાનમાં રાખજે. પ્રયત્ન કરવાનું કામ મારું છે પણ યશ આપવાવાળો તો મંગળધામમાં વસનારો પરમાત્મા છે અંતે તો તે જ આરામ આપશે અને ચિંતાનું નિરાકરણ કરશે. તું ફક્ત હાથમાં એક નારિયેળ અને અગરબત્તી લઈને બાબા જ્યારે જમવા બેસે ત્યારે સભામંડપના પથ્થર ઉપર આવીને બેસજે. પછી જમાવનું પતી ગયા બાદ બાબાનો આનંદ મિજાજ જોઈને હું તને ઇશારો કરીશ ત્યારે તું ઉપર આવજે.’ આમ કરતાં કરતાં એક દિવસે ઇશ્વરે નક્કી કરેલી એ શુભ ઘડીનો યોગ આવી ગયો. સાઈનું ભોજન પત્યા બાદ અચાનક તેને લાગ મળ્યો. સાઈબાબાએ પોતાના હાથ ધોયા. ત્યારબાદ માધવરાવ તેમના હાથ કપડાથી લુછતા હતા. તે વખતે બાબાએ આનંદમાં આવી જઈને શું કર્યું તે જુઓ. પ્રેમથી માધવરાવના ગાલે ચીમટો ભર્યો. પછી દેવ અને ભક્ત વચ્ચેના જે સંવાદો ચાલ્યા તે સાંભળો.

માઘવરાવ પોતે ખૂબ વિનયશીલ હતા, પણ પોતાને ગુસ્સો આવ્યો હોય તેવો ખોટો દેખાવ કરીને તેઓ બાબાને મશ્કરીથી બોલ્યા, ‘આ લક્ષણો સારાં છે ? ગાલ ઉપર આમ જોરથી ચીમટો ભરનારો ટીખળખોર દેવ અમારે નથી જોઈતા. અમે તો કંઈ તારાથી શરમાવવાના છીએ ? આપણો જે વર્ષો જૂનો ગાઢ સંબંધ છે, તેનું ફળ આજ છે કે ?’ આ સાંભળીને બાબાએ જવાબ આપ્યો કે, ‘છેલ્લા બોત્તેર જન્મોથી અને પેઢીઓથી મેં તને કોઈ દિવસ હાથ લગાવ્યો છે ? યાદ કરી જો.’ તે સાંભળીને માઘવરાવે જવાબ આપ્યો કે, ‘અમને તો દેવ એવા જોઈએ કે જે હંમેશા નીતનવો અનુભવ કરાવે. અમારે તારો માન મરતબો નથી જોઈતો, કે નથી જોઈતું સ્વર્ગનું વિમાન, ફક્ત તારાં ચરણોમાં અમારી કૃતજ્ઞતા અને ઇમાન જાગૃત રહે. એ જ દાન તું અમને આપ.’ ત્યારે બાબા બોલ્યા, ‘તેને માટે તો હું અહીંયા આવ્યો છું. તમને લોકોને ખોરાક ખવડાવતાં ખવડાવતાં મારા મનમાં તમારા લોકો માટે વ્હાલ ઉત્પન્ન થયું છે.’ (ઓ. ૧૧૯-૧૪૩)

આટલું થતા બાબા કઠેરા પાસે જઈ પોતાના આસને બેસી ગયા, અને માઘવરાવે પેલી બાઇને ઇશારો કર્યો. પોતાના કામ માટે રાહ જોઈને બેઠેલી પેલી બાઇ તરત જ ઉઠી અને ઉતાવળે ઉતાવળે પગથિયાં ચઢીને બાબાની સામે આવી વિનયપૂર્વક ગર્દન ઝૂકાવીને ઊભી રહી. તરત જ શ્રીફળ અર્પણ કર્યું અને પગે પડીને નમસ્કાર કર્યા. બાબાએ તે નારિયેળ પોતાના હાથે જ જોરથી કઠેરા ઉપર પછાડયું અને બોલ્યા, ‘શામા, આ નારિયેળ ખૂબ અવાજ કરે છે એનું શું કહેવું છે ?’ શામાએ તરત જ એ લાગ જોઈને બાબાને શું કહ્યું તે સાંભળી, ‘મારા પેટમાં પણ આવો ગુડગુડાટ થાય એવું આ બાઇ મનથી માંગી રહી છે. તે એવું જ થવા દે. એના પ્રશ્નનો ઉકેલ અને તારાં ચરણોમાં એનું મન અખંડ દઢ થઈ જાય તેવું કંઈ કર. તું એ બાઇ સામે કૃપા દષ્ટિથી જો અને પેલું નારિયેળ તેના ખોળામાં મૂક. તારા આશીર્વાદથી તેના પેટે સંતતિ થવા દે.’ તે સાંભળતાં બાબા બોલ્યા, ‘નારિયેળથી શું છોકરા થાય છે ? આવી કેવી તારી ખોટી સમજ છે. તમને લોકોને ગાંડપણ જ વળગ્યું છે.’ ત્યારે માઘવરાવ બોલ્યા, ‘તારા બોલની કિંમત અમે જાણીએ છીએ. તારા મૂલ્યવાન શબ્દોને લીધે, આપોઆપ બાળકોનો વંશવેલો વધશે. પણ હાલમાં તું ભેદભાવ કરી રહ્યો છે. અને તેને આશીર્વાદ આપતો નથી. અને વગર કામની તું જીભાજોડી કરે છે. તેને નારિયેળનો પ્રસાદ આપ જોઈ !’ ત્યારે બાબા બોલ્યા, ‘નારિયેળ ફોડ’ ત્યારે શામા કહે ‘ખોળામાં મૂક.’ આવી થોડા સમય હૂંસાતૂંસી ચાલ્યા બાદ છેવટે બાબાએ હાર માની લીધી. અને બોલ્યા, ‘જા થશે બાળક’ ત્યારે પાછું ફરીથી માઘવરાવે બાબાને પૂછ્યું, ‘ક્યારે’ ત્યાં બાબા બોલ્યા, ‘બાર મહિના પછી’ એવું કહેતાં જ માઘવરાવે એ નારિયેળ વઘેરી નાંખ્યું. અર્ધોભાગ બંનેએ મળીને ખાધો અને બાકી રહેલો ભાગ તે બાઇને આપ્યો. પછી માઘવરાવ તે બાઇને બોલ્યા, ‘મારા બોલની તું સાક્ષી છે. આજથી બાર મહિના પૂરા થાય તે પહેલાં તારા પેટમાં સંતાન રહે નહિ તો હું શું કરીશ તે સાંભળ. આવું જ એક નારિયેળ આ દેવના માથા ઉપર ફોડીને આ દેવને મસ્જિદમાંથી કાઢી મૂકું નહિ તો મારું નામ માઘવરાવ નહીં. આવા દેવને હું મસ્જિદમાં રહેવા દેવાનો નથી. આ એકદમ સત્ય છે. આનો અનુભવ યોગ્ય સમયે મળી જશે. તેની તું ખાત્રી રાખજે.’ આવું આશ્વાસન મળતાં જ પેલી બાઇને સુખસમાધાન થયું. અને બાબાનાં ચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામ કરીને તે સ્વસ્થ મને પોતાના ગામે પાછી ફરી. મારો શામા હંમેશાં મારી ઉપર આધાર અને વિશ્વાસ રાખે છે. પોતાના ભક્તનું મન પણ સાચવવું જોઈએ. તેવા ગાઢ પ્રેમથી બંધાયેલા બાબાએ શામા પર જરા પણ ગુસ્સો દાખવ્યો નહિ. ભક્તના શબ્દ સાચા ઠેરવવા માટે શરણે આવેલાઓનું પાલન કરનારા કૃપાના સાગર અને દયાળુ સાઈ ભક્તોને આપેલાં આશ્વાસનો લાડ લડાવીને પૂરાં કરતા. શામા તો મારો લાડકો ભક્ત છે. તે વખાણ કરતી વખતે એ યોગ્ય કે અયોગ્ય જાણતો નથી. ભક્તોના સંકલ્પ પૂરા કરવા તે જ સંતોનું વ્રત હોય છે. બાર મહિના પૂરા થતાં બાબાએ પોતાનું વચન પાળ્યું. ત્યાર બાદ ત્રણ મહિના પૂરા થતાં જ પેલી બાઇને દિવસ રહ્યા. નસીબ જોગે તેને પુત્ર જન્મ્યો. તે બાળક પાંચ

શ્રી સાઈનું સત્ય ચરિત્ર

મહિનાનો થતાં તે બાઈ બાળકને લઈને શિરડીમાં બાબાના દર્શન માટે આવી. તેના પતિએ પણ ખુશ થઈને સાઈચરણોમાં વંદન કર્યા અને ૫૦૦ રૂપિયા દક્ષિણા મૂકીને પોતાના મનથી બાબાનો ખૂબ ખૂબ ઉપકાર માન્યો. એ જ ૫૦૦ રૂપિયાનો ઉપયોગ કરીને બાબાએ પોતાના શ્યામકર્ણ ઘોડાના તબેલાની બાજુએથી ભીંત બંધાવી. (ઓ. ૧૪૪-૧૬૬)

માટે જ સાઈનું નિત્ય ધ્યાન કરવામાં તેને યાદ કરવામાં અને તેનું ચિંતન કરવામાં હેમાડપંતને શાંતિ અને વિસામો મળે છે. પોતાની ડૂંટીમાં જવાદી જાતના બિલાડાના અંડમાં કસ્તુરી જેવો ઉત્પન્ન થતો એક સુગંધિત પદાર્થ હોવા છતાં તેને માટે ચારે બાજુ શા માટે દોડવું કે ભ્રમણ કરવું પડે ? હેમાડપંત સાઈચરણોમાં અખંડ મગ્ન રહેતાં અને અમર્યાદિત સુખનો લાભ લેતા હતા. (ઓ. ૧૬૭-૧૬૮)

આગળનો અધ્યાય આના કરતાં પણ રસાળ અને આનંદ આપનારો છે. બાબાને તેમના પ્રેમાળ ભક્તો મસ્જિદમાંથી ચાવડીમાં આનંદથી સરઘસ કાઢીને કેવી રીતે લઈ જતા હતા તેનું વર્ણન કરવામાં આવશે. તેમજ બાબાની હંડીની કથા, પ્રસાદ વહેંચવો વગેરે વિનોદી વાતો શ્રોતાઓને હવે પછીના અધ્યાયમાં સાંભળવાની મળશે. જેનાથી એમનામાં ઉત્સાહનો વધારો થશે. (ઓ. ૧૬૯-૧૭૦)

સર્વનું કલ્યાણ થાય. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા, ભક્ત હેમાડપંત રચિત,
શ્રી સાઈ સમર્થના સત્ય ચરિત્રના 'સાઈ સર્વ વ્યાપકતા તદ્ આશીર્વાદ સાફલ્યતા' નામનો છત્રીસમો
અધ્યાય અહીં પૂર્ણ થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને અર્પણ.

॥ અધ્યાય ૩૭ ॥

ચાવડી વર્ણનમ્

(ચાવડીના સમારંભનું વર્ણન)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

ધન્ય ધન્ય સાઈચરિત્રને ! ધન્ય એનું નિત્ય આચરણ ! તેમની સર્વ ક્રિયાઓ પણ આસાનીથી ન સમજનારી, અદ્ભુત અને જેવી રીતે બન્યું તેનું તાદૃશ્ય વર્ણન કરવું પણ અશક્ય છે. એમનું સાચું ચરિત્ર તો અંત સિવાયનું અને અગાધ છે. તેમનું જીવનવૃત્તાન્ત પણ ધન્ય છે અને તેમનાં તલવારની ધાર પર ચાલવા જેવાં કાર્ય અત્યંત અઘરાં અને ક્યારેય પાછા ન પડનારા એવા લીધેલા નિત્ય નિયમોનાં વ્રત તો ખરેખર જ ધન્ય છે. (ઓ. ૧-૨)

ક્યારેક તેઓ બ્રહ્માનંદમાં મસ્ત રહેતા, તો ક્યારેક આત્મજ્ઞાનમાં તૃપ્ત રહેતા. અને કોકવાર બધું કરવા છતાં અલિપ્ત રહેતા. આવી ક્યારેય નક્કી ન થઈ શકે તેવી તેમની સ્થિતિ હતી. ક્યારેક તેઓ પ્રવૃત્તિ શૂન્ય રહેતા પણ નિદ્રાગ્રસ્ત તો નહિ જ. પોતાના સ્વાર્થને બદલે મન મૂકીને તેઓ સદાયે આત્મસ્વરૂપે સાવધ રહેતા. ક્યારેક તેઓ સમુદ્રની માફક પ્રસન્ન રહેતા પરંતુ સમુદ્ર જેવા જ અંત વીનાના જેમાં પ્રવેશ કરવો પણ અઘરો એવા અત્યંત ગૂઢ અને ગહન હોવાને લીધે તેમનું આ અગાધ રૂપનું વર્ણન યથાર્થરૂપે કોણ કરી શકે ? પુરુષોની સાથે તેઓ બંધુત્વ રાખતા અને સ્ત્રીઓ તેમની માતા અને ભગિનીઓ હતી. તેઓ અખંડ બ્રહ્મચારી હતા અને તેવી જ તેમની હંમેશાની ખ્યાતિ હતી. તેવા બાબાના સત્સંગમાં બુદ્ધિની જે અડગ સ્થિરતા પ્રાપ્ત થઈ તે મરણ પર્યન્ત રહો. તેમની સેવા કરવાની ઇચ્છા પુષ્કળ રહો અને તેમનાં ચરણમાં ભક્તિ દઢ થાઓ. સર્વ પ્રાણીઓમાં ભગવતભાવ રહો. અને સાઈબાબા નામમાં અખંડ પ્રીતિ રહો. તેમના એકેએક કૃત્યો જોઈને જે કોઈ કારણ શોધવા ગયા તેઓ ગોટાળામાં પડ્યા અને પછી તટસ્થપણે સ્વસ્થ ચિત્તે બેસી રહ્યા. (ઓ. ૩-૯)

કેટલાક લોકો સ્વર્ગનાં સુખો માટે લડતા ઝગડતા હોય છે અને સ્વર્ગલોકનાં પુષ્કળ ગુણગાન ગાતા હોય છે. તેઓ ભુલોકના જીવનને તુચ્છ ગણે છે અને કહે છે કે અહીં તો મરણનો ડર છે. પરંતુ તેમને એ સમજાતું નથી કે, અવ્યક્તમાંથી આકાર લઈને આવવું એટલે જ વ્યક્ત. આ સ્થિતિ જન્મને કારણે આવેલી કહેવાય અને આગળ તેને કારણે જ અવ્યક્તરૂપમાં પ્રવેશવું તેને મૃત્યુ કહેવાય. અધર્મ, અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ આ બધા મૃત્યુ તરફ દોરનાર ફાંસા છે. બધી વસ્તુઓનું જે સંપૂર્ણપણે ઉલ્લંઘન કરે છે, તેને જ સ્વર્ગલોકમાં પ્રવેશ મળે છે. સ્વર્ગ તે વળી બીજું કયું ? સંસારિક સુખોની ઇચ્છા અને આકાંક્ષા અને વિષયભોગ વિષેની વૈરાગ્યવૃત્તિ પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ એ જ વિશ્વવ્યાપી ઇશ્વર છે એ જાણવું તે જ માનસિક દુઃખો વગરનો સ્વર્ગલોક છે. ત્યાં રોગ વગેરે કારણ કે નિમિત્ત નથી હોતું. તેમજ ચિંતા, વ્યાધિ અને દુઃખો નથી હોતાં. ત્યાં કોઈ ભૂખ અને તરસથી આકુળવ્યાકુળ થતું નથી અને જીવનને ઘડપણમાં કોઈ ભય કે દુઃખ નથી હોતું. ત્યાં મૃત્યુનો ભય નથી રહેતો અને અમુક કરવું અને અમુક ન કરવું એવા વિષયોના બંધન સિવાય જીવ ત્યાં બિલકુલ નિર્ભયતાથી વર્તે છે. સ્વર્ગલોકની દિવ્ય સ્થિતિ તે આ જ. (ઓ. ૧૦-૧૫)

જે તત્ત્વ બ્રહ્મદેવથી માંડીને નાનામાં નાની જડ વસ્તુ સુધી દરેક અસ્થિર અને સ્થિર વસ્તુઓમાં પૂર્ણપણે આવેલ છે

તે જ તત્ત્વ પરલોકમાં મૃત્યુ પછી-પ્રાપ્ત કરવાને બદલે અથવા તો આ પૃથ્વી ઉપર અભિન્નપણે આવેલું છે. સંસારના વ્યવહારનો ત્યાગ કરેલો હોય તેમ છતાં જો એ જીવ, આત્માને બીજા પદાર્થોથી જુદો જોવાની વૃત્તિવાળો હોય તો માયા અથવા અજ્ઞાનથી મોહિત થયેલ એ જીવને એ તત્ત્વ બ્રહ્મ એટલે સત્ય અથવા તો જગતનું આદિ કારણ પરમાત્માથી ન વ્યાપેલું એવું દેખાય છે. પરબ્રહ્મ તે મારાથી વેગળું છે અને હું તો કોઈ બીજાને જ છું એવું જેનું ભેદભાવવાળું જ્ઞાન હોય છે તે હંમેશાં મરણને આધીન રહે છે. જન્મ મરણના સંસાર ચક્રના ધક્કા ફેરા તેનો પીછો છોડતા નથી. (ઓ. ૧૬-૧૯)

મહા કઠીન એવા યજ્ઞ, તપ અને દાનને લીધે જેનો લાભ મળે છે તેવું સ્વર્ગ જો વિષ્ણુના ચરણકમળના ધ્યાન વિનાનું હોય તો તે શું કામનું ? વિષયોના ભોગ ભોગવવા માટે કેવળ સ્થાન હોય એવું સ્વર્ગલોક અમારે નથી જોઈતું. જ્યાં ગોવિંદનું નામસ્મરણ નથી એવી જગ્યાની અમારે શી જરૂર છે ? સ્વર્ગમાં જીવ કે નર્કમાં જીવ વિષય સુખમાં કોઈ ફરક પડતો નથી. સ્વર્ગલોકમાં દેવોનો રાજા ઇન્દ્ર હોય કે પછી પૃથ્વી પર આવેલો એક સાધારણ ગદર્ભ-ગદેડો હોય, તે બંનેનાં વિષયસુખો એકસરખાં જ છે. ઇન્દ્ર નંદનવનોમાં અને મોટા મોટા ઉદ્યાનોમાં વિહાર કરતા હોય છે, જ્યારે એક ગદર્ભ કચરાના ઢગલામાં કે ઉકરડામાં આળોટે છે. તેમનાં જો સુખો જોવા જોઈએ, તો તેમા લેશમાત્ર પણ ફરક નથી હોતો. સ્વર્ગના પુણ્યો પણ ખલાસ થતાં આ પૃથ્વીલોકમાં પાછું આવવું જ પડે છે. તેવી જગ્યા માટે વગર કામનો પ્રયત્ન શા માટે કરવો ? એના કરતાં તો આ પૃથ્વી ઉપરનો જ જન્મ ખૂબ સારો ! આ ભૂલોકનું મહત્ત્વ પણ અતિગહન છે. જ્યાં આયુષ્ય એક કલ્પ એટલે કે બ્રહ્મદેવના એક દિવસ કરતાં માણસના (૪૩૨) કોટિ (૨૦) લક્ષ વર્ષો કરતાં વધારે છે. તો એવા બ્રહ્મલોકનું વગર કામનું આટલું મહત્ત્વ શા કામનું ? આ ભૂલોકમાં ક્ષણભર અથવા તો થોડું અમસ્તુ આયુષ્ય પણ વધારે મહત્ત્વનું છે. એક ક્ષણમાં નાશ પામનાર આયુષ્યમાં, એક ક્ષણ માટે કરેલાં સર્વ કર્મો જો માણસ ઇશ્વરને અર્પણ કરે, તો પણ તેને સુરક્ષા આપનારું અભય સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં ભગવાનનો ભક્તલોક નથી, જ્યાં હરિ ગુરુ કથાનું વર્ણન નથી, જ્યાં ભગવંતનું સંગીત, નૃત્ય અને પૂજન નથી, તેવું સ્થાન શું કામનું ? બ્રહ્મ અને આત્મા તેમનાં એકત્વનું અનુભવેલું જ્ઞાન એ જ સાશ્વત અને સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાપ્તિનું યોગ્ય સાધન છે અને તેને કારણે જ સ્વર્ગલોક કરતાં ભૂલોક વધારે સારો છે. (ઓ. ૨૦-૨૮)

શરીર, વાણી અને મનસહિત પાંચે પ્રાણ ગુરુને સમર્પણ કરો. બુદ્ધિ પણ નિશ્ચયપૂર્વક લીન કરીને ગુરુને સર્વસ્વ આધીન થઈ જાઓ. આ પ્રમાણે સદ્ગુરુના શરણે જવાથી, પછી ભવનો ભય શેનો ? સર્વ દુઃખોને દૂર કરનારા ગુરુ જ જ્યાં હાજર છે પછી સંસારના વ્યવહારની વ્યર્થ ચિંતા શા માટે કરવી ? અજ્ઞાન કે માયાનો જ્યાં વાસ છે ત્યાં જ પુત્ર પશુ વગેરેનાં માયાનાં બંધનો હોય છે. રાતદિવસ સંસારની ચિંતા રહ્યા કરે છે અને સુવિચાર તો લેશ માત્ર નથી હોતો. આ બધાનું મૂળ કારણ અજ્ઞાનતા છે. તે જ અનેક તત્ત્વની સૃષ્ટિમાં સર્વ પદાર્થ જુદા જુદા હોવાને કારણે અને તે બધામાં એક જ અવિનાશી પરમાત્મા નથી હોતો એવું ભ્રમ યુક્ત જ્ઞાન ઉત્પન્ન કરે છે. માટે જ આચાર્ય અને વેદ પાસેથી વિદ્વતાપૂર્ણ પરિપક્વ જ્ઞાન સંપાદન કરવું. અજ્ઞાનનો નાશ થતાં જ અણું જેટલું પણ અનેકત્વનું જ્ઞાન બાકી રહેતું નથી. અને આવા પ્રકારે એકત્વનું એટલે કે સૃષ્ટિમાં અનેક પ્રકારનાં જે વિનાશી પદાર્થો છે, એ બધામાં અવિનાશી પરમેશ્વર વ્યાપી રહેલો છે એવું જ્ઞાન થયું કે જન્મ અને મરણના ફેરા પૂરા થાય છે. જે થોડી પણ ભેદભાવવાળી દષ્ટિ ધરાવે છે, તે જન્મ મરણના કષ્ટના ચક્કરમાં પડે છે. અને સર્વનાશ અને ઉત્પત્તિના એકસરખા વ્યવહારમાં પડી જાય છે. તેમાંથી એનો પીછો છૂટતો નથી. (ઓ. ૨૯-૩૪)

જેનું શ્રેય એટલે કે પરમ કલ્યાણનું સાધન એ જ એક માત્ર વિષય છે. તે જ નિઃસંશય વિદ્યા છે. જેનું પ્રેય અર્થાત્ આલોકના સુખોનાં સાધન જે સામાન્ય માણસોને પ્રિય હોય છે તે જ એક માત્ર વિષય છે તેને અવિદ્યા અથવા તો અજ્ઞાન

એવું કહેવામાં આવે છે. આ સંસારમાં મૃત્યુનો જ સૌથી મોટો ભય હોય છે. તેનાથી નિર્ભય થવા માટે ગુરુનાં ચરણો બરોબર મજબુત પકડવાં પડે છે. તેઓ જરૂર એકત્વની બુદ્ધિ આપશે. જ્યાં અનેકત્વ પ્રવેશે છે ત્યાં જ માયાનો પણ પ્રવેશ થાય છે. માટે જે જગ્યા ઉપર સંસારના ભયોનું નામ નિશાન નથી હોતું એવા ભેદરહિત ગુરુનાં ચરણોની સેવા કરો. તેમના કપાળ ઉપર શુદ્ધ પ્રેમરૂપી ચંદનનું તિલક કરો અને તેમને જ ભોળા ભાવરૂપી પિતાંબર પહેરાવો. તેથી તે પોતાનો ભક્તોને વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલા પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવશે. તેમને દૃઢ શ્રદ્ધાનું સિંહાસન આપો, અષ્ટભાવોથી સુશોભિત એવા પૂર્ણઆનંદ અશ્રુરૂપી જળથી સ્નાન કરાવો, એટલે તેઓ તરત જ પ્રસન્ન થશે. તેની કમ્બરે ભક્તિરૂપી કમ્બરબંધ બાંધીને પોતાની જાતને તેને સ્વાધીન કરો. પ્રેમથી તેની નજર ઉતારો અને પછી તેની આરતી કરો. (ઓ. ૩૫-૪૦)

કોઈપણ જાતના કાર્યનો સંપૂર્ણ નાશ, અસ્તિત્વનો આશ્રય અથવા સહારો લઈને જ કરવો પડે છે. પથ્થર લઈને ઘડો ફોડી નાખતાં તેનો આકાર નાશ પામે છે. પણ ઘડાના અસ્તિત્વના અંશ લેશમાત્ર ઓછા થતા નથી. ફૂટેલા ઘડાની ઠીકરીઓ ભેગી કરીને ઘડાની ગોઠવણી ફરી કરી શકાય છે. માટે જે કોઈ પણ કાર્યનું નાશ થવું તે અસ્તિત્વનો આશ્રય લીધો હોવાને લીધે કાર્ય સદાય ટકે છે. માટે જ કોઈના પણ મરણનો અંત શૂન્યત્વમાં થતો નથી. કોઈ પણ કાર્ય કારણ વગરનું બનતું નથી. વ્યક્ત ભલે અવ્યક્ત થાય છતાં તે સદાય અવિનાશી સત્યની સાથે જોડાયેલ હોય છે. અને આ બધું બધે ઠેકાણે અનુભવોથી સારું જ દેખાતું હોય છે. સૂક્ષ્મતાની ઓછીવત્તી પરંપરા પણ આ જ બતાવે છે. સ્થૂળ અથવા તો નક્કર એવું જે હોય તેનો વિલય થતાં મૂળમાં તેનું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ બાકી રહે છે. તેનો પણ વિલય થતાં, તેમાંની બાકી સૂક્ષ્મ જે વધે છે એટલે સર્વ ઇન્દ્રીઓ, મન અને બુદ્ધી એની વિષયગ્રહણશક્તિ તદ્દન ઓછી થઈ જાય છે. એનો સાર કે, બુદ્ધિ જ્યાં થાકે છે, ત્યાં વ્યક્ત અવ્યક્ત થઈ જાય છે. ફક્ત અસ્તિત્વનો ભાવ ઝાંખો પડતો નથી. પણ તે એકલો જ હંમેશા માટે સર્વત્ર ઝળકતો રહે છે. (ઓ. ૪૧-૪૭)

બુદ્ધિ, ઇચ્છાને આશ્રય આપે છે માટે એનો લય થતાં આત્માનો ઉત્કર્ષ તરત જ થાય છે. અને અક્ષયપદ એટલે વિષ્ણુપદ પ્રાપ્ત થતું હોય છે. અજ્ઞાન, માયા, કામવાસના, કર્મ આ બધા મૃત્યુ તરફ ઘસડનારા મુખ્ય ગુણધર્મો છે. આ બધામાંથી પરિપૂર્ણ થઈને પાર પડતાં સંસારનાં બંધનો ઓગળી જાય છે અને દરેક જાતનાં બંધનો નાશ થતાં આત્મા કોઈ પણ પ્રયાસ વગર પ્રગટ થાય છે. જેવી રીતે વાદળો દૂર થવાથી અવકાશમાં સ્વયં પ્રકાશિત સૂર્ય જાગે જ ચમકવા માંડે છે, તેવી રીતે હું શરીર છું. આ મારું ધન છે, તેને જ 'દૃઢ દેહાભિમાન' કહેવાય છે. આ જ હૃદયગ્રંથિનું દુઃખનું સ્થાન બને છે. જો આ દેહ એકવાર પડે અને કર્મબીજથી બીજો દેહ મેળવે છતાં તે બીજા પૂર્ણપણે શેષ વગરનો બાળી નાખવાનું માણસ જો ચૂકે તો ફરી પાછો બીજો જન્મ આવ્યો જ સમજો. બીજામાંથી ફરીથી વૃક્ષ પેદા થતું હોય છે તેમ વાસનાના બીજમાંથી બીજો દેહની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. આવું આ ચક્ર જ્યાં સુધી વાસનારહિત શાંત થતું નથી ત્યાં સુધી આત્મા અખંડ ગતિથી ભટકતો જ રહે છે. કામનો અથવા વાસનાનો જ્યારે સમૂળગો વિનાશ થાય છે, ત્યારે જ હૃદયની ગ્રંથિઓ મોકળી થઈને મરણશીલ મનુષ્ય અમર થાય છે. આ જ ઉપદેશ ઉપનિષદોમાં પણ આપવામાં આવ્યો છે. શાસ્ત્રોમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તતા અને ન વર્તતા આ સિવાયની જે સ્થિતિ તેને 'વિરજ' એટલે કે કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા ન ધરાવનારી સ્થિતિ કહેવામાં આવે છે. આ સ્થિતિ અજ્ઞાન અને વાસનાનો જડમૂળથી નાશ કરનારી હોય છે અને ત્યાં મૃત્યુનું કંઈ પણ ચાલતું નથી. વાસનાનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ એ જ બ્રહ્માનંદની પ્રાપ્તિનું સાધન અથવા તો યોગ છે. (ઓ. ૪૮-૫૫)

જેનું વર્ણન કરી શકાતું નથી, તેને માટે અક્ષરોનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. અને જે બોલવાનો વિષય નથી તેને માટે વાચાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. પરબ્રહ્મનું પૂરું જ્ઞાન થવું એટલે સર્વ અનિષ્ટોની નિવૃત્તિ થવી. તેને હિસાબે મનમાં ધારેલી, ઇચ્છેલી, ગમતી વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. આ વિધાનને શ્રુતિ અને સ્મૃતિનો પૂર્ણ આધાર છે. 'બ્રહ્મવિદ્યાખોતિ

પરં' (બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલો મનુષ્ય પરમપદને પામે છે.) આ જ બ્રહ્માનંદ સાધવાનો અંતિમ (ચરણ) ઉપાય છે. એનાં કરતાં પણ વધારે શ્રેષ્ઠ બીજા કયો આધાર હોઈ શકે ? 'તરતિ શોકમાત્મવિત્' અજ્ઞાન જેને કારણે છે, તેવો સંસારરૂપી સાગર પાર કરી જવા માટેનો કિનારો એ જ બ્રહ્મજ્ઞાન. આ જ એક શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે અને દરેક પ્રાપ્તિનું એક સાધન છે. પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ધીરજ તે જ મૂર્તિમંત શિવ અને પાર્વતી છે. માથા ઉપર તેમની કૃપાનો વરદ્ હાથ જ્યાં સુધી પડતો નથી ત્યાં સુધી હૃદયમાં વાસ કરી રહેલા વિશ્વંભરને નિરખવો શક્ય નથી. ગુરુશ્રેષ્ઠ સાઇનાથ મહારાજ જેમનું બોલવું અચૂક સત્ય ઠરનાર હતું, તેમણે પણ કહ્યું હતું કે, શ્રદ્ધા સાથે થોડી પણ સબૂરી રાખવામાં આવશે તો તમે એક મોટું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત અવશ્ય કરી શકશો. (ઓ. ૫૬-૬૧)

આ બધું નજરોથી દેખાતું વિશ્વ એક માત્ર અસ્તિત્વ વગરનો ખોટો ભ્રમ છે, એક સ્વપ્નવત્ દેખાવ છે, અને જગૃત થયા બાદ એનો ભ્રમ દૂર થઈ જાય છે, એ ચોક્કસ માનવું પડશે. બુદ્ધિની દોડ અને મર્યાદા તેની ઉપર જ આધાર રાખતી હોય છે, અને તેની ઉપર જ આત્માની સ્વરૂપ વિષેની આપણી ખરી ભાવના હોય છે. પરંતુ જ્યાં સત્ અને અસતના અસ્તિત્વનું હોવા નહિ હોવાનું ઠેકાણું જ નથી એવા તત્ત્વની અથવા તો વાસ્તવિક સ્વરૂપની જે ભાવના તે જ ખરો આત્મા છે. સત્ અસત વગેરે પ્રત્યયો સિવાય સ્ત્રી અને પુરુષના ભેદભાવ વગર, કોઈ પણ જાતના વિશેષ ગુણો રહિત એવું આ અનેક શબ્દોથી વર્ણન થયેલ આત્માનું સર્વવ્યાપી મહાન સ્વરૂપ છે. આ આત્મા કોઈપણ પ્રકારના વિશેષ ગુણ વગરનો, તેમજ જન્મ અને મરણ આનાથી તદ્દન અલિપ્ત, અત્યંત પ્રાચીન પુરાણો અને શાશ્વત એટલે કે હંમેશના માટે વિનાશરહિત છે. આ સતત ટકનારો જન્મરહિત સ્વયંભૂ, પુરાતન, આકાશ જેવો સર્વવ્યાપી આરંભ કે ઉદ્ભવ વગરનો અવિચ્છિન્ન વૃદ્ધિ શૂન્ય અને અવિક્રિય છે. આત્મા જનમતો નથી કે મરણ પામતો નથી તે જનમવાનો હતો અથવા તો આગળ ઉપર જનમવાનો છે એવું પણ નથી. તે અજર, અમર, શાશ્વત અને પુરાતન છે. શરીરનો વધ થવા છતાં તેનો નાશ થતો નથી. જેને રૂપ અથવા તો આકાર નથી-અરૂપ. જેને આદિ કે અંત નથી અનાદિ, જેને માપી શકાતો નથી-અમાપ. જેનો કયારે પણ નાશ થતો નથી-અવ્યય. જેને કોઈ પણ પ્રકારની વાસ નથી-અગંધ, જેને સ્વાદ નથી-અસ્વાદ, અને જે કોઈ પણ રીતે પણ ભ્રષ્ટ થતો નથી-અલેપ તેના સ્વરૂપનું વર્ણન કોણ કરી શકે ? તે કોઈ પણ જાતના ગુણો વગરનો (નિર્ગુણ) અને આંખોથી ન દેખાનારો આત્મા અજ્ઞાનને લીધે જાણી શકાતો નથી. સમજાયો નહીં માટે એ અજ્ઞાનને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ભગાડો. પરંતુ પેલા આત્માને કયારેય શૂન્ય એટલે કે અભાવાત્મક એટલે જરાપણ અસ્તિત્વ વગરની સ્થિતિનો સમજતા નહીં. (ઓ. ૬૨-૬૮)

શું એ સાઇમહારાજની પરમહંસ સ્થિતિ ! શું તે એમનો પોતાનો વૈભવ ! કાળનો તો તેઓ જોત જોતામાં ભગાડી મૂકતા. પછી એ આપણને પાછો દેખાય કે ? ધન, સુત, દારાના મોહમાં પડેલા આસક્ત ભક્તોને તો છોડો, તેમની તો શું મોટી વિસાત ? યોગી અને વૈરાગી લોકો પણ દર્શન માટે આવતા અને ચરણકમળોમાં અનુરાગી થઈને રહેતા. કામ અને કર્મનાં બંધનોથી જે સંપૂર્ણપણે મુક્ત છે અને જેણે બધી ઇચ્છાઓ, લોકેષણા, વિત્તેષણા અને પુત્રેષણાનો ત્યાગ કર્યો છે, તથા જેને દેહ, અને ગૃહ આ વિષયો તરફની ઉદાસનીતા અને વિરક્તિ છે, એવા ભક્ત આ જગ્યાએ ધન્ય થાય છે. જેમને સાઇ એ જ દષ્ટિનો વિષય છે તેવાને બીજી કોઈ વસ્તુ આકર્ષણે ખરી કે ? જે કંઈ બધું નજરે પડે છે તેમાં સાઇ વગરની કોઈ પણ ખાલી જગ્યા દેખાવાની જ નથી. જેના મુખમાં શ્રીસાઇનું નામ છે, અને હૃદયમાં શ્રીસાઇ માટેનો પ્રેમ છે એવાને સદાને માટે સુખ અને સમાધાન (સંતોષ) જ પ્રાપ્ત થાય છે. અને તેનું હંમેશા કલ્યાણ જ થતું હોય છે. શ્રીસાઇબાબા પોતે જ એનું રક્ષણ કરતા હોય છે. શ્રવણની પણ આજ વાત, બોલવામાં સાઇ સિવાય બીજા કોઈ શબ્દ જ નહિ. નાકમાં પણ સાઇની જ સુગંધ ભરેલી હોય અને જીભ તો સાઇના મધુર રસોથી પીગળતી હોય છે. શું તે સાઇનું, સુહાસ્યમય મુખ

! જાણે કે સુખોનું અતિશુદ્ધ સુખ ! ધન્ય છે તે ભાગ્યને કે જેમણે તે શબ્દરૂપી અમૃતનું પ્રત્યક્ષ સેવન કર્યું ! શ્રીસાઇબાબા તો કલ્યાણનો ભંડાર હતા. સુખશાંતિનાં જન્મસ્થાન હતા. અને હૃદયથી સદાય જાગૃત હોવાને લીધે સત્ય અને અસત્યનો ભેદ જાણનારા અને સંસારિક ઇચ્છાઓ અને આકાંક્ષાઓથી નિવૃત્ત અને વૈરાગી હતા. (ઓ. ૬૯-૭૬)

ગાયના દૂધથી વાછરડાનું પેટ ભરેલું હોય છતાં તે પોતાની મા થી દૂર થતું નથી. માટે તેને દોરડાથી ગમાણના ખિલે બાંધી દેવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે આ મન સંસારનાં વિષયસુખો ભોગવીને તૃપ્ત થયું હોય છતાં તેના મોહપાસમાંથી દૂર થતું નથી, માટે તેને ગુરુનાં ચરણોમાં મજબૂત રીતે બાંધીને રાખવું જોઈએ. ગુરુપ્રેમ અને ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરવા માટે તેમનાં ચરણ કમળ પરાગને વંદન કરો. અને તેમણે કરેલા કલ્યાણકારી ઉપદેશ તરફ વ્યવસ્થિત ધ્યાન આપો. જેથી કરીને તે પ્રેમ અને કૃપાનો અનુભવ તમને ડગલેને પગલે થશે. ઇન્દ્રિયોનાં સુખોમાં ગળાડૂબ રહો, પરંતુ મનમાં સાઇબાબા ઉપર જ પ્રેમ રાખો. તે જ છેવટે સ્વાર્થ અને પરમાર્થના કામમાં આવશે. મંત્રસિદ્ધિ પામેલા માંત્રિકનું કાજળ જેવી રીતે પગથી પ્રથમ જન્મેલાને અર્થાત્ માથુ નહિ પણ પગ પહેલાં બહાર નીકળીને જન્મ લેનાર જમીનમાંનું દટાયેલું ધન બતાવે છે, તેવી જ રીતે ગુરુનાં ચરણોમાં ધૂળથી ઢંકાયેલાં નયનોમાં આધ્યાત્મિક અને આધિભૈતિક એટલે કે શાસ્ત્રીય જ્ઞાન (જ્ઞાન+વિજ્ઞાન) સ્પષ્ટ થાય છે. (ઓ. ૭૭-૮૦)

જે જે સિદ્ધ પુરુષોનાં લક્ષણો કે ગુણધર્મો હોય છે. તે જ સાધકોના એટલે કે મોક્ષ પ્રાપ્તિના પ્રયત્નો કરનારાઓનાં સાધનો હોય છે. એને સંપાદન કરનારા ડાહ્યા માણસોએ ખૂબ મોટા પ્રયત્નો કરીને અભ્યાસ કરવો જોઈએ. દૂધના પેટમાં જ ઘી હોય છે, પણ જો તેને ખટાશથી આથવામાં ન આવે તો છાશ અને માખણ પણ કેવી રીતે મળે ? તે ઉપરાંત અમુક અપેક્ષિત સંસ્કાર પણ કરવા પડે છે. દહીમાં પાણી નાખી વલોવ્યાથી છાશ, અને તે છાશને બરાબર વલોવ્યા સિવાય માખણ પ્રાપ્ત થતું નથી. તે માખણને અગ્નિ ઉપર તપાવ્યા વીના સ્વાદિષ્ટ ઘી મળતું નથી. પહેલાં તો સંસ્કારોનું બળ જોઈએ અને પછી પૂર્વ અભ્યાસથી મેળવેલી બુદ્ધિમત્તા જોઈએ. અભ્યાસ વીના ચિત્તની શુદ્ધિ થતી નથી. અને જ્યાં સુધી ચિત્તની શુદ્ધિ થતી નથી ત્યાં સુધી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ મુશ્કેલ છે. માટે જ્યાં સુધી સ્વ સ્વરૂપની સ્થિતિ થતી નથી, ત્યાં સુધી સાધકોએ ચિત્ત શુદ્ધિ કરનાર ભગવંતની ભક્તિ છોડવી જોઈએ નહીં. આત્મજ્ઞાનનું મંદિર ઊભું કરવા, ચારે પ્રકારની ભક્તિનો કળશ ચમકાવવા અને વૈરાગ્યની ઘજા ફરકાવવા માટે ઇશ્વરભક્તિ એ પાયાની જરૂર છે. કૂતરા અને ડૂકરો કાદવ કીચડમાં દિવસભર આળોટતા હોય છે. વિષ્ટા ખાય છે અને વિષયભોગ પણ ભોગવે છે. પછી એકવાર મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ આ વાતોનું મહત્ત્વ શું ? જેને લીધે ચિત્ત શુદ્ધિ થાય છે, જેને લીધે અખંડ બ્રહ્મસ્થિતિ પેદા થાય છે, એવા સ્વધર્મોનાં આચરણોનું તપ નરદેહ દ્વારા સાધી લેવું. સાધુની સેવા એ મોક્ષનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે. અને સ્ત્રીઓનો સંગ તે નરકનું દ્વાર છે, એવા વડિલોનો ઉદ્દગાર વિચાર કરવા યોગ્ય છે. હંમેશા સારું વર્તન રાખનારા શરીરનું પોષણ થાય તેટલું જ અન્ન ગ્રહણ કરનાર અને ઘરબાર અને કુટુંબ ઇત્યાદિ વિષયોની કોઈ પણ જાતની આશા કે આકાંક્ષા વીનાનો જે ભગવદ્ભક્ત છે તે ધન્ય છે. (ઓ. ૮૧-૯૦)

જેઓ સાઇબાબાનું સતત ચિંતન કરે છે, તેમના અનુભવોનું આશ્ચર્ય જુઓ. શ્રીસાઇબાબા તેમના ઋણી થઈને જાતે જ તેમનું ધ્યાન કરવા લાગે છે, ધન્ય છે તે નામ:સ્મરણના મહત્ત્વને ! ગુરુ પોતે પણ પોતાના ભક્તોનું સ્મરણ કરે છે. ધ્યાન કરનાર ધ્યેય સ્થિતિમાં પ્રવેશ કરે છે, અને પોતાની પહેલાંની સ્થિતિ બિલકુલ ભૂલી જાય છે. 'તમે જાણો તમારી કરણી મને તો રાત દિવસ તમારી જ ચિંતા. આવી શ્રીસાઇબાબાની પ્રેમાળ વાણી હતી. તે મોટા ભાગના ભક્તોને યાદગાર રહેશે.' (ઓ. ૯૧-૯૩)

અમારે જ્ઞાનની વાર્તાઓ નથી સાંભળવી. આ એક સાઇચરિત્ર જ અમારે માટે તો બસ છે. કેટલાયે પાપો અમારા

માથા પર ચઢેલાં હોય તેમ છતાં તેમાંથી છોડવનારા બાબા તે અમારા પિતા છે. જે પારાયણો કરવાં શક્ય નથી છતાં તેમાં રહેલ ગુરુભક્તિના પ્રકારણો શ્રોતાઓએ નિત્ય નિયમ પ્રમાણે સાંભળવા અને તેને મૂલ્યવાન સમજીને મનમાં સંઘરી રાખવાં. દિવસ દરમ્યાન પ્રહરે આ ચરિત્ર વાંચવાથી આપણા ગુરુમહારાજની સાથે સાથે શ્રી હરિ પણ ભાવિકોને ચોક્કસ મળશે. આ ગ્રંથ જે દરરોજ નિયમથી, એક પણ દિવસ પડવા ન દેતા વાંચશે, તેમના ઘરમાં લક્ષ્મી અખંડ રહેશે. અને જે કોઈ એક સપ્તાહ માટે કરશે તેમની દરિદ્રતા દૂર થઈ જશે. આ મેં કહ્યું છે એમ કહેતા નહીં. કારણ કે એમ કરવાથી સંશય ઉત્પન્ન થશે. મૂળમાં તો શ્રી સાઇનાથ મહારાજ પોતે જ મારે મોઢેથી બધું બોલાવી રહ્યા છે, ત્યારે જ્યાં ત્યાંથી ઊભી કરેલી કલ્પનાઓ છોડી દેવી. તેઓ તો આ સર્વ ગુણોની કાણ જેવા અને પોતાના ભક્તોને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી આપનારા તથા જેમની કથાઓ કલિયુગમાં બધાં પાપોનું હરણ કરનારી છે, એવા એ સાઇમહારાજને શ્રોતાઓએ કાનથી સાંભળવા અને મનમાં તેમનું મનન કરવું. (ઓ. ૯૪-૯૯)

આવાં સતોની કથાઓની સામે સ્વર્ગલોકમાંના સુખોનો બાપડો શો હિસાબ ? આ રોકડું અને તરત ફળ આપનાર રસાળ ચરિત્રનું વર્ણન છોડીને સ્વર્ગ સુખ તરફ ભૂલેચૂકે પણ કોઈ શા માટે જુએ ? સુખ અને દુઃખ એ તો મનના વિકારો છે. સંતોની સંગતમાં બધું જ નિર્વિકાર થઈ જાય છે. મનની ખરાબ વૃત્તિઓ નાશ પામીને મન શાંત થાય છે અને ચિત્ત, ચૈતન્યની મૂળ શક્તિ પરમાત્મામાં એકરૂપ થઈ જતાં ત્યાં સુખ અને દુઃખ માટે કોઈ જગ્યા જ રહેતી નથી. જે સુખ વિરકત માણસને એકાંતમાં મળે છે કે ભક્તને ભગવંતની ભક્તિ કરતાં મળે છે, એવું સુખ ઇન્દ્ર હોય કે ચક્રવર્તી રાજા હોય તેને કલ્પનામાં પણ મળતું નથી. પ્રારબ્ધના ભોગ ખૂબ બળવાન હોય છે. અને પૂર્વજન્મનાં કર્મ અનુસાર બુદ્ધિને સૂઝે છે. પરંતુ આ દૈવી યોગ, ભક્તો સહજ રીતે ટાળી શકે છે. કેટલાય ભગીરથ પ્રયત્ન કરવા છતાં પ્રારબ્ધ કર્મોનાં ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવો બિલકુલ અશક્ય છે. નક્કી બનનારી ઘટનાઓમાંથી વિયોગ તદ્દન અશક્ય હોય છે. જેવી રીતે દુઃખો ઇચ્છા વગર પણ આવતાં હોય છે તેવી જ રીતે સુખ પણ કલ્પના પણ ન હોય તેવી રીતે પાછળ પડતું હોય છે. સંતોને જ માત્ર આ દેહ પ્રારબ્ધની ગતની પહેલેથી જ માહિતી હોય છે. (ઓ. ૧૦૦-૧૦૫)

સાઇબાબાના નામનો અખંડ જાપ એ જ અમારું વ્રત, તપ અને દાન છે અને વખતો વખત શિરડી જવું એ જ અમારે માટે તીર્થ યાત્રા છે. તેમને અનન્યપણે શરણે જઈ 'સાઇ સાઇ' આ મંત્રનું સ્મરણ અને અનુષ્ઠાન એ જ અમારે માટે ધ્યાન છે, અને પુસ્ત્રરણ પણ છે. નિષ્કપટ રીતે અને પ્રેમથી ધ્યાન દઈને તેમનું પૂજન કરી જુઓ અને તેમની ન કલ્પી શકાય એવી લીલાઓનો અનુભવ કરી જુઓ. (ઓ. ૧૦૬-૧૦૮)

હવે આ લાંબીલચક કંટાળો ઉપજવનારી હકીકતનો આટલો અર્થ પૂરતો છે અમારે તો સત્વરે સુંદર મજાની કથા સાંભળવી છે. પહેલાં સૂચિત કરેલ રસાળ કથા સાંભળવા માટે શ્રોતાઓ ઉત્સુક થયા હશે, એવા શ્રોતા વૃંદોના ભાવની કદર કરીને કથાની નવાઈ કહેવા કરતાં, શ્રોતાઓને કથા તરફનું ધ્યાન સારી રીતે રાખવા માટે આ ગ્રંથનો વિસ્તાર સમેટી લઉં છું. કાવ્ય રચવા માટેનું વિશિષ્ટ પદ્ધતિનું જ્ઞાન મારા જેવા મંદ બુદ્ધિના પામરને નથી. હાથે ઘરેલી મારી આ કલમ પોતાના જ હાથે પકડીને સાઇબાબા જ મારી પાસેથી લખાવી રહ્યા છે તે જ હું લખી રહ્યો છું. સાઇનાથે જે આ બુદ્ધિ ન આપી હોત તો હું ક્યાંથી આ ચરિત્ર લખી શક્યો હોત ? તેમની કથા તેઓ જાતે જ બોલાવી રહ્યા છે અને લખાવી પણ રહ્યા છે. હવે કથાના અનુસંધાનમાં ચાવડીનું વર્ણન અને હાંડીમાંનો પ્રસાદ વહેંચવાનું વર્ણન કરવાનું, એમ આશ્વાસન આપ્યું હતું તો તે વિષે સાંભળો. એ સિવાય પણ એના સંબંધમાં બીજી કોઈ કથા યાદ આવશે તો તે પણ શ્રોતાઓને કહીશ. ધન્ય છે એ સાઇની આશ્ચર્યકારક કથાઓને ! અને ધન્ય છે એ કથા સાંભળવાના પ્રભાવને ! એવું મનન કરવાથી આપણો નીજસ્વભાવ પ્રગટ થાય છે. અને સાઇમહારાજનાં ચરણોમાં શુભ મનોવૃત્તિમાં વધારો થાય છે. (ઓ. ૧૦૯-૧૧૫)

હવે પહેલાં ચાવડીનું વર્ણન કરીએ. એના ઠાઠમાઠની થોડામાં રૂપરેખા બેઠે લઈએ. સાઈબાબા એક દિવસના આંતરે ચાવડીમાં સૂતા હતા. તેનું કારણ એ હતું કે એક વખત ખૂબ વરસાદ પડ્યો તેને કારણે મસ્જિદમાં પાણી ભરાઈ ગયાં અને બાબાને સુવા માટે જરાયે જગ્યા રહી નહીં. માટે ભક્ત-જનોએ તે રાત્રે બાબાને પાસે આવેલી ચાવડીમાં એટલે કે પ્રવાસીઓ વગેરેના ઉપયોગમાં આવતી ગામની સાર્વજનિક જગ્યામાં સુવાની વ્યવસ્થા કરી આપી અને બીજે દિવસે સવારે મસ્જિદમાં પાછા લઈ આવ્યા. ત્યારથી એક દિવસને અંતરે ચાવડી અને બીજે દિવસે દ્વારકામાઈમાં સુવાનો રિવાજ પડ્યો. તેમજ સમય જતા રાધાકૃષ્ણમાઈની ભક્તિ અને અનેરા ઉત્સાહને લીધે ધનીક ભક્તગણ તરફથી રથ, પાલખી, ધન્ન, ચામર, રેશમી વસ્ત્રો, દરદાગીના, પૂજામાં વપરાતાં ચાંદીના વાસણો, ગેસથી સળગતા દીવાઓ વગેરે વસ્તુઓ ભેગી થઈ. બાબાનો ચાવડી જવાનો સમારંભ તો રાજ રજવાડાઓના સરઘસ જેવો જ શોભાયમાન અને જોવાલાયક બની ગયો. બાબા એક રાત ચાવડી તો બીજે દિવસે મસ્જિદમાં સૂતા હતા. તેમનો આ રીતનો કાર્યક્રમ ઠેઠ સમાધિ સુધી રહ્યો હતો. ત્યાર બાદ તા. ૧૦-૧૨-૧૯૦૯થી ચાવડીમાં સાઈબાબાની સ્તુતિ તથા પૂજા થવા લાગી. તે ચાવડીના ઉત્સવનું મારી અલ્પ બુદ્ધિ પ્રમાણે વર્ણન કરવાની શરૂઆત કરું જેને બાબાની પરમ કૃપા જ પાર પાડશે. ચાવડીમાં સૂવાનો દિવસ આવતા ભજનમંડળીઓ મસ્જિદમાં ભેગી થતી. તેમાં સ્ત્રી પુરુષો કોઈ ખંજરી તો કોઈ કરતાલ વગાડતા. તો કોઈ મૃદંગ તો કોઈ મંજરા અને કોઈ સૂર પૂરવા માટે વીણા લઈને બપોરનાં બીજા પ્રહરથી હાજર થઈ જતાં. તે સમયે ભજનોની રમઝટ શરૂ થતી. બાબા સામે બેસતા તેમની જમણી બાજુએ તુલસીવૃંદ, અને તેની પાછળ પાલખી તૈયાર થતી અને બાબાના ડાબા હાથે ભજન મંડળી ભજનની રમઝટ બોલાવતી, જેમને હરિ ભજન માટે આદર રહેતો, એવા ભક્તો મસ્જિદના સભામંડપમાં જલ્દીથી આવીને હાજર થઈ જતાં. કોઈ હાથમાં મૃદંગ, ખંજરી, મંજરા વગેરે લઈને તો કોઈ તાળીઓ વગાડીને તેમાં સાથ પૂરાવતા તો વળી ડફલી સાથે ભજન અને ઘંટનાદથી વાતાવરણ ગુંજા ઉઠતું. સાઈ સમર્થ જાણે કે ચુંબકમણિની માફક પોતાની આકર્ષણશક્તિ વડે લોખંડ જેવા જડ ભક્તોને ન સમન્વય તેવી રીતે પોતાનાં ચરણોમાં ખેંચીને લઈ આવતા. મસાલચીઓ આંગણામાં દીપ પ્રગટાવતા. તો કોઈ પાલખીની સન્નવટની તૈયારી કરતા. દરવાજામાં ચોપદારો છડી પોકારતા અને બાબાના નામનો જયઘોષ લલકારતા. તો કેટલાક જણ ઠેર ઠેર તોરણ, ધન્ન, પતાકા હવામાં ફરકાવતા અને ઉંચે આકાશમાં નિશાનોના ઝંડા ફરકાવતા. નાનાં બાળકો, સ્ત્રીઓ શણગાર સજીને અને પુરુષો નવાં નવાં વસ્ત્રો ધારણ કરીને આવતાં. મસ્જિદમાં દીવાઓની ઘણી બધી હારમાળા પ્રજ્વલિત રહેતી અને ત્યાં આંગણામાં સંપૂર્ણપણે શ્રંગારિત કરેલો બાબાનો ‘શ્યામસુંદર’ નામનો ઘોડો શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરતો. (ઓ. ૧૧૬-૧૨૭)

તે સમયે તાત્યા પાટીલ બધી મંડળીને મસ્જિદની બહાર બધાની સાથે નીકળવાનું કહીને અને તૈયારી કરીને બાબા પાસે આવીને બેસતા. બાબા ભલે તૈયાર થઈને બેઠા હોય છતાં જ્યાં સુધી તાત્યા પાટીલ આવે નહિ ત્યાં સુધી બેસી જ રહે. તાત્યા જ્યારે બાબાની બગલમાં બંને હાથ નાખીને બાબાને ઊભા કરતા ત્યારે જ બાબા ત્યાંથી ચાવડી તરફ જવા માટે નીકળવા માટે તૈયાર થતા. તાત્યા, બાબાને મામા કહેતા. આવો એમનો પરસ્પરનો પ્રેમ અને તેમની આત્મીયતા હતી. જેના વખાણ કરવા માટે શબ્દો કે ઉપમા નથી. બાબા શરીર ઉપર પોતાની દરરોજની કફની પહેરીને અને બગલમાં પોતાનો સટકો રાખીને તથા તમાકુ અને ચલમ લઈને તથા ખભા ઉપર પોતાનું કપડું નાખીને જેવા તૈયાર થતા કે તાત્યા તેમના શરીર પર જરી કસબની કીનારોવાળી સુંદર શાલ ઓઢાડતા તે શાલ ખાસ માથા ઉપર રહે તેની કાળજી રાખતા. ત્યારબાદ બાબા મસ્જિદની પાછળની ભીંત પાસેથી નીચે પડેલા બાળવાના લાકડાના ભારાને પોતાના જમણા પગના અંગૂઠાથી પોતાની જગ્યા પર પાછા સરકાવતા. બાબા મસ્જિદની અંદર હંમેશા પ્રજ્વલિત જ્યોતિને પોતાના જમણા હાથથી બૂઝાવીને પછી જ ચાવડી તરફ પ્રયાણ કરતા. બાબાનો પડ્યો બોલ ઝીલનારા ભક્તોની કાંઈ ખોટ હતી ? પરંતુ

પોતાના ગયા પછી ઘૂણીની મોટી જ્વાળાઓ સળગતી જ રહેતો બળતણના લાકડામાં તે ફેલાઈ જાય તેથી મસ્જિદમાં આગ લાગે માટે બાબા કાળજીપૂર્વક પોતેજ સાવધાનીથી વર્તતા ! આપણે તો સૂતાં પહેલાં ગેસ સિલેન્ડર પણ બંધ કરવાનું ભૂલી જઈએ છીએ. ઘણીવાર બહાર ગામ જતી વખતે ઘરને તાળું વાસી દેવાય પરંતુ ઘરમાં પાણીના નળને ખુલ્લો રાખીને જનારા અનેક લોકો હોય છે. (ઓ. ૧૨૮-૧૩૫)

શ્રીસાઈબાબા મસ્જિદમાંથી ચાવડી તરફ જવા નીકળતા કે તરત જ વાઘો વાગવાં લાગતાં. હવાઈઓ અને મશાલો ચારેબાજુ ચમકવા લાગતી. કોઈ ધનુષ્ય આકારના અર્ધ ગોળ રણશિંગુ અને વાજિંત્રો વગાડતા. તો ઢોલ, ત્રાંસા અને મોટા મંજરા વગાડતા. કોઈ હાથથી તાળીઓ વગાડતા અને પુષ્કળ વાઘો સાથે ગૂંજતા મૃદંગ અને વીણાના તાલમાં સાઈ નામનો જય જયકાર કરતાં ભજન ગાતાં સ્ત્રી પુરુષો હારબંધ ચાલતાં સરઘસમાં ઝંડા, ગરુડની નિશાની વાળી પતાકા સાથે નાચતા ગાતા. દાડખાનાના ઘડાકા થતા. વચ્ચે વચ્ચે ત્રાસાં તૂતૂડીઓ અને એક જ સાથે ગૂંજતો સાઈબાબાના નામનો જયઘોષ થતો. શ્યામસુંદર ઘોડો પણ તાલબદ્ધ રીતે થનગન નાચવાનું શરૂ કરતો. (ઓ. ૧૩૬-૧૪૦)

વાજિંત્રોના તાલબદ્ધ સૂરોમાં બાબાની સવારી મસ્જિદમાંથી નીકળીને જેવી પગથિયા ઉપર આવે કે તરત જ ચોપદાર 'ૐ રાજધિરાજ યોગિરાજ પરબ્રહ્મ, શ્રી સચ્ચિદાનંદ સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજ' એમ મોટા અવાજે છોડીદારો લલકારીને છડી પોકારતા, ત્યારબાદ થોડો સમય ત્યાં જ એ જ જગ્યાએ બધી ભક્ત મંડળી ભેગી મળીને અંતઃકરણથી ભજનની રમઝટ બોલાવતી. તો અમુક ભક્તો નિશાન અને પતાકા લઈને આનંદથી આગળ ચાલતા. કોઈ હાથમાં ચામર ધરીને બાબાની બંને બાજુએ ઢાળતા. પંખાઓથી પવન નાખતાં. જવાના રસ્તા ઉપર ચાર ઘડી કરી એક પછી એક ચાદરો બિછાવતા અને તેના ઉપર બાબાને હાથ પકડી ચલાવતા. તાત્યા કોતે પાટીલ ડાબો હાથ પકડતા અને ભક્ત મહાળસાપતિ બાબાનો જમણો હાથ પકડીને ચાલતા. બાપુસાહેબ જોગ બાબાના શિર ઉપર છત્ર ધરીને ચાલતા. આ પ્રકારે બાબાની સવારી ચાવડી તરફ ચાલી નીકળતી. ભક્તોનો સમુદાય ધીમી ગતિએ આગળ વધતો, સૌથી પહેલો રાતા રંગનો શ્યામ કર્ણ ઘોડો પગના ઘૂંઘરા ઝણકારીને ચાલતો અને બાબાનો જય જયકાર થતાં તે ચોકમાં આવીને ચાવડીની બાજુમાં ઊભો રહેતો. (ઓ. ૧૪૧-૧૫૦)

તે સમયે ત્યાં ઢોલ, ત્રાંસા, મંજરા, મૃદંગ, શહનાઈ, પિપુડી વગેરેનો એક મોટો જ ઘોંઘાટ ઊભો થતો. ભક્તો વાઘો અને ભજન મોટે મોટેથી વગાડતા અને ગાવાની શરૂઆત થતી. સાઈનામના ઘોષનો એક મોટો કિલ્લોલ ઉઠતો અને આકાશ ગુંજી ઉઠતું. સ્ત્રી પુરુષો જોડે જોડે ચાલતાં. પ્રેક્ષક સમુદાય મનમાં હરખાઈને આ દૃશ્ય નિહાળતા અને તેઓ પણ આ સર્વની સાથે જય જયકાર કરતા. આમ ચાવડી તરફ જતા સરઘસની અનુપમ સવારીની ખૂબ જ ધામધૂમથી ઉજવાણી થતી. (ઓ. ૧૫૧-૧૫૩)

મળસ્કે અથવા તો સાંજના સૂર્યાસ્તના સમયે કેસરિયા રંગના આકાશમાં જેવું તપેલા સોના જેવું તેજ દેખાય છે, તે પ્રમાણે ચાવડીની સામે ઊભી રહેલી સાઈમહારાજની મુખાકૃતિની શોભા દેખાતી. તે સમયેની તેમના મુખની શોભા જાણે કે ઊગતા સૂર્યની લાલીમા નો વિશ્વને ચેતના આપનારી મૂળ શક્તિના ચૈતન્યનો ભાસ થતો. આવી સુંદર અને અમૂલ્ય તક કોણ છોડે ? આવા સમયનાં દર્શન થાય તે મોટું ભાગ્ય જ ગણાતું. મુખ ઉપર તાંમ્ર રંગનું તેજ ધારણ કરેલા સાઈ સમર્થ ઉત્તર તરફનું મુખ રાખીને એકાગ્ર મને જાણે કે કોઈને બોલાવતા હોય એવું લાગતું. ત્રાસાં અને વાજિંત્રોના સૂરમાં અને લયમાં આ સમયે એકદમ આનંદવિભોર થઈને જમણો હાથ ઉપરાઉપરી નીચે ઉપર કરતા હતા. તે સમયે ભક્ત શ્રેષ્ઠ કાકાસાહેબ દીક્ષિત ચાંદીની થાળીમાં પુષ્કળ ફૂલો લઈને બાબાના આખા શરીર ઉપર ઘડીએ ઘડીએ પુષ્પવૃષ્ટિ કરતા અને ગુલાલયુક્ત ગુલાબનાં ફૂલો મહારાજના મસ્તક ઉપર ઉછાળી ચઢાવતા. ત્રાંસા, મંજરા, ઢોલ, નગારા વગેરે વાજિંત્રોનો

એક ઠેકો કડાકા સાથે ગાજતો હતો. શિરડી ગામના લોકો અને બાબાના બીજા બધા ભક્તો આ પ્રસંગે પ્રેમથી દર્શન કરવા માટે આવતા. આ સમયે બાબાની મૃષ્ટાકૃતિ એકદમ જુદી જ તામ્રવર્ણ જેવી અને અતિસુંદર લાવણ્યમય દેખાતી. એવું એમનું મુખ ઉપરનું તેજ જોઈને દર્શનાર્થીનાં નેત્રો આનંદથી સજળ બનીને ઊભરાઈ જતા. મૂળમાં રહેલા તેમના પ્રેમાળ સ્વભાવમાં ઉલ્લાસ પેદા થતાં તેથી સંસારનાં બધાં દુઃખો ભૂલાઈ જતાં. આહા.... હા ! વા.... હા ! શું એ દિવ્ય અદ્ભૂત તેજ ! જાણે કે ઊગતો સૂરજ જ જોઈ લ્યો ! સામે ઢોલ, ત્રાસાં મોટા અવાજે ગરજતા, વચ્ચે વચ્ચે રોકાતાં અને બાબા દોઢથી પોણા બે કલાક સતત ઉત્તર તરફનું પોતાનું મુખ કરીને, એક જ જગ્યા ઉપર ઊભા રહીને તેમનો જમણો હાથ સતત ઉપર નીચે હલાવતા રહેતા. કેવડાના ફૂલની અંદરનાં સ્રોત કેસર પુંકસર જેવો ઉજ્જવળ પીળાશ પડતો બાબાનો શરીરનો રંગ અને સાધારણ તાંબા જેવું લાલ રંગનું મુખ ઉપરનું તેજ ! તેમની મૃષ્ટાકૃતિના તેજની શોભાનું વર્ણન કરવા માટે આ જીભ પણ શક્તિમાન નથી. ફક્ત નજરથી દર્શનાર્થી જ આ લાભ લઈ શકતા. બાબા ઊભા હોય, ત્યાં મહાળસાપતિ જાણે શરીરમાં કોઈ વિચિત્ર સંચાર થતો ન હોય તેમ નાચવા લાગતા. બાબાની એક જ જગ્યા ઉપર સ્થિર થયેલી સ્થિતિ જોઈને મન આનંદથી ભરાઈ આવતું. જમણી બાજુએ મહાળસાપતિ ભગત ઊભા રહેતા અને બાબાની કફનીનો છેડો હાથમાં પકડી રાખતા. તો ડાબી બાજુએ તાત્યા કોતે પાટીલ હાથમાં ફાનસ લઈને ચાલતા. કેવો સુંદર ઉત્સવ અને મોજીલો સમારંભ ! શું પવિત્ર ભક્તિ અને પ્રેમનું ગૌરવ ! અસંખ્ય શ્રીમંત લોકો પણ તેની શોભાના દર્શન માટે ટોળે વળતા. બાબાનું ગૌર વર્ણનું ઉજ્જવળ મુખચંદ્ર પોતાના તેજમાં ચમકી ઉઠતું અને તે વર્ણવી ન શકાય તેવું શોભતું. ભક્તોની આંખો તેમના પ્રેમમાં આનંદથી ભરાઈ આવતી. ભક્તોનો સમુદાય બંને બાજુએથી ધીમે ધીમે ચાલતો અને બાબાના પ્રેમમાં ગરકાવ થઈ જતો. હવે પછી આવું સોહામણું દૃશ્ય ફરીથી આંખોને જોવા મળવાનું નથી. એ દિવસો પણ ગયા, અને એ સમય પણ ગયો. હવે તો મનને મનાવવા માટે ફક્ત તે મધુર યાદો જ રહી છે. (ઓ. ૧૫૪-૧૭૧)

આ પ્રકારે અસંખ્ય ભક્તજનો બાબાને વાજિંત્રોની સૂરાવલીમાં વાજતે ગાજતે લઈ જતા અને ચાવડીમાં આવેલી તેમની બેસવાની જગ્યા પર લઈ આવતા. તેની સાથે સાથે દિવ્ય પૂજના બધા જ ઉપચારો અર્પણ કરવામાં આવતા. ચાવડીની ઉપરની છતમાં સફેદ ચંદ્રવો બંધાતો અને ઝુમ્મરો તથા ગોળાકાર દીવાઓ લટકાવીને તેને પ્રકાશિત કરાતો. તેના પ્રકાશનું પરાવર્તન થાય તેવી રીતે અરીસાઓ લગાડીને ત્યાંના દેખાવને પરાકાષ્ટાએ પહોંચાડી ને તેજસ્વી કરાતા. બધી ભક્ત મંડળી ભેગી થઈ ચાવડીમાં જતી અને તાત્યાબા આસન તૈયાર કરીને બાબાનો હાથ પકડીને તેમને બેસાડતા. આવું તે ઉત્તમ આસન તૈયાર કરીને તેમની પીઠ પાછળ તકિયો ગોઠવી દેતા. તેમજ બાબા જગ્યા ઉપર બરાબર બેસી જતા ત્યારે તેમની ઉપર અંગરખું ઓઢાડતા. તે પછી શરીર ઉપર બીજાં સુંદર વસ્ત્રો ચઢાવીને અત્યંત હર્ષથી તેમની પૂજા થતી. વાજિંત્રોના મોટા અવાજે સાથે આરતી ગવાતી. અને હારતોરા ચઢાવવામાં આવતા. સુગંધિત ચંદન લગાવીને હાથ ઉપર અત્તર ચોળતા અને કિંમતી વસ્ત્રોના શણગાર કરીને માથે મુગટ પહેરાવતો. ક્યારેક તો સોનાનો સુંદર સજ્જવેલો મુગટ તો ક્યારેક કલગીના તોરા સાથે ઝળકતી ભવ્ય રત્નજડિત જરીવાળી પાઘડી પહેરાવતી. ગળામાં હિરા માણેક ચમકે એવી અનેક સફેદ મોતીઓની માળા પહેરાવતા. આ પહેરવેશ દીવાબત્તીના તેજમાં જુદો જ તરી આવતો અને ઝળહળી ઉઠતો. કપાળ ઉપર કસ્તુરીની કાળી એક રેખા દોરતા, અને વૈષ્ણવ પંથના રિવાજ મુજબ મધ્યમાં કાળુ ટપકુ થતું. બંને ખભા ઉપર જાંબલી રંગનો મખમલનો જરીનો ભરેલો અંગરખો નીચે સરકતો કે બંને બાજુએથી તેને ધીમે રહીને ન સમજાય તેવી રીતે તેને ઉપર ચઢાવી દેવામાં આવતો. તેમજ માથા ઉપરની પાઘડી પણ ઘણીવાર પાછળથી આસ્તે રહીને ન સમજાય તેવી રીતે વારાફરતી ફેરવી ફેરવીને પહેરાવતા. મુગટ હોય કે પાઘડી તેનો સ્પર્શ થતાં જ ફેંકી દેશે એવી લોકોને બીક રહેતી. તેમ છતાં તેમના પ્રેમનું કુતૂહલ પણ એટલું જ સબળ હતું. બાબાના મનને જાણનારા સાઈબાબાને શું આ ભક્તોની સંતાકૂકડી સમજતી ન હતી ? પણ તેમના મુખ ઉપરનો

આનંદ ઉત્સાહ જોઈને શ્રીબાબા મૌન ધારણ કરી રાખતા. બ્રહ્મના કે પરમાત્માના સાક્ષાત્કારને લીધે જ શોભાયમાન છે, તેને જરીથી ભરેલા અંગરખાનું શું ભૂષણ ? જે પોતાની શાંતિમાં ઓતપ્રોત થઈને રહેલો છે, એને મુગટથી શા માટે સજ્જવવો ? છતાં ભક્તજનો અનેક પ્રકારનાં સુંદર સુંદર અલંકારો બાબાને પહેરાવતા અને કપાળ ઉપર કેસર ભેળવેલું મનોહર તિલક પણ રેખાંકિત કરતા. કોઈ હિરામોતીની માળા ગળામાં પહેરાવતા અને ફરી ફરીને તિલક પણ કરતા. ભક્તોના આવા બધા ખેલ બાબા પ્રેમથી સહન કરીને ચલાવી લેતા. (ઓ. ૧૭૨-૧૮૭)

જ્યારે આ પ્રકારે શૃંગાર સજ્જતો, માથા ઉપર મુગટ શોભાયમાન લાગતો, અને ગળામાં મોતીઓનો હાર ઝળકતો ત્યારે કેવી સુંદર અલૌકિક શોભા દેખાતી ? નાનાસાહેબ નિમોણકર બાબાની જગ્યા પાસે દંડા ઉપર લગાવેલું ઝાલરવાળું વર્તુળાકાર અને ગોળ ગોળ ફરે તેવું સફેદ વસ્ત્ર બનાવેલું છત્ર પકડીને ઊભા રહેતા. બાપુસાહેબે જોય ખૂબ જ પ્રેમથી બાબાનાં ચરણ ઘોતા અને અર્ધપાન કરીને ભાવપૂર્વક તેમની પૂજા કરતા. ચાંદીનો થાળ આગળ સરકાવીને તેમાં બાબાનાં ચરણો મૂકીને અતિશય આદર અને પ્રેમથી તેઓ ઘોતા અને લૂછીને તે ચરણો ઉપર સુગંધિત લેપ ચોપડતા. પછી કેશરની વાડકી હાથમાં લઈને બાબાના હાથ ઉપર લેપ લગાવતા. તેમજ બાબાની મૂઠીમાં પાનનું બીડું ભક્તિભાવથી અર્પણ કરતા. આ બધી વિધિઓ ચાલતી હોય ત્યારે બાબાની મુખમુદ્રા અને દષ્ટિ અતિ પ્રસન્ન દેખાતી. (ઓ. ૧૮૮-૧૯૨)

બાબા ચાવડીમાં જ્યારે ગાદી ઉપર બેસતા ત્યારે, તાત્યા બા વગેરે ત્યાં ઊભા રહેતા, અને બાબાને હાથથી પકડીને નીચે બેસાડીને તેમને આદરથી પગે લાગતા. બિલકુલ શુદ્ધ અને નિર્મળ એવી ચાવડીની જમીન, ભાવિકો ઘસીઘસીને સાફ કરતા, સ્ફટિક જેવી સ્વચ્છ ભૂમિમાં બાબાની ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલાં નાનાં મોટાં બધાં જ ભેગાં મળતાં. બાબા ગાદી ઉપર બેસીને અને તકિયાને અઢેલીને બિરાજમાન થતા કે, બંને બાજુએથી ભક્ત મંડળી ચમ્મર અને પંખો નાખવાની શરૂઆત કરતી. ત્યાં માધવરાવ દેશપાંડે તમાકુ ચોળીને તરત જ ચલમ તૈયાર કરતા અને તાત્યાબાના હાથમાં આપતા. પણ તાત્યા બા તો પહેલાં તમાકુ ફૂકીને ચેતાવીને તે ચલમ બાબાના હાથમાં આપતા. બાબા પહેલાં જોઈને એકદમ મારીને ભગત મહાળસાપતિને આપતા. આ પ્રકારે પેલી ચલમ પૂરી થાય ત્યાં સુધીમાં દરેકની વચ્ચે ત્યાં ભગત, શામા અને તાત્યા સહ આમતેમ વારાફરતી ફરતી રહેતી. આ માટીની રકમ તો એક નિર્જીવ વસ્તુ પણ એનું ભાગ્ય કેટલું મોટું ! અમે તો સજીવ હોવા છતાં અમને તો તેનો અણસાર પણ મળતો નથી. ખરી સેવા તો એની જ ગણાય. તપશ્ચર્યા પણ કેવી ભારે ! પહેલાં માટી લાતોથી ગુંદાઈ પછી ઠંડી ગરમીમાં ત્રાસ સહન કરીને અગ્નિમાં પરિપક્વ થઈ. સદ્ભાગ્યે બાબાના હસ્ત કમળનો સ્પર્શ થયો અને ફરી પાછા અગ્નિમાં ભૂંજવાનું થયું. ત્યાર પછી તેના શરીર ઉપર ગેરુનો રંગ ચઢાવવામાં આવ્યો અને છેવટે બાબાના મુખ સ્પર્શનો પણ તેને લાભ મળ્યો. ભક્તગણો કપૂર, કેશર અને ચંદન હાથમાં લઈને બાબાના ખુલ્લા શરીર પર ચોળતા અને ગળામાં ફૂલોની માળા પહેરાવીને તથા ગુલદસ્તામાં ફૂલો ભરીને તેની વાસ લેવા માટે બાબાને આપતા. જેમનું મુખ સદાય હસતું અને ભક્તો તરફ અત્યંત પ્રેમ અને દયાથી નીરખતુ હતું. તેને વળી શૃંગારની આસક્તિ કેવી અને અભિમાન પણ શાનું ? આ બધું તો ભક્તોનું માન રાખવા ખાતર જ થતુ હતું. જેના શરીર પર ભક્તિરૂપી અલંકાર છે, જે દિવ્ય શાંતિરૂપી દાગીનાઓથી શણગારેલા છે, તેને લૌકિક માળાઓ, મણિ અને દાગીનાઓથી શો ફરક પડવાનો છે ? જે વૈરાગ્યનું સાક્ષાત્ ઉદાહરણ છે, તેને ‘પાંચુના’-નીલમના હારની શી જરૂર છે ? પણ તે જો તેમને ભક્તોએ અર્પણ કર્યા હોય તો બાબા તેને ગળામાં અવશ્ય પહેરી રાખતા. તેમજ ભક્તોની મનોકામનાઓ તેઓ પરિપૂર્ણ કરતા. સોના અને નિલમના દિવ્ય હાર અને આઠ કે સોળ મોતીની સેરોનો હાર નીલકમળ જોડે ભેગો થઈને અપૂર્વ રીતે શોભતો હતો. જાંઘ, જુઠ અને તુલસીની માળાઓ જેમના ગળામાં પગ સુધી ઝુલતી રહેતી અને તેમના કંઠમાં મોતીની માળાઓ માન મોભાથી પણ અપૂર્વ તેજથી ઝળહળતી. તેની સાથેસાથે છાતી ઉપર નિલમના પથ્થરોનો સોનામાં મઢેલો

શ્રી સાઈનું સત્ય ચરિત્ર

હેમહાર અને કપાળ ઉપર સુંદર મજાના કાળા રંગના કંકુના તિલકથી તો બાબા તેજસ્વી શ્રેષ્ઠ વિષ્ણુ ભક્ત તરીકે શોભતા. જેની ઉપર છત્ર અને ચામર ઢોળવામાં આવતાં. જેના મસ્તકે જરી અને કસબનું શેલું શોભાયમાન થતું, તેમને ફકીર થોડો જ કહેવાય ? મોટાભાગે બાપુસાહેબ જ્ઞેગ મંગળવાદ્યોના ગુંજરવમાં હાથમાં પંચઆરતી લઈ પ્રેમથી બાબાની આરતી ઉતારતા. પાંચ પ્રકારના ઉપચારોથી પૂજા કરીને શાનદાર ધમધમતી પંચારતી લઈને અને તેમાં કપૂર મૂકીને તેઓ આરતી ઉતારતા હતા. પછી આ આરતી પૂરી થતાં એક પછી એક ભક્તો આવીને બાબાને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરી પોતપોતાના ઘર તરફ જવા માટે નીકળી પડતા. ત્યારબાદ ચલમ, અત્તર અને ગુલાબદાની આપીને બાબાની આજ્ઞા લઈને તાત્યાબા પોતાને ઘરે જવા માટે નીકળતા કે બાબા તેમને કહેતા, ‘મારી ચિંતા રહેવા દે. જાય છે તો જા પણ રાતના વચ્ચે વચ્ચેથી આવીને મારી ખબર લેતો રહે’ અને તાત્યાબા ‘ભલે સારું’ એમ કહીને ચાવડી છોડીને પોતાના ઘર તરફ પ્રયાણ કરતા. આમ બધા ઘર તરફ નીકળી ગયા બાદ, બાબા પોતાના હાથે ઘોતિયાની ઘડીનું પોટલું છોડીને ઘોતિયાની ઘડીઓ પાથરીને પોતાનું બિછાનું પોતે જ તૈયાર કરતા. સાઈઈથી પાંસઠ ચોખ્ખી ગડીઓની થપ્પી મારીને પછી બાબા તેની ઉપર આરામ કરતા. (ઓ. ૧૯૩-૨૧૬)

આમ ચાવડીમાં જે કાંઈ બનતું તેનું જ વર્ણન અહીં સુધીની કથામાં થયું. હવે જે બીજી કથા બાકી રહી (હાંડીની કથા) તે આવતા અધ્યાયમાં વર્ણવવામાં આવશે. શ્રોતાઓ મને ક્ષમા કરે. સાઈબાબાનો મહિમા અગાધ છે. થોડામાં કહું તો બોલવામાં સીમા જ રહેતી નથી, અને તે વધતી જ જાય છે. હવે સાઈની હાંડીની કથા અને જે જે વાતો રહી ગઈ છે તે બધી આવતા અધ્યાયમાં હું કહીશ. આપ આદરથી ધ્યાન આપજો. ગુરુનું અખંડ સ્મરણ કરવું તે જ હેમાડપંતનો સ્વાર્થ અને પરમાર્થ છે. ગુરુનાં ચરણોમાં સતત નમસ્કાર કરીને તેઓ કૃતાર્થ થયા છે, કારણ કે ચારેય પુરુષાર્થ ગુરુચરણોમાં હોય છે, અને ત્યાં જ સાધ્ય થાય છે. (ઓ. ૨૧૭-૨૨૦)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનની પ્રેરણા પામેલા ભક્ત હેમાડપંત રચિત,
શ્રી સાઈ સમર્થના સત્ય ચરિત્રનો ‘ચાવડી-વર્ણનમ્’ નામનો સાડત્રીસમો અધ્યાય અહીંયા સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

અધ્યાય ૩૭નું અર્થ વિવરણ

આ અધ્યાયનો વિષય હેમાડપંતે 'ચાવડી-વર્ણનમ્' એમ કહ્યો છે. પરંતુ શરૂઆતમાં 'સદ્ગુરુ સ્તવન' અને વેદાંત-નિરૂપણ કરવામાં તેઓ એવા તો રંગાઈ ગયા છે કે એકંદરે ૨૧૬ ઓવીઓમાંથી એને માટે ૧૦૮ લગભગ અર્ધી ઓવીઓ ખર્ચી નાખી છે. હેમાડપંત કહે છે કે, 'કાવ્ય પદ્યબંધ વ્યુત્પત્તિ । ન જાણું પામર હું મંદમતિ । કલમ મહારી પોતે હાથ ધરી । લખાવે સાઈ તે હું લખું ॥૧૧૧૧॥' ત્યારે આ ૧૦૮ ઓવીઓ પણ ફોગટની ફકત બડબડ તો નહીં જ હોય. તેમ છતાં તેનો સાર શું છે તે આપણે જોઈએ.

સદ્ગુરુ સ્તવનમાં હેમાડપંત સાઈબાબાને 'અગાધ' અને 'અકથ્ય' ગુણવર્ણન કરીને તેમની 'સતસંગતિને લીધે' પોતાને જે સદ્બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ, સહો તે જ નિશ્ચલ સ્થિતિ । અંતકાળની ઘડી સુધી ॥૭॥ ખૂબ જોઈએ સેવાવૃત્તિ । જડો ચરણે અનન્યભક્તિ । ભગવદ્ભાવ સર્વ ભૂતો પ્રતિ । પ્રીતિ અખંડ નામસ્મરણે ॥૮॥ આવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી રહ્યા છે.

ત્યારબાદ સ્વર્ગ લોકોનું અને સ્વર્ગસુખોનું વિવેચન કરીને તેની નિષ્ફળતા તેઓ દર્શાવી રહ્યા છે. સાચું જોતા સ્વર્ગનાં સુખો ખાતર આપણે બીજે કયાંયે જવું પડતું નથી. તે અહીંયા જ પૃથ્વીલોકમાં માણસને મળી શકે છે. કારણ કે વૈરાગ્યની સાથે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું એનું જ નામ સ્વર્ગલોક છે -

સ્વર્ગ સ્વર્ગ તે વળી ક્યું બીજું । વૈરાગ્ય એ જ સ્વર્ગ લોક છે ।
એ વિરાટ તો આત્મ સ્વરૂપ છે । માનસ દુઃખ વગરનું ॥૧૩॥
જ્યાં નથી રોગાદિ નિમિત્ત । નથી ચિંતા વ્યાધિ દુઃખ ।
જ્યાં ન ક્ષુધાતૃષ્ણા વ્યાકુળ । ના કોઈ વૃદ્ધાવસ્થાભયે દુઃખી ॥૧૪॥
જ્યાં નથી મૃત્યુભય । નથી વિધિનિષેધ બેય ।
વર્તે જીવ ત્યાં અત્યંત નિર્ભય । એ જ છે દિવ્ય સ્વર્ગસ્થિતિ ॥૧૫॥

લોક વ્યવહારમાં જેને સ્વર્ગ કહેવામાં આવે છે ત્યાં પણ વિષય સુખ કંઈ જુદું હોય છે ?

જવ સ્વર્ગમાં કે નર્કમાં । નથી ફરક વિષયસુખમાં ।
જુઓ ઇન્દ્રનાં ગદેડાનાં । સુખો એક જ પ્રકારનાં ॥૨૨॥
ઇંદ્ર નંદનવને રમે । તે જ ગદ્ધો ઉકરડે આળોટે ।
જોતાં સુખ તો એક જ છે । નથી તે જુદાં લેશમાત્ર ॥૨૩॥

સિવાય -

જ્યાંથી પુણ્યક્ષયે પતન । શું કામનો તે કાળે યતન ।
તે કરતાં સારો અહીંનો જન્મ । છે મહત્ત્વ ગહન ભૂલોકનું ॥૨૪॥

તેવી જ રીતે ધ્યાનમાં રાખો કે -

જે સુખ વિરકતને એકાંતમાં । વા જે ભકતને ભક્તિ કરતાં ।
ઇંદ્રને ચક્રવર્તી હોવા છતાં । ન મળે તેને તે કલ્પાન્તે ॥૧૦૨॥

માટે જ આ ભૂલોકમાં રહીને માણસે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાંની સાથે જ મનની તમામ ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરી શકાય છે.

થતાં પ્રાપ્ત 'બ્રહ્મ સંવિત્તિ' । જાણો એ જ સર્વ અનિષ્ટનિવૃત્તિ ।
તે જ છે મનવાંછિત ઇષ્ટપ્રાપ્તિ । આ શ્રુતિ સ્મૃતિ પ્રામાણ્ય છે ॥૫૭॥

હવે હેમાડપંત જે આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે અથવા તો જેને જાણવા માટે તેનું વર્ણન કરી રહ્યા છે કે -

છે આત્મા સર્વવિશેષ રહિત । જરા જન્મમરણ મુક્ત ।
છે તે પુરાણો શાશ્વત । અપક્ષય વિનાનો સર્વદા ॥૬૫॥
છે એ અજનિત્ય પુરાતન । સર્વ ગત જેવું ગગન ।
અનાદિ અને અવિચ્છિત । વૃદ્ધિશૂન્ય અવિક્ષિત ॥૬૬॥
જે છે અશબ્દ અરૂપ । અનાદિ અનંત અને અનુપ ।
અવ્યય અગધ અરસ અલેપ । સ્વરૂપ એ કોણ વર્ણવે ॥૬૭॥

આ પ્રમાણે કોઈ પણ જાતના ગુણ વગરનો અને આંખોથી ન જોઈ શકાતો આ આત્મા અજ્ઞાનને લીધે જાણી શકાયો નહીં, છતાં તે અજ્ઞાનને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને દૂર કરો. પરંતુ આત્માને કોઈપણ વખત શૂન્ય અથવા તો જરા પણ અસ્તિત્વ વીના સ્થિતિનો કહેતા નહીં.

પછી હેમાડપંત આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે કયા ઉપાય માણસોએ કરવા જોઈએ તે કહી રહ્યા છે. સર્વ પ્રથમ માણસે દીર્ઘ પ્રયત્ન કરીને તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, કારણ કે -

છે રહેલ દૂધમાં ધૃત । પણ તે જ બનાવતાં ખટાશયુક્ત ।
ના છાશ ના માખણ । પછી પણ અપેક્ષા સંસ્કારની ॥૮૨॥
દહીંને વલોવ્યા વીના । ના મળે કંઈ નવીનત ।
તેને પણ ન કરીએ અગ્નિસંયુક્ત । તો ઘી સ્વાદિષ્ટ મળે ના ॥૮૩॥

અભ્યાસ વગર ચિત્તશુદ્ધિ થતી નથી અને ચિત્તશુદ્ધિ વગર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. ચિત્તશુદ્ધિ માટે સ્વધર્મ પ્રમાણે આચરણ રાખવું જોઈએ અને ઇશ્વરની ભક્તિ ચાલુ રાખવી જોઈએ -

ભગવદ્ભક્તિનો પાયો જોઈએ । આત્મજ્ઞાન મંદિર ઉઠાવવા કાજે ।
ઝળકાવવા કળશ મુક્તિના ચારે । તે વિણ દુર્ગમતા જ્ઞાનની ॥૮૬॥

તેમજ બાબાના નીચેના શબ્દો ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ -

પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ધૈર્ય । એ જ સાકાર ઉમા-મહેશ્વર ।
જેમના નહોતાં શિરે કૃપાકર । હૃદયસ્થ વિશ્વંભર ના દીસ ॥૯૦॥

અજ્ઞાન, માયા, કામ, અને કર્મ એ જ મુખ્ય મૃત્યુનાં લક્ષણો છે. આ બધાની શાંતિ થતાં બધાં જ બંધનો તૂટવા માંડે છે અને આત્મા સહજ રીતે પ્રગટ થાય છે. 'જેવું કે મેઘ વગરનું આકાશ । સૂર્ય સ્વયં પ્રકાશવા માંડે છે ।' 'આ શરીર હું છું, આ ધન મારું છે.' આવું કહેવું તેને દેહાભિમાન કહેવાય છે અને તેને જ હૃદયગ્રંથિનો મોહ તથા માયાના દુઃખનું સ્થાન છે. આ દેહ જો પડે અને કર્મબીજથી બીજો દેહ મળે તેમ છતાં તે બીજ પૂર્ણપણે બાળી નાખવા માટે માણસ જો ચૂકી જાય તો ફરી પાછો બીજો જન્મ લેવો પડે છે તેમ નક્કી સમજજો. બીજમાંથી ફરી વૃક્ષ થાય છે અને વાસનાના બીજથી બીજો દેહની પ્રાપ્તિ થાય છે. આવું આ ચક્ર જ્યાં સુધી વાસના શાંત થતી નથી ત્યાં સુધી અખંડ ગતિથી ફર્યા કરે છે. કામનો જ્યારે

શ્રી સાઈનું સત્ય ચરિત્ર

પૂરેપૂરો વિનાશ થાય છે ત્યારે જ મરનારની હૃદયગ્રંથિઓ ખીલી જાય છે જેથી મૃત્યુ પામનારો અમર થઈ જાય છે માટે, 'વાસનાનો પરિત્યાગ । તે જ બ્રહ્માનંદનો યોગ ॥' હોઈ શકે -

આ બધું અઘરું છે, માટે બધામાં સહેલો અને સરળ ઉપાય એટલે ગુરુના શરણે જવું તે છે -

કાયા વાયા મને ધરો । પાંચે પ્રાણ સમર્પણ કરો ।
નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિ થાઓ । લીન ગુરુઆધીન સર્વસ્વે ॥૨૯॥
ગોરસે વાછરડું ધરાયે । ન માતા પાસેથી તોયે ખસે ।
તેવું મન બાંધવું જોઈએ । બે છોડેથી દોરીએ ગુરુપગે ॥૭૭॥
થતાં ગુરુકૃપા અનુરાગ । વંદો તે પદકમળ પરાગ ।
કર્થે હીતબોધ જાગૃત । લ્યો અનુભવ પદે પદે ॥૭૮॥

પોતાના ગુરુ એટલે શ્રીસાઈમહારાજ માટે હેમાડપંત કહી રહ્યા છે -

ઇન્દ્રીયે વિષયે યથેચ્છ રમતાં । મતી સાઈ પ્રીતિ રાખો અંતરમાં ।
કામ આવશે તે જ અંતમાં । સ્વાર્થ પરમાર્થ બેઉમાં ॥૭૯॥
મ્હોમાં શ્રી સાઈનું નામ । હૃદયમાં શ્રી સાઈનો પ્રેમ ।
તેને નિત્ય આરામ ક્ષેમ । સાઈ પોતે તેને રક્ષે ॥૭૩॥
જે અનિમેષ સાઈને ચિતે । અનુભવની તેના નવાઈ છે ।
સ્વયે સાઈ ધ્યાન તેનું કરે । ઋણ ફેડવા તેનું ॥૯૧॥
તમે જાણો તમારી કરણી । રાતદિન ચિંતા મ્હને તમારી ।
એવી બાબાની પ્રેમાળ વાણી । હશે યાદ ઘણાઓને ॥૯૩॥

અને સાઈચરિત્રના પારાયણનું મહાત્મ્ય વર્ણવતા કહે છે -

નથી જોઈતી અમારે જ્ઞાનકથા । બહુ છે એક સાઈગાથા ।
છો બહુયે પાપ અમારા । સંકટે ત્રાતા અમારા એ ॥૯૪॥
જો ન કરાય પારાયણ । તો આમાનું ગુરુભક્તિ પ્રકરણ ।
હૃદયમાં શ્રોતા ભરે નિત્ય । નિયમપૂર્વક નિત્ય શ્રવણ ॥૯૫॥
દિવસના કોઈ પણ પ્રહરે । ચરિત્ર આ નિત્ય વાંચે ।
ભેટે નિર્ધાર એ ભાવિકને । નિજગુરુ સહ શ્રીહરિ ॥૯૬॥
જે નિરંતર એ વાંચે । લક્ષ્મીઆનંદે । તેને ઘરે ।
નિદાન સપ્તાહ એક જો કરે । તો દરિદ્ર દૂર તેનું થાય ॥૯૭॥
આ હું કહું છું એમ ના માનો । મને એ સંશયથી ના જોશો ।
એ ક્લિષ્ટ કલ્પના છોડજો । બોલાવે સાઈ મારા મુખે ॥૯૮॥

અને છેલ્લે સાઈની અનન્ય ભક્તિનો સાર સુંદર શબ્દોમાં કહીને આ વિષયનો અંત કરી રહ્યા છે.

શ્રી સાઈનું સત્ય ચરિત્ર

અખંડ તેમનું નામાવર્તન । એ જ અમારાં વ્રત તપ દાન ।
વખતો વખત શિરડી પ્રયાણ । એ જ તીર્થાટન અમારું ॥૧૦૬॥
'સાઈ સાઈ' એ નામસ્મરણ । એ જ મંત્રનું અનુષ્ઠાન ।
એ જ ધ્યાન એ જ પુરસ્કરણ । અનન્ય શરણ એમને જવું ॥૧૦૭॥
નિષ્કપટ પ્રેમ અનુસંધાન । એ જ તેમનું ખરું પૂજન ।
લેવો પછી અંતરે અનુભવ । અતકર્થ કળા એમની ॥૧૦૮॥

પછીના ચાવડીના સમારંભના વર્ણન અંગે તો શું કહેવું ? હેમાડપંતના કવિત્વની બહાર આવી છે. તેનું વર્ણન એટલું આબેહૂબ થીતર્યું છે કે તે સમારંભનો ચિતાર આપણી આંખોની સામે આવીને ઊભો રહે છે. અને જાણે કે આપણને પોતાને પણ તે ભક્તિયુક્ત આનંદમાં સહભાગી થયાના અનુભવનો આનંદ થાય છે.

આ બધાં વર્ણનોમાં હેમાડપંત બાબાની ચલમની ખૂબ જ અઘરી સેવાનું અને અતૌકિક ભાગ્યનું સુંદર કલ્પના કરીને કેવું વર્ણન કરે છે -

એકંદરે આ અધ્યાય એટલે આધ્યાત્મિક વર્ણનનો અને કાવ્યમય શબ્દ ચિત્રને પ્રદર્શિત કરવાનો યોગ છે.

॥ અધ્યાય ૩૮ ॥

હાંડી વર્ણન

(વ્યાપ્તાની હાંડીનું વર્ણન એટલે મોટા મોટાના વાસણમાં અન્ન રાંધીને ગરીબ ગુરુવાને જમાડતા વ્યાપ્તાનું વર્ણન.)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથ મહારાજને વંદન.

સમસ્ત જગતને આનંદ આપનાર, ભક્તોને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે મેળવી અપાવવા માટે, એવા ઉત્સુક અને પોતાનાં ચરણોમાં આશ્રય લેનારા એવા ભક્તના ત્રણેય પ્રકારનાં દુઃખ હરનારા, હે ગુરુવર તારાં ચરણોમાં અમારાં કોટી કોટી વંદન. શરણે આવેલાઓને શરણ આપનાર, શરણે આવેલાનો ઉદ્ધાર કરનાર. હે ગુરુશ્રેષ્ઠ ! લોકો ઉપર ઉપકાર કરવા માટે જ આ પૃથ્વી ઉપર અવતાર્યા છો. હે દ્વૈતભાવનો નાશ કરનાર, ભક્તોના મન મોહિત કરનાર, સંસારમાંથી છોડવનાર, અત્યંત દયાવંત ગુરુવર્ય ! તારો સર્વત્ર જય જયકાર થાઓ. કેટલું સુંદર ભાગ્ય કે જેથી કરીને તારા આ ચરણકમળનાં આ આંખોને દર્શન થયાં. અને તમારા સહવાસનો પરમ લાભ આમ સુખથી ભોગવવા મળ્યો પણ હવે તે સુખની પળો ક્યાં ? તે ફરીને પાછી આવવી શક્ય નથી. (ઓ. ૧-૪)

ફક્ત બ્રહ્માનું જે બીબું, તેમાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો રસ રેડીને જે નયનરમ્ય મૂર્તિ આકારમાં આવી તે જ સંત શિરોમણી શ્રીસાઈમહારાજ હતા. સાઈ એટલે જ આત્મારામ. તેઓ જ સંપૂર્ણ આનંદનો ભંડાર છે. તેઓ પોતે બધી જ ઇચ્છાઓથી પૂર્ણ થયેલા હોવાને કારણે ભક્તોને નિષ્કામ કરી રહ્યા છે. ધર્મ પાળનાર અને તેનું રક્ષણ કરનારા જે બધા બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય તેમની અદ્વિતીય શક્તિસહ, સંકટ અને મૃત્યુને પણ હરી લેનાર એવું જેનું થોડામાં કહીએ તો, વર્ણન છે. આ ઓવીનો અર્થ સારી રીતે સમજવા માટે કઠોપનિષદ અ. ૧ વલ્લી. ૨ મંત્ર ૨૫માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે. યસ્ય બ્રહ્મ ચ ક્ષત્ર ચ ઉભે ભવતઃ ઓદનઃ મૃત્યુર્તસ્ય ઉપસેવનં ક ઇત્ય વેદ યત્ર સઃ ॥ સંહારના સમયે જે પરમેશ્વરનાં બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય આ બંને અને સર્વ પ્રાણી માત્ર ભોજન બની જાય છે, તથા મૃત્યુ પણ જેનું ઉપસેવન એટલે મો દ્વારા ખવાતી ભાજી કે ચટણી બની જાય છે તેવા પરમેશ્વરને યથાર્થપણે કોણ જાણી શકે છે ? ઉપનિષદમાંના સર્વ શક્તિમાન પરમેશ્વરના વર્ણનનો ઉતારો અહીંયા લઈને હેમાડપંતે, સાઈબાબા એ સર્વ શક્તિમાન ઇશ્વર જ છે, એમ કહેવા માટે પ્રયત્ન કર્યો છે. જે જન્મ મરણનાં બંધનો તોડી નાખે છે એવા સાઈસ્વરૂપને હું જડબુદ્ધિનો ને અજ્ઞાની સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી રહ્યો છું. (ઓ. ૫-૮)

પાછલા અધ્યાયમાં સાઈનાથની ચાવડીનું ખૂબ જ મનપસંદ રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. હવે આ અધ્યાયમાં હાંડીનું સુખ આપનારું વર્ણન સાંભળો. દૂધ પીતું બાળક ફક્ત ખાવાનું જ સમજે, પણ શું ખાવું તેની તેને ખબર નથી હોતી. દૂધ પીવડાવવું કે અન્નનો કોળિયો ખવડાવવો તેની કાળજી તો બાળકની મા જ લેતી હોય છે. તેવી જ મારી સાઈ માવડી-બાબા-મારા હાથમાં કલમ પકડાવીને પોતાના ભક્તોના પ્રેમને કારણે આ પ્રયત્ન વગરની રચના લખાવી રહ્યા છે. શાસ્ત્રમાં દરેક યુગ માટે મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રમાણ સિદ્ધ સાધનો જણાવ્યાં છે. દાખલા તરીકે કૃત અથવા સતયુગમાં તપશ્ચર્યા કરવી, ત્રેતાયુગમાં જ્ઞાન સંપાદન કરવું, દ્વાપરયુગમાં યજ્ઞ કરવા અને કલીયુગમાં દાન કરવું. અર્થાત્ ભિક્ષા વહેંચવી, મંદિરો બાંધવા માટે ફાળો આપવો વગેરે પરોપકારનાં કૃત્યો કરવાં. પરંતુ ભૂખનું શમન કરવા માટે જે મુખ્ય

રહસ્ય તે અન્નદાન, નિત્ય નિયમથી કરવું તે કર્મોમાં મુખ્ય કર્મ છે. બપોરના બાર થતાં આપણો જીવ ભૂખથી અન્ન વગર ટળવળવા લાગે છે. જેવું આપણને થાય છે એ જ સ્થિતિ બીજા બધાની પણ થતી હોય છે. આટલું પણ જે મનથી સમજે છે, તે ભલો અને સદ્ગુણી માણસ ગણાય. શાસ્ત્રોમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તવાના રીત રીવાજમાં પણ અન્નદાન એ શ્રેષ્ઠ ગણવામાં આવે છે. એના કરતાં શ્રેષ્ઠ દાન જોવા જોઈએ તો અન્ય કોઈ નથી. અન્ન એ પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે. એમાંથી જ પ્રાણી માત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે. અન્ન એ જ જીવોને જીવાડવાનું સાધન છે. તેમજ મરણ પછી છેલ્લે તે અન્નમાં જ અંતર્લીન થઈ જાય છે. તૈત્તિરિયોપનિષદ વલ્લી ૩ અનુવાક ૨ માં આ વાત આ રીતે કહી છે. અન્નં બ્રહ્મેતિ વ્યાજનાત્ । અન્નદ્વેયવ ખલ્વિમાનિ ભૂતાનિ જાયન્તે । અન્નેન જાતાનિ જીવન્તિ । અન્નં પ્રયન્ત્યભિસંવિશન્તીતિ ॥ બ્રહ્મનાં બધાં જ લક્ષણો અન્નમાં જોવા મળે છે. પ્રાણીમાત્ર અન્નમાંથી એટલે અન્નના પરિણામ ભૂત, વીર્યમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. અન્ન વડે જ તે જીવતા રહે છે અને મૃત્યુ બાદ અન્ન સ્વરૂપે જ આ પૃથ્વીમાં ફરીથી પ્રવેશીને એકરૂપ થઈ જાય છે. ભોજન સમયે કે અચાનક આવેલા અતિથિને ગૃહસ્થોએ જમાડીને સંતુષ્ટ કરવા જોઈએ. જે કોઈ ગૃહસ્થ આવેલા મહેમાનોને અન્નજળ વીના પાછા મોકલે છે, તેઓ સન્નાહતાં છતાં દુર્ગતિને આમંત્રિત કરે છે. કપડાં, વાસણો વગેરેનું દાન કરતી વખતે યોગ્ય અયોગ્યનો વિચાર કરવો પડે છે. પણ અન્નદાન માટે યોગ્યતા કે પાત્રતા જોવાની જરૂરી નથી. કોઈ ગમે ત્યારે દરવાજે આવે એનો અનાદર કરવો આ સારું નથી, એવું વેદાંતમાં અન્નદાનનું મહત્ત્વ સમજાવવામાં આવ્યું છે. તૈત્તિરિયોપનિષદ વલ્લી ૩ અનુવાક ૭માં કહ્યું છે કે અન્નં ન નિન્દ્યાત્ । અન્નની નિંદા કરવી નહી. અન્નં બહુ પરિચક્ષીત । અન્નનું અપમાન કરવું નહિ, અન્નં બહુ કુર્વીત । અન્ન વધારે ઉત્પન્ન કરવું ન કંચન વસતૌ પ્રત્યાચક્ષીત । કોઈ પણ અતિથિને નિરાશ કરીને પાછો મોકલવો નહિ. માટે સાઇબાબા પણ લોકોને અન્ન આપીને તૃપ્ત કરતા હતા અને રૂઢિ પ્રમાણે ચાલતી રીતનું પાલન કરતા હતા. ધન કે બીજી કોઈ વસ્તુનું દાન કરવાથી અન્નદાન વીના તે અપૂર્ણ જ રહે છે. ચંદ્ર વીના તારાઓના સમૂહની શી શોભા ? અત્યંત સ્વાદિષ્ટ અન્નમાં જેવી રીતે દાળ શ્રેષ્ઠ છે તેવી રીતે પુણ્ય કર્મોમાં અન્નદાન શ્રેષ્ઠ પુણ્યકર્મ છે. કળશ વીના મંદિરનો ઘુંમટ શોભતો નથી, કમળ વીના તળાવ શોભતું નથી, તેવી જ રીતે પ્રેમ વીના ભજન, કુમકુમ વીના સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી શોભતી નથી. મધુર અવાજ વીના ગીત કંટાળો ઉપજાવે છે અને મીઠું નાખ્યા વીના છાશમાં સ્વાદ આવતો નથી. માટે મનુષ્યે અન્નદાન હંમેશા કરવું. તેમાં જીવનની શોભા છે. તેમાં પણ રોગી, અશક્ત, આંધળા, લૂલા, લંગડા, બહેરા જેવા અપંગોને અને ગરીબ કંગાળોને પહેલાં અન્નદાન કર્યા બાદ જ આપ્તજનોને જમાડવા. (ઓ. ૯-૨૩)

હવે અમુક ચોક્કસ અને જાણસુ લોકો માટે અને શ્રોતાઓના મનના સમાધાન ખાતર બાબાની હાંડી બાબતમાં સાધારણ કલ્પના આવે માટે હું પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. મસ્જિદના આંગણમાં બાબા એક મોટો ચૂલો સળગાવતા હતા અને તેની ઉપર એક પહોળા મોઢાનું તપેલું ચઢાવતા હતા. ક્યારેક ‘મીઠિ ચાવલ’ ગળ્યો ભાત રાંધતા. તો વળી કોઈક વખત માંસ સાથેનો મસાલેદાર ભાત-પુલાવ બનાવતા. ક્યારેક ઘઉંના લોટની ઢોકળી દાળમાં રાંધતા. તો કોઈક વખત ચૂલા ઉપર જાડા રોટલા શેકતા અને અમુક વખતે અળવીના પાન ઉપર બેસનનો લેપ લગાવી પણ બનાવતા. કોઈક સમયે ઘઉંના લોટની રોટલી પણ શેકતા અને પથ્થર ઉપર મસાલો પણ વાટીને રસોઈની તૈયારી જાતે જ કરતા. બાબા મગના લોટનાં વડાં બનાવીને પણ રાંધતા. સ્વર્ગલોકની આશાથી યજ્ઞ કરનારા લોકો પશુની હત્યા કરીને અને તેની વિધિપૂર્વક અગ્નિમાં આહુતિ આપીને બાકી વધેલું બ્રાહ્મણો પણ અમુક પ્રાતમાં ખાય છે. તેને શાસ્ત્રોએ માન્ય કરેલ હિંસા ગણવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે બાબા પણ મુલ્લાઓને બોલાવીને અને શાસ્ત્રોક્ત મંત્રોચ્ચાર કરાવીને કુરાનની આચારો બોલાવીને વિધિપૂર્વક ઘેટાં બકરાંને હલાલ કરાવતા હતા. રસોઈનાં વાસણો બે પ્રકારનાં નાના અને મોટાં હતાં. ૫૦ માણસોને માટે નાના વાસણમાં, અને ૧૦૦ માણસનું જમણ થાય તેવું મોટું બીજુ વાસણ પણ હતું. આ બંને હાંડી તાંબાની હતી અને

હાલમાં સમાધિ મંદિરના સભામંડપમાં ડાબી બાજુએ અન્ય બાબાની વપરાશની ચીજવસ્તુઓ સાથે પ્રદર્શિત કરેલી છે. મતલબ એ કે બાબા જરૂરિયાત પ્રમાણે વાસણનો ઉપયોગ કરતા. કરિયાણા માટે પોતે જ તે દુકાને જઈને લાવેલા માલ સામાનનો હિસાબ કરતા. ત્યાં ઉધારીની તો વાત જ ન હતી. મીઠું, મરચું, જીરું, મરીમસાલો, બાજીપાલો, નારિયેળ, કોપરું વગેરે નક્કી કરીને જાતે જ લઈ આવતા અને હાથોહાથ રોકડી રકમ દુકાનદારને આપી દેતા. લાવેલી વસ્તુની સાફસૂફી પણ બાબા જાતે જ કરતા અને ઘઉં પણ જાતે દળતા. ચોખ્ખા દાળ પણ પોતે જ સાફ કરતા. રસોઈ બનાવવા માટેનું કષ્ટ પોતે કોઈ પણ જાતનો કંટાળો લાવ્યા વીના કરતા. ચૂલાનો અગ્નિ પણ પોતે જ જરૂર પ્રમાણે લાકડાં હલાવીને ઓછો વત્તો કરતા. દાળ પલાળીને પથ્થર ઉપર વાટીને તેમાં મસાલો ભેળવી ચટાકેદાર ખાદ્યપદાર્થ બનાવતા. લોટની કણકના લુઆ પાટીને તેને વાટીને મોટા રોટલા બનાવતા. તેમજ જુવારના લોટમાં પ્રમાણસર ઘાસ ભેળવીને આંબીલ તૈયાર કરતા. ત્યારબાદ પોતાના હાથે અન્ય ખાદ્યપદાર્થ સાથે તે બધાને પ્રેમથી જાતે જ પિરસતા. (ઓ. ૨૪-૪૧)

રાંધેલો પદાર્થ બરાબર સારી રીતે ચઢી ગયો છે કે નહિ તેની ખાત્રી કરવા માટે પોતે પોતાની કફનીની બાંચને અદ્ધર ચઢાવીને અંદર હાંડીમાં ગરમાગરમ રસોઈમાં હાથ ઘાલી રસોઈ હલાવીને ચકાસણી કરતા. રસોઈ તૈયાર થતાં બાબા ચૂલા ઉપરથી વાસણ પણ પોતે જ નીચે ઉતારતા અને તૈયાર રસોઈનું વાસણ ચૂલા ઉપરથી નીચે ઉતાર્યા બાદ તેને મસ્જિદમાં લઈ જતા અને ત્યાં મૂકતા. તે અન્નને મૌલવીઓના હાથે વિધિપૂર્વક ફાતિયો કે જે હલાલ કરેલા જીવના આત્માને શાંતિ મળે તે માટે બોલવામાં આવતો કુરાનનો પ્રારંભિક ભાગ તે બોલીને પહેલા મહાળસાપતિને અને તાત્યા કોતે પાટીલને પ્રસાદ તરીકે મોકલતા. પછી બાકી વધેલું અન્ન પોતાના હાથે ગરીબ ગુરબાને પિરસીને તેમને તૃપ્ત કરી બાબા પોતે પણ સુખ સમાધાન પામતા. ભૂખ્યાજનો પણ પેટ ભરીને ખૂબ આનંદથી જમતા. બાબા બળજબરીથી આગ્રહ કરીને પિરસતા. જેમણે આ સંતુષ્ટ કરનારી પ્રસાદી બાબાના હાથે પિરસેલી ખાદ્ય હશે તેઓ તો કેટલા ભાગ્યશાળી આત્મા હશે ? અહીં શ્રોતાઓને એક વાતની નવાઈ લાગશે કે બાબા પ્રસાદ ગણીને ભક્તોને માંસાહારનું અન્ન પણ કોઈ જાતની શંકા વગર શા માટે વહેંચતા હતા ? તો આ શંકાનું નિવારણ કરવું ઘણું સહેલું છે. જેમનો આ દરરોજનો ખોરાક હતો, તેવાઓને જ ફક્ત બાબા માંસાહાર પિરસતા. જેમણે જીંદગીમાં આ આહાર લીધો નથી કે તેનો સ્પર્શ પણ કર્યો નથી તેવાઓને હાથ પણ લગાડવા દેતા નહીં. આવું અવિચારી કૃત્ય તેઓ કદાપિ કરતા નહીં. જેમને પ્રસાદ ભેળવવાની ખૂબ જ લાલસા રહેતી તેમને જ તેઓ આપતા. ગુરુ જાતે પ્રસાદ આપે તે સમયે એ ખાવાલાયક છે કે કેમ તેની શંકા પણ જો શિષ્યના મનમાં ઊભી થાય તો એ શિષ્ય, પોતાના સર્વનાશને નોતરે છે અને નરકનો ભાગીદાર થાય છે. આ બાબતની એક નાની સરખી વાત આ લખતાં લખતાં યાદ આવી. તે શ્રોતાઓએ પોતાના કલ્યાણ ખાતર સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળવી. (ઓ. ૪૨-૫૨)

એક એકાદશીના દિવસે, બાબા દાદા કેળકરને બોલ્યા, ‘કોરબ્યાથી માટે માટે બકરાનું માંસ મંગાવી આપે છે કે ?’ તેને માટે બાબાએ પૈસા કાઢ્યા અને ગણીને દાદાને આપ્યા. બાબાએ કહ્યું, ‘તું જાતે જ જા અને તારે જ આ કામ કરવાનું છે.’ તેમનું નામ ગણેશ દામોદર હતું. તેમની અટક કેળકર હતી. ઉંમરલાયક હોવાને કારણે લોકો તેમને દાદા કહીને બોલાવતા હતા. રાવબહાદુર હરી વિનાયક સાહેબ તેઓ સસરા હતા. જાતે બ્રાહ્મણ હોવાને કારણે ધાર્મિક કર્તવ્યો તરફ તેમનું ધ્યાન વધારે રહેતું. તેઓ સદ્વિચારી અને સારું વર્તન કરનારા હોવાને કારણે તેમનો સાઇચરણોમાં અનિવાર્ય પ્રેમ હતો. તેમણે રાત દિવસ પોતાના ગુરુની સેવા કરતા પણ તેમનું મન ક્યારેય તૃપ્ત થતું નહીં. બાબાએ તેમને જે આ વિચિત્ર પ્રકારની આજ્ઞા કરી તેનું આશ્ચર્ય તેમને કેમ ન થયું તે સમજાવતું નથી. જેમના શરીરના અવયવો તંદુરસ્ત છે અને જેમની પાસે પહેલેથી જ સારી ટેવોનું સામર્થ્ય છે તેમનું મન ક્યારેય ચંચળ થતું નથી અને હંમેશને માટે ગુરુપદોમાં સ્થિર અને શાંત હોય છે. ધન, ધાન્ય કે વસ્ત્ર ગુરુને અર્પણ કરવાં એ જ કંઈ દક્ષિણા નથી પણ ગુરુની આજ્ઞા વિધિપૂર્વક પાર પાડવી અને

તેમને સંતુષ્ટ કરવા તે જ ખરી દક્ષિણા છે. શરીર, વાણી અને મનથી ઓતપ્રોત થઇને જે ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરે છે તેની જ શ્રદ્ધા ખરી છે. દાદા પણ બાબાની આ આજ્ઞા શિરોમાન્ય રાખી ઉતાવળે કપડાં બદલીને આવ્યા અને માંસ ખરીદવા તેઓ પેલા ગામ તરફ જવા માટે નીકળ્યા. ત્યાં જ બાબાએ તેમને પાછા બોલાવ્યા અને કહ્યું, ‘અરે આ ખરીદી કરવા બીજાને મોકલને, તને આવવા જવાની ખોટી તકલીફ થશે. ખોટી જહેમત ઉઠાવતો નહિ.’ તે સાંભળીને દાદાએ તે મંગાવવા પાંડુ નામના પોતાના નોકરને મોકલ્યો. આ જોઇને બાબાએ તે પ્રસંગે દાદાને શું કહ્યું તે જુઓ ! જવા માટે તૈયાર થયેલો પાંડુ રસ્તા ઉપર નીકળ્યો ત્યાં જ બાબા બોલ્યા, ‘આજનો દિવસ રહેવા દે, તેને પાછો બોલાવજે.’ (ઓ. ૫૩-૬૪)

પછી એક દિવસે બાબાને હાંડીનો પ્રસાદ વહેંચવાની લહેર આવી અને ચૂલા ઉપર દેગડો ચઢાવ્યો. તેમાં માંસ નાંખ્યું પછી એમાં સાફ કરેલા ઘોચેલા ચોખા ઉમેર્યા અને માપ પ્રમાણે એમાં પાણી ઉમેરીને ચૂલામાં લાકડાં સરખા કરીને ફૂંક મારી. આખું શિરડી ગામ બાબાની આજ્ઞા પાળનારું હતું. કહ્યું હોત તો કોઈ પણ આનંદથી તે ચૂલો ફૂંકવા તૈયાર થયું હોત, પણ બાબાની આજ્ઞા વીના કોઈની પણ હિંમત ચાલતી નહિ. સાઇબાબાના દાસ તેમની સેવા માટે સદાયે ઉત્સુક રહેતા. ફક્ત તેઓ તેમની આજ્ઞાની જ રાહ જોતા. ખરેખર તો સાઇબાબા એમાં બેફિકર હતા. આ બાબતમાં બેફિકરાઈ એમ કહેવું પણ યોગ્ય નથી. પોતાના હાથે રસોઈ કરવાનો જેને પોતાનો સ્વાર્થ હતો, ફાયદો હતો, તે અન્નદાન કરવા માટે બીજાઓને તકલીફ શા માટે થવા દે ? જે પોતાના જ નિર્વાહ માટે ભિક્ષા મંગાવવા માટે જાતે જ ઘરે ઘરે ફરીને ચાર ભાખરીના ટુકડા ભેગા કરતા હોય તેવાને અન્નદાન કરવા માટે પોતે જાતે જ ત્રાસ સહન કરે તો જ તેમને સમાધાન થાય માટે જાણી જોઇને તેઓ કોઈની ઉપર નિર્ભર રહેતા નહિ. સો માણસોની રસોઈ થઈ શકે તેટલો લોટ, ચોખા, દાળ વગેરે બાબા ગાંઠના પૈસાથી રકમ અદા કરીને ખરીદતા. જાતે હાથમાં સૂપડું લઇને તેઓ વાણિયાની દુકાને જતા. પોતાના વ્યવહારમાં તેઓ કેટલા ચોખ્ખા હતા તે તેમની પાસેથી શીખી લેવા જેવું હતું. કોઈ પણ વસ્તુ ખરીદતાં પહેલાં તેનો ભાવતાલ નક્કી કરતા. પહેલાં વસ્તુને હાથમાં લઈ તેનો કસ જોઇને પછી નક્કી કરતા. તેમને કોઈ પણ વ્યાપારી ફસાવી શકતા નહીં. ઉલ્ટાના ફસાવા જનારનું અભિમાન ઉતરી જતું. હિસાબ કરવામાં પણ પાકા ગણત્રીબાજ હતા. એક પૈસો પણ તેઓ ફોગટમાં જવા જતા નહિ. પણ માલની જે કંઈ કિંમત થતી તે રોકડા જ ચૂકવી દેતા. એટલું જ નહિ પણ માલના પાંચ રૂપિયા થાય તો ઉદારતાથી વાણિયાને દશ રૂપિયા પણ દેતા. પોતાનું કામ જાતે કરવામાં તેમને ખૂબ જ ઉમંગ થતો. બીજાએ કરેલું તેમને ગમતું નહિ. કોઈની ખોટી આશા રાખતા નહિ અને કોઈને ત્રાસ થાય અથવા આપવો પડે તે તેમને ગમતું નહિ. આ એક જે તત્ત્વ બાબાની પાસે હતું અને તેમાં હરહંમેશ તેઓ જાગૃત રહેતા. માટે જ આ હાંડીની રસોઈ બનાવવા માટે તેઓ કોઈની પણ સહાય માગતા નહિ. હાંડી શું ? પણ ઘૂણીની પાસે આવેલી બળતણના લાકડા મૂકવાની પૂર્વ તરફની ઓરડી લગભગ ત્રણ ચતુર્થાસ ભીંતને બાબાએ લીપીને તૈયાર કરેલી. એક સેવક મહાદુ ફસલે ગુદેલી માટીનો ગારો તૈયાર કરી આપતો અને બાબા ભીંત ચણવા માટે ઇંટોના થર ઉપર થર મૂકીને માટીનું લીંપણ પોતાના હાથે ભીંતો ઉપર કરતા હતા. બાબા જાતે શું નહોતા કરતા ? મસ્જિદ પણ પોતાના હાથે જ વ્યવસ્થિત કરતા. પોતાની કફની અને લંગોટ પોતે જાતે જ સિવતા અને કોઈની જરાપણ આશા રાખતા નહિ. હાંડી ગરમ થઇને ઉકળતા પાણીના પરપોટા બહાર આવતા ત્યારે બાબા કફનીની બાંધો ઉપર ચઢાવીને કોઈ પણ એક હાથે અંદર રંધાઈ રહેલા પદાર્થને ઉપર નીચે કરતા. તપેલું ખદબદતું હોય અને અંદરનો પદાર્થ ઉભરાઇને બહાર નીકળી જાય એવી સ્થિતિમાં હોય ત્યારે બાબા આવી આશ્ચર્યકારક અગાધ લીલા કરી બતાવતા. ક્યાં એ લોહી માંસનો હાથ અને ક્યાં પેલું ભયંકર ઉકળેલું તપેલું ! પણ એમના હાથ ઉપર દાઝવાની નિશાની કે મોઢા ઉપર ભય દેખાતો નહિ. જે પોતાના ભક્તોને માથે પડેલા દુઃખ અને સંતાપો તત્કાળ દૂર કરતા તેવા હાથને અગ્નિ પણ કેવી રીતે દુઃખ આપી શકે ? આ ઇશ્વરીય હાથના મહિમાની અગ્નિ દેવને પણ જાણે ખબર હતી. (ઓ. ૬૫-૮૪)

વાટવાના પથ્થર ઉપર ભીંજવેલી દાળ પસરાવીને બાબા જાતે જ સાફ કરતા અને પછી વાટવાનો પથ્થર લઈને જાતે જ મગની દાળ વાટીને પોતાના હાથે જ મગની વડીઓ બનાવતા. પછી ધીમે રહીને તે ઉકળતી હાંડીમાં મૂકતા અને તે વાસણના તળિયામાં બેસી ન જાય માટે તેને એક સરખી રીતે હલાવતા રહેતા તથા રાંધેલો પદાર્થ તૈયાર થઈ જતાં હાથ વડે જ તે વાસણ ચૂલા ઉપરથી નીચે ઉતારીને બધાને પ્રસાદ તરીકે પીરસતા. શ્રોતાઓને મનમાં વિચાર આવશે કે કેમ બધાને ? સાઈ તો મુસલમાન હતા પછી આવું અધર્મનું આચરણ તેઓ લોકો પાસેથી કેમ કરાવતા હતા ? આ શંકાનો એક જ જવાબ છે, સાઈબાબાની પાસે ધર્મ અધર્મનો વિચાર અને તેનો સાચો અર્થ સદાયે મનમાં રહેતો. હાંડીના રાંધેલા ખોરાકનું સેવન બધાએ જ કરવું જોઈએ તેવો દૂરાગ્રહ તેઓ ક્યારે પણ રાખતા નહીં. પરંતુ તે મળવો જોઈએ એવી જો સારી ઇચ્છા જેમના મનમાં ઉત્પન્ન થતી તો તેવાની વાસના તેઓ પૂર્ણ કરતા. તેઓ ક્યારેય કોઈને ફસાવવાની પેરવી કરતા નહીં. તે સિવાય તેમની જાત વિષે કોને જાણકારી હતી ? મસ્જિદમાં રહેતા હતા માટે મુસલમાન મનાતા હતા. પરંતુ તેમની વર્તણૂંક જોઈને એવું જરા પણ લાગતું નહિ. તેમજ તેમની ખરી જાત કંઈ છે તે પણ ખબર પડતી નહીં. ભક્તો જેને દેવ માનતા, જેની સામે ધૂળમાં આળોટીને દંડવત્ પ્રણામ કરતા તેમની જે જાતપાત વિષે જાણકારીની ઉત્સુકતા ધરાવે છે તેમની પરમાર્થ પ્રાપ્તિને પણ ધિક્કાર છે. આ લોકના વિષયો કે પરલોકના વિષયો પ્રત્યે જેણે કાયમની ઉદાસીનતા સ્વીકારી છે, વિવેક અને વૈરાગ્ય તે જ જેની સંપત્તિ છે તેની વળી જાત શા માટે જાણવી ? જેની પોતાની સ્થિતિ ધર્મ અને અધર્મની પણ પેલેપારની અને આગળની છે, જેની વૃત્તિ હંમેશાં નિર્મળ આનંદરૂપ છે, તેની તો વળી જાત કંઈ ? આવું જાણવાની ઇન્ટેન્સિટી ધરાવનારની પરમાર્થ પ્રાપ્તિ તુચ્છ અને નીંદનીય છે. (ઓ. ૮૫-૯૪)

આવું આ બાબાનું ચરિત્ર મારા પોતાના સુખ ખાતર ગાઈ રહ્યો છું. જેને સાંભળવાની તીવ્ર ઇચ્છા હશે, તેની શ્રદ્ધાનું પણ સમાધાન થશે. દાદા કેળકરની વાત અધૂરી રહી ગઈ. તેને માટે આપણે થોડા પાછા જઈએ (જુઓ ઓ. ૫૧-૬૪) દાદા કેળકરને ઉદ્દેશીને ગમ્મત કરતાં કરતાં બાબાએ બીજું શું કહ્યું તે તરફ ધ્યાન આપો. ‘ઘોસ પુલાવ કર્યો છે ? કેવો થયો છે ? ચાખી જોવો છે ?’ દાદાએ ફક્ત કહેવા ખાતર, ‘હા... હા... સારો છે,’ એવું કહીને તેની ખાલી ખાલી જ સ્તુતિ કરી. દાદા ઉંમરલાયક પણ બાબાના એક જુના અને વરિષ્ઠ ભક્ત હતા. સ્નાન સંધ્યા પૂજા નિયમિત રીતે કરતા હતા અને કોઈ પણ કાર્ય કરતા પહેલાં તેનો સારા નરસાનો વિચાર પહેલેથી જ કરતા. તેમને ખરું પૂછો તો સારું લાગ્યું નહિ, ત્યારે બાબાએ પૂછ્યું, ‘તે કદી આંખોથી જોયું નથી, જીભથી કોઈ દિવસ સ્વાદ કર્યો નથી, પછી સારો છે એવું કેવી રીતે કહે છે ? કાઢ પેલા દેગડા ઉપરથી ઢાંકણ અને એમાં હાથ નાખીને જો.’ પછી બાબાએ તેનો હાથ પકડીને દેગડામાં ખોસી દીધો અને પછી બોલ્યા, ‘હાથ બહાર કાઢ, આ ઝારી લે અને લોકોની થાળીમાં પીરસ. આ સોળા બોળાની જીદ છોડી દે અને વગર કામની બડાઈ મારવાનું અંધ કર.’ એક શિષ્યને સંત જાતે જ વટલાવવાનો પ્રયાસ કરે તેની કલ્પના પણ અયોગ્ય લાગે છે. સંત તો હંમેશા પૂર્ણપણે કૃપાથી ભરેલા હોય છે. તેમના વર્તાવની તેમને જ ખબર હોય છે. સાચા પ્રેમની લહેર ઉઠે એટલે જેને એક મા વહાલથી પોતાના બાળકને ચૂંટી ભરે છે અને બાળક રડવા લાગે ત્યારે તે જ મા તેને છાતી સરસો ચાંપીને પ્રેમથી વહાલ કરે છે. માંસાહાર કરવાની જેની ઇચ્છા રહેતી તેનું જ મન બાબા પૂર્ણ કરતા. પરંતુ આવું અન્ન ન ખાવું જોઈએ એવો મન પર કાબૂ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરનારને તેઓ માન્યતા આપીને જબરજસ્તી કરતા ન હતા. તેમ છતાં ગુરુની આજ્ઞા પાળવાનો વિચારપૂર્વકનો નિર્ણય કદી કદી એટલી હદે પહોંચી જતો કે જે જીવનભર આવી વસ્તુને અડક્યા પણ નથી એવા ભક્તોનો ભરોસો ડગમગવા લાગતો. ખરું જોતાં તો કોઈ પણ ભક્તને બાબા જાતે ખોટા માર્ગે જવા માટે ક્યારેય પ્રેરિત કરતા ન હતા. (ઓ. ૯૫-૧૦૬)

ઇ.સ. ૧૯૧૦ પહેલાં હાંડીમાં રસોઈ રાંધવાનો યોગ ઉપરા ઉપરી ખૂબ જ ઉત્સાહથી ઉજવવામાં આવતો હતો. પરંતુ

જ્યારથી શ્રીદાસગણુ મહારાજની ફેરી મુંબઈ શહેરમાં શરૂ થઈ અને તેમના કીર્તનો અને આખ્યાનોથી તેમણે સાઈબાબાનું મહાત્મ્ય પુષ્કળ મોટા સમુદાયના મનમાં ઠસાવ્યું. ત્યારથી નાના મોટા બધાને બાબાનો મહિમા સમજાયો અને અસંખ્ય લોકો શિરડીમાં આવતા જતા થઈ ગયા. ત્યાર પછી જ બાબાના પ્રેમને લીધે પૂજન, અર્ચન, આરતી, નૈવેદ્ય અને અનેક પ્રકારના દિવસના ત્રણે પ્રહરોના ખાવા પીવાનાં નજરાણાંની ભેટ આવવા લાગી. તેમજ દાળભાત, શીરો, પૂરી, રોટલી, ચટણી, કચુંબર, ફળફળાદી, પંચામૃત ભેળવીને બનાવવામાં આવતી ખીર વગેરે જુદી જુદી ખાદ્ય પદાર્થની સામગ્રી પુષ્કળ પ્રમાણમાં શિરડીમાં આવવા લાગી. ક્યારેય નહિ એવા આ શિરડીમાં અમાર્યદિત યાત્રાળુઓનો મેળો ત્યાં ભેગો થવા માંડ્યો. જે કોઈ ભક્ત શિરડી આવે તે દોડી દોડીને સાઈબાબાને દર્શનને જાય ત્યારે કંઈ ને કંઈ નૈવેદ્ય અર્પણ કરવા લાગ્યા. આમ ભૂખ્યા લોકોની ભૂખ સહેલાઈથી ભાંગવા લાગી. ‘સાઈબાબાની એક મહારાજ ધીરાજની માફક સેવા ચાકરી થવા લાગી.’ તેમની ઉપર છત્ર અને ચમ્મર ઢોળાવા લાગ્યાં. વાદ્ય અને વાજિંત્રોની સાથે ભક્તોનો સમુદાય ભજન કીર્તન કરતો વધવા લાગ્યો. શિરડીના રાજ ધિરાજની ખ્યાતિ ખૂબ ફેલાઈ. ભક્તો તેમની સ્તુતિ સ્તોત્ર ગાવા લાગ્યા. યાત્રાળુ માટે શિરડી એક પરમ પવિત્ર ‘શ્રીક્ષેત્ર’ બની ગયું. અને તે જ કારણે રસોઈ રાંધવાનો બાબાનો જે રીવાજ હતો એનો અંત આવ્યો. નૈવેદ્ય અને પ્રસાદ એટલો બધો આવવા લાગ્યો કે, એમાંથી ફડીરો, વૈરાગીઓ, ગોસાઈઓ અને ભિક્ષા ઉપર જીવવાવાળા માટે પેટ ભરીને જમી શકાય એટલું અન્ન આવવા લાગ્યું. તેમજ વધવા પણ લાગ્યું. (ઓ. ૧૦૭-૧૧૫)

હવે એક બીજી કથા કહી રહ્યો છું. જેને સાંભળીને આનંદ થશે. પોતાના આરાધ્યદેવનું અપમાન થતાં બાબા મનથી નાખુશ થતા. બાબા પોતે કોઈ પણ જાતપાત વગરના હોવા છતાં તર્ક અને અનુમાનથી કોઈ તેમને મુસલમાન કહેતા તો કોઈ તેમને બ્રાહ્મણ સમજતા. તેમનું કોઈ ચોક્કસ ઠેકાણું ન હતું. અને તે કઈ જાતના કે કઈ કોમના છે તથા તેમનો જન્મ ક્યાં થયો, તેમનાં માતૃપિતા મુસ્લિમ કે હિન્દુ ધર્મ હતા તેની ક્યાંયે, કોઈને, કશી જ ખબર ન હતી. જો તેઓ મુસલમાન હોત તો મસ્જિદમાં અખંડ ‘ઘૂણી’ પ્રજ્વલિત રાખીને પૂજન કરવાની રીત તેમણે કેમ ચાલુ રાખી હતી ? ત્યાં ‘તુલસીવૃંદ’ શા માટે રહેવા દીધેલું અને ‘ઘંટનાદ’ શા માટે થતા હતા ? મસ્જિદમાં કોઈએ ‘શંખ’ ફૂંકવા દીધો હોત કે ? કોઈને ઢોલ મૃદંગ વગાડવા દીધાં હોત કે ? તેમણે ‘હરિનામનો જાપ’ શા માટે કરવા દીધો હોત ? જો મુસલમાન હોત તો મસ્જિદમાં બેસીને પોતાની જાતને ‘અષ્ટગંધ’ ચોપડવા દીધું હોત કે ? ત્યાં બધાની સાથે જમવા પણ બેસાત હોત કે ? જો મુસલમાન હતા તે તેમના ‘કાન કેમ વિંધાયેલા’ હતા ? પોતાને ‘દક્ષિણામાં’ મળેલા પૈસાથી ‘મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર’ અને ગાબડ ગુબડ કેમ કરાવતા હતા ? તેઓ પોતેજ આ બધો અર્થ કેમ ભોગવતા હતા ? સ્નાન બાદ ‘પિતાંબર’ લપેટીને રહેતા ખરા ? સ્વ. માધવરાવ દેશપાંડેના ચિરંજીવી ઉદ્ભવે શિરડીમાં મને કહ્યું તે પ્રમાણે શ્રીબાબા નાહ્યાધોયા બાદ થોડો સમય પીળા રંગનું પિતાંબર વીંટાળીને ઊભા રહેતા. તે તેમને પોતાના નાનાપણમાં સગી આંખે જોયેલું. આવા સમયે તેમની ગોરી કાંતિ વાળું શરીર ખૂબ જ મનોહર દેખાતું. ક્યારેક ક્યારેક તો એક પગની એડી બીજા પગ ઉપર ચઢાવીને કમ્મરે હાથ મૂકીને હસતાં હસતાં ‘શ્રીકૃષ્ણ’ જેવો હાવભાવ કરતા. તે દર્શનની શી વાત કરવી ? માથા ઉપરનો કકડો બાંધતા પહેલાં બાપુસાહેબ જોગ બાબાના કપાળ ઉપર અષ્ટગંધથી ‘સ્વસ્તિક’ દોરતા અને તેની ઉપર ‘બિલીપત્ર’ મૂકીને નમસ્કાર કરતા. પછી બાબા પોતાના હાથે એ સફેદ કકડો લઈને પોતાની અદાથી ખાસ કરીને ‘ડાબે કાને પાછળ મારે ગાંઠ । જટાની માફક વળ ચઢાવીને ॥’ બાંધતા હતા. ઉલ્ટાનું જો એકાદ હિન્દુ ભક્ત પોતાના ઉપાસ્ય દેવની પળભર માટે પણ જો અનાદર કે નિંદા કરે તો તે તેમને જરાયે ગમતું નહીં. એક બોધકથા મને યાદ આવી તે લખતાં લખતાં અતિનમ્રભાવે અહીં રજૂ કરું છું. મહેરબાની કરીને સ્વસ્થ ચિત્તે તેનું રસપાન કરો. (ઓ. ૧૧૬-૧૨૫)

એક દિવસ એવું બન્યું કે, બાબા લેંડીબાગમાંથી પાછા ફર્યા, અને મસ્જિદમાં આવીને બેઠા, ત્યાં દર્શન માટે ભક્તો

આવ્યા તેમાંય બાબાના ખાસ પ્રેમાળ ભક્ત શ્રેષ્ઠ ચાંદોરકરે પોતાના સાહુભાઈ બિનીવાલાની સાથે દર્શનાર્થે આવ્યા હતા. બંને જણ શ્રીસાઈનાથની સામે આવી નમસ્કાર કરીને બેઠા. પછી ખબરઅંતર પૂછવાનું ચાલતું હતું. તેવામાં એકાએક બાબા ગુસ્સે ભરાયા અને બોલ્યા, ‘નાના ! તારા તરફથી આવું કેવી રીતે ભૂલી જવાયું ? મારી સાથે આટલા દિવસો ગાળ્યા પછી પણ તે ફક્ત આટલું જ સંપાદન કર્યું ? મારી સાથેના સંગાથની તે છેલ્લે આવી જ દશા કરી ? આવી કેવી તારી મતિ ફરી ગઈ । કાળજીપૂર્વક બધું જ મને જણાવ.’ બાબાના આ પ્રકારે બોલ સાંભળીને નાના નીચી ડોક કરીને બાબાશ્રીના ગુસ્સાનું કારણ શું હોવું જોઈએ તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા. પણ કંઈ યાદ આવે નહીં. આથી તેમનું મન ઉદાસ થઈ ગયું. ક્યાં થાપ ખાધી તે સમજાયું નહીં. ગુસ્સાનું કારણ શું હોવું જોઈએ એનો વિચાર કરવા લાગ્યા. પણ કંઈ યાદ આવે જ નહીં. પરંતુ એટલું નક્કી કે, કોઈ કારણ વીના બાબા કોઈને પણ દુઃખી કરતા નહીં. તે વાતની તેમને ખબર હતી માટે તેમણે બાબાના પગ પકડ્યા અને અનેક પ્રકારે વિનવવા માંડ્યા. તેમણે છેલ્લો ઉપાય એ કર્યો કે નાનાએ પોતાની જોળી ફેલાવીને ગુસ્સાનું ખરું કારણ પૂછી લીધું. ત્યારે બાબાએ જવાબ આપ્યો, ‘વર્ષોનાં વર્ષો મારા સહવાસમાં રહ્યા બાદ શું આવો તારો વર્તાવ ? તારી બુદ્ધિ ક્યાં ગઈ છે ? કોપરગાંવ ક્યારે આવ્યો ? રસ્તામાં જે કોઈ નવાઈની વાત બની હોય તો, તે બધી મારે સાંભળવી છે. વચ્ચે કેમ ઉતરી પડ્યો ? ટાંગો છેક શિરડી કેમ હકાલી મૂક્યો ? હકીકતમાં તો નાનું મોટું જે કંઈ પણ બન્યું હોય તે તું મને કહે જોઈ !’ આવું બાબા બોલતાંની સાથે જ નાના મનમાં સમજી ગયા. તેમનું મોટું ઉતરી ગયું અને જવાબ આપવામાં સંકોચ થયો. છતાં તેમણે બધું કહી સંભળાવ્યું બાબાની સામે કોઈ પણ વાત છૂપાવી શકાતી નહીં. અને મનમાં નિર્ધાર કરીને જે જે કંઈ બન્યું હતું તેની પહેલેથી છેલ્લે સુધીની બધી હકીકત બાબાને કહી સંભળાવી. સાઈમહારાજ સામે જરા પણ જૂઠાણું ચાલતું નહીં. ‘જૂઠું બોલવાથી સાઈની પ્રાપ્તિ થતી નથી.’ ખોટું બોલવાથી માણસની અધોગતિ થાય છે, અને છેલ્લે તે નરકમાં જઈ દુર્ગતિ પામે છે. ગુરુને ફસાવવો એ મહાપાપ કર્યાનું કર્મ છે અને એવા પાપને માફી કે પ્રાયશ્ચિત્ત હોતું નથી. તેમ સમજીને નાનાએ બધી ઘટના કંઈ પણ ન છૂપાવતાં કહી દીધી. તેઓ બોલ્યા, ‘પહેલા ટાંગો શિરડી માટે જ નક્કી કરેલો. તેને કારણે ગોદાવરી નદીના કાંઠે આવેલી દત્તની મૂર્તિનાં દર્શન માટે બિનીવાલાએ રોક્યો. બિનીવાલા દત્તભક્ત છે. માટે રસ્તામાં મંદિર આવતાં તેમના મનમાં દત્તભગવાનના દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ. અને નીચે ઉતરવાનું મન થયું. પણ મને શિરડી આવવાની ઉતાવળ હતી માટે મેં જ તેમને તે ટાળી દેવાની કોશિશ કરી. મેં કહ્યું શિરડીથી પાછા ફરતાં દર્શન કરતા જઈશું. આમ શિરડી પહોંચવા માટે ખૂબ વાર થશે તે ઉતાવળને કારણે મેં શ્રીદત્તના દર્શન તરફ દુર્લક્ષ કર્યું. પછી આગળ ગોદાવરીમાં નહાવા માટે જતાં મોટો કાંટો પગમાં ઘૂસી ગયો એવું લાગ્યું. મને ખૂબ જ ત્રાસ થયો, અને મહામુસીબતે તેને ખેંચી કાઢ્યો.’ ત્યારે બાબાએ સુચક ઉપદેશરૂપી ઇશારો કર્યો, ‘આટલી ઉતાવળ સારી નહિ. તારું નસીબ સારું કે દર્શનનો અનાદર કરીને પણ ફક્ત કાંટો વાગવામાંથી તું છૂટી ગયો. દત્તાત્રેય જેવા ભગવાન રસ્તામાં ઉભા હોય અને તારા જેવો દુર્દૈવ અભાગી જેણે દર્શનનો લહાવો પડતો મૂક્યો તેવાને વળી હું ક્યાંથી મળવાનો ? આ પ્રસંગ અંગની નાનાસાહેબને મૈનાતાઈ કુવલેકર નામની પુત્રી સ્વ. પ. પૂ. નરસિંહ સ્વામી આગળ ૧૯૩૬ની સાલમાં કરેલા નિવેદનમાં બીજી એક માહિતી આપી તે આ પ્રમાણે હતી. ‘મારી માસીના યજમાન બાળાસાહેબ બિનીવાલા પરમ દત્તભક્ત હતા. ઇ.સ. ૧૮૯૯ કે ૧૯૦૦ની સાલમાં જ્યારે તેઓ સાઈબાબાના દર્શન માટે ગયા ત્યારે તેમનો શ્રી બાબા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ ન હતો. મારા પિતાશ્રીના આગ્રહને કારણે તેઓ શિરડી ગયા હતા. પરંતુ જ્યારે તેમણે પોતાની સગી આંખે સાઈમહારાજને જોયા ત્યારે તેમને સાક્ષાત્ બાબાની જગ્યા ઉપર ત્રિમૂર્તિ શ્રીદત્ત ભગવાનની પ્રતીતિ થઈ. ત્યાર પછી જીવનભર તેઓ સાઈના અનન્ય ભક્ત થઈને રહ્યા.’ આ પ્રસંગ ઉપરથી શ્રીસાઈ દત્તાત્રેયના અવતાર જ હતા. જે વાતને સાઈબાબાની આરતીની ચોથી કડીમાં પુષ્ટિ મળે છે. ‘કલિયુગી અવતારા । સગુણ બ્રહ્મ

સાચાર । અવતીર્ણ થયા । સ્વામી દત્ત દિગંબર । દત્ત દિગંબર । આરતી સાઇબાબા ॥’ (ઓ. ૧૨૬-૧૪૬)

હવે હાંડીની વાત થોડી આગળ ચલાવીએ. શું મસ્જિદમાં સાઇબાબા સાથે બપોર પછીના જમણની પવિત્રતા અને સાઇની ભક્તો તરફની અમીદશિ ! બપોરની પૂજા થયા બાદ દરરોજ બાબાની આરતી પૂર્ણ થતાં ભક્તો જ્યારે પાછા જતા ત્યારે બાબા તે સર્વને ઉદી આપીને વિદાય કરતા. તેઓ મસ્જિદના ઓટલાની કિનારો ઉપર આવીને ઊભા રહેતા અને આંગણમાં રાહ જોતા ભક્તો એક એક કરીને આવીને તેમનાં ચરણોમાં વંદન કરતા અને જે કોઇ ત્યાં ઊભો રહેતો તે દરેકના કપાળે બાબા ઉદી લગાડતા. પછી, ‘હવે દરેક પોત પોતાના ઘરે જમવા જવ’ આવું બાબા કહેતા કે તરત જ તેમની આજ્ઞા શિરોમાન્ય રાખી ભક્તજનો પોતપોતાને ઘેર જતા. પછી બાબાની પૂંઠ ફરતાં રોજના રિવાજ પ્રમાણે પડદો પાડવામાં આવતો. થાળી વાડકાઓનો ખખડાટ શરૂ થતો અને પ્રસાદનો ઠાઠ જમતો. સાઇબાબાના હસ્તસ્પર્શ થયેલું એ પવિત્ર નૈવેદ્ય પાછું પોતાને મળે તે આશાએ અમુક લોકો તો આંગણમાં તેની પ્રતીક્ષા કરીને બેસી રહેતા. અહીંયા બાબા જ્યારે ભીંત તરફના ખૂણા પાસે પીઠ ફેરવીને બેસતા ત્યારે તેમની બંને બાજુએ જમવાની પંગત પડતી અને બધાને આનંદ થતો. સાઇસમર્થની સામે જે તે બધાય નૈવેદ્ય લઇને આવતા, અને સાઇસમર્થ પણ પોતાની થાળીમાં દરેકનું થોડું થોડું નૈવેદ્ય લઇ બધું ભેળવીને ભેગું કરતા. બાબાના હાથનો સ્પર્શ પામેલો અન્નનો કણ પણ મળવો એ મોટી ભાગ્યની વાત હતી. અને તે ખાનારા સંપૂર્ણપણે પુનીત થઇને તેમનું જીવન સાર્થક થઇ જતું હતું. વડાં, અનારસા, સાંઝા, પુરી, સાદી પુરી, રાઇતું ચોખા કે ઘઉંના રુવામાંથી બનાવેલી ધારગે, ચોખા વાનગીના લોટની પાપડી, અનેક પ્રકારની શાકભાજીઓ અને ખીર તથા કચુંબર બધું ભેગું કરી નાખતા. તે અન્ન બાબા ઇશ્વરને અર્પણ કરતા. અને માઘવરાવ દેશપાંડે અને નાનાસાહેબ નિમણોકર પાસે થાળીઓ ભરી ભરીને પીરસાવતા. દરેકને વારાફરતી બેસાડી ખૂબ પ્રેમથી જમાડતા. સ્વાદિષ્ટ ઘીમાં પુરણપોળી અને મોળીદાળ ભેગી કરીને તૈયાર કરેલો કોળિયો બાબા બધાને પીરસતા. પ્રેમથી તૈયાર કરેલો એ કોળિયો ખાધાબાદ થતા આત્માનંદની તો શી વાત કરવી ? ખાનારો તો આંગળા ચાટતો રહી જતો, અને ખૂબ જ સંતુષ્ટ થતો. ક્યારેક ઘઉંના લોટમાંથી બનેલા પકવાનો, પુરણપોળી, ગળીપુરી, બાસુદી, શિરો જેવી સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ પણ પીરસતા. ક્યારેક આંબામોર નાખેલો બાસમતીનો ભાત, તેની ઉપર સુંદર દાળ અને ઘી, જુદી જુદી શાકભાજી, અથાણું, પાપડ, રાઇતુ, અનેક પ્રકારના ભજિયાં અનેક પ્રકારનાં અને રીંગણનું ભરત અને ક્યારેક સાધારણ ખાદું દહીં, છાશ અને પંચામૃત પણ રહેતાં. જે લોકોના નસીબમાં આ દિવ્ય ખાવાનો મોકો મળ્યો તે ધન્ય થઇ ગયા. જ્યાં સાઇમહારાજ જેવા ગુણજ્ઞ પિરસવાવાળા હોય તેવા જમણના હું શું વખાણ કરું ? ત્યાં ભક્તો ગળા સુધી-પેટ ભરીને જમતા અને સંતોષના ઓડકાર ખાતા. દરેક કોળિયે કોળિયે સાઇનામ સહ ભક્તો પોતાના ઉદરમાં આહુતી આપતા. થાળીઓ ખાલી પડતી જ નહીં. ઉપરા ઉપરી જેને જે પકવાનની ઇચ્છા થતી, તે તેમને પ્રેમથી પીરસવામાં આવતું. કેટલાકને કેરીના રસ ઉપર પ્રેમ હતો. તો તેમને આગ્રહથી તે પીરસવામાં આવતો. આમ દરરોજ અન્ન પીરસવા માટે બાબા નાનાસાહેબ નિમોણકરને અથવા તો માઘવરાવે દેશપાંડેને આજ્ઞા કરતા. આ બંનેનું આ નિયમિત કાર્ય હતું. પ્રસાદ વહેંચવો તે જ તેમનું કામ રહેતું અને તેને માટે તેઓ ખૂબ પ્રેમથી જહેમત ઉઠાવતા. (ઓ. ૧૪૭-૧૭૦)

સ્વાદિષ્ટ જીરાસરનો ભાત જાણે કે મોગરાનાં ફૂલની કળીઓ. તેની ઉપર તુવેરની પીળી ધમક દાળ અને ત્યારબાદ બધાને એની ઉપર એક પળી ઘી પીરસતાની સાથે તેમાંથી મધમધતી સુવાસ છૂટતી. જમણ ચટણીના ચટાકે મસાલેદાર અને ધમધમાટ રહેતું. જરાપણ કાચું કે સ્વાદ વગરનું ત્યાં પીરસાતું નહીં. ઘઉં ચોખાના લોટમાંથી બનાવેલી સેવની ખીર આવા પ્રેમાળ પ્રસાદની તો શું વાત કરવી ? સુખનો અને શાંતિનો સ્વાનુભવ થયા વીના અહીંયા કોણ જમવા આવી શકે ? જ્યાં હરિ પોતે જ અન્ન છે, ઇશ્વર પોતે જ ખાનારો છે અને ચાખનારો છે, તેવી જગ્યાએ અન્ન પીરસનારો અને

સેવન કરનારો બંને ધન્ય છે. આ મીઠાસનું મૂળ એટલે ગુરુમાં રહેલી પ્રબળ નિષ્ઠા અને જબરજસ્ત શ્રદ્ધા જ હોઈ શકે. ખાંડ કે ગોળ મીઠો નથી હોતો પણ શ્રીનાં ચરણોની સમૂળગી દ્વઢ શ્રદ્ધા જ મધુર હોય છે. ખીર અને શિરાની રેલમછેલ રહેતી અને થાળી પર બેઠા પછી કોઈની પણ ચૂંકે આ ચાલતી નહિ. આવી અનેક પ્રકારની વાનગીથી પેટ ભર્યા બાદ દહીં ભાત ખાધા વીના સંતોષ મળતો નથી. માટે એ જ્યારે ન મળતાં ત્યારે જમનારાઓ છાશ તો માંગી જ લેતા. એક દિવસ સ્વસ્થ છાશનો ખ્યાલો જે ગુરુમહારાજે જાતે પોતાના હાથે ભરીને મને પીવા માટે આપ્યો હતો, અને તેને મોઢે લગાડતાં જ, જે સુખ સમાધાન અને આત્માનંદનો અનુભવ મેં કરેલો તે અવિસ્મરણીય છે. એક તો પહેલેથી જ પકવાનોથી પેટ ભરેલું હતું ત્યાં આ ખેંચી તાણીને છાશ કેવી રીતે પીવાશે એવી શંકા હું મનમાં કરું ત્યાં તો તે ઘૂંટડો મને ખૂબ જ સ્વાદિષ્ટ લાગ્યો. મને આવા સંકોચમાં ડૂબેલો જોઈને બાબા કાલાવાલા કરીને બોલ્યા, ‘પી.... જ પી....જ બધુંય પી...જ !’ અને મને પણ લાગ્યું કે, આવો મોકો ફરી મળવાનો નથી માટે હું બધી જ છાશ પી ગયો. મારો અનુભવ સાચો થયો. ત્યારબાદ બે જ મહિનામાં બાબાશ્રીએ પોતાની અવતારી લીલા સંકેલી લીધી. તેમજ તેમનું નિર્વાણ થયું. હવે તે છાશની તરસ છીપાવવા માટે સાઈકથાણી અમૃત પીધા વીના બીજો કોઈ રસ્તો નથી. તે જ આપણો આધાર છે, અને એ જ તારણહાર છે. હેમાડપંત સાઈબાબાના શરણે આવ્યા છે. તેઓ જ જ્યારે આગળ જવાની આજ્ઞા આપશે ત્યારે જ હવે પછીની કથાનું વર્ણન કરી શકાશે. શ્રોતાઓએ પોતાનું લક્ષ કાયમ રાખવું. (ઓ. ૧૭૫-૧૮૪)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા, ભક્ત હેમાડપંત રચિત શ્રી સાઈસમર્થના સત્ય ચરિત્રના ‘હાંડી-વર્ણનમ્’ નામનો આડત્રીસમો અધ્યાય અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

અધ્યાય ૩૮નું અર્થ વિવરણ

આ અધ્યાયની મુખ્ય શિખામણ ગરીબોને અન્નદાન કરવાની છે. ‘પુણ્યમાં પુણ્ય એટલે અન્નદાન । આચાર ધર્મમાં તેને પ્રાધાન્ય । અગ્રગણ્ય છે અન્નદાન ॥’ માટે જ બાબાએ આ વસ્તુને જાતે જ આચરણમાં મુકીને લોકોને એનો પાઠ શિખવ્યો છે.

પરંતુ આજના યુગમાં પહેલાંના જમાનાની માફક અન્નદાન કેવી રીતે કરવું તે પ્રશ્ન થઈ પડે છે. ખુલ્લી જગ્યા મળવી રસોઈ તૈયાર કરાવવી અને યોગ્ય માણસો જમવા માટે ભેગા કરવા, વગેરે ખાસ કરીને મોટા શહેરોમાં આ મહામુસીબતનું કામ છે. મંદિરોમાં અથવા તો તીર્થક્ષેત્રોમાં જમવાનું પીરસવા માટે કે ફરાળ પીરસવા માટે પ્રયત્ન કરવા જતાં પહેલાં તો

ભિખારીઓની બૂમાબૂમ ખેંચાખેંચ અને મારામારી એટલી હદ સુધી વધી જાય છે કે આપણા મનમાં ગુસ્સો આવે છે અને ઉલ્ટાનો તે કાર્ય માટે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી પુણ્યને બદલે પાપ જ ભાગે આવે છે. તેનાથી એ સારું કે કોઈ સંસ્થાને અન્નદાન માટે ફાળો આપવો. છતાં ધાર્યા પ્રમાણેની વ્યવસ્થા ક્યાં સુધી સફળ થશે તે બાબતની મનમાં શંકા થાય છે. તે સિવાય બાબાની અન્નદાન માટેની શિખામણ તેઓ જાતે રાંધીને જમનારાઓને ખૂબ પ્રેમ અને આદરથી સામે બેસીને જમાડતા તેવી છે. બાબાના હાથ નીચે આટલા સારા ઉત્સુક ભક્તો હોવા છતાં અન્ન રાંધવાનું કષ્ટ બાબા જાતે કરતા હતા. ત્યારે આજની પરિસ્થિતિમાં મારા મતે અત્યંત સહેલું અને ફાયદાકારક અન્નદાન એટલે કે કોઈ અંધશાળામાં અપંગગૃહમાં અથવા અનાથાશ્રમમાં અન્ન અથવા મીઠાઈઓ જાતે જ વહેંચવી અને તે આરોગીને સંતુષ્ટ થયેલા વ્યક્તિઓના આનંદિત ચહેરા જોવા તે છે.

આ અધ્યાયમાં અન્નદાન માટેની બીજી શિખામણ અતિથિ વિષેની છે. ‘સમયસર વગર સમયે આવે અતિથી । અન્નદાન કરી એવા ગૃહસ્થિઓને સુખ આપો ।’ એ માત્ર આજના સમયમાં પાળવું શક્ય છે. ‘કોઈ ક્યારે પણ દરવાજે આવે । કરવો ન અનાદર એનો ।’ આ વાત બરોબર ધ્યાનમાં રાખજો. કપડાં, વાસણો કે રોકડા પૈસા દાન કરતી વખતે પાત્રતાનો વિચાર કરવો પડે છે. પણ જમાડવા માટે કે ફરાળ કરાવવા માટે આવો વિચાર કરવાની જરૂર નથી. ‘અન્ન જળ વગર જે મને રાખે છે । અચુક એ દુર્ગતિને આમંત્રે છે ।’ અને આવો જ ઇશારો અધ્યાય ૧૯મા જોવા મળે છે -

હોયા વિના કંઈ લાગતું માગતું । કોઈ પણ ક્યાંય નથી જતું ।
મનુષ્ય જ નહિ પણ પક્ષી કે પશુ । હડેહડે કોઈને તેથી ના કરશો ॥૧૪૧॥

કોને ખબર બાબા જાતે જ તે રૂપે ત્યાં આવ્યા હોય તો પછી પાછળથી પ્રશ્નાતાપ કરવાનો વખત ન આવે ! ત્યારે -

આવ્યા ગયાનો આદર કરે । તરસ્યાને જળ, ભાખરી ભૂખ્યાને ।
બેસવા ઓસરી વસ્ત્ર વસ્ત્રહીનને । દેતાં શ્રીહરિ થશે ખુશ ॥૧૪૨॥

અન્નની સાથે સાથે એક વધારાની શિખામણ પ્રસાદ માટેની પણ છે. ગુરુ પોતે જ શિષ્યને કોઈ પ્રસાદીરૂપ ચીજ ખાવા માટે આપે તો તે ખાવાલાયક છે કે નહીં, તેનો વિચાર ન કરતાં આદરપૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરી તરત જ તેને મો મૂકવો જોઈએ -

ગુરુ જાતે પ્રસાદ આપે । અને જાતજાતના વિકલ્પ આવે ।
શિષ્યપામે નિજ આત્મઘાત । અધઃપતને જાયે ॥
સંત કહે શિષ્યને વહેંચ । કલ્પના પણ આ અપાર ।
સંતકૃપાથી ભરપૂર ભરેલા । તેમની રીત તેમને જ ખબર ॥

આજ નિયમ મને લાગે છે, દેવના પ્રસાદને માટે પણ હોવો જોઈએ. મંદિરમાં અથવા શ્રીસત્યનારાયણની પૂજામાં સાકરિયાદાણા અથવા શિરાનો પ્રસાદ મળે તો પણ ગુરુવાર કે એકાદશી વગેરેના ઉપવાસના દિવસે અમુક લોકો તેને ખાતા નથી. તે દિવસે રાતે અથવા તો બીજા દિવસે ઉપવાસ છૂટતા ખાઈશું એમ વિચારીને મૂકી રાખે છે. મારા મતે આ વિકલ્પ યોગ્ય લાગતો નથી. આમ વર્તતાં આપણે દેવતાનો અનાદર કરીએ છીએ. સદ્ભાગ્યે મળેલો આવો દેવીપ્રસાદ ઉપવાસ ભાંગશે માટે આપણે તે ખાવાનો ટાળીએ છીએ. પણ જીભના ચટાકા માટે બજારમાંથી જાહેરાતનાં માન્ય બતાવેલો ગમે તેવો ખાદ્ય પદાર્થ સંકોચ વગર લાવીને એ દિવસે ખાઈએ છીએ, આ કંઈ યોગ્ય અને પ્રસંશનીય છે ? એ સિવાય પણ વ્યવહારની દૃષ્ટિએ પ્રસાદ મૂકી રાખવો અને ન ખાવો તે સારું નથી. તેને હાથમાં પકડી રાખવો અથવા ઘરે લઈ જવો કે તેને

સુરક્ષિત રાખવો તે પણ અડચણવાળું કામ છે. પરંતુ ક્યારેક ક્યારેક ઉપવાસ છૂટ્યા બાદ બે પ્રસાદ ખાવાનું ભૂલાઇ જાય છે. હું પોતે તો શિરડીથી બીજા સ્થાનોએથી આવેલો પ્રસાદ શું છે તે જાણ કરતાં જે સ્થિતિમાં હોઉં એ જ સ્થિતિમાં તરત જ બાબાને વંદન કરીને કે ઇષ્ટ દેવને યાદ કરીને તે જગ્યા ઉપર જ ગ્રહણ કરું છું અને પ્રસાદની કૃપાનો આનંદ લૂંટું છું.

આ પહેલાં પણ અમુક અધ્યાયોમાં અન્ન વિષેની બાબાએ સારી એવી શિખામણો આપી છે, તે ટૂંકાણમાં આ પ્રમાણે છે.

(૧) અન્નનો અનાદર કરવો નહિ. ‘અન્નથી ક્યારેય મોઢું ફેરવવું નહિ । અને પીરસેલી થાળી ક્યારેય ધકેલવી નહિ અ. ૩૨/૫૫ ॥’ કોઈ પણ પ્રકારના કામ માટે નીકળ્યા હો, અને જમવાનો સમય થયો હોય તો ભૂખે પેટે નીકળવું નહીં. તેમજ કોઈએ પ્રેમથી ટુકડો ભાખરી ધરી હોય તો તેને નકારવી નહિ. ઉલ્ટાનું તેને ‘માનવું શુભ શુકન । કાર્ય નિર્વિઘ્ન કારક ॥’ અધ્યાય ૩૨માં આ માટે બાબાને વનમાં મળેલ વાણજારા વિષેનો અનુભવ તેમણે કહ્યો છે અને હેમાડપંતે અધ્યાય ૩૩માં અપ્પાસાહેબ કુલકર્ણી ફકીરની શોધમાં નીકળ્યા તેનું વર્ણન કર્યું છે અને તેમાં આ જ સમજાવ્યું છે.

(૨) અન્ન ‘એકલું ખાવું સારું નહિ (અ. ૨૪-૩૪)’ આપણી સામે કોઈ વ્યક્તિ કે પશુ પક્ષી હોય, તો તેમને તેમાંથી થોડું અન્ન જરૂર આપવું. જે કોઈ પણ ન હોય તો બાબાનું સ્મરણ કરીને એમને અર્પણ કર્યા પછી ખાવું. આ વિષયની શિખામણ બાબાએ અધ્યાય ૨૪માં ખુદ હેમાડપંતને લીલા ચણા માટે મશ્કરી કરીને અને હેમાડપંતને શ્રીકૃષ્ણના સખા સુદામાનું આખ્યાન કહીને આ વાત સૌના મનમાં સારી રીતે ઠસાવી છે.

(૩) બાબા જાતે કદી ઉપવાસ કરતા નહિ અને અન્યને કરવા પણ દેતા નહિ. તેમનું કહેવું એવું હતું કે, હાથ પગ વગેરે ઇન્દ્રિયો જ્યાં સુધી સશક્ત ન હોય ત્યાં સુધી ઇશ્વરની ભક્તિ થઈ શકતી નથી. ‘ના હોય જ્યાં સુધી અન્નનો ભાગ । ઇશ્વરને કઈ આંખોથી જ્ઞેશો । કઈ વાચાઓ એનો મહિમા ગાશો । કયે કાને એને સાંભળશો ॥૧૨૭ અ. ૩૨॥’ ઉપવાસ કરતી વખતે ઘણું કરીને આપણે આપણા શરીરને ત્રાસ આપીએ છીએ, અને અયોગ્ય અને ન પચે તેવો વધારે પડતો આહાર કે પદાર્થ ખાઈને સ્વાસ્થ્ય બગાડતા હોઈએ છીએ. ‘ઉપવાસ એટલે ઇશ્વરની સમક્ષ બેસવું.’ તેમની સામે સતત ચિંતનમાં દિવસ પસાર કરવો એવો થાય. એતો આપણે કદીએ કરતા જ નથી. માટે જ ઉપવાસના બદલામાં બાબા, ‘પુષ્કળ આહાર એ પણ ન હિતકર । મિતાહાર એ જ ખરો સુખદાઈ ॥૧૨૮॥’ આવા વ્યવહારિક ઉપદેશ કરતા. અધ્યાય ૧૯માં સંગમનેરના રાધાબાઈને અને અધ્યાય ૩૨માં ગોખલબાઈને બાબાએ આ માટે જ ઉપવાસથી દૂર રહેવા પ્રેરીત કર્યા હતાં.

(૪) માંસાહાર વિષે બાબાએ તે કદી ખાવો કે ન ખાવો એવી કોઈ ચોખ્ખી શિખામણ આપી નથી. જે લોકો પરંપરાગત ખાતા આવ્યા છે તેમણે માંસાહાર ન કરવો એવું પણ એમણે કહ્યું નથી. ઉલ્ટાનું તેમણે ગમતું જમણ તેઓ જાતે રાંધીને, તેને યોગ્ય હોય તેવાને પ્રસાદરૂપે વહેંચતા હતા. કદાચિત આમાં બે કારણો હોઈ શકે. એક તો હિંદુ અને મુસલમાનોની એકતા સાધવા માટે તેમણે મુસલમાન રૂપ ધારણ કર્યું હતું. તે વેશ માટે માંસાહાર ઉચિત જ હતો. તેમજ બીજું કારણ એટલે કે ધર્મના તત્ત્વનો ઊંડાણથી વિચાર કરીએ તો દેખાઈ આવશે કે પરમાર્થ સાધવા માટે માંસાહાર ન કરવો, એ એક સાધના છે. પણ તે અંતિમ ધ્યેય નથી. વેદોમાં પણ સારા બોધરૂપી સુચનો વિશ્વામિત્ર જેવા ઋષીએ જ કર્યા છે. જનક રાજ જેવા સંસારી અને મહાન બ્રહ્મજ્ઞાની તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા એક ક્ષત્રિય રાજા હતા. તેમને માંસાહાર વર્જ્ય ન હતો. પોતાના સુખ ખાતર અન્ય પ્રાણીની હત્યા ન કરવી. આ અહિંસાના તત્ત્વ ખાતર અને માંસાહારને લીધે રજોગુણ અને તમોગુણ વધી જતાં એકાગ્રતા સાધવામાં અડચણો ઊભી થાય છે. માટે પરમાર્થના માર્ગને શાકાહાર કરવો એ જ ઉચિત ગણવામાં આવ્યું છે. પણ તેના વીના મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી. એવું કહેવું અથવા તો માંસાહાર કરનારને અપવિત્ર કે નકામો માનવો તે પણ બરાબર નથી. નહિ તો મહંમદ પૈગંબર જેવા અને ઇશુ જેવા મહાન સંતો બીજા ધર્મોમાં

કે જ્યાં માંસાહાર પ્રચલિત છે, ત્યાં પેદા જ ન થયા હોત. તે સિવાય પણ આપણા ભારતમાં જે જ્ઞતિઓ અને જનસમુહમાં માંસાહારને નિષેધ માનવામાં આવે છે તે પણ અહિંસાનું તત્ત્વ પાળવા ખાતર રજોગુણ કે તમોગુણ વધે નહિ તે માટે થોડું હોય છે ? આ એક સમુહ શાકાહારી છે, તે એક પરંપરા અને રૂઢિને કારણે શાકાહારી છે. તેમને માંસાહાર કદી ચોખ્યો નથી, એટલે એવા પ્રત્યે તેમને ધૃણા હોય છે બસ એટલું જ આજકાલ તેમાંના ઘણાં ખરાં તરુણ તરુણીઓને માંસાહારનો ચટકો લાગ્યો હોઈ હોટલમાં જઈને ખાવા લાગ્યાં છે. તેવી જ રીતે સમાજ પોતાને શાકાહારી કહેવડાવે છે તેમના ખાવામાં આવતાં મરચાં, મસાલા, તળેલા પદાર્થો, માવાની મીઠાઈઓ, લાડુ, શ્રીખંડ વગેરે જેવા પકવાનો પણ રજોગુણ અને તમોગુણ વધારનારા અને પરમાર્થ સાધનામાં અંતરાયો ઊભા કરનારા તો ખરાં જ.

ખરું જોતા તો આધ્યાત્મમાં જેમ જેમ પ્રગતિ થતી જાય છે, તેમ તેમ માંસાહાર કે પકવાનોની લાલસા આપોઆપ ઓછી થઈ જાય છે. અને થોડા સમય પછી તે કાયમ માટે બંધ થઈ જાય છે. ગળામાં તુલસીની માળા માત્ર પહેરવાથી અને માંસ ઇંડા વગેરે છોડી દેવાથી અથવા પરંપરા પ્રમાણે આપણાથી ન ખવાય તેવું ન ખાવાથી પરમાર્થમાં શ્રેષ્ઠતા આવે છે એવું પણ નથી. માંસાહાર છોડીને પણ એ પદાર્થો રાંધેલા નજરે પડતા મોઢામાં પાણી છૂટે, અથવા તો પશુ પક્ષીઓને હડેહડે કરીને લાકડી મારીએ તો શાકાહાર સ્વીકાર્યો વ્યર્થ નથી કે ?

બાબાના વિચારો મોટા ભાગે આવા જ હોવા જોઈએ, માટે જ તેમણે કોઈને પણ માંસાહાર છોડવા ક્યારેય ઉપદેશ કર્યો નથી. ત્યારે ગમ્મત ખાતર આ જ અધ્યાયમાં ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણે દાદા કેળકર જેવા આચાર વિચાર સંપન્ન બ્રાહ્મણને એકાદશીના દિવસે બજારમાંથી માંસ લાવવા માટે બાબાનું કહેવું અને પરીક્ષા લેવા માટે અધ્યાય ૨૩માં વર્ણન કર્યા પ્રમાણે કાકાસાહેબ દીક્ષિત જેવા શુદ્ધ બ્રાહ્મણ શિષ્યને બકરાની હત્યા કરવાની આજ્ઞા આપી પરંતુ તે કાર્ય શરૂ થતાં પહેલાં જ બાબાએ તમે તે રોકી લીધા હતા. તેમજ જેમની જ્ઞતિમાં ધર્મમાં શાકાહાર જ રૂઢ થઈ ગયો હતો એવાઓને બાબાએ કદાપિ માંસાહાર ખાવા ઉત્તેજિત પણ કર્યા નથી. પોતાના ભક્તોને માંસાહારથી દૂર કરવાની બાબાની રીત કંઈ અલગ જ હતી. માટે જ તેમનો વારંવાર એક જ ઉપદેશ રહેતો કે, પ્રત્યેક પ્રાણીમાં તેઓ જાતે જ વસેલા છે.

કદી હું શ્વાન કદી હું ડુકર । કદી હું ગાય કદી બિલાડી ।
ક્યારેક કીડી, માખી કે જળચર । એવે રૂપે વિચરું હું ॥૧૨૯॥
ભૂતમાત્રમાં મને જે જુએ । મારો પ્રીતપાત્ર તે જ જાણજે ।
માટે તજ ભેદબુદ્ધિને । ભજ મને તું આ રીતે ॥૧૩૦॥

આવી દષ્ટિ અને ભાવના દઢ થતાં કોણ પ્રાણીની હત્યા કરીને તેનું માંસ ખાવાની ઇચ્છા રાખશે ? માંસાહાર આપોઆપ છૂટશે કે નહીં ?

(૫) જે વાત માંસાહારની તે જ વાત કાંદાની. બાબા જાતે કાંદો અને ભાખરી જ ખાતા હતા. પણ બીજાઓને તે તિરસ્કાર બતાવવો કે દુર્ગંધને લીધે ખાવા માટે વર્જ્ય ગણવો તે તેમને પસંદ ન હતું. દાદા કેળકર, દાસગણુ અને કુશાભાઉ-કૃષ્ણાણુ કાશીનાથ જોષી વગેરે ભક્તોની કાંદા ઉપરથી મશકરી કરી હતી. તેવી જ રીતે એક યોગ અભ્યાસીને પોતે કાંદો અને ભાખરી ખાય છે, જણાવીને પોતાના અગાધ યોગ સામર્થ્યથી ચકિત કર્યો હતો. જાણે કે બાબા લોકોને કહેવા માગતા હતા. કે, પરંપરાને કારણે અને ખોટી કલ્પનાઓને કારણે તમે કાંદા અને લસણ જેવા આયુર્વેદ જેની પ્રશંસા કરી છે એવા શક્તિ અને આરોગ્ય આપનાર સ્વસ્થ અને સહજ મળનારા અન્ન તરફ પૂંઠ ફેરવી રહ્યા છો. તે કેટલું સાચુ છે ? ગરીબ અને મહેનતું ખેડૂતો કાંદો અને ભાખરી ખાઈને જ આટલાં બધાં મહેનતનાં કામ કરતા હોય છે. કોઈ વ્યક્તિ વાઈના રોગથી બેશુદ્ધ થઈને પડી જાય તો આપણે તેને કાંદો સૂંઘાડીએ છીએ. પશ્ચિમના દેશમાં લસણ એ હૃદયરોગ પર અને લોહીના

દબાણ ઉપર એક ગુણકારી ઔષધ છે એવી શોધ થતાં જે તે દરેક જણ લસણનાઅર્ક યુક્તની મોંઘી ગોળીઓ (Lasona) વેચાતી લઇને ખાવા લાગ્યા નથી કે ?

આ અધ્યાયની બીજી મહત્વની શિખામણ, સર્વ દેવ સમાન છે તે અંગે છે. શિરડીમાં સાઇબાબાના દર્શન માટે જવાની ઉતાવળ હતી, માટે પોતાના સાદુ બિનીવાલાને રસ્તામાં આવતા દત્તમંદિરમાં ભગવાન દત્તાત્રયનાં દર્શન માટે ઉતરવા ન દીધો તે વિષે નાનાસાહેબ ચાંદોરકર ઉપર બાબા રોષે ભરાયા હતા. તે આ જ શિખામણ આપવા માટે જ ગુસ્સે થયા હતા. બાબાનું કહેવું એવું હતું કે સર્વ દેવતાઓ એક જ છે પણ લોકો તેમને જુદાં જુદાં નામથી બોલાવે છે. ‘એકં સદ્ વિપ્રા બહુધા વદન્તિ’ ઋગ્વેદ ૧/૧૬૪/૪૬ માટે બીજા દેવોનું અપમાન ક્યારેય ન કરવું. અધ્યાય ૨૮માં મેઘો બાબાની પૂજા કરવા માટે દ્વારકામાઇમાં આવ્યો ત્યારે ખંડોબાના મંદિરના દરવાજા બંધ હતા, માટે તે પૂજા છોડીને આવ્યો હતો. તે વખતે બાબાએ તેને હવે દરવાજા ખુલ્લો છે એવું કહીને પૂજા કરવા માટે પાછો મોકલી આપ્યો હતો અને તે બાદ જ પોતાની પૂજા કરવા દીધી હતી. એ ઉપદેશ બાબાનો હંમેશને માટેનો રહેતો -

રામ અને રહીમ એક । ના કંઈ બેમાં ફરક ।
તો ભક્તિમાં જ શા માટે હઠ । અને કુસંપ શા માટે ॥૫૦॥
તમો બાળકો કેવાં મૂઢ । હિંદુ-યવન બાંધો સંપ-ગાંઠ ।
થાવ દઢ વિચારે રૂઢ । તો જ પામશો પેલે પાર ॥૫૧॥

રતનજી જેવા પારસી ભક્તને પણ તેમણે પોતાના કરી લીધા અને ખ્રિસ્તી ધર્મ માટે તેમની શિખામણો આદરણીય હતી. તેમની હયાતીમાં ચક્રનારાયણ નામના એક ખ્રિસ્તી ફોજદારની રાહતના મુકામે નિમણૂક થઈ હતી. એ સાંભળીને એમના નિકટવર્તી હિન્દુ ભક્તે કહ્યું હતું કે, બાબા રાહતામાં એક ખ્રિસ્તી ફોજદાર આવ્યો છે. ‘તો શું થયું એ તો મારો ભાઈ છે.’ આવું કહીને તેને બોલતો બંધ કરી દીધો હતો.

આ પ્રકારે આ અધ્યાયમાં અન્નદાન અને સર્વ દેવોની સમાનતા અને સર્વ ધર્મની સમાનતા એ વિષય ઉપર બાબાએ અત્યંત મૂલ્યવાન શિખામણો આપણને આપી છે.

॥ અધ્યાય ૩૯ ॥

ગીતા વિશિષ્ટ શ્લોક અર્થનિવેદનં તથા સમાધિમંદિર નિર્માણમ્

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના ચોથા અધ્યાયના ચોત્રીસમા શ્લોકનો અર્થ કહેવો અને સમાધિ મંદિર બાંધવાની શરૂઆત)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઇનાથ મહારાજને વંદન.

ધન્ય ધન્ય એ શિરડી સ્થાન, ધન્ય એ દ્વારકામાઇ જેવું પવિત્ર ભુવન જ્યાં તે પુણ્યવાન અને પવિત્ર શ્રીસાઇનાથ મહારાજ દેહત્યાગ સુધી ફર્યા. ધન્ય તે શિરડીના લોકો કે જેમને માટે બાબાએ આટલે દૂરથી કોઇ પણ કારણસર આવીને તેમને ઋણી બનાવ્યા. શિરડી તો મૂળમાં એક નાનું ગામડું હતું. પણ સાઇબાબાના સહવાસમાં આવ્યા બાદ તેની મહત્તા વધી ગઇ. શ્રીસાઇબાબાનાં ચરણોને કારણે તે પાવન બની ગયું. બાબાના વસવાટથી શિરડીને એક તીર્થસ્થળનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું. તે શિરડીની સ્ત્રીઓ પણ ધન્ય અને તેમની અનન્ય શ્રદ્ધાને પણ ધન્ય. સ્નાન કરતી વખતે, દળતી વખતે, ધાન્ય ખાંડતાં તેઓ અસામાન્ય એવા સાઇનાં જ ગીતો ગાતી હતી. ધન્ય ધન્ય તેમનો નિષ્પાપ પવિત્ર પ્રેમ. તેમનાં ગીતો અતિ ઉત્તમ હતાં. તેમાંના કંઈ ઉત્કૃષ્ટ ગીતો સાંભળવાથી મનને અપાર શાંતિ મળતી. મનને આવી શાંતિ આપનારાં તે ગીતો શ્રોતાઓને પોતાની જીજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા માટે યોગ્ય સમયે આ કથાના અનુસંધાનમાં હું કહીશ. (ઓ. ૧-૬)

શ્રી સાઇબાબા પહેલાંના નિઝામ રાજ્યના ઔરંગાબાદ તરફ જવાના રસ્તાને અડીને આવેલા એક આંબાના વૃક્ષ નીચે પ્રગટ થયા અને ધૂપખેડાની લગ્નની જ્ઞાન સાથે શિરડીમાં અચાનક આવ્યા હતા. આ કૃષીપ્રધાન ગામડાના પુણ્યવાન ચાંદપાટીલ નામના ગૃહસ્થના હાથે આ ખજાનો શિરડી ગામને મળ્યો. તેમના હિસાબે જ બીજા બધાઓને શ્રીસાઇના અતિ પવિત્ર એવા દર્શનનો લ્હાવો મળ્યો. તે પાટીલની ઘોડી કેવી રીતે ખોવાઇ હતી અને સાઇબાબાએ તેની ભાળ કેવી રીતે કાઢી તથા ચાંદપાટીલને તેની ખુશીમાં ચલમ કેવી રીતે પીવડાવી અને ઘોડી કેવી રીતે પાછી મળી તેમજ ચાંદભાઇનાં પત્નીનો ભત્રિજો લગ્નની ઉંમરનો હતો, અને તેને શિરડીની કન્યાનો યોગ થયો અને લગ્નની જ્ઞાન છોકરીના ગામે શિરડી કેવી રીતે આવી વગેરે સંપૂર્ણ કથા શ્રોતાઓ માટે પહેલાં કહેવામાં આવી છે. હમણાં તે વાત પ્રસંગ અનુસાર યાદ આવી છતાં તેને ફરીથી દહોરાવવાનો મારો કોઇ ઇરાદો નથી. ચાંદીપાટીલ તો માત્ર એક નિમિત્ત હતા. બાબાએ તો પોતાના ભક્તોના ઉદ્ધારની ફિકરના કારણે અવતાર લીધો હતો અને શિરડીમાં પધાર્યા હતા. આ સાઇબાબા સિવાય મંદબુદ્ધિના, મૂર્ખ તથા હલકા શૂદ્રના, દીનબંધુઓના વ્રત, તપ અને ભોળી એવી જે પ્રજાનો ઉદ્ધાર કોણ કરી શકે ? અઢાર વર્ષ જેવી નાની ઉંમરે છતાં બાબાને એકાંતમાં રહેવાની આદત હતી. આવા ભેંકાર અને નિર્જન સ્થળે તે રાત્રીના સૂતા હતા. તેમને કોઇ ભય જ ન હતો. કારણ કે તેમના મતે દરેક સ્થળે અને દરેક વસ્તુમાં પરમેશ્વર જ વ્યાપેલો દેખાતો હતો. જ્યાં પહેલાં એક જમાનામાં મોટો ખાડો હતો અને તેનો ઉપયોગ ગામવાસીઓ ઉકરડા તરીકે કરતા હતા તે જ જગ્યા એ દિવસ દરમ્યાન ચારે બાજુએ ફરીને તે રાત્રે સૂવા માટે આવતા હતા. આવી રીતે અનેકો વર્ષ વિત્યાં અને તે જ ખાડાનો ઉદ્ધય થયો. એ જ ખાડાવાળી જગ્યામાં આ દીનદયાળુ દીનોના નાથ

શ્રી સાઇનાથનો ભવ્ય વાડો થયો અને એ ખાડાના જ મધ્ય ભાગના ગર્ભમાં તેમના દેહના વિસામાની કાયમી જગ્યા થઇ. ત્યાં તેમનું સદાને માટે રહેવાનું ઠેકાણું બન્યું જ્યાં આજે વિરાટ સમાધિ મંદિર સ્થાપયું અને આજના અનેકો શ્રદ્ધાળુઓનું પવિત્ર સ્થાન બની ગયું. (ઓ. ૭-૧૭)

શરણે આવેલાઓ ઉપર પ્રેમ કરવા માટે, શ્રી સાઇસમર્થે અતિશય અઘરા અને સંસાર સાગરના કઠીન માર્ગ પાર કરાવવા માટે પોતાની ચરિત્રરૂપી નૌકા ભક્તજનોના કલ્યાણાર્થે નિર્માણ કરી. આ સંસાર સાગર પાર ઉતારવો ઘણો જ કઠીન છે અને આ આપણો ભક્ત પરિવાર તો અંધ અને પાંગળો છે. તે કેવી રીતે પાર કરી શકવાનો છે ? તે જ મોટી મૂંઝવણ બાબાના મનમાં સદાય રહેતી. સંસારરૂપી સાગર પાર કરી જાણવો એ તો દરેકને માટે આવશ્યક છે. અને તેને માટે પહેલાં અંતઃકરણ શુદ્ધ થવું જોઈએ. ચિત્તશુદ્ધિ જ ભવસાગરને પાર કરવાનું મુખ્ય સાધન છે. તેને માટે ઇશ્વરની ભક્તિ સિવાય અન્ય બીજા કોઈ ઉપાય નથી. ગુરુકથા સાંભળવા જેવી બીજી કોઈ ભક્તિ નથી. તેનાથી ગુરુનાં ચરણોની સહાય મળે છે. બુદ્ધિ શુદ્ધ અને નિર્મળ થાય છે. તેમજ એ રસ્તે જ, પછી આગળ ઉપર પરમાર્થ સાધી શકાય છે. (ઓ. ૧૮-૨૧)

શ્રી સાઇબાબાની કથાઓ તો અસંખ્ય છે. દરેક જો કહેવા બેસુ તો તેનો પાર જ આવવાનો નથી. જો હું થોડામાં જ પતાવવા માંગુ તો પણ હું ફાવી શકવાનો નથી. શ્રોતાઓની જેમ જેમ સાંભળવાની ઉત્સુકતા વધતી જાય છે. તેમ તેમ વક્તાની વર્ણનશક્તિ પણ વધતી જાય છે. આવી રીતે આપણે એક બીજાની હોંશ પૂર્ણ કરી લઈએ અને પોતાનું કલ્યાણ સાધી લઈએ. અહીં સાઇમહારાજ એક નાવિક છે અને અત્યંત ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવું તે તરાપો છે. કથાશ્રવણ તરફ જો શ્રદ્ધા અને આદર હશે તેમજ નાવડી અને નાવિક ઉપર જો અટલ વિશ્વાસ હશે તો આ ભવસાગરને સામે કિનારે પહોંચવામાં જરા પણ વાર લાગશે નહિ. (ઓ. ૨૨-૨૪)

પાછળના અધ્યાયમાં હાંડીનું સંક્ષિપ્તપણે વર્ણન થયું, અને એક ભક્તની દત્તભક્તિ પાકી થઇ, તેમજ ભક્તોને નૈવેદ્ય ખવડાવીને સંતુષ્ટ કરવાનું વર્ણન પણ થયું. દરેક અધ્યાયના અંતમાં આગલા અધ્યાયના વિષયની સૂચના લખવાની પદ્ધતિ અહીંયાં સુધી હતી, તે બધાને ખબર છે. પણ પાછલો અધ્યાય પૂરો થવાના સમયે આગળની કથાની યાદ રહી નહીં. શ્રી બાબા જે કાંઈ વિષય યાદ કરાવે છે તેનું જ વર્ણન કરી શકાય છે. એવી મેં સ્પષ્ટ ઘોષણા કરી હતી. અને તે જ પ્રમાણે સાઇબાબાની કૃપાથી હવે જે યાદ આવ્યું છે તે જ શ્રોતાઓ માટે હું રજૂ કરી રહ્યો છું. શ્રોતાઓને મારી નમ્ર વિનંતી છે કે વિદ્ધનોને દૂર ખસેડી શાંત ચિત્તે અહીં ધ્યાન આપવું. મનને આનંદ થશે. (ઓ. ૨૫-૨૯)

એક વખત નાનાસાહેબ ચાંદોરકર મસ્જિદમાં બેસીને બાબાના ચરણકમળની સેવા કરી રહ્યા હતા. તેમજ મુખેથી ગીતાનો કોઈ શ્લોક ધીમેથી ગણગણતા હતા. ભગવદ્ગીતાના ચોથા અધ્યાયનું ૨૮જા જીભ દ્વારા થતું હતું. જ્યારે તેઓ બાબાના ચરણની સેવા કરતા હતા, ત્યારે શું બન્યું તે સાંભળો. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળનું જ્ઞાન ધરાવનારા શ્રીસાઇમહારાજના મનમાં આવ્યું કે, આ નાનાને ગીતાનો અધ્યાય બરાબર સમજાવી દેવો જોઈએ. જ્ઞાન, કર્મસંન્યાસ અને બ્રહ્માર્પણની બાબતમાં બોધ આપનારા આ ચોથા અધ્યાયને મો વડે બોલાવવો જેથી નાનાએ કરેલાં અસ્પષ્ટ ઉચ્ચારણો દૂર કરી શકાય માટે બાબાએ પોતાનો પ્રશ્ન ઉકેલવા ખાતર તેને કારણભૂત કર્યો. ‘કર્માખિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે’ અર્જુન ! બધાં જ કર્મોનો અંત જ્ઞાનમાં જ થતો હોય છે. આ તેત્રીસમો શ્લોક પૂરો થતાં ‘તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન’ આ ચોત્રીસમો શ્લોક શરૂ થયો. જેવો ચોત્રીસમો શ્લોક નાનાએ બોલવાનો શરૂ કર્યો ત્યાં જ એ કરેલા પઠનને વિશ્રાંતિ મળી ગઇ. તે સમયે બાબાના મનમાં પ્રશ્ન પૂછવાની અને ઉપદેશ કરવાની જરૂર જણાઇ. બાબા બોલ્યા, ‘નાના ! શું ગણગણી રહ્યો છે ? જે ધીમે ધીમેથી ગાઇ રહ્યો છે, તે સ્પષ્ટ રીતે ખુલ્લા દિલથી બોલ. જે તારા

મોમાં બોલી રહ્યો છે તે મને સારી રીતે સાંભળવા દેને !' બાબાએ બોલવાનું કહેતાની સાથે જ તેમણે આજ્ઞાનું પ્રમાણ સમજીને તે શ્લોકનાં ચારે ચરણો ફરી પાછાં બોલી સંભળાવ્યા. બાબાશ્રીએ એનો અર્થ કરીને સમજાવવા માટે કહ્યું. તે સાંભળતા નાનાએ અતિશય નમ્રતાપૂર્વક હાથ જોડીને આનંદિત મનથી મધુરવાણીમાં જવાબ આપ્યો અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મનની વાત સ્પષ્ટ કરી. (ઓ. ૩૦-૩૮)

હવે આ બાબાશ્રી અને સ્વ. નાનાસાહેબ ચાંદોરકના સંવાદો બધાને વ્યવસ્થિત રીતે સમજાવવા માટે ભગવદ્ ગીતાના મૂળ શ્લોકનો શબ્દે શબ્દને છૂટો પાડીને અર્થ કરીએ. પ્રશ્નોનો મર્મ જાણવા માટે, તેમજ સંતોનાં મનની ગહેરાઈ સમજવા માટે એવું લાગે છે કે આવી જ શરૂઆત કરવી જોઈએ. જેને કારણે શ્લોકનો અર્થ એકદમ સારી રીતે સમજાય. આમ પણ સંસ્કૃત ભાષા સમજવા માટે અઘરી છે. તે સાઈબાબાને સુગમ કેવી રીતે થઈ ? અને તે સિવાય પણ પેલો પ્રશ્ન પણ એકદમ એ વિષયને અનુસરીને જ હતો. આજુબાજુમાં બેઠેલા લોકો આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યા કે, 'સાચે સાચ સંતોના જ્ઞાનની મર્યાદા ન સમજી શકાય તેવી હોય છે. સાઈબાબાએ સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ ક્યારે કર્યો અને ગીતા ક્યારે વાંચી કે જેને હિસાબે તેઓ ગીતાના અર્થનો મર્મ જાણનારા વિદ્વાનની માફક પ્રશ્ન પૂછી રહ્યા છે ?' શ્રોતાઓના સમાધાન માટે અને તેમને તે મૂળ શ્લોકની કલ્પના આવે માટે તથા ચર્ચામાં મદદરૂપ થાય એમ ધારીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં વચનો હું નીચે આપું છું -

તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન, પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।

ઉપદેશ્યંતિ તે જ્ઞાનં, જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વ દર્શિનઃ ॥અ.૪ શ્લોક ૩૪॥

આ ગીતાનો મૂળ શ્લોક છે. ટીકા કરનાર પુષ્કળ થઈ ગયા અને તેમના મત પ્રમાણે આ શ્લોકનો અર્થ જોવા જઈએ તો બધાનો લગભગ એક જ અર્થ નીકળે છે. નાના પણ ખૂબ જ મોટા ભણેલા ગણેલા વિદ્વાન હતા અને સારું એવું વાચન ધરાવતા હતા. ગીતા ઉપર દીર્ઘ અભ્યાસ કરીને પારંગત બન્યા હતા. તેઓ વિવિધ લખાણોમાં આપેલા આ શ્લોકના દરેકે દરેક શબ્દનો અર્થ છૂટો પાડીને કહેવા લાગ્યા. અતિશય વિનયપૂર્વક અને નમ્રતાથી અને મધુરવાણીમાં શ્લોકના પદના શબ્દો ગદ્યમાં ગોઠવી અર્થ ધ્યાનમાં લઈને તેઓ સમજાવવા માટે તૈયાર થયા. તેઓ બોલ્યા, 'ગુરુ ચરણમાં જે દંડવત્ થઈને નમસ્કાર કરે છે, ગુરુની સેવા કરતાં જે પોતાનો પ્રાણ પણ ત્યાગવા માટે તૈયાર હોય છે અને ગુરુને જ આદરપૂર્વક પ્રશ્ન પૂછે છે તેને જ જ્ઞાનીજનો અથવા તત્ત્વવેત્તાઓ જ્ઞાનના અર્થ સાથે ઉપદેશ કરે છે. સારાંશ કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પ્રેમથી અર્જુનને જે કહ્યું તે આ જ.' હે અર્જુન ! ગુરુસેવા અને ગુરુવંદન એ જ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરવાનું છે. તું આ માર્ગે જ્યારે જઈશ ત્યારે તત્ત્વ જાણનાર અને આત્મદર્શન પામેલા જ્ઞાનીજનો તને જ્ઞાનનો માર્ગ બતાવશે.' બાબા ! એ જ અર્થ હું જાણું છું. શંકરાચાર્ય, આનંદગિરી, શંકરાનંદ, શ્રીધર, મધુસુદન અને નીલકંઠ જેવા બધાએ પોતાના વિવરણમાં શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશનો આવો જ અર્થ કહી સંભળાવ્યો છે. (ઓ. ૩૯-૪૦)

પહેલાં બે ચરણનો અર્થ સાઈસમર્થે માન્ય રાખો. પણ બીજા અડધા શ્લોકની ચર્ચા કરતાં બાબાએ શો અભિપ્રાય આપ્યો તે હવે જોઈએ. તે સમયે ચકોરરૂપી બીજા ભક્તગણો પણ સાઈમુખ ચંદ્ર તરફ ધ્યાન આપીને, આ અમૃત વચનોનું સેવન કરવા માટે પોતાની જગ્યાએ બેસી રહ્યા હતા. બાબા બોલ્યા, 'નાના ! શ્લોકનું ત્રીજું ચરણ પૂર્ણપણે ધ્યાનમાં લે. જ્ઞાન શબ્દની પાછળ અવગહ- 'અ' નો લોપ બતાવનારું 'ડ' ચિહ્ન લગાડ અને પછી એ ચરણનો અર્થ કર. હું કાંઈ વિપરિત થોડું કહી રહ્યો છું, કે અર્થનો અનર્થ કરી રહ્યો છું, પહેલાના આલોચના કરનારાઓનો મત ખોટો છે એવું પણ હું કહેતો નથી. જ્ઞાની અને તત્ત્વ સમજનારાઓ, 'જ્ઞાનનો જ ઉપદેશ કરશે.' એવું જ્યાં તું કહે છે ત્યાં, 'અજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે,' એવો શબ્દ જોડ એટલે તેનો ખરો અર્થ સમજશે. જ્ઞાન એ બોલવાનો વિષય નથી. તેને

ફક્ત અનુભવવાનું જ હોય છે. તો પછી એનો ઉપદેશ કેવી રીતે કરી શકાય ? માટે જ્ઞાન શબ્દનો વિરોધી શબ્દ લે અને પછી જ તેનો અનુભવ કર. તારા આ, 'જ્ઞાન' શબ્દની જગ્યાએ 'અજ્ઞાન' શબ્દનો જે અર્થ લેવામાં આવે તો શું બગડવાનું છે ? 'અજ્ઞાન' તે વાણીનો વિષય હોઈ શકે છે. પણ 'જ્ઞાન' તો શબ્દની પેલે પારનો છે. જે પ્રમાણે નાળ ગર્ભને વીંટળાયેલી હોય છે અને જેમ મેલ અરિસાને અથવા તો રાખ અગ્નિને ઢાંકી દે છે એ જ પ્રમાણે અજ્ઞાન જ્ઞાનને ઢાંકી દે છે. જ્ઞાન હંમેશા અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલું રહે છે. એવું શ્રીકૃષ્ણએ ગીતામાં કહ્યું છે અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં તેન મુહ્યતિ જન્તવઃ ॥અ. ૫ શ્લો. ૧૫॥ અજ્ઞાન ચાલ્યુ જાય એટલે જ્ઞાન તેની મેળે જ પ્રકાશિત થાય છે. જ્ઞાન એ સ્વયંમ પ્રકાશિત છે. પણ સેવાળથી ઢંકાયેલા શુદ્ધ પાણી જેવું છે. આ સેવાળને જે સમજુ માણસ બાજુએ સરકાવી શકે છે તેને જ શુદ્ધ પાણીનો લાભ મળે છે. જેવી રીતે સૂર્ય અને ચંદ્રના ગ્રહણ વખતે સૂર્ય અને ચંદ્ર બંને પ્રકાશમાન જ હોય છે. પણ રાહુ અને કેતુ જેવી છાયા વચ્ચે આવીને તેની દૃષ્ટિનો અવરોધ કરે છે. સૂર્યને કે ચંદ્રને આને કારણે કાંઈ ફરક પડતો નથી, પણ અમારી દૃષ્ટિમાં જ વાંધો ઊભો થાય છે. બસ તેવી રીતે જ્ઞાન પણ પોતાની જગ્યા પર સ્વયંસિદ્ધ, સુરક્ષિત અને કોઈપણ પ્રકારની અડચણ વગરનું છે. આંખો જે જુએ છે તે જ્ઞેવાની શક્તિ એ જ્ઞાન, અને એની ઉપરનું પડ એટલે અજ્ઞાન છે જેને અવશ્ય દૂર કરવું જોઈએ. એ આચ્છાદનને પોતાના હાથના કૌશલ્યથી દૂર કરો અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને ખસેડીને તેને જ્ઞેવાની શક્તિ પ્રગટ કરો.' (ઓ. ૫૨-૬૬)

'નજરે પડે છે તે બધુંજ કે જેનું વર્ણન કરવું અઘરું છે તે બધો માયાનો જ ખેલ છે. તે જ અનાદિ અજ્ઞાનનું એટલે કે માયાનું પ્રકાશિત થવું તે આ જ છે. જ્ઞાન તે વસ્તુ જાણવા યોગ્ય છે. એ ઉપદેશનો વિષય થઈ શકે નહીં. 'પ્રણિપાત' એટલે સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવા, પરિપ્રશ્ન એટલે ફરી ફરીને પ્રશ્ન પૂછવા અને સેવા તે ગુરુની કૃપા મેળવવાનાં સાધનો છે. ખરું માનો તો આ જ મોટી જગતની ગેરસમજ છે અને તે જ જ્ઞાન ઉપરના અંધકારરૂપી આચ્છાદનો છે જે સૌથી પહેલા દૂર થવાં જોઈએ, જેથી શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનરૂપી અદ્ભૂત વસ્તુ-બ્રહ્મ પ્રગટ થશે. અજ્ઞાન જ સંસારનાં દુઃખોનું મૂળ કારણ છે. ગુરુકૃપાનું કાજળ આંખમાં લાગતા વેત માયાનાં આવરણો દૂર ભાગી જાય છે. અને સ્વાભાવિક જ્ઞાન શેષ વધે છે. જ્ઞાન તે સંપાદન કરવાનું નથી હોતું. એ તો મેળવવા યોગ્ય છે જે આપણે માટે પોતે જ રાહ જોઈને ઊભું રહેલું છે. જ્ઞાનને અજ્ઞાનનો અવરોધ હોય છે. તેનું નિરાકરણ થતાં જ પૂર્ણ જ્ઞાન બાકી રહે છે. દોરડાની જગ્યાએ સાપનો ભાસ થવો તે જ દોરડાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું અજ્ઞાન છે. સાચા સ્વરૂપના જ્ઞાનથી અજ્ઞાન દૂર થાય છે અને દોરડાનું જ્ઞાન થાય છે. અંદર સોનું હોય અને ઉપર કાટ રૂપી કચરો હોય છે. કચરાથી ઢંકાયેલા સોનાનો પોતાનો ઝગમગાટ હોય છે. પણ તેને અગ્નિ પરીક્ષાની આવશ્યકતા છે. તેવી જ રીતે જ્ઞાન પ્રગટ થવા માટે આંખમાં અંજન લગાડનાર ગુરુની જ આવશ્યકતા હોય છે.' (ઓ. ૬૬-૭૩)

'દેહ જન્મનું કારણ જ માયા છે અને દેહની હીલચાલ અને વર્તન નસીબ ઉપર અવલંબિત છે. બધાં જ ઢંદો જેમ કે સુખ દુઃખ, વિજય પરાજય, લાભ હાનિ વગેરે પણ નસીબ ઉપર અવલંબિત છે. પોતાના શરીર પ્રત્યેની આસક્તિ હોવી એટલે જ અજ્ઞાન એમ થાય છે. માટે જેને દેહનું અભિમાન જ નથી હોતું તેમને સુખ કે દુઃખનું ભાન થતું નથી. હું એક શરીર છું એવું મનમાંથી નીકળી જતાં અલંકાર ઓગળી જઈને અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે. પોતાના ખરાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન હોવાને કારણે માયાનો અથવા તો શરીર ઉપરના મોહનો જન્મ થાય છે. ગુરુકૃપાને લીધે માયાનું નિરાકરણ થતાં આપણા ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન સ્વાભાવિકપણે થઈ જતું હોય છે. એક ભગવદ્ ભક્તિ સિવાય બીજી સાધનાનો કંટાળો શા માટે આવે છે ? બ્રહ્મા ખુદ માયાને આધીન છે અને તેમને પણ ભક્તિના જ પ્રતાપે માયાથી છૂટકારો મળે છે. બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થાય છતાં ભક્તિ સિવાય મુક્તિ નથી. અને ત્યાં પણ ઇશ્વર ભક્તિમાં જો બાધા પડે તો મનુષ્ય

પુનર્જન્મના ચક્કરમાં પડી જાય છે. માટે માયાનું નિવારણ કરવા માટે ઇશ્વરનું ભજન એક માત્ર ઉપાય છે. ઇશ્વરના ભક્તનું પતન થતું નથી, અને સંસારનાં બંધનો પણ નથી હોતાં. લોક કહે છે કે માયા ઠગારી છે. તે સાચી નથી, અંતે જાદુ ટોણા પણ કરનારી છે, અને જ્ઞાનીઓને પણ ક્ષણે ક્ષણે ફસાવે છે. પરંતુ એક ખરો ભક્ત તેને ચપટીના તાલે સહેલાઈથી નચાવે છે. જ્યાં મોટા મોટા જ્ઞાની વિદ્વાનો ફસાઈ જાય છે. ત્યાં અશિક્ષિત અને અભણ ભાવિકો ટકી જાય છે. તેનું કારણ એ કે તેઓ સદાને માટે હરિચરણે શરણે ગયેલા હોય છે. જ્યારે વિદ્વાન જ્ઞાનીઓ પોતાના જ્ઞાનનું મિથ્યા અભિમાન હોય છે. માટે જ માયાને પાર કરી જવા માટે શ્રદ્ધાથી અને વિનમ્રપણે સદ્ગુરુનાં ચરણ સેવવાં જોઈએ. તેમને અનન્ય ભાવે તેમના શરણે જવાથી સંસારનો લેશમાત્ર ડર રહેતો નથી. આવનારું મરણ જરૂર આવે પરંતુ હરિનું વિસ્મરણ ન થાય. પોતાની ઇન્દ્રિયોથી પોતાના આશ્રમ પ્રમાણે અને પોતાનાં વર્ણો પ્રમાણે પોતાનું આચરણ કરતા રહેવું અને મનથી ઇશ્વરનાં ચરણોનું ધ્યાન કરતા રહેવું જોઈએ.’ (ઓ. ૭૪-૮૩)

રથમાં જેમ ઘોડાઓ જોડાયેલા હોય છે, તેવી જ રીતે શરીર ઇન્દ્રિયો સાથે જોડાયેલું છે. તે ઇન્દ્રિયોને મનની લગામથી બુદ્ધિ કાબૂમાં રાખે છે. સંકલ્પ અને વિકલ્પથી ભરેલું અને સ્વેચ્છા પ્રમાણે ભટકનારું મન ફાવે તેમ દોડવા માગે છે. પણ બુદ્ધિ તેને પોતાના નિશ્ચયથી થોભાવી રાખે છે અને તેને લગામરૂપી મનને રોકીને સરખું કરીને પોતાની સત્તા પ્રસ્થાપિત કરે છે. બુદ્ધિ જેવો કુશળ નેતા રથનો સારથી હોય પછી રથના સ્વામીને શેની ચિંતા ? તેનો તો બસ સ્વસ્થ ચિત્તે વ્યવહાર કરવાનો. દેહનાં સર્વ કાર્ય કરવા તે બુદ્ધિનું પોતાનું કામ હોય છે. આવી મનને ટેવ પાડવાથી બધો જ વ્યવહાર હિતકારક સાબિત થાય છે. (ઓ. ૮૪-૮૭)

શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ આ વિષયો પાછળ ઇન્દ્રિયો પડે એટલે શક્તિ વ્યર્થ વપરાઈ જાય છે, અને ડગલેને પગલે અધોગતિનો ભય રહે છે. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ વગેરે પાંચ વિષયોનું જે સુખ હોય છે, તે અંતે તો દુઃખમાં જ પરિણામે છે. સાચે જ અજ્ઞાન જેવું બીજું દુઃખ જ નથી. શબ્દનો વિષય હરણનું ભાન ભૂલાવે છે અને તે પોતાના પ્રાણ ગુમાવે છે. સ્પર્શનો વિષય હાથી ઉપભોગ કરે છે તે છે પાછળથી તેને અંકુશનાં દુઃખ સહન કરવાં પડે છે. રૂપને વિષયને કારણે પતંગિયાં ભાન ભૂલે છે અને બળતી જ્યોતમાં આકર્ષાઈ ને બળી મરે છે. ભમરો કમળના ફૂલમાં ગંધ માટે ગોઘાઈ જાય છે. દરેક માછલાં રસવિષયોના સુખમાં ઉપભોગીને તાત્કાલિક પોતાના પ્રાણ ગુમાવે છે. વિષયોને કારણે આવા પ્રસંગ આવે છે. તો જો પાંચેય વિષયો ભેગા થઈ જાય તો કેટલા ભયંકર પ્રસંગ આવતા હશે ? આ તો બધાં પશુ, પક્ષી અને જળચર પ્રાણીઓ રહ્યાં. પરંતુ જાણનારા જ્ઞાની મનુષ્યો પણ વિષયોની પાછળ દોડીને તેમની ખરાબ દશાનું અનુકરણ કરે છે. તેના કરતાં મોટું અજ્ઞાન કયું હોઈ શકે ? આ અજ્ઞાનનો નાશ થઈ વિષયોથી દૂર થયા કે અસ્વસ્થ મનને હરખ થાય છે. જીવ સ્વ સ્વરૂપના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તરફ વળે છે. અને શાશ્વત એવું શ્રેષ્ઠ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. અંતઃકરણથી હરિનું કે ગુરુનું ચિંતન કરો. કાનથી તેમનું ચરિત્ર સાંભળો. મનથી તેનું સતત ધ્યાન ધરો અને મુખ વડે તેમનું નામસ્મરણ કરો. પગ વડે હરિના અથવા ગુરુના સ્થાનમાં જાવ. નાક વડે તેમના ઉપરથી ઉતરેલાં ફૂલોની સુવાસ લો. હાથ વડે તેમનાં ચરણોમાં નમસ્કાર કરો. અને આંખોથી તેમનાં દર્શન કરો. આવી રીતે એ બધી ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ હરિના અને ગુરુના કામે લગાડી દેતાં ભક્તની સ્થિતિ ધન્ય થઈ જાય છે. આ સિવાયની બીજી ઇશ્વર ભક્તિ કઈ ? ટૂંકાણમાં, અજ્ઞાનને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવું જોઈએ અને જે બચે તે સ્વયંસિદ્ધ જ્ઞાન જ છે, તેવું સમજો, એવો આ શ્લોકનો ગર્ભિત અર્થ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને સુચવ્યો છે. (ઓ. ૮૮-૯૮)

એક તો નાનાસાહેબ પહેલેથી જ ખૂબ વિનયશીલ અને એમાં પાછો બાબાએ કરેલો આ સુંદર ઉપદેશ. એ સાંભળતાં

જ તેમણે બાબાને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા. બંને હાથથી બાબાનાં ચરણો પકડી લીધાં અને ગળગળા થઇને પ્રાર્થના કરી અને બાબાએ કહ્યું, 'હે બાબા ! મારું અજ્ઞાન દૂર કરો. મને યોગ્ય શિક્ષણ આપીને મારી આ જીવ અને અભિમાન નષ્ટ કરો. ઉપર ઉપરથી સાત્વિકતાની હોંશ પણ મનમાં હંમેશા સંશય અને ક્ષણભરનું અપમાન ન સહન કરનારું અજ્ઞાન બીજું કયું ? પેટમાં માન સન્માનની અને કીર્તિની તીવ્ર ઇચ્છા અને ઉપરથી ધ્યાનનો ઢોંગ અને અંદરથી કામ, ક્રોધ ધસમસતા હોય, પછી બીજું કયું અજ્ઞાન ? આચાર વિચારના ઠેકાણા નહીં અને વિવેક વિચારોનું દેવાળું. પણ બહારથી બ્રહ્મનિષ્ઠ થઇ ફરવું. આ સિવાય અજ્ઞાન તે વળી કયું ? માટે બાબા ! આપ તો કૃપાના મેઘ છો, કૃપારૂપી વર્ષાનું સિંચન કરીને મારામાં રહેલ અજ્ઞાનરૂપી અગ્નિને શાંત કરો. બસ આટલાથી જ હું ધન્ય થઇ જઇશ. મારે ફક્ત જ્ઞાનની વાતો નથી જોઇતી. મારી અજ્ઞાનની પરકાષ્ટા દૂર કરો. મારી ઉપર કૃપાદષ્ટિ રાખો તે જ મારે માટે સુખ અને સમાધાન છે.' (ઓ. ૯૯-૧૦૫)

શ્રી સાઇબાબા તો પ્રેમ અને કરુણાના સાગર હતા. તેમને અનેક રીતે નિમિત્ત આગળ ધરીને તમે અમે સૌને માટે તેમણે ગીતાનું અર્થ સભર પ્રવચન કર્યું. ગીતા એ તો ઇશ્વરનાં વચનો છે. માટે એ તો પોતે જ પ્રત્યક્ષ એક શાસ્ત્ર છે. ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય આ ત્રણેય કાળમાં તે અપનાવેલું એક પ્રમાણ સ્વરૂપ છે. તેનું અપમાન કે અવગણના ક્યારેય થઇ શકે નહીં. અત્યંત વિષયાસક્ત અથવા જીવમુક્ત તે બંનેને શાસ્ત્રોના અર્થની જરૂર નથી. શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ તો ફક્ત મુમુક્ષોને બચાવવા માટે જ હોય છે. પોતાના મુમુક્ષ ભક્તોને જોઇને જ્યારે સંતોને અત્યંત ચિંતા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે જ તેઓ કંઈ પણ નિમિત્ત બનાવીને સહજ રીતે ઉપદેશ કરે છે. હવે શ્રી સાઇમહારાજની વર્તવાની બીજી એક પદ્ધતિનું વર્ણન કરું છું. કોઈ એકાદ કાર્યને ઊભું કરીને આપમેળે ન સમન્વય તેવી રીતે તે બતાવતા હતા. નાનું હોય કે મોટું હોય, ખરું કારણ ક્યારેય સમન્વતું નહીં. પરંતુ કાર્ય માત્ર ઘમાકા સાથે ઊભું થતાં ધીમે ધીમે શરૂ થાય. એકાદ જે કામ સહજપણે પાર પડે અને તેની જ શરૂઆત કરે. પરંતુ તેના મૂળ હેતુનું નામ નિશાન રહે નહિ, ઉલ્ટાની ઉપર ઉપરથી ખોટી સમજૂતી કરી લેવાની. 'બોલે તે કરે નહીં, અને ગળે તે વર્ષે નહીં.' આ રૂઢિનો જાણે કે સાઇબાબા પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરાવતા હતા. બાબા જેવા અવતારી પુરુષો પરોપકાર માટે આ જગતમાં અવતાર ધારણ કરે છે અને નિશ્ચિત કાર્યની સમાપ્તિ થતાં છેલ્લે પાછા અવ્યક્તમાં લીન થઇ જાય છે. પરંતુ આપણી બાબતમાં આપણને જ મૂળ કારણની ખબર હોતી નથી. આપણે ક્યાંથી આવ્યા ? ક્યાં જવાનું છે ? શા માટે ઉત્પન્ન થયા ? આ જન્મનો હેતુ કયો ? તે બધી બાબતની આપણને કોઈપણ જાતની ખબર હોતી નથી. મનને ફાવે તેમ વર્તીને જીવન વિતાવતા હોઇએ છીએ. પછી આગળ ઉપર મૃત્યુનો સમય આવતાં બધી ઇન્દ્રિયો નિષ્ક્રિય થઇ જાય છે. ત્યાં સુધી કલ્યાણ માટેનો કે પરમાર્થ માટેનો સુવિચાર સૂઝતો નથી. પત્ની, પુત્ર, ભાઈ, માતા, મિત્રો અને સગાવહાલાઓમાંથી પણ બધાંને આંખો સામે મરતાં જોઇએ છીએ. મનમાં પોતાના સાચા પરમાર્થ માટેની કે ઉદ્ધાર માટેની જોગવાઈ કરતાં ઠેઠ સુધી ફાવતી નથી. અને ખરી આંખો ખુલતી જ નથી. પણ સંતો માત્ર આવા નથી હોતા. તેઓ ખૂબ જ સાવધ હોય છે. તેમને પોતાના અંતઃકાળનું પૂર્ણજ્ઞાન પહેલેથી જ હોય છે, અને મૃત્યુનું સ્થળ પણ જાણતા હોય છે. જ્યાં સુધી આ શરીર છે ત્યાં સુધી આ શરીરને પોતાના પરમ ભક્તો માટે અતિશય પ્રેમથી ખર્ચી નાખે છે. તેમજ દેહ પડી ગયા બાદ પોતાના શરીર ત્યજવાની 'જગ્યાને' પણ પોતાના ભક્તોના કલ્યાણ ખાતર કાયમને માટે મૂકતા જાય છે. અમુક સંતો તો શરીર છોડતાં પહેલાં જ પોતાના શરીરને જે જગ્યા ઉપર ચીર વિશ્રાંતિ મળવાની હોય છે, ત્યાં પોતાની સમાધિના પથ્થરો ચણાવી જ દેતા હોય છે. બાબાએ પણ એવું જ કર્યું. શિરડીમાં સમાધિ મંદિર બંધાવ્યું પરંતુ તેની ગંધ પણ નજીકમાંના ભક્તોને આવવા દીધી ન હતી. ખરેખર, આ બાબાની કરણી અકલ્પ્ય અઘટીત હતી. (ઓ. ૧૦૬-૧૨૩)

પોતાનું આ સ્મારક બાબાશ્રીએ બાપુસાહેબ બુટ્ટી નામના નાગપુરના એક મોટા શ્રીમંત ગૃહસ્થ દ્વારા બંધાવડાવ્યું.

બાપુસાહેબ બાબાના ખૂબ જ મોટા ભક્ત હતા. અને બાબાનાં જ ચરણોમાં સદાય આસક્ત રહેતા હતા. તેઓ પોતાના કુટુંબીજનો સાથે બાબાની સેવામાં શિરડીમાં આવીને વસ્યા હતા. બાબાશ્રીનાં ચરણોનો લાભ લેવા માટે તેઓ ઉપરા ઉપરી શિરડીમાં આવીને રહેતા અને પછી આગળ ઉપર સમય જતાં તેઓએ ત્યાં જ કાયમનો વસવાટ કરી લીધો. તેમના મનમાં આવ્યું કે એકાદી જગ્યા વેચાતી લઈને તેની ઉપર એક નાની સરખી ઇમારત બંધાવવી અને તેમાં સ્વતંત્રપણે મુકામ કરવો. અહીંયા જ આ વિચારના બીજ રોપાયાં. અને ત્યાં જ આજે આ ભક્તોના પ્રેમ ખાતર બાબાનું સમાધિ મંદિર સ્મારક છે. આ સમાધિ મંદિર કેમ કરતાં ઉભું થયું, કેવી રીતે એની શરૂઆત થઈ, અને કેવી રીતે આકાર પામ્યું, તે આખો વૃત્તાન્ત હવે સાંભળો. (ઓ. ૧૨૪-૧૨૯)

આવા વિચારો જ્યારે તેમના મનમાં ચાલતા હતા તે સમયે બાપુસાહેબ બુટ્ટી પોતે દીક્ષિતના વાડાની મેડી ઉપર સૂતા હતા. તે વખતે એક સરસ મજેદાર દિવ્ય સ્વપ્ન આવ્યું. ત્યાં જ એક બીજા બીજાના ઉપર શામા સૂતા હતા. જોવાની ખૂબી એ છે કે તેમને પણ તે સમયે એવું જ સ્વપ્ન આવ્યું. બંને જગ્યા ત્યારે સામ સામે વાતો થતાં ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું. બાપુસાહેબે સ્વપ્નમાં જોયું કે બાબા તેમને આજ્ઞા આપતા હતા, ‘તમે તમારો દેવધર સાથેનો વાડો બાંધો.’ આમ સ્વપ્ન પુરું થતાં જ બાપુસાહેબ સફાળા જાગૃત થઈ ગયા. પોતાની પથારીમાં બેસીને આવેલા સ્વપ્નનો પહેલેથી છેલ્લે સુધીનો વિચાર કરવા લાગ્યા. આવું જ્યારે ચાલી રહ્યું હતું એટલામાં માધવરાવને ઊંઘમાં રડતા સાંભળ્યા. બુટ્ટીએ તેમને કહ્યું જાગૃત થાવ એમ કહી બૂમ પાડીને ઉઠાડ્યા. તે સાંભળતાં જ માધવરાવની ઊંઘ ઉડી ગઈ. બુટ્ટીએ તેમના ડૂંદનનું કારણ પૂછ્યું. આ સાંભળતા તેઓ બોલ્યા, ‘બાબાના પ્રેમભર્યા શબ્દો સાંભળીને પ્રેમનો ઊભરો આવ્યો અને ગળુ ભરાઈ આવ્યું. આંખોમાંથી આંસુ વહેવાં લાગ્યાં અને આ ઉત્કટ પ્રેમના ઊભરાને રોકી ન શક્યો તથા તે ડૂંદનમાં પરિણમ્યું.’ તે કહેવા લાગ્યા કે, મારી પાસે આવીને બાબાએ સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરી કે, ‘દેવધર સાથેનો વાડો તૈયાર થવા દો. હું બધાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ.’ આ સાંભળીને બાપુસાહેબ બુટ્ટીને ખૂબ જ નવાઈ લાગી કે બંનેને એક સાથે જ એક સરખા વિચાર કેવી રીતે આવ્યા ? પણ તેને કારણે મનમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંશય રહ્યો નહિ અને કાર્યની શરૂઆત કરવાનો નિશ્ચય કરી નાખ્યો. બુટ્ટીસાહેબ તો જન્મજન્મ ગર્ભશ્રીમંત હતા. તેથી વાડો અને દેવધર બાંધવા માટે તેઓ સમર્થ હતા. જ્યારે માધવરાવ ખાધે પીધે સુખી હતા. તેમ છતાં બંનેને એક સરખો જ વિચાર આવતાં અને તેમાં પણ સ્વપ્નનું આવું સરખાપણું જોઈને બંને ખૂબ જ આનંદિત થયા. તેમણે તરત જ વાડો અને દેવધર બાંધવાનો નકશો તૈયાર કરાવ્યો અને દીક્ષિત સાહેબની તે માટે અનુમતિ લીધી. બીજે દિવસે સવારે આ ત્રણે જણા બાબા પાસે હતા. તે સમયે બાબા હંમેશાની માફક પોતાના શામા તરફ મો રાખીને પ્રેમથી જોઈ રહ્યા હતા. એ તકનો લાભ લઈને માધવરાવ બોલ્યા કે, ઓ દેવા ! આ તારો કેવો વિચિત્ર ખેલ છે ! અમને શાંતિથી સૂવા પણ નથી દેતો ! ત્યાં પણ અમને બબડાટ કરાવે છે !’ એ સાંભળીને બાબાએ પોતાના કાન ઉપર હાથ મૂક્યા અને બોલ્યા, ‘જેને જે કહેવું હોય તે કહે, અમે તો અમારી જગ્યા ઉપર જ હોઈએ છીએ.’ પછી એ ઉપર કહેલી યોજના બાબાની સામે મૂકી સંભળાવી અને દેવસ્થાન સાથેનો વાડો બાંધવાની એમની પરવાનગી પણ તરત મળી ગઈ. (ઓ. ૧૩૦-૧૪૪)

માધવરાવે કમ્મર કસી અને ભોયતળિયું તથા પહેલો મજલો તૈયાર થઈ ગયાં. તેમના હાથે કુવો પણ ખોદાઈને તૈયાર થયો. આ રીતે કામ અહીંયા સુધી આવી પહોંચ્યું. બાબા પણ લેંડીબાગથી આવતા જતા સમયે જ્યાં બારી બારણાં બેસાડવામાં આવતાં હતાં તેને ઉત્સુકતાથી જોતા હતા. અને પોતાના જમણા હાથના અંગૂઠાની જોડેની આંગળ ઉપર કરી બતાવીને કહેતા કે અહીંયા દરવાજા મૂકજો, અહીં બારી મૂકજો, અને આ બાજુ છાંવણાળી ગેલેરી કાઢજો. જેથી સુંદર શોભા આવશે. કોઈને કોઈ કારણે અને નિમિત્તે આગળ ઉપરનું કામ બાપુસાહેબ જોગ દ્વારા થવાનું

હતું માટે તેમને સોંપવામાં આવ્યું. આ પ્રકારે કામ ચાલતું હતું ત્યારે બુટ્ટીના અંતઃકરણમાં એક પ્રેરણા જાગી, કે આમાં જ એક અંદરના મધ્ય ગર્ભભાગમાં ઓરડો બાંધીને તેમાં મુરલીધરની શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિની સ્થાપના કરી શકારો. કલ્પનાનો ઉદ્દય થયો પણ બાબાની ઇચ્છા જાણ્યા વીના અને તેમની આજ્ઞા મેળવ્યા વીના બુટ્ટી કોઈપણ કાર્યનો આરંભ કરતા જ નહિ. આ તેમનો એક રોજિંદો નિયમ હતો. બાબાની આજ્ઞા તે જ તેમને માટે મહત્વની વાત હતી. અને તેના સિવાય એક કોઈ કામની શરૂઆત કરતા નહિ. વાડાની વચ્ચે દીવાનખાનું શાને માટે જોઈએ ? દીવાનખાનાની શી જરૂર છે ? બંને બાબુની ભીંતો ચણીને મુરલીધરની સ્થાપના ત્યાં કેમ ના કરીએ ? આ પ્રકારે દીવાનખાનામાંથી દેવાલય બનાવવાનો બુટ્ટીના મનમાં વિચાર આવ્યો. પણ બાબાનો અભિપ્રાય આ બાબતમાં લેવો. અને જો તેમની ઇચ્છા હોય તો નિશ્ચિતપણે કાર્ય શરૂ કરવું. તે માટે એમણે માધવરાવને કહ્યું, ‘આ બાબતમાં આપણે બાબાનો મત લઈએ અને ‘દેવાને’ ગમે તે પ્રમાણે આગળનો કાર્યક્રમ ચાલુ રાખીએ.’ બાબા ફેરી ઉપર હતા. અને તેમની સવારી વાડાના દરવાજા પાસે આવતાં જ શામા ઉર્ફે માધવરાવે તેમને પૂછ્યું, ‘દેવા ! બાપુસાહેબ કહે છે કે, દીવાનખાનાની બંને બાબુની ભીંતો ચણીને ત્યાં પ્રેમપૂર્વક મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણની સ્થાપના કરીએ ? વચ્ચેના ચોકની ખાલી જગ્યા નક્કી કરીને ત્યાં સિંહાસન બનાવીએ. એટલે તેની ઉપર બિરાજમાન થયેલા મુરલીધરની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ થશે. બાપુસાહેબની આવી યોજના છે પણ આપની અનુમતિ જોઈએ. આમ આ મંદિર અને વાડો બંને સાથે સાથે જ તૈયાર થઈ જશે.’ શામાનું આવું કહેવું સાંભળીને બાબા આનંદથી ‘સારું’ બોલ્યા, અને વાડા તરફ પોતાની નજર ઠેરવીને કાનને સુખ મળે એવા મધુર શબ્દો બોલવા લાગ્યા, ‘વાડો પૂરો થતાં આપણે જ ત્યાં રહેવા જઈશું. ત્યાં જ આપણે વાતો કરીશું, હરીશું ફરીશું અને ત્યાં આપણે ભેગા મળીને રમીશું તથા એકબીજાને વીંટળાઈને આનંદથી સમૃદ્ધિ ભોગવીશું.’ માધવરાવે બાબાને તે માટે ફરી પૂછ્યું, ‘જો તમારી આજ્ઞા હોય તો પાયાનું મુહૂર્ત કરીએ ? શું આ સમય સારો છે દેવા ? નાળિયેર વધેવા માટે લાવીએ ?’ એ સાંભળીને બાબા બોલ્યા, ‘વધેર વધેર’ એવું કહેતાં જ તેમણે તાત્કાલિક શ્રીફળ વધેરું અને પછી મુરલીધર મઠની જગ્યા તૈયાર થઈ અને મૂર્તિ બનાવવા માટે પણ એક કારીગરને કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું. (ઓ. ૧૪૫-૧૬૪)

છેવટે એવો સમય આવ્યો કે, બાબાની તબિયત લથડી અને તેમનો અંતકાળ પાસે આવ્યો. ભકતોના હૃદયમાં એક બેચેની ઉત્પન્ન થઈ અને બાપુસાહેબના અસ્વસ્થ મનને હવે આગળ ઉપર વાડાની શી દશા થશે તેની ચિંતા થવા લાગી અને ખૂબ દુઃખ થયું. ‘હવે પછી બાબાનાં ચરણો આ મંદિરમાં પડશે ખરાં ? આટલો બધો ખર્ચ કર્યા પછી આવું વિઘ્ન કેમ ઉભું થયું હશે ? બાબા દેહ છોડી દે તો આ મુરલીધરના મંદિરની અને વાડાની મારે શી જરૂર છે ? આવા અશુભ વિચારો બુટ્ટીસાહેબના મનમાં આવવા લાગ્યા. દૈવયોગે શ્રી સાઈનાથ મહારાજની અંતઃસમયની ઇચ્છાને લીધે અને વાડાના મહાન ભાગ્યથી બધાના જ મનનું ધારેલું થયું. ‘મને બુટ્ટીના વાડામાં લઈ જાવ.’ આ બાબાના અંત સમયનાં વચનો તેમના મુખેથી નીકળતાં સર્વના મનને શાંતિ મળી. ત્યારબાદ તે પવિત્ર ‘સાઈદેહ’ ભોંયરાના ગર્ભમાં સ્થિર થયો, અને એ ધન્યભાગી બુટ્ટીનો વાડો સમાધિ મંદિરમાં ફેરવાઈ ગયો. ખરેખર શ્રીબાબાનું ચરિત્ર અગાધ છે. ધન્યભાગ પેલા બુટ્ટીનાં કે, જેમની પોતાની માલિકીના ઘરમાં જ. જેમનું નામ પણ જીભ પર લાવવું અતિશય પવિત્ર છે તેવો આ શ્રી સાઈમહારાજનો દેહ ત્યાં જ અંતે વિસામા માટે મૂકવામાં આવ્યો.’ (ઓ. ૧૬૫-૧૭૨)

આવી આ પવિત્ર કથા સાંભળીને શ્રોતાઓ સુખ સંપન્ન થાઓ. હવે હેમાડપંત સાઈનાથનાં શરણોમાં જઈ રહ્યા છે. તેમજ ક્ષણભર માટે પણ તેમનાં ચરણોને છોડવા માટે તૈયાર નથી. સારી કે નરસી અવસ્થામાં પણ શ્રીસાઈબાબા ભકતોને સંતુષ્ટ રાખવા માટે સમર્થ છે. તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે જ વર્તવામાં કલ્યાણ છે. આ કથા અને તેને કહેનાર વક્તા તથા

બોલનાર મુખ, આ સર્વ ઠેકાણે સાઈસમર્થ જાતે જ હોવાને કારણે હેમાડપંત વળી ક્યાંના ? વગર કામનાં આ ઉપનામ માટે જે પ્રમાણે આગળ પ્રેરણા મળશે તેવી જ કથા શ્રોતાઓને સાંભળવા મળશે. તે સમયે જે પણ રચાશે થશે તે પ્રમાણે જોવાઈ જશે, એની ચિંતા હમણાં શા માટે કરવી ? (ઓ. ૧૭૩-૧૭૬)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા હેમાડપંત રચિત શ્રી સાઈસમર્થના સત્ય ચરિત્રનો 'ગીતા વિશિષ્ટ શ્લોક અર્થનિવેદન તથા સમાધિ મંદિર નિર્માણમ્' નામનો ઓગણચાલીમો અધ્યાય અહીંયા સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઈનાથને અર્પણ.

અધ્યાય ૩૯નું અર્થ વિવરણ

આ અધ્યાયના પ્રસંગનું 'બાબાનું બાળક' સ્વ. બાળકૃષ્ણ વિશ્વનાથ દેવ નિવૃત્ત મામલતદાર હતા. જેમણે અધ્યાય પૃષ્ઠમાંની અવતરણિકા રચેલ છે અને જેમની કથા અધ્યાય ૪૦ અને ૪૧માં આગળ આવશે. તેમણે વધારાનું વર્ણન કરેલું છે, જે શ્રી સાઈલીલા માસિક નં. ૪ પૃ. ૫૬૩ પર પ્રકાશિત થયેલું છે. તે ઉપરાંત સ્વ. પ. પૂ. નરસિંહ સ્વામીના સાઈબાબા ઉપરના અનેક ગ્રંથોમાં આવેલું છે. જે વાંચીને વાચકોને આ અધ્યાય સમજવામાં થોડી સહેલાઈ થશે માટે આ જગ્યાએ હું થોડા વિસ્તારથી કહું છું.

નાનાસાહેબ ચાંદોરકર સંસ્કૃત વિષય સાથે મુંબઈની એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજમાંથી સ્નાતક થયા હતા. અને સંસ્કૃતમાં ગીતાના શાકરભાસ્ય જેવા અભ્યાસમાં પારંગત હતા. સ્વાભાવિક રીતે તેમને પોતાની વિદ્વત્તા ઉપર અહંકાર હતો. મોક્ષ પ્રાપ્તિના માર્ગમાં અહંકાર મોટામાં મોટી અડચણ ઊભી કરનારી વસ્તુ છે. માટે તેને તોડવા માટે અને તેની સાથે સાથે શિષ્યને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે ગુરુને શરણે કેવી રીતે જવું તે નાનાને શિષ્યવવાનું બાબાએ નક્કી કર્યું.

એક દિવસ મસ્જિદમાં નાનાસાહેબ બાબાનાં ચરણોની સેવા કરી રહ્યા હતા તે સમયે મનમાં કંઈક ગણગણતા હતા. બાબાએ તેમને રોકીને તું શું ગણગણે છે એમ પૂછ્યું. તે સાંભળીને નાનાએ કહ્યું કે હું સંસ્કૃતનો શ્લોક બોલી રહ્યો છું.

બાબા : કયો શ્લોક ?

નાના : ગીતાનો શ્લોક.

બાબા : તો પછી મોટેથી બોલને ? અમને પણ તે સાંભળવા દે, તે સાંભળીને નાનાએ ભગવદ્ ગીતાના ચોથા અધ્યાયનો ગુરુ શિષ્ય સંબંધને સંબોધિત કરતો ૩૪મો શ્લોક કહી સંભળાવ્યો.

શ્રી સાઇનું સત્ય ચરિત્ર

તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન, પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।
ઉપદેક્ષ્યંતિ તે જ્ઞાનં, જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ।

અંતર્જ્ઞાની બાબા ચાંદોરકર ક્યો શ્લોક ગણગણતા હતા તે બરોબર જાણતા હતા. બસ એ જ સમયે યોગ્ય તક સાધીને બાબાએ નાનાને રોકીને પ્રશ્ન પૂછેલો અને પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કર્યું. બાબાએ નાનાને પૂછેલું કે, 'તને એનો અર્થ ખબર છે ? કહે જોઈ મને.' તે સાંભળીને નાનાએ પોતાની રીતે સમજાવેલું કે 'ગુરુને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને, પ્રશ્ન પૂછીને, એમની સેવા કરીને, આ જ્ઞાન જાણી લે. જેથી કરીને બ્રહ્મવેત્તા, જ્ઞાનીજનો તને જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે.' આવો, શ્લોકનો સર્વ સાધારણ અર્થ કહ્યો હતો. પણ બાબાએ કહ્યું હતું કે 'મારે આનો એકંદરે ભાવાર્થ નથી સાંભળવો, પણ તેના દરેક શબ્દોનું વિશ્લેષણ કરીને મને કહે.' નાના આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. જેમનું કોઈ પણ જાતનું શિક્ષણ થયું નથી અને જેમને સંસ્કૃતભાષાની ગંધ પણ નથી, તેમને વળી આ શબ્દ શબ્દનો અર્થ કરીને કહેવાથી તે સમજશે ખરા ? કંઈપણ હોય, તેમણે એ રીતે અર્થ સમજાવવાની શરૂઆત કરી, અને બાબાએ તો તેમની ઉલટ તપાસ જ જાણે શરૂ કરી દીધી.

બાબા : 'તદ્' શબ્દ શેને ઉદ્દેશીને છે ?

નાના : જ્ઞાનને

બાબા : કયા જ્ઞાનને ?

નાના : પાછળના શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે જેમાં કહ્યું છે સર્વ કર્માખિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસ્માપ્યતે ॥૩૩॥ અર્જુન ! બધાં કર્મોના અંતે જ્ઞાન જ હોય છે.

બાબા : ગુરુને ફક્ત સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવાથી ચાલશે ખરું ?

નાના 'પ્રણિપાત' એટલે સાષ્ટાંગ નમસ્કાર એટલું જ મને ખબર છે.

બાબા : 'પરિપ્રશ્ન' એટલે શું ?

નાના : 'પ્રશ્ન' પૂછવો.

બાબા : પ્રશ્ન એટલે શું ?

નાના : એ જ.

બાબા : 'પરિપ્રશ્ન' અને 'પ્રશ્ન' આ બંનેનો જો એક જ અર્થ થતો હોય તો મુનિ વ્યાસે 'પરિ' આ વધારાનો પ્રત્યય શા માટે લગાડ્યો છે ? તેમનું માથું ફરી ગયેલું કે શું ?

નાના : 'પરિપ્રશ્ન'નો બીજો ક્યો અર્થ હોઈ શકે તો હું જાણતો નથી.

બાબા : 'સેવા' એમાં કઈ સેવા વિશે કહેવામાં આવ્યું છે ?

નાના : અમે જે દરરોજ કરીએ છીએ તે જેમ કે ચરણ સેવા.

બાબા : એટલી જ સેવા પૂરતી છે કે ?

નાના : 'સેવા' શબ્દનો બીજો પણ કોઈ અર્થ હોઈ શકે, તે બાબતમાં હું કાંઈ જાણતો નથી.

બાબા : 'ઉપદેક્ષ્યંતિ તે જ્ઞાનં' આ ત્રીજા ચરણમાં અનુષ્ટુપ વૃત્તનો ૮ અક્ષરમાં ફેર ન કરતાં, એકાદો વધારાનો અક્ષર પણ ક્યાં મુકવો તે આવડશે કે ?

નાના : હા આપણે 'ઉપદેક્ષ્યંતિ તેજ્ઞાનં' - અજ્ઞાનં એમ કહી શકીએ. પરંતુ ગુરુએ શિષ્યને અજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો હોય તે વિષેનો શાંકરભાષ્યમાં ક્યાંયે પણ ઉલ્લેખ નથી.

બાબા : કંઈ વાંધો નહીં. શંકરાચાર્યે 'અજ્ઞાન' શબ્દ જો ના લીધો હોય પરંતુ તેને કારણે જો શ્લોકના અર્થ વધારે સ્પષ્ટ

થતો હોય તો તને કંઈ વાંધો છે કે ?

નાના : વાંધો નથી, પરંતુ 'અજ્ઞાન' શબ્દ લઈને શ્લોકનો સચોટ અર્થ કેવી રીતે કાઢવો તે મને સમજતું નથી.

બાબા : શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને જ્ઞાની અને તત્ત્વદર્શી લોકો પાસેથી જ્ઞાન મેળવવા માટે તેમને નમસ્કાર કરવા માટે, પ્રશ્ન પૂછવા માટે અને તેમની સેવા કરવા માટે શાથી કહ્યું છે ? શ્રી કૃષ્ણ જાતે જ તત્ત્વદર્શી ન હતા કે ? જાતે જ મૂર્તિમંત જ્ઞાન જ હતા ને ?

નાના : હા, ખરું છે. પરંતુ તેમણે અર્જુનને જ્ઞાની લોકો પાસે જવા માટે શા કારણે કહ્યું તે મને સમજતું નથી.

બાબાના આવા ભેદભરેલા પ્રશ્નો સાંભળીને નાનાસાહેબ બિલકુલ ગૂંચવાઈ ગયા. તેમનું અભિમાન પીગળવા માંડ્યું અને તેમણે બાબાને જ તેમના દરેક પ્રશ્નોનો જવાબ આપવા માટે વિનંતી કરી.

બાબા સમજવવા લાગ્યા, 'પ્રણિપાત' એટલે ફક્ત સાષ્ટાંગ નમસ્કાર નહિ. જમીન ઉપર જેમ લાકડી પડે તેવી રીતે પોતાનું આખું શરીર ગુરુ ચરણમાં અર્પણ કરી દેવું જોઈએ. આપણે જાતે શૂન્યવત્ અને ગુરુ એટલે બધું જ આવી સંપૂર્ણ નમ્રતાથી અને કાયા વાયા અને મનથી શરણાગતિની ભાવના હોવી જોઈએ. 'પરિપ્રશ્ન' એટલે ખરી જુજાસાથી અને પોતાની શંકાનું નિવારણ કરીને સારી રીતે સહજ ગમ્મત સમજીને પ્રશ્નો પૂછવા તેવો તેનો અર્થ નથી થતો. સેવા એટલે ફક્ત ગુરુની ચરણ સેવા કરવી એટલું જ બસ નથી. પણ તે સેવામાં ગુરુને પોતાનું સર્વસ્વ એટલે કે તન, મન, ધન અર્પણ કરવું જોઈએ. આ સેવા હું કરી રહ્યો છું અથવા તો થોભાવી દેવા માટે હું સ્વતંત્ર છું આવી ભાવના પણ ન હોવી જોઈએ. મેં જે મારું બધું જ ગુરુને અર્પણ કરેલું છે, તેની ઉપર ફક્ત તેમની જ માલિકી છે એવો ભાવ હોય ત્યારે જ તેમનું છે તે એમની જ સેવામાં લગાડેલું હોવું જોઈએ. તે વિષે મારી પાસે કોઈપણ પ્રકારની મોટાઈ કે નિર્ણય કરવાનો અધિકાર જ નથી તેવી ભાવના હોવી જોઈએ.

'હવે ગુરુએ શિષ્યને અજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવા અંગે કહ્યું ને, નાના ! બ્રહ્મ એટલે શુદ્ધ સદ્વસ્તુ કે જ્ઞાન જ ને ?'

નાના : હા બરાબર

બાબા : અને તે બધું અસત્ અને અજ્ઞાન નથી કે ?

નાના : હા

બાબા : બ્રહ્મ મન અને વાણી જેવી ઇન્દ્રિઓથી જાણવું શક્ય નથી. તેવું શાસ્ત્રે નથી કહ્યું કે ? યતો વાયો નિવર્તન્તે । અપ્રાપ્ય મનસા સહ ॥ તૈત્તિરીય ઉપનિષદ વ. ૨ અ. ૪

નાના : હા

બાબા : તો વાણી એટલે બ્રહ્મ કે જ્ઞાન નહીં ને ?

નાના : ના

બાબા : તો પછી ગુરુ જે કહે છે તે જ્ઞાન નથી પણ અજ્ઞાન છે, નહીં ?

નાના : એવું લાગે છે ખરું.

બાબા : ગુરુનો ઉપદેશ તે ખરેખર અજ્ઞાન જ હોય છે. એક કાંઠાથી જેવી રીતે બીજા કાંઠો કાઢીએ છીએ, તેવી જ રીતે ગુરુના અજ્ઞાનરૂપી શાબ્દિક ઉપદેશ શરૂ થાય કે શિષ્યનું અજ્ઞાન જે એના જ્ઞાન ઉપર ઢંકાયેલું હોય છે, તે બાજુએ ખસી જાય છે અને ખરું જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. અજ્ઞાનેનાવૃત્તં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જંતવઃ ॥ ગીતા અ. ૫ શ્લોક ૧૫ ॥ માટે ગુરુ જે ઉપદેશ કરે છે તે અજ્ઞાન જ હોય છે. જેનું પરિણામ જ્ઞાનમાં રૂપાંતર થવું એમ થાય છે. જ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી શકાતું નથી, પણ મૂળમાં ત્યાં હોય છે જ. તેને ઉચ્ચારવું પડતું નથી. ઉપદેશેલા શબ્દથી શસ્ત્રક્રિયા વિશારદના કાર્ય પ્રમાણે શિષ્યની

આંખોના મોતિયા કાઢી નાંખવામાં આવે છે. તે પછી શિષ્યને સરસ અને ચોખ્ખું દેખાવા માંડે છે. તેથી તેને પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાન સ્વરૂપનું ભાન થાય છે. સંત જ્ઞાનેશ્વરે ૧૮ મા અધ્યાયમાં ૧૩૯૬મી ઓવીમાં એમ કહ્યું છે કે, ‘પછી અજ્ઞાન નિર્મૂળ થાય છે । હું એક જ છું એવો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે । સનિદ્રા સ્વપ્નમાંથી આપણે જાગૃત થઈએ છીએ ॥’

પછી શ્રીકૃષ્ણ જાતે જ જ્ઞાની હોવા છતાં તેમણે અર્જુનને બીજા જ્ઞાની પાસે કેમ મોકલ્યો એનો ખુલાસો કરતા બાબા કહે છે કે, ‘શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે, જ્ઞાની એ મારો જ આત્મા છે. જ્ઞાની ત્વાત્મૈય મે મતમ્ ॥ અ. ૭ શ્લોક ૧૮. ત્યારે તેમણે અર્જુનને પોતે જ જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો કે બીજા જ્ઞાનીજનો પાસે મોકલ્યો. તે બધું સરખું જ ગણાય છે. ફક્ત ઇશ્વર પોતાના ભક્તોને મોટાઈ આપીને તેમનું સન્માન કરવા માગે છે. માટે તેઓ આમ કરે છે. અધ્યાય ૩૦માં સપ્તશૃંગી માતાએ પોતાના પૂજારી કાકાજી વૈદ્યને મનની શાંતિ આપવાની શક્તિ પોતાની પાસે હોવા છતાં શિરડીમાં સાઇબાબા પાસે મોકલવાનું દષ્ટાંત આપણે પહેલા જાણે ગયા છીએ. દેવ દેવીઓ નિજ ભક્તને । કેવા સંત હાથમાં સોંપે । આ પણ એક ચમત્કારિક કૃતિ । સાદર ચિત્તે તે સાંભળો ॥૧૯॥’

ઉપરનું સુંદર વિવેચન સાંભળ્યા બાદ નાનાસાહેબે સાઇબાબાને આખી ગીતા જ સમજાવીને કહેવા માટેની વિનંતી કરી હતી અને બાબાએ પણ ત્યાર પછી તેમને દરરોજ બેસાડીને ધીરે ધીરે ગીતા સમજાવીને કહી હતી. આ કેટલું મોટું ભાગ્ય કહેવાય ? આમ ઇ.સ. ૧૯૦૨ સુધી ચાલુ રહ્યું. પછી ધીરે ધીરે મસ્જિદમાં ભક્તોની ગિરદી વધતી ગઈ અને બાબાએ આ બધી વાતો સાંકેતિક ભાષામાં અને અપ્રત્યક્ષ રીતે સામુહિક ઉપદેશ રૂપે કરવાની શરૂઆત કરી.

॥ અધ્યાય ૪૦ ॥

ઉદ્યાપન કથા કથનમ્

(વ્રતોની પૂર્ણાહુતિ સમયે કરાતી વિધિઓના પ્રસંગે બનેલી વાતોનું વર્ણન)

શ્રી ગણેશજીને વંદન, શ્રી સરસ્વતીને વંદન, શ્રી ગુરુ મહારાજને વંદન, શ્રી કુળદેવતાને વંદન,
શ્રી સીતામાતા અને શ્રી રામચંદ્રજીને વંદન અને શ્રી સદ્ગુરુ સાઇનાથ મહારાજને વંદન.

ધન્ય ધન્ય શ્રી સાઇસમર્થ કે જેમણે આ ગ્રંથરૂપે સ્વાર્થનો અને પરમાર્થનો ઉપદેશ કરીને ભક્તોને કૃતાર્થ કર્યા. તથા પોતે હાથ ધરેલાં કાર્યોનો ઉદ્દેશ પૂર્ણ કર્યો. તેમનો હાથ મસ્તકને અડતાની સાથે તરત જ શક્તિપાત થતો. અને ગુરુ શિષ્યનો ભેદ મીટાવીને શિષ્યને ક્યારેય ન મળી શકે તેવી વસ્તુ પણ મેળવી આપતા. હું, તું એવી જુદાઇની ભાવનાને દૂર કરીને તથા સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને તેમને અનન્ય ભાવે શરણે જતાં તેઓ આપણને આલિંગન આપીને છાતી સરસા ચાંપી દેતા. સમુદ્ર અને નદી તે આમ તો નામથી જુદા જુદાં હોય છે. પરંતુ ચોમાસામાં એક બીજાની સાથે ભળી જતાં તેમનું રૂપ એક જ થઇ જાય છે અને તેમનામાં જરા સરખું જુદાપણું બાકી રહેતું નથી. એવી જ મનોવૃત્તિ સાથે સદ્ગુરુ સાઇનાથ મહારાજને જે અનન્ય ભક્તિથી શરણે જતા તેમની ઉત્તમ ભક્તિ જોઇને તેમની પોતાની ગુરુતા બક્ષતા હતા. (ઓ. ૧-૫)

દીનબંધુઓ પર દયા કરનાર શ્રી સાઇનાથ મહારાજ ! તમારો જય જયકાર હો. અત્યંત પ્રેમ કરનારા સાઇબાબા ! તમારો જય જયકાર થાયો. ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે અખિલ બ્રહ્માંડમાં તું વ્યાપેલો હોવા છતાં શિરડીમાં નિરાળો થઇને બેસે છે. પરંતુ જમીન પર દળણા દળવાના પથ્થર મૂકીને પગ ફેલાવીને દળણું દળતા અને ઘંટીનો હાથો ઠોકીને ધાન્ય દળીને બહાર કાઢતા બાબાને જોઇને મારા મનમાં આશ્ચર્ય થયું હતું અને આ ગ્રંથના લેખનમાં તે જ બાબત કારણભૂત થઇ. મનમાં તીવ્ર ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતાં અને સાઇબાબાની આવી લીલાઓનું અને કર્મોનું સકળ વર્ણન જો કરવામાં આવે તો પાપોનો સદંતર નાશ થશે અને ભગવાન પોતે પ્રસન્ન થશે. કારણ કે ભગવાનને પોતાના કરતાં પણ વધારે પોતાનાં ભક્તો દ્વારા કરેલી સ્તુતિ કે ગુણવર્ણન વધારે પસંદ હોય છે. સજ્જન શ્રોતાઓને શંકા ઉત્પન્ન થાય અથવા તો આ મારું વિધાન પુરાવા વિનાનું લાગે તો તેમને 'ભવિષ્યોત્તરપુરાણ' જોવું. જેમાં ત્રિપુરારીએ શંકર ભગવાને આ પ્રમાણે જ કહ્યું છે. વસ્તુસ્થિતિ તે એ છે કે આ બધી સાઇની જ પ્રેરણા છે. પરંતુ લોક રૂઢિ પાળીને બતાવવા માટે ગ્રંથની આ રચનાને ભક્તોના કલ્યાણ માટે તેમણે સંમતિ આપી. ત્યારથી દરેક મહિને 'શ્રી સાઇલીલા' માસિકના અંકોમાં સાઇસમર્થનાં વૃત્તાંતને શ્રોતાઓ ખૂબ પ્રેમથી વાંચી રહ્યા છે. સાઇ એ જ આ કથાને સંમતિ આપનાર છે. તેજ બુદ્ધિ આપનારા અને મારી મૂળ પ્રેરણાનું સિંચન કરનારા પણ તેઓ જ છે. તેઓ પોતાની કથા પોતે જ કહી રહ્યા છે. માટે આ હેમાડપંત પોતાને મન ફાવે તેવાં કથાનકો રચી રહ્યા છે. એવો સંશય મનમાં જરા પણ રાખતા નહિ. શ્રોતાઓને હું વિનંતી કરું છું કે, આ ચરિત્રના ગુણ કે દોષ મારે માથે મારતા નહિ. સારા ગુણ હોય તો તે સાઇના અને જો દોષ દેખાય તો તે પણ તેમનો જ સમજી લેવો. હું તો માત્ર દોરીથી બાંધેલી નાયતી કઠપૂતળી છું. સૂત્રધારના હાથમાં પૂતળીઓની દોરીના છેડા હોય છે. તેને ફાવે તે રંગબેરંગી અથવા તો અનેક પ્રકારનાં ચિત્રવિચિત્ર ચરિત્રને અનુરૂપ તે નચાવે છે. (ઓ. ૬-૧૬)

આટલી પ્રસ્તાવના હવે પૂરતી છે. શ્રોતાઓના મન ઉત્સુકતાથી ભરેલાં છે. કથામાં કંઈ નવીન વિશેષતા હોય તે

જાણવા માટે તેઓ આતુર છે. અને તે બાબતમાં પૂછી રહ્યા છે. તેમને માટે ગુરુ અને તેમના ભક્તોની મહત્તાનું વર્ણન કરીએ. અને તેમની ગૌરવગાથા ગાઈએ. પાછળનો અધ્યાય સમાપ્ત કરતી વખતે આગળના અધ્યાયની શરૂઆત જેમ જેમ યાદ આવતી જશે, તેમ તેમ કહેવાનું જણાવ્યું હતું તે હવે મને યાદ આવી જતાં તે પ્રમાણે કહી રહ્યો છું. હવે આ મધુર આખ્યાન શ્રોતાજનોએ સાવધાનીથી સાંભળવું. ભક્તોને પ્રેમથી જમાડ્યા પછી સાઈને ખૂબજ સમાધાન થતું. નાના બાળકને જેવો તેની માતા માટે પ્રેમનો ઉમળકો હોય છે તેવો જ અનુભવ શ્રી સાઈમહારાજ પોતાના ભક્તોને કરાવતા. ભક્ત ગમે ત્યાં રહેતો હોય છતાં પણ તેને માટે તેઓ દોડીને મદદે આવતા. તેમના આ ઉપકારનો બદલો તો કોઈનાથી પણ વાળી શકાય તેમ નથી. શરીરથી ભલે શિરડીમાં રહેતા હોય પણ તેમનું આ હરવું ફરવું સંસારના ત્રણે લોકોમાં રહેતું હતું. આ જ વિષય ઉપર એક સુંદર વાત શાંત ચિત્તે સાંભળો. (ઓ. ૧૭-૨૧)

ભક્ત શ્રેષ્ઠ બાબાસાહેબ દેવ તેમની સાઈચરણોમાં ગાદ શ્રદ્ધા હતી. તેમનાં માતૃશ્રી પણ બધાનું જ કલ્યાણ થાય તે માટે હંમેશાં વ્રત ઇત્યાદી કરતાં હતાં અને તેમના હાથે પણ અનેક પ્રકારનાં પરોપકારી વ્રતો અને સત્કર્મો થયાં હતાં. પરંતુ તે બધાં યથાશક્તિ સંપૂર્ણ થયા બાદ તેમના ઉદ્યાપનો બાકી રહી ગયાં હતાં. વ્રતનું એકવાર આયોજન કરીએ એટલે તેની પૂર્ણાહુતિ અવશ્ય કરવી જ પડે, નહીં તો પૂર્ણાહુતિ ન થાય તો વ્રત કે પૂજન કરનારને તેનું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. અને જે વ્રત કર્યું હોય તે પણ અધૂરું જ રહે છે. આ કારણે દેવે પણ પોતાની માતાના પચ્ચીસથી ત્રીસ વ્રતોના ઉદ્યાપન માટે સો બસો બ્રહ્માણોને જમવા માટે આમંત્રિત કર્યા હતા. તે અધુરા રહી ગયેલા વ્રતોના ઉદ્યાપન માટે તિથિ પ્રમાણે દિવસ નક્કી કરીને અને શ્રીસાઈનાથ મહારાજને શિરડી આમંત્રણ આપવા માટે બાપુસાહેબ જોગને એક પત્ર લખી મોકલ્યો, ‘તમારા આવ્યા વીના ઉદ્યાપનના સર્વ સંસ્કાર પૂર્ણ થશે નહીં. માટે મારી આ પ્રાર્થના માન્ય રાખીને આ ગરીબને આભારી કરીને કૃપા કરશો. હું તો સરકારી નોકર છું. પેટ ખાતર નોકરી કરું છું. તેમાંથી કરી શકાય એટલો પરમાર્થ સાધવા પ્રયત્ન કરું છું. એ તમે તો જાણો જ છો. આપને દલાણુથી મુંબઈ અને મુંબઈથી શિરડી સુધી આવવું પડે. આટલે દૂર સુધી તમે આવો તે માટે હું લાચાર છું. છતાં આપ આ આમંત્રણનો સ્વીકાર કરશો એવી મારી ખાસ ઇચ્છા છે.’ આમ દેવસાહેબનો પત્ર બાપુસાહેબ જોગે બાબાશ્રીને સંપૂર્ણપણે વાંચી સંભળાવ્યો અને બોલ્યા કે દેવનો આ કાર્યભાર આપે વ્યવસ્થિતપણે સંભાળી લેવો. બાબાએ આ દેવનું શુદ્ધ ભાવપૂર્વકનું આમંત્રણ સાંભળી લીધું અને બોલ્યા, ‘જેને મનમાં મારી યાદ હોય છે, તેની પણ હું હંમેશા કાળજી રાખુ છું અને યાદ કરતો રહું છું. મને ગાડી, ઘોડા, વિમાન કે આગગાડીની જરૂર નથી. જે મને પ્રેમથી બોલાવે છે તેની સામે તાત્કાલિક પ્રગટ થઈ જઈ છે. તું, હું અને ત્રીજો એક એમ આપણે ત્રણે જણા ત્યાં જઈશું તે પ્રમાણે દેવને પત્રનો જવાબ મોકલી આપ. પત્ર મળતાં તેને ખૂબ આનંદ થશે.’ જે કાંઈ બાબાશ્રી બોલ્યા તે બધું જોગે દેવસાહેબના ઘરે પત્રથી લખી જણાવ્યું અને બાબાશ્રીનાં કદી પણ ખોટાં ન ઠરનારાં વચનોથી દેવ અતિશય સંતોષ પામ્યા. દેવને પૂર્ણ ખાત્રી થઈ કે બાબા તો હવે નક્કી આવવાના જ છે. પરંતુ જ્યારે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જે દિવસે થશે તે તો સાનાનો દિવસ ઉગશે. દેવને તે વાતની પણ ખબર હતી કે, બાબા શિરડી છોડીને ફક્ત ત્રણ જ જગ્યાએ જતા હતા. અને ત્યાં પણ કોઈ કોઈ વખત જ જતા. બાબા તો સદાને માટે શિરડીમાં જ વાસ કરતા. કોઈવાર એકાએક મનમાં તુક્કો આવે તો રાહતા, રૂઈ કે નિમાગાંવ જતા. પણ મોટે ભાગે તેઓ શિરડીમાં જ રહેતા. આ ત્રણ ગામથી દૂર તેઓ ક્યારેય જતા નહીં. તો પછી આટલે દૂર મારે ત્યાં દલાણુ કેવી રીતે આપશે ? પણ તેઓ તો સાક્ષાત્ ભગવાન વિષ્ણુના પૂર્ણ અવતાર છે. ઇચ્છા થતાં મનમાં ફાવે ત્યાં જતાં તેમને કેટલી વાર લાગે ? તે તો જ્યાં જવું હોય ત્યાં જઈ શકે. તેમનું આવવું જવું લોકો માટે ઔપચારિક જ રહેતું. ખરું જોતાં તો તેઓ અંદર બહાર બધે જ સર્વવ્યાપી છે. તેમનું શિરડીથી અહીંયા આવવું કે અહીંયાથી શિરડી પાછા જવું એ બંને ક્રિયાઓની ખબર આકાશને પણ પડવાની નથી. તેઓ તો બધે જ સમાયેલા છે. બાબાની હલચલ સમજી ન શકાય તેવી વિચિત્ર હતી. જડ અને ચેતન બંનેમાં તેમનો નિવાસ

રહેતો. તેમને વળી શું આવવું અને શું જવું ? મનમાં લહેર આવે તે જગ્યાએ તેઓ પ્રગટ થઈ જતા. (ઓ. ૨૨-૪૧)

આ પહેલાં સુમારે એક મહિના પહેલાં એક સંન્યાસી દહાણુ રેલ્વે સ્ટેશન પર પોતાના કામ માટે સ્ટેશન માસ્તરને મળવા આવ્યા. તે ગૌશાળાના પ્રચારક તરીકે અને તેના સ્વયંસેવક હોવાને કારણે સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા માટે ફાળો ઉઘરાવવા માટે આવ્યા હતા. સ્ટેશન માસ્તરે તેમને એક યુક્તિ સુઝાડી, 'તમે ગામમાં જાઓ, ત્યાં તમારી વ્યવસ્થા થશે. ત્યાં તાલુકાના મુખ્ય અધિકારી રહે છે. તેમની સામે તમારો આ વિચાર મૂકો. જેથી શેઠ શાહુકારો સાથે પરિચય થશે અને તમારા કાર્યમાં મદદ મળશે. મામલતદાર જેવાની સાથે સંબંધ બંધાતાં સૌનો સહકાર આપોઆપ મળશે. તેથી આવા ધાર્મિક કામ માટે ફાળો પણ ભેગો કરી શકાશે. તમે હવે સ્વસ્થ ચિત્તે ત્યાં જ સીધા જાવ.' આવું સ્ટેશન માસ્તર બોલી રહ્યા હતાં. ત્યાં જ બહારની બાજુએ ઘોડાના ડાબલા સંભળાયા અને મામલતદાર પોતે જ ત્યાં આવ્યા. તેઓ ઘોડાગાડીમાંથી ઉતરીને સ્ટેશનની અંદર જેવા સ્ટેશન માસ્તરના રૂમમાં પ્રવેશ્યા કે સ્ટેશન માસ્તરે સંન્યાસીને કહ્યું, 'લો મામલતદાર તો અહીંયા જ આવ્યા છે. હવે તેમને જે કહેવું હોય તે કહો. તમારા સારા નસિબે તમારી તેમની સાથે આ રીતે ઓચિંતી જ મુલાકાત ગોઠવાઈ ગઈ છે.' તે સાંભળી સંન્યાસીએ મામલતદારને પોતાની બધી હકીકત કહી સંભળાવી. પછી તેઓ બંને ઓરડીની બહાર જઈને એક મોટી પેટી ઉપર બેઠા. સંન્યાસી વિનંતી કરવા લાગ્યા, 'આ કાર્ય પાર પાડવાનું છે. ગાયોના રક્ષણનું આ ધર્મકાર્ય તમારા જેવાઓએ માથે લીધા વીના મારા જેવા એક અજ્ઞાણ માણસને આ કાર્યમાં તલમાત્રનો પણ યશ મળવાનો નથી. આપ તો તાલુકાના અધિકારી છો અને હું તો એક ભિક્ષુક છું. આ મુંગા જનાવરોની મદદ માટે અને સંભાળ માટે હું ઘેરેઘેર ફરું છું અને ફાળો ભેગો કરું છું. તમારા જેવા માણસની સિફારસનો ફાયદો મને એ રીતે મળશે કે તમારા શબ્દો દ્વારા મારું કામ આસાન થઈ શકશે અને આપને ગૌમાતાના આશીર્વાદ મળશે. તમારી કીર્તિમાં પણ વધારો થશે અને તમારી આ કામની પ્રશંસા પણ થશે.' સંન્યાસીની વિનંતી સાંભળીને દેવે તેમને શું જવાબ આપ્યો તે હવે સાંભળો, 'હાલમાં ગામના મોટા શાહુકાર નગરશેઠ જેમના હૃદયમાં આવા મુંગા અને દુઃખી પ્રાણીઓ ઉપર અપાર દયા છે અને જેઓ ખૂબ જહેમતથી આ અંગેનો ફાળો ઉઘરાવી રહ્યા છે, તો મને સમજવો કે તમારા આ કાર્યને માટે હું તમને કેટલા રૂપિયાની મદદ કરી શકીશ ? આ સમય તમારા માટે અનુકૂળ નથી. તમારા આ શુભ કાર્ય માટે પછી આગળ ઉપર વિચાર કરીશું. બે ચાર મહિના હમણાં રોકાઈ જાવ. હાલમાં પરિસ્થિતિ અનુકૂળ નથી.' (ઓ. ૪૨-૫૭)

સંન્યાસી તો ત્યાંથી નીકળી ગયા અને આ વાતને માંડ એક મહિનો નહીં થયો હોય ત્યાં તો ટાંગામાં બેસીને તે દહાણુ પાછા આવ્યા. દેવસાહેબના દરવાજા સામે પરાંજપે વકિલનું ઘર હતું ત્યાં ટાંગો રોકતાં જ સંન્યાસી નીચે ઉતરતા નજરે પડ્યા. દેવના મનમાં શંકા આવી અને તેમણે પોતાના છોકરાને કહ્યું, 'આજ તે પહેલાં મળેલો સંન્યાસી ? ફાળો ઉઘરાવવા પાછો આવી ગયો છે ! હજુ તો પૂરો મહિનો પણ થયો નથી છતાં તે આટલો બધો વહેલો કેમ આવ્યો છે ? પહેલાંની કહેલી વાત બધી ભૂલી ગયો કે શું ?' દેવના સંશયનું આ જ મુખ્ય કારણ બન્યું. સંન્યાસીએ ત્યાં જ ટાંગો છોડી દીધો અને થોડો સમય આમ તેમ પસાર કર્યો અને ત્યાર પછી દેવને ઘેર જઈશું કહેવા લાગ્યો તે સાંભળો, 'સવારના દશ વાગ્યાનો સમય હશે, દેવસાહેબના ઘરમાં ધાંધલ ધમાલ જોઈને તે બોલ્યો, 'મને પૈસાની કોઈ જ ઉતાવળ નથી.' મેં લેને કે લિયે નહીં આયા હું. આજ તો સિફ હમે ભોજન ચાહિયે.' તે સાંભળીને દેવસાહેબે જવાબ આપ્યો, 'પધારીયે આનંદ હુઆ યહ ઘર આપકા હી સમજ લીજીયે.' એટલામાં તે સંન્યાસી બોલ્યો, 'હમારે દો બચ્ચે સાથ મેં હૈ.' તે સાંભળી દેવ બોલ્યા, 'ફીર તો ઓરબી અચ્છી બાત હૈ.' હજુ જમવા માટેનો ઘણો સમય બાકી હતો દેવસાહેબ સંન્યાસીને પૂછવા લાગ્યા, 'આપકા ઉતારા કહાં હૈ, જહાં મેં તપાસ કરને કે લીયે બેજુ.' ત્યારે સંન્યાસી બોલ્યા 'કયા જરૂરત હૈ ? કબ મેં આઉ ? કીસ ઘટે મેં બહાર રહું, કીસ ઘટે મેં હાજર રહું. જબ બોલોગે તબ મેં આતા હું' પછી દેવે કહ્યું, 'અચ્છા બચ્ચે લેકર સાથ, બારા બજે

કે વક્તવર આઓ ઓર ભોજન પાઓ.' (ઓ. ૫૮-૬૮)

પછી તે સંન્યાસી પાછા ગયા અને બરાબર બારના ટકોરે પાછા આવ્યા. ત્રણે જણ જમવા બેઠા અને પેટ ભરીને જમીને તૃપ્ત થઈ ગયા. રસોઈ તૈયાર થઈ જતાં બ્રાહ્મણોની પંગત બેઠી અને યમજમાન અને તેના બે છોકરાઓ સાથે દેવે સૌને જમાડીને તૃપ્ત કર્યાં. બે જણાને લઈને સંન્યાસી પોતે આવ્યા હતા. પરંતુ દેવને તો એમજ હતું કે ગૌશાળા માટે ફાળો ભેગો કરવા માટે આ લોકો પહેલાં આવ્યા હતા તેમ તેમનું પ્રયોજન પણ તે જ હશે, આમ તેમની બુદ્ધિ વિચારી રહી હતી અને તે જ કારણે તેમને એમ લાગ્યું કે એક અતિથિ જમવા માટે આવ્યો છે બસ એટલું જ. તેવું દેવના મનમાં થયું. આ પ્રકારે જમણવાર પૂરો થયો. જમણ પછી શુદ્ધ પાણીનું આચમન પત્યું અને ઉત્તરાપોષન થયું. સુવાસિત ઠંડુંગાર પાણી પીધું અને મુખ શુદ્ધિ પણ થઈ. એક રીવાજ પ્રમાણે દેવે સૌને આનંદથી બહુમાન કરીને તથા ચાંલ્લા કરીને કૂલ અર્પણ કર્યાં અને પાનનાં બીડાં આપીને અત્તર અને ગુલાબજળનો છંટકાવ કર્યો. આમ આવેલો સમૂહ પોતપોતાને ઘરે ગયો. પધારેલા સંન્યાસી પણ પોતાના પરિવાર સાથે પાછા ફર્યાં. તે સંન્યાસી આમંત્રણ વગરના અચાનક તે વખતે આવીને જમ્યા છતાં દેવને, એ સાઈબાબા લાગ્યા નહિ અને તેમના મનમાં સંશય રહ્યો. આવું બન્યા પછી પણ ન બોલાવતાં આવેલા ત્રણને જમાડ્યા છતાં દેવની શંકા મનમાં તેવીને તેવી જ રહી. તેમણે જોગની પાસે બાબાના આવ્યા અંગેનો પુરાવો માગ્યો. ઉદ્યાપન પાર પડતાં જોગસાહેબને પત્ર લખ્યો, 'બાબા અમને આ રીતે ફસાવે છે ? તેમણે દહાણુ આવવાનું ખાત્રીપૂર્વક વચન શા માટે આપ્યું હતું ? તમે પણ સાથે આવવાના હતા. મને બાબાએ લખાવેલા શબ્દો ખોટા ઠરશે તેવું તો કદાપિ લાગતું ન હતું ! મને એમ હતું કે કોઈ પણ પ્રકારે પુરાવો તો મળશે જ છતાં આવું કેમ બન્યું ? મને જ વચન પાળીને શા માટે નિરાશ કર્યો ? મેં બાબાને ખૂબ પ્રેમથી આમંત્રણ આપ્યું હતું અને તેમણે કહ્યું હતું કે અવશ્ય આવીશ ! તો તે આવ્યા કેમ નહિ ? મારાથી શિરડી આવી શકાય તેમ ન હતું. મારી પરતંત્રતા હતી તેથી રૂબરૂ ન આવતાં પત્રથી આમંત્રણ આપ્યું હતું. તેનો જવાબ મળ્યો હતો કે અમે બધા દહાણુ આવીશું તે જાણીને મેં ખૂબ ધન્યતા અનુભવી હતી. એ સાંભળતાં એવું લાગેલું કે આપ કોઈ પણ નિમિત્તે કોઈ પણ રૂપે જરૂર આવશો જ, પણ એમાંનું કંઈ પણ બન્યું નહીં, માટે મને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું.' (ઓ. ૬૯-૮૩)

જોગસાહેબને ફરીથી દેવનો પત્ર મળતાં તેમણે એ બધી હકીકત સાઈમહારાજની સામે ખુલ્લી કરી ત્યારે બાબા આશ્ચર્યચકિત થઈને બોલ્યા, 'મારી સામે જ પત્ર ખોલ્યો હોવા છતાં વાંચતા પહેલા જ આ આવેલા પત્રમાં લખેલ વિચારો મારી સામે આવીને ઊભા રહે છે. માટે તેને પત્ર લખ કે હું ખાત્રી આપ્યા મુજબ આવ્યો હતો. હું જેને વચન આપું છું તે પાળ્યા વગર રહેતો નથી અને કોઈને ખોટી રીતે ફસાવતો પણ નથી. તેને કહે, ત્યાં આવેલા સાઈને ઓળખ્યો નહિ. તો તે મને બોલાવ્યો હતો શા માટે ? લૌકિક દષ્ટિએ તો અહીં શિરડીમાંથી હાલ્યો પણ નથી. પરંતુ ઉદ્યાપનનું જમણ તો જમી આવ્યો. સાથે બંનેને લઈને આવીશ તેમ કહ્યું હતું. તે પ્રમાણે જ તે બંનેને લઈને ત્યાં આવ્યો હતો. જમણની તે સમયે વાર હતી ત્યારે આરામથી હું એકલો જ મળવા ગયો હતો. તને મારો સંન્યાસીનો વેશ યાદ નથી ? આવી જ રીતે હું પહેલાં પણ આવ્યો હતો. મને અચાનક આવેલો જોઈને તારા મનમાં ડર હતો કે કદાચ હું પૈસા માંગવા તો નથી આવ્યો ને ? ને તારી એ શંકા મેં દૂર નહતી કરી ? જમવાના સમયે બંનેને લઈને પાછો આવીશ. એમ કહીને બરાબર તારા કહ્યા મુજબ બારના ટકોરે બંનેને સાથે લઈ જમવા નહતો આવ્યો ? મારા શબ્દો પણ ખોટા પડતા નથી.' સાઈનાથે આમ જોગ સાથે વાતો કરતાં જે કહ્યું તે સાંભળી જોગના મનમાં આનંદ સમાતો ન હતો. બાબાના આપેલાં વચનો ક્યારેય ખોટાં પડતાં ન હતાં. તે બધાને જ ખબર હતી અને ઘણાએ અનુભવ્યું પણ હતું. અત્યારે પણ અનેકને આવા અનુભવો થાય છે. પછી જોગે એક સવિસ્તારથી પત્ર લખીને આ બધી હકીકત ખૂબ આનંદથી દેવને જણાવી. દેવના હાથમાં પત્ર આવતાં તેમની

આંખોમાં પ્રેમનો ઉભરો આવ્યો અને ભીની આંખે બોલ્યા, 'સાઇબાબા ! મેં તમને ખોટો દોષ દીધો. ધિક્કાર છે મારા પોતાના ઉપર.' એવું બોલી મનમાં દુઃખી થયા. બાબાશ્રીનો મહિમા ધન્ય છે. મને બધી ખબર પડે છે. એવા અભિમાનને ધિક્કાર છે. પણ સંન્યાસી એ પોતે જ બાબા હતા તે મને કેમ ન સમજાયું ? તેની મને ખબર નથી. કારણ કે બાબાએ શિરડી મુકામે આમંત્રણ મોકલતા પહેલાં જ તે સંન્યાસીનું અહીંયા આગમન થયું હતું. અને તે પણ તેમના પોતાના કામ માટે આવ્યા હતા. તેમનો ધ્યેય તો ફાળો ઉઘરાવવાનો જ હતો. તેમને મેં મુદ્દત આપેલી અને ચાર મહિનાબાદ ફરીથી આવવા માટે કહેલું. તે જ સંન્યાસી પાછા આવ્યા તેઓ બાબાશ્રી જ હશે તેવી મને ખાત્રી કેવી રીતે થાય ? બાબાનું જ એમ કહેવું હતું કે જમવા માટે તેમની સાથે બીજા બે જણ પણ આવશે. તેની મને જરાયે યાદ રહી નહીં. તે આમંત્રણ બાબાને મોકલ્યા બાદ સંન્યાસી સાથે પહેલાં મુલાકાત થઈ હોત અને તે પણ ફક્ત જમવા માટે જ તો આવી ગફલત ન થઈ હોત. પરંતુ તે સંન્યાસી આવ્યા ગૌરક્ષાના ફાળા નિમિત્તે પૈસા એકત્રિત કરવા માટે અને સાઇબાબાને ઉદ્યાપનનું આમંત્રણ ત્યાર બાદ જ શિરડી ગયું. માટે બાબા હું ભ્રમમાં પડ્યો અને તેથી જ આવો ગોટાળો થયો. બાબા તમે બંને શિષ્યોને લઈને જમવા માટે આવ્યા હતા. છતાં મને તેમજ લાગ્યું કે ગૌરક્ષાવાળા સંન્યાસી આ વખતે અન્ય બે જણને લઈને આવ્યા હશે. તેવું જ મને લાગ્યા કરતું હતું. પહેલાં જેમની ઓળખાણ ન હતી એવા બે જણ જમવા આવવાના સમયે કંઈક ખબર પડી જાય તેવું બે બન્યું હોત તો પણ સાઇબાબા જ આવ્યા છે તેની ખાત્રી થઈ હોત. પરંતુ આ સંતોની રીત અને કાર્ય તેમજ તેમનું વર્તન એવું આશ્ચર્યકારક હોય છે અને ગમે ત્યારે આવી લીલાઓ અચાનક કરી નાખતા હોય છે. ભક્તોના ઘરમાં પણ પ્રસંગોપાત એવી વિચિત્ર યોજનાઓ કરે છે જેને સમજવું અશક્ય બની જાય છે. ભક્ત અનન્યપણે તેમનાં ચરણોમાં આસક્ત થતાં તેમની કાર્ય સિદ્ધિ પછી આમ અચાનક જ થઈ જતી હોય છે. સંતકૃપાની કલ્પના આપણને નથી હોતી. ચિંતામણિ ઇચ્છીત વસ્તુઓ જ આપતો હોય છે. કલ્પવૃક્ષ મનમાં આવેલી વસ્તુ જ આપે છે. કામધેનું ધારેલી વસ્તુ આપે છે, પણ ગુરુમાવલી જ્યારે પણ કલ્પના ના કરી શકાય એવી વસ્તુઓ પણ આપે છે.' (ઓ. ૮૪-૧૦૫)

બાબાને આમંત્રણ તો આપ્યું હતું અને તેઓ સંન્યાસી રૂપે પ્રગટ થયા. પરંતુ તેમની લીલાઓ અને ચમત્કારોનો કોઈ પાર જ નથી હોતો. ક્યારેક તો તેઓ આમંત્રણ વીના પણ આવી જતા હોય છે. પછી તે છાયા ચિત્રના રૂપે હોય કે ક્યારેક માટીની મૂર્તિરૂપે આપોઆપ પ્રગટ થાય છે. આવી તેમની કૃપાનો કોઈ અંત જ નથી. આ વિષય પરનો મારો પોતાનો અનુભવ સાંભળીને શ્રોતાઓને આશ્ચર્ય થશે અને મહારાજશ્રીની લીલાઓનો મહિમા સમજાશે. મારી આ પોતાની વાત ક્યારે પણ ન બની હોય તેવી વિચિત્ર છે. કોઈ તેને કથા કહે છે, તો કોઈ એને કાલ્પનિક વાત કહે છે. જે હશે તે ! ખુશીથી જેમને જે સમજવું હોય તે સમજે. શ્રોતાઓએ ફક્ત તેને ધ્યાનથી સાંભળવા તૈયાર રહેવું. આળસ નિદ્રા અને થાક છોડી દઈને સાવધાન થઈ આ કથા સાંભળવાનું દાન મને આપો, જેથી મને સમાધાન થાય. મનના શોક, વ્યગ્રતા એક ક્ષણ માટે ઝાટકી કાઢીને સ્વસ્થ ચિત્તે આ કથા સાંભળવાથી કામમાં આવશે. આગળ ઉપર સતત મનન અને ચિંતન થશે. અને ત્યાંથી જ આગળ જઈને સાક્ષાત્કારનો પણ અનુભવ થશે. પરંતુ આ બધાનો આધાર કથા સાંભળવા ઉપર છે. તે જ આ બધાનો સાર છે અને આવા જ યોગોથી સુખ દુઃખ અને ચિંતાથી ભરેલો આ સંસાર કોઈ પણ જાતની મુસીબત વગર પાર પડશે. (ઓ. ૧૦૬-૧૧૨)

ઇ.સ. ૧૯૧૭ના ફાગણ મહિનાની પૂનમના દિવસે હું બિછાનામાં સૂતો હતો તે સમયે મળસ્કે મને એક સ્વપ્ન આવ્યું. સાઇનું કૃત્ય કેવું અજયબ છે, તે જુઓ ! સુંદર સંન્યાસીનો પોષાક ધારણ કરેલો હતો. મને દર્શન આપીને જગાડ્યોને બોલ્યો, 'આજે હું તારે ત્યાં જમવા આવીશ.' સ્વપ્નમાં પણ જાગૃત થવું તેને પણ પૂર્ણપણે સ્વપ્ન જ કહેવાય. ઉંઘમાંથી ઉઠતાં હું યાદ કરવા લાગ્યો અને આંખો ખોલીને આમ તેમ જોવા લાગ્યો. પરંતુ તે જગ્યાએ સાઇ ન હતા, કે બીજું કોઈ

પણ ન હતું. ક્ષણમાત્ર પહેલાનું જ એ સ્વપ્ન હતું. જાગૃતિ જરા પણ ન હતી. મનની આ રીતે ખાતરી થતાં સ્વપ્નની આવી અવસ્થાને યાદ કરવા લાગ્યો. કોઈ પણ જાતના વિસ્મરણ વગર મને અક્ષરે અક્ષરે તેમના બોલ યાદ આવ્યા. ‘આજે હું તારે ત્યાં જમવા આવીશ.’ સાઇબાબાના સ્પષ્ટપણે મને જણાવેલ તે શબ્દો યાદ આવ્યા અને મારા જીવમાં જીવ આવ્યો. તે આનંદની વાત મેં મારી પત્નીને કહી સંભળાવી. મનમાં સાઇનું ચિંતન એ તો જો કે મારી દરરોજની જ ટેવ હતી. મારો સાઇમહારાજ સાથેનો સાત વર્ષનો સંબંધ હતો છતાં તેઓ કદી જમવા માટે આવશે તેવી કલ્પના પણ ન હતી. મારા ધર્મપત્નીને મેં કહી રાખેલું કે આજે હોળીનો તહેવાર છે, માટે સો ગ્રામ ચોખા જરા વધારે રાંધવા, એ બાબતની અવશ્ય યાદ રાખવી. એમને આમ કહેતાં મને કારણ પૂછવા લાગ્યા, મેં કહ્યું, ‘આજે તહેવારના દિવસે એક મહેમાન જમવા આવનાર છે.’ ત્યારે તે બોલી, ‘કોણ આવવાનું છે એ તો કહો ?’ મારી પત્નીને એ જાણવાની ખૂબ ઉત્સુકતા થઈ. પરંતુ આનું જો હું સાચું કારણ કહું તો હું પોતે એક મશ્કરીનું સાધન બનીશ. એની મને ખાત્રી હતી. છતાં સત્યની સાથે છેતરામણી થાય નહિ માટે તેને મેં શ્રદ્ધાપૂર્વક ખરી વાત કહી સંભળાવી અને બોલ્યો, ‘આ શ્રદ્ધાનો વિષય છે. જેવી જેમના મનમાં શ્રદ્ધા તેવી જ એકાદ વાત તેને ખોટી કે ખરી લાગે છે. બધી જ રીતે તમારા મન પર તેનો જ આધાર હોય છે.’ આ પ્રકારે એનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવા માટે મેં અનેક પ્રયત્નો કર્યા. છતાં તેના મનનું સમાધાન થયું નહિ. તે બોલી, ‘શિરડીથી આટલે દૂર બાબા આપણે ત્યાં શા માટે આવે ? આપણે ત્યાં જમવું અને હોળીનો તહેવાર, એની સાથે શું સંબંધ ? શિરડીમાંનું સાત્વીક અન્ન છોડીને અહીંયા સાદું શા માટે જમે ?’ આવું એનું ભાષણ સાંભળીને હું બોલ્યો, ‘એક પાશેર ચોખા વધારે રાંધવા માટે તને શું તકલીફ થવાની છે ? પાશેર ચોખાની આપણે ઘેર કોઈ ખોટ છે ? પ્રત્યક્ષ સાઇમહારાજ જ આવશે એવું હું તને નથી કહેતો. પરંતુ કોઈને કોઈ તો જરૂર આવશે તેવું મને લાગે છે. એની મને ખાત્રી છે. પછી તારે મનમાં જે સમજવું હોય તે સમજ. હું તો તેમને સાઇ જેવા જ સમજીશ. વધારે તો નહિ પણ હું તેમને બીજા કોઈ ન માનતાં પ્રત્યક્ષ સાઇમહારાજ જ સમજીશ. મારું સ્વપ્ન તો ખરું જ પડવાનું છે.’ (ઓ. ૧૧૩-૧૨૯)

આમ અમારી વાતચીત પૂરી થઈ. પછી અપોરનો સમય થયો. વિધિસર હોળીની પૂજા પૂરી થયા બાદ જમવાની થાળીઓ ગોઠવાઈ. મારી પુત્રી જમાઈ, પૌત્ર અને પૌત્રીઓ તેમજ અંગત મિત્રો એ પાટલા અને થાળીઓને હારબંધ ગોઠવીને સુંદર રંગબેરંગી રંગોળીઓ પૂરી. તેમાં મુખ્ય પંગતની વચમાં એક ખાસ પાટલો મૂક્યો અને બીજાઓની માફક જ શ્રીબાબાને માટે પણ એક થાળી પીરસી. થાળીની આજુબાજુ ખાસ પ્રકારની રંગોળી દોરી. દરેક જમનાર માટે પાણીનો લોટો અને મોટો ઘડો ડોયા સાથે મૂક્યો. સર્વની થાળી એક સરખી ભરેલી હતી. પાપડ તથા કોળાં અને કાકડીને કાચલી કે જેમાં મીઠું મરચું ભેળવીને તેને સૂકાવીને રાખેલાં તે તેલમાં તળીને મૂક્યાં. કચુંબર અને અથાણાં તથા રાયતાં અને અનેક પ્રકારના શાકભાજી તેમજ ખીર વગેરે પીરસીને લગભગ બધી જ તૈયારીઓ થઈ ગઈ. અપોરના બારના ટકોરા થયા તે સાંભળીને બધા જમનારા અબોટિયું પહેરીને એક એક પાટલે ગોઠવાઈ ગયા. તે સિવાય બીજું કોઈ આવ્યું નહીં. બધા જ જમવા બેસવાના પાટલા ભરાઈ ગયા અને થાળીમાં દાળ, ભાત, રોટલી પીરસાયાં. વચમાં મૂકેલી ખાલી થાળી સિવાય ક્યાંય કોઈ પણ જાતની કમી રહી ન હતી. કોઈ મહેમાન કે અતિથિ આવશે તે વિચારે રસ્તા તરફ બધાનું ધ્યાન હતું. છેવટે મારા મનમાં શંકા આવી કે કેટલી રાહ જોવાની ? માટે મેં દરવાજે સાંકળ લગાવી. જલ્દીથી અન્નશુદ્ધિ કરી અને પ્રસાદ ધરાવીને વૈશ્વદેવને દરેક પ્રકારનાં અન્ન અર્પણ કરવાનો સમય આવ્યો, હવે ‘ૐ પ્રાણાય સ્વાહ ૐ અપાનાય સ્વાહ’ આમ બોલીને પાંચ પ્રાણોની આહુતિ આપવાની શરૂઆત કરી. એટલામાં દાદર ઉપર કોઈનો પગરવ સંભળાયો. ‘રાવસાહેબ ક્યાં છે’ આવનાર એવું બોલ્યા. પાટલા ઉપર બેઠેલ સ્વજનો સ્તબ્ધ થઈ ગયા ને હું કોણ આવ્યું છે તે જોવા માટે દરવાજા પાસે ગયો અને ધીમેથી બારણાની કડી ખસેડી. તો દાદર ઉપર બે માણસો ઊભેલા દેખાયા. એમાંનો તો એક અલ્લી મહમદ હતો. અને બીજો સંત મૌલાનાનો શિષ્ય ઇસ્મુ મુજવર હતો. બંને

ખૂબ જ આનંદમાં હતા. થાળીઓ પીરસેલી જોઈને અને જમવાની તૈયારી થયેલી જોઈને અલ્લીએ વિનંતી કરી, 'તસ્દી આપી તે બદલ ક્ષમા કરજો. અમારે કારણે આપને જમતાં જમતાં ઉઠવું પડ્યું. પંગતમાં બીજા જમનારાઓ પણ તમારી રાહ જોઈ રહ્યા છે. તમે તમારી આ વસ્તુ લો. કુરસદે પાછો આવીને મળીશ અને આ બાબતમાં અતિશય નવાઈ પમાડે તેવી જે વાત છે તે બધી હકીકત જે રીતે બની શકે છે તે કહી સંભળાવીશ.' તેમ જણાવી બગલમાં દબાવેલું એક મોટું પૂંઠાનું ખોખું કાઢી સામે ટેબલ ઉપર મૂકી અલ્લી એની ગાંઠો છોડવા મંડ્યો. વર્તમાનપત્રનાં પાનાઓમાં લપેટેલું જે હતું તે બહાર નીકળતાં શ્રીસાઇબાબાની મૂર્તિ દેખાઈ. તે બોલ્યો, 'આ વસ્તુ તમે સ્વીકારો. મારી આ આટલી વિનંતી માન્ય રાખો.' સાઇ મહારાજની પ્રતિમા જોતાની સાથે જ મારો રોમે રોમ ખીલી ઉઠ્યાં. મેં બાબાનાં ચરણોમાં માથું ટેકવી દીધું અને પ્રેમ અને આનંદના અતિરેકમાં મારો અવાજ ઝંધાઈ ગયો. જાણે મોટો ચમત્કાર થયો હોય એમ મેં અનુભવ્યું કે સાઇની આ લીલા કેવી અદ્ભુત છે ? આ રીતે પોતાનો પરચો બતાવીને તેમણે મને પાવન કરી દીધો. મારા મનમાં મોટી જુજાસા ઉત્પન્ન થઈ કે, અલ્લી વળી આ લાલ્યો ક્યાંથી ? અલ્લીએ કહ્યું કે એક દુકાનમાંથી મેં મૂર્તિ વેચાતી લીધેલી છે તે હું લાલ્યો છું. પછી તે બંને એક પણ ક્ષણનો વિલંબ કર્યા વીના બોલ્યા, 'અમે હવે જઈએ છીએ. આપ પણ હવે જમવા બેસો. આ વાતનું કારણ હમણાં ને હમણાં જ જણાવતાં જમવાનું ખોરંભે પડશે. માટે આ પછી હું તમને આરામથી આવીને કહી સંભળાવીશ.' તેનું કહેવું પણ મને યોગ્ય લાગ્યું. શ્રી સાઇનાથ ઘરમાં પધાર્યા તે હર્ષમાં જ હું ગરકાવ થઈ ગયો. તે બંનેનો આભાર માનીને હું બોલ્યો, 'સારું ત્યારે આવજો. અમે આ અહીંયા જ રહેવા દઈએ છીએ અને આવવાનું કારણ પછી અવશ્ય જણાવજો.' (ઓ. ૧૩૦-૧૫૩)

તેઓ બંને જતા રહ્યા. તે પછી પહેલેથી જ નક્કી કરેલા વચ્ચે મૂકેલા આસન ઉપર તે મૂર્તિની સ્થાપના કરી. સૌને આનંદ થયો. સાઇબાબાનું કૌશલ્ય ખરેખર અતર્ક્ય છે. તેમણે આ નિમિત્તે જાતે પધારીને પોતાને સ્વપ્નમાં કરેલા શબ્દો સાચા ઠેરવ્યા. કોઈ અતિથિ આવીને પંગતમાં જમવા બેસશે એવી જેની અપેક્ષા હોય તેને આ તસ્વીર આવેલી જોઈને કેટલું આશ્ચર્ય થયું હશે ? આ મૂર્તિની સુંદરતા જોઈને બધાના મનમાં આનંદનો પાર ન રહ્યો. અનપેક્ષિત રીતે તે બધું થઈ ગયું તેથી સર્વે દંગ થઈ ગયા. આ તસ્વીર એટલે બાબાનું કાગળ ઉપર દોરેલું, કે છાપેલું ચિત્ર નહિ, પણ સાધારણ રીતે ૩૫ થી ૪૦ સે. મિ. ઊંચાઈ ધરાવતી લંબગોળ આકારની મૂર્તિ જેની ઉપર કાચ બેસાડવામાં આવ્યો છે તેવી મોટીની ફેમ, જેમાં સાઇબાબાની માટીની પ્રતિમા ચોંટાડેલી છે જે ઉપસી આવેલી દેખાય છે. તે આજે પણ સ્વ. હેમાડપંતના પ્રપૌત્ર શ્રી ગોવિંદ ગજનનરાવ દાબોલકરને ત્યાં 'સાઇનિવાસ' સેન્ટ માર્ટીન સ્ટ્રીટ, ટર્નરોડની બાજુમાં, વાન્દ્રા મુંબઈ-૪૦૦ ૦૫૦. મુકામે દેવધરમાં જોવા મળે છે. આટલાં બધાં વર્ષો વીતી ગયા છતાં એ જે સ્થિતિમાં હતી તેવીને તેવી જ છે. એનું મહત્વ એ છે કે આ જગ્યા પર ઇ.સ. ૧૯૨૨ થી ૧૯૨૯ના સમય દરમિયાન શ્રી હેમાડપંતે શ્રીસાઇ સચ્ચરિત્રના લખાણની શરૂઆત કરી હતી. આ પ્રકારે આ મૂર્તિરૂપી તસ્વીરની સ્થાપના કર્યા બાદ વિધિપૂર્વક અર્ધ્ય અને પૂજન કરીને તે દિવસથી આજદીન સુધી દરેક હોળીના તહેવારે આ મૂર્તિરૂપે પધારેલ સાઇમહારાજનું વિધિપૂર્વક અષ્ટોપચાર પૂજન થાય છે. તેમજ ઘરના દેવધરમાં મૂકેલા બીજાં બધાં દેવદેવીઓની સાથે દરરોજ તેની પૂજા થાય છે. આવી આ અપૂર્વ લીલા સાઇબાબા પોતાના ભક્તોને ડગલે ને પગલે બતાવતા હતા. (ઓ. ૧૫૪-૧૬૦)

ત્યાર પછી આજકાલ કરતાં લગભગ કેટલાંયે વર્ષોનાં વહાણાં વીતી ગયા, છતાં તે બંનેનો (અલ્લી અને ઇસ્મુની) કોઈ ભાગ મળી નહિ. એક સમયે સારા નસિબે હું રસ્તા ઉપરથી પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે અલ્લી મહમદ સાથે અચાનક જ મુલાકાત થઈ ગઈ. તેમને મળતાંની સાથે આટલાં વર્ષોની પેલી વાત પૂછવાની ઉત્સુકતાને લીધે તે બાબતમાં મેં તેમને પૂછ્યું, 'કેમ ભાઈ ? આટલાં વર્ષો સુધી તમે દેખાયા જ નહીં ? તમે મૂર્તિ વાળી વાતનો પણ ફોડ પાડ્યો નહીં ? આમ મૂંગા કેમ બની ગયા ? તે દિવસ જેવી જ આપણી આ પણ અચાનક જ મુલાકાત થઈ છે. ભગવાન ભરોસે આજે પાછો આ યોગ મેળ્યો છે,

મને પેલી મૂર્તિરૂપી તસ્વીરની બધી વાત કહી સંભળાવો. આપ પણ શ્રીસાઇના જ ભક્તો છો, એ તો હું જાણું છું. પરંતુ તે જ દિવસે આમ એકાએક આપલોકોનું પધારવું કયા કારણે થયું હતું ? તે મને હવે ખુલાસો કરીને સમજાવો.’ એ સાંભળતા અલ્લી મહમદ બોલ્યા, ‘હવે હું તમને જે વાત બની હતી તે પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાત કહી સંભળાવું છું.’ બાબાશ્રીની લીલા જુઓ કેટલી અપૂર્વ અને અલૌકિક છે. તેનો તમને અંદાજ આવશે. આ લીલાનો અર્થ શો ? આમ કરવા પાછળ શ્રી સાઇમહારાજનો હેતુ કયો ? અને ભક્તિનું રહસ્ય શું ? એ તો મહારાજ જ જાણે. આપણે માટે તો આ લીલાઓ અત્યંત કલ્યાણકારી છે. માટે સાંભળીએ છીએ, અને મુખેથી તેમના ગુણો ગાઇએ છીએ.’ (ઓ. ૧૬૧-૧૬૮)

હવે આગળનો ભાગ આવતા અધ્યાયમાં સવિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરીને કહીશું. શ્રોતાજનોને તેનો આનંદ થશે. શ્રીસાઇનું ચરિત્ર હંમેશા ફળદાયી હોય છે. કોઈ ઉપર દ્વેષ ન કરનાર શ્રી સાઇ સદાને માટે આનંદિત અને પરીપૂર્ણતામાં જ રહેતા. તેમનું અખંડ ભજન કરવાથી જીવને આરામ મળે છે અને મન વાસનારહિત થઈ જાય છે. ચાતક પક્ષી તો પોતાને માટે મેઘને વિનવતું હોય છે. પણ મેઘ તો આખી સૃષ્ટિની તૃષ્ણા છીપાવે છે. બાળાસાહેબ દેવ બાબાને આમંત્રણ આપે છે તો બાબા ભક્તને પણ બૂમ મારીને બોલાવે છે. ભક્તોની કતારમાં શ્રોતાઓ પણ બેસે છે. અને ઉદ્યાપનની કથા સાંભળીને સાઇના સહવાસનો આનંદ માણે છે. તેઓ તૃપ્ત થઈને તૃપ્તિનો ઓડકાર પણ ખાય છે. શ્રી સાઇબાબાને ન બોલાવતાં પણ કેવા આવે છે ? માટીની મૂર્તિના રૂપે તે કેવા પ્રગટ થાય છે ? પોતાના સેવકોને કેવા આભારી કરે છે ! અને ડગલે ને પગલે જગૃતિ લાવીને કેવા સતેજ કરી નાખે છે તે બધા ભક્તો સાંભળી રહ્યા છે. હેમાડપંતે સાઇનું શરણ લીધું છે. હવેની કથાની શરૂઆતના મંડાણ આનાથી જ થશે. શ્રીસાઇ પોતે જ પોતાનું યથેચ્છ વર્ણન કરીને તેનું મંડાણ કરશે. તે શરણે આવેલાને પોતાનું છત્ર અને રક્ષણ આપે છે. તે જ એમના વ્રત ખાતર હેમાડપંત સાઇનાં ચરણોમાં બેઠા છે અને મહારાજ પણ તેમને દૂર થવા દેતા નથી. (ઓ. ૧૬૯-૧૭૫)

સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રકારે સંત અને સજ્જનોની પ્રેરણા પામેલા ભક્ત હેમાડપંત રચિત,

‘ઉદ્યાપન - કથા - કથનમ્’ નામનો ચાલીસમો અધ્યાય અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રી સદ્ગુરુ સાઇનાથને અર્પણ.

